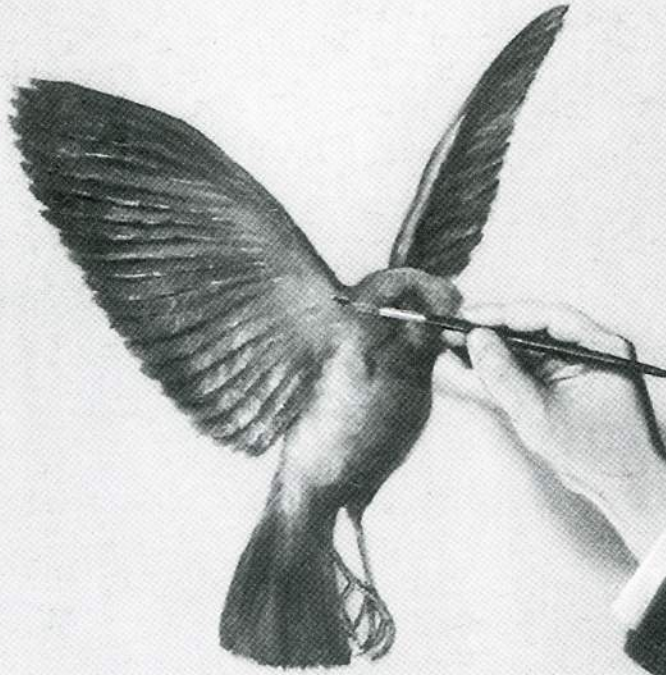

hayalet gemi**65**

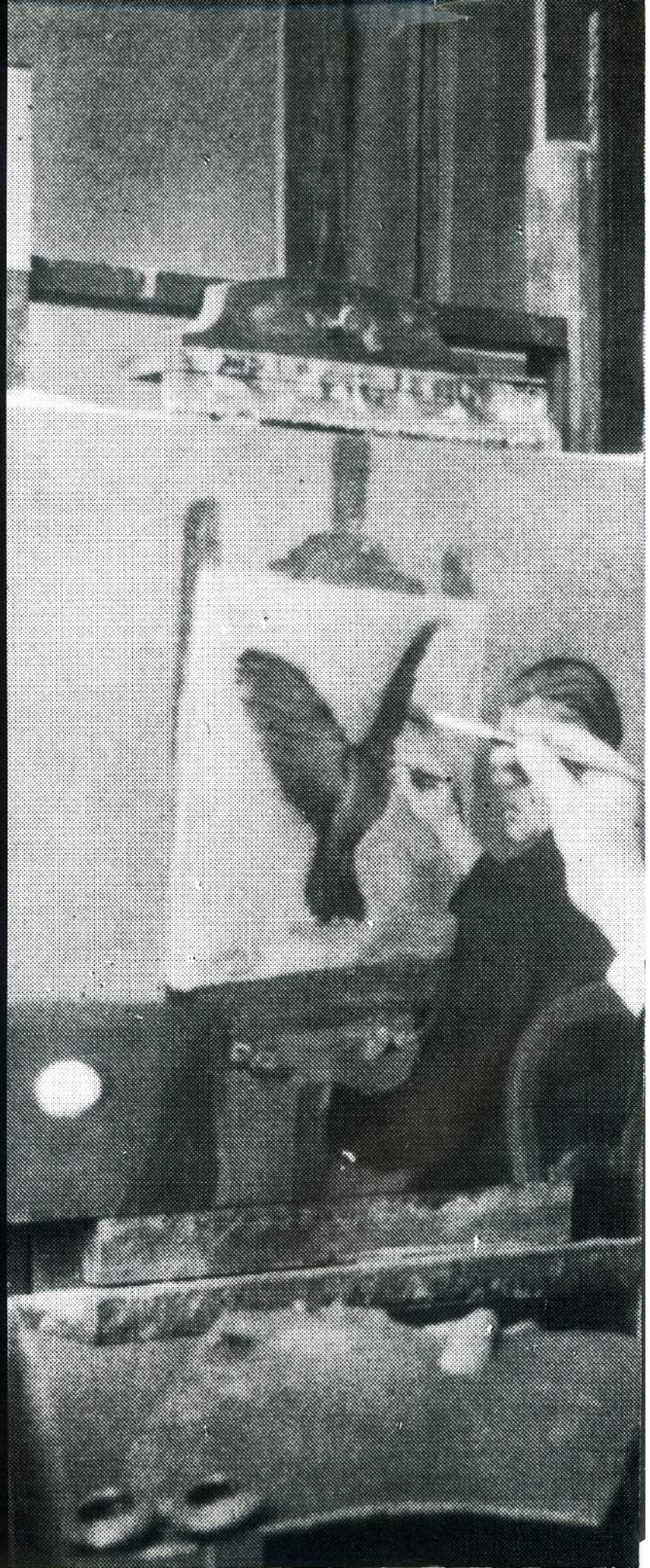
MART - NISAN 2002

2.500.000 TL

taklit

Başka bir dünya olduğuna yemin edebileceğiniz o açık denizlerin gecesinden çıkıp gelen hayalet geminin sisli şehir caddelerinde, köy mezarlıklarının tarlalarla kesiştiği boşluklarda, çocuk parklarında ve kurgusu boşalmış luna parklarda, sandalyeleri ters çevrilmiş meyhanelerde, okuyucuları çoktan yok olmuş kütüphanelerin ıssız koridorlarında gezindiğini mutlaka birileri fısıldamıştır kulağınıza. Hatta geceleyin birdenbire havlayan köpeklerin neden ürktüklerini o zaman hissetmişsinizdir. Ya da tüm bunlar uyku ile uyanıklık arasında yaşanan türden bir hayal...

seyir defteri

Aynalaşmaya çalışan bir zihnin sahibi olan bizler için anlamın tek yolu olduğu söylenir: Aynısını yapmak. Gerçeği çoğaltma arzusuna dönüşen bu çabanın bizi biz yapan özellik olduğunu düşünenler için kötü haber: tekrar ettikçe anlamdan uzaklaşma oyunu bu. Kaybeden kim olur acaba?

İçindekiler

- üstüçzilmişşiler Her Sıla Bir Memleket Olur mu? Nazlı Ökten 3
- karagöründü! Zekâ Taklit Edilebilir mi? Ethem Alpaydın 5
- serdümen Aklın Kayması Ayfer Tunç 11
- periskop Gerçekten Çiğdem Çalkılıç 15
- yalnızlığınoyuncakları Borges ve Ben Yekta Kopan 17
- med-cezir Günlük Hayatta Transvestizm Roger Lancaster 23
- uzaklıyılar Dedikodulu Bilgiler Necmi Zekâ 27
- karagöründü! Ya Taklit Edemeseydik! Tansu Çelikel 29
- çıkmazsokak Birinci Sınıf Örtülerin Asrılığı Buket Türkmen 31
- yanlışpusula Şişedeki Ben Pinar Türen 33
- kılavuzkaptan Bedene Övgü Zeynep Aktüre Şiram 35
- gölgelerindansı İsa'nın Kanı Ali Ergur 44
- girdapnoktası Onikinci Gecenin Marifeti İstar B. Gözaydın 49
- aytutulması Nur'un Nörosisi Ayça Berfu Ünal 51
- déjàvu Anımsanmayan H.Tuğrul Atasoy 55
- denizkızlarınınşarkısı Kolafanta Sibel K. Türker 57
- sirenelerinkâbusu Gibiyazmak Pinar Öğünç 60
- geçmişteengelenyolcu Çok Şey Bilenlerin Sevilmediği Kasabalarla İlgili Haritadır Nurdan Beşergil 63
- şeytanminaresi Sadece Bir Kişi Kalabilir Derya Erkenci 65
- denizfeneri Aforizma Takitleri Elif Şafak 67
- karagöründü! Ataların İlk Yaşam Sanatı Taklit Murat İrfan Ağcabay 69
- gizlihazine "Lakin Sevgili Manon!" İbrahim Yıldırım 73
- kırıkzıpkin Melekbalgının Öyküsü Hande Öğüt 77
- deligömlüğü Oda Ömer İzgeç 81
- karagöründü! Okurun Değişen Rolü ve Alımlama Fakiye Özsoysal 85
- uçanhollandalı Tele-Dedektif Murat Gülsoy 89

Hayalet Gemi. İki ayda bir yayınlanır. Sayı 65, Mart - Nisan 2002 2.500.000 TL KDV Dahil. ISSN 1301-9708 Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: TEKNOFİL Ltd. Şti. adına Adnan KURT

Yazı Kurulu: Sedef Erkman, Murat Gülsoy, Ergun Kocabıyık, Yekta Kopan, Nazlı Ökten, Pinar Türen
Tasarım: Kerem Yeğün Düzelti: Deniz Karıcı
Uygulama: Murat Gülsoy Baskı: Maket Matbaacılık

Abonelik: ABONET (212) 210 0 110
Adres: Teknofil Ltd. Şti. PERPA Ticaret Merkezi B-Blok
Kat 6 No: 658 Okmeydanı İstanbul
E-posta: hayaletgemiciler@yahoo.com

Her Sıla Bir

Nazlı Ökten

lilacwine33@yahoo.com

Memleket Olur mu?

-Ama dün gece sarışındınız!...

-Bir peruktu o... Bağışlayın... Can sıkıntısından patlıyordum...

Arkadaşlarla biraz eğlendik... Çok masumca...

Elimdeki küçük notu suratına fırlattım:

-Çok masumca ha!.. Eğer benimle eğlenmek istiyorsanız, size haddinizi bildiririm! Sizden soracağım hesabı eve saklıyorum. Meğer oğlum budalanın biriymiş!.. O böyle numaralarınız olduğunu biliyor mu?

Hiçkırığı andırır kesik bir gülücük...

-Yok canım...Hem bilse ne çıkar?.. Böyle şeyler Avrupa'da o kadar normal ki!..

-Burası Türkiye... Ve siz evli bir kadınsınız Bayan Perran Albatros!..

Kerime Nadir, Zambaklar Açarken, İnkılap Yayınevi, s. 10-11.

Tut bakalım ucundan hafızanın. Şarkıya dönerken yüreğin bir başkasının geçmişinde, İstanbul'un mor salkımları, Saadettin Kaynak'ın şarkıları, kadınların kabarık etekleri, nefessiz kalacakmışçasına sıkılmış belleri, Çengelköy koyunda Müzeyyen Senar'ın çınlayan sesi. Bir başkasının hafızası sahici, seninki sahte diyorlar, çünkü ödünç alınmış. Şeylerin kendileri gibi olmaya izinleri ancak kendilerinden başka şeye benzetilmeyecekleri kadar var. Kendi olma hali olarak bir başkasına benzeme hali hoş karşılanmıyor. Dönülecek bir ev, sığınacak bir şarki aramak ne beyhude. Her yeri evin kılmadıkdan sonra dünyada rahat yok.

'İşte Opera' heyecan fırtınası, Eurovision'un belki de en unutulmaz şarkısı; Araplar'la bitmeyen imaj problemimizi çağıran 'Aman Petrol' ile ayrılmaz tabii. Ajda Pekkan bir kendisi olma hali olarak kendisi dışına çıkmanın en görünür öncüsü. Dışı içeriye taşınsa idi Lale Belkis'in filmlerdeki vazgeçilmez yerine mahkum kalırdı. Ama hep bir belirsizliğe yer kaldı. Batılılaşma hareketlerinin ortak noktalarından biri, içerisi ve dışarı, mahrem ile kamusal arasındaki bölünmemiş meğer. Hindistan'da örneğin, böyle olduğunu Chatterjee'den öğreniyoruz. Tıpkı buradaki gibi maddi olan değişimini hayatta kalmak için mecbur kılarken, manevi olanın değişimini çürüme ve bozulma olarak gören bir bölünmüşlük hali. Ben'in kim olduğuna dair sürekli bir hesaplaşma; kimliğin sınırlarının her an yeniden çizildiği bir pazarlık; sahiciliğin her gün yeniden tanımlandığı bir piyasa.

Lale Belkis'a geri dönelim, çünkü filmler sırlarımızı saklar. Aslında kadın kahraman kim ise -ister Türkan Şoray kadar buralı, ister Filiz Akın kadar orali olsun- onunla aynı çevrede bulunur, aynı giysileri giyer, aynı ortamı paylaşır, ama sanki diğerinin el değmemişliğini cilalamakla görevliymişçesine dönüşmüş ve kirlenmiştir. O bir Batılı karikatürdür: soğuk, sarışın, hesapçı, acımasız, manevi olarak bozulmuş ama olması gerektiği gibi. Eril kutupta Önder Somer bekler onu: Lale Belkis ve fuldam (Fatma Girik, Türkan Şoray, Hülya Koçyiğit ve Filiz Akın) birbirinde eriyip yerini Ahu Tuğba'ya bırakmadığından, henüz kötü erkek, Nuri Alço'ya dönüşmemiştir. '-Mış gibi yapma'nın şahikası olan eski Türk filmlerinin çoğu, topluluğun kadınlarını (sahip olduklarını, maneviyatını ve malını) sürekli bir kirlenme tehlikesinden korumaya çalıştığı bir mücadele sahasıdır. Kadınların kirlenmesi konusundaki bu saplantı, sadece eril bir namus kavrayışına işaret etmez. 'Dışarıdan' gelen 'yabancı' unsurlar, bir karışmanın ötesinde bir yok olma tehditini barındırırlar. Güçlü ve akıllıdırlar. Maddi dünyayı ele geçirmişlerdir ve sıra kadınlarımızdadır. Onları kapatıp saklamak 'modern' hayata uymuyorsa, hele üstelik 'onlar gibi' görünmenin en önemli güvencelerinden biri kadınların görüntüsü ise sürekli bir koruma çabası göstermek gerekir.

Ahu Tuğba'yla birlikte sarışın artık baş kadın kahramandır. Cinselliği vardır ama hep ikiye bölünmüştür. Bir tarafta masum ve el değmemiş bir iç dünya, diğer tarafta tehlikeli ve kirlenmiş bir maddi dünya. Tecavüz dışında sevişmeye hakkı olan bu kadın kahramanları daha da ilginç kılan bir diğer sarışındır: Banu Alkan baştan çıkarıcı olduğu için özür dilemez. Günahkar hayatının bedelini, başın seccadeden kalkmadığı hayırsever bir ikinci hayatla ödemez. Üstüne yakışanlar dışında değer taşımaz; o nihai kadındır. Milliyeti yoktur sadece cinsiyeti vardır. Marilyn

üstüçizilmiş kişiler

Monroe'dan başka tanrısı ve göğüslerinden başka kaybedecek bir şeyi yoktur. Uzayda bir kolonide yine olduğu gibi olmaya devam edeceğine güvenebilirsiniz neredeyse.

Bu kadınlar üzerinden anlatabilirsiniz isterseniz buralardaki hayatı. Kendimiz olma arzusu ve başkalarına benzeme korkusu, kendimiz olma korkusu ve başkalarına benzeme arzusu ile yer değiştirip durur. Çözüm her zaman, daha büyük ince cam çay bardakları kadar kolay olmaz. Şubat 2002'de, yerlilik üzerine çok daha fazla kafa yordüğünü varsaydığımız İslami kesimin televizyon kanallarından birinde, İslami bir moda anlayışının yaratılmasının mümkünlüğü tartışıldı. Yeniden inşa edileceği vaad edilen Afganistan'ın yeni başbakanının giyim tarzının özgünlüğünden açılan mevzu, İslami bir moda yaratılmasında dünyanın moda merkezlerinden Paris'e danışılması gereğinin Mehmet Şevket Eygi tarafından vurgulanmasıyla sona erdi. Herkes kafasına göre estetik yaratamazdı tabii! En azından Eygi bu hakkı kendi yol arkadaşlarına vermeyi kabul etmiyordu. Aynı ay, İslami saflara birkaç yıl önce katılan Engin Noyan, bir gazeteye verdiği demecinde Gianni Versace'nin, onun çok ucuza çıkardığı İslami giyim tarzından esinlenerek yaratacağı modayı daha sonra insanların büyük paralar vererek izlemek zorunda kalacaklarını söylüyordu. E tabii Çelik de değışti!

Maddi koşullardan etkilenmeme, değışmeme halini beklemek, talep etmek Batılılaşma hesaplaşmasının dışında başka söylem alanlarında da karşımıza sık sık çıkar. Eski Türk filmlerinde, mahalleden çıkan ve başına olmadık işler gelen delikanlı, bir biçimde yeniden mahalleye dönmekten rahatlayamaz. Odysseus'un eve dönüşünden biraz farklıdır bu dönüş: İçinden geçilen serüven sonunda, eve, gelişmiş, dönüşmüş olarak dönmekten ve huzur bulmaktan ziyade, bir pişmanlıkla dönmek söz konusudur. Keşke beni sarıp sarmalayan cemaatten hiç çıkmaysaydım, onun huzur verici kucağından ayrılmaysaydım, der gibidir kahraman.

Eski mahallenin insanları, ister yakışıklı arkadaşlarının evlendiği zengin kız tarafından köşkün kapısından çevrilsinler, ister güzel sesli arkadaşlarının çıktığı gazinodan korumalarca derdest edilip atılsınlar, evlerine hüznle karşık bir onur duygusuyla dönerler. Onlar bir yere aittirler hiç olmazsa, oysa öteki artık yalnızdır. Yeni girdiği çevrenin kadınları kirlî, erkekleri korkak, ilişkileri kaypaktır ve hep evi özlerler. Bugün de, şu ya da bu özelliğinden dolayı biri kalabalığın arasından sıyrılıp ünlü olmuşsa, aslında hiç değışmediğine, şöhretin onu bozmadığına dair bir güvenceyi mühürlmek zorundadır neredeyse. Değışmek bozulmayla eş anlamlıdır. Herkes en iyinin en zor erişilen olduğunu bilir, ama her ne hikmetse en mütevazî de odur. Aslında yerinden beklenmeyecek denli tevazu göstermesi doğaldır, çünkü en az karşılaştırmayı ve en az karşılaşmayı yaşayan en rahat

olanıdır. Bir mücadele döneminin sonunda artık kimseye benzetilmeden, kimseyle karşılaştırılmadan kabul edilme lüksüne sahiptir; ringe nadiren çıkar. Kendisi olma hakkını elde etmiştir.

Eski Türk filmlerinin, seyircileriyle bir gerçeklik anlaşması vardır: -miş gibi yapıldığını herkes kabul eder. Gerçeklik, bu ortak kabulden hareketle kurgulanır. Bu, star sisteminin kusursuz zeminini hazırlar. Halkın içinden bir süreliğine ve belli ölçütler gözetilerek seçilen ilah ve ilaheler, ekranda kendilerini oynamak zorundadırlar. Bu, onlar için zamanla hazırlanıp uygun görülen bir kendilik elbisesidir. Böylece bir öteki olarak kendiliklerini giyinirler ve bu role ihanet etmemeleri beklenir. Karşılığında ilah ya da ilahe muamelesi görecektir. Ta ki toplum, kendi ilahlarını kifayetsiz, cılız ve sakil bulana kadar. Şimdi ilahlar, kutsallıklarından sıyrılmış olarak geri geliyorlar. Yenilerinin çoğu henüz kendisinden üçüncü şahıs olarak söz etme hakkını daha yeni yakalamışken silinip gidiyorlar. Giderek artan iştihayı doyumayı başaranlar ise her yeni 'proje'nin tehditkar salınacağından gidip geliyorlar: batacak mıyız, çıkacak mıyız? Bu söylem alanında son yılların en gözde sözünün 'patlatmak' olması tuhaf değil: sunacağınız şey her ne ise bir balonun içine hapsetmek zorundasınız onu. Her ne ise marifetiniz, onu bir balon kadar uçucu ve hafif sunmak zorundasınız. Semalarda süzülüp uzaklara gitmeyeceksiniz, patlatıp içindekini kafalarımıza düşüreceksiniz. Hepimiz biraz sersemlemeliyiz ki başarımızı hep evet diye sallayacağımız bir kendinden geçiş haline uyum sağlayalım.

Eskiden daha çok "bu Avrupa'da da ya da Amerika'da da böyle" diye örnek verilirli konuşmalarda. Şimdi daha çok "bu dünyada da böyle" takılıyor kulağıma. Belki aptallık ama bunu duymak güzel geliyor bana. Elbette bunu söylerken tüm dünyayı gidip gördüğümüzü kastetmiyoruz ama dünyaya dair bir bilgimiz olduğunu varsayıyoruz; bir dünyanın içinde yaşadığımızı, başka toplumların başka deneyimler yaşadığını ve bunlardan öğrenecek şeylerimiz olduğunu varsayıyoruz. Bir dünyada, bir gezegende başka insanlarla birlikte yaşadığımızı sanki yeniden keşfediyoruz. Gerçekte hepimiz biliyoruz: her biz, bir ötekiyle kurgulanır. Her kimlik bir başkasının aynasında resmedilir.

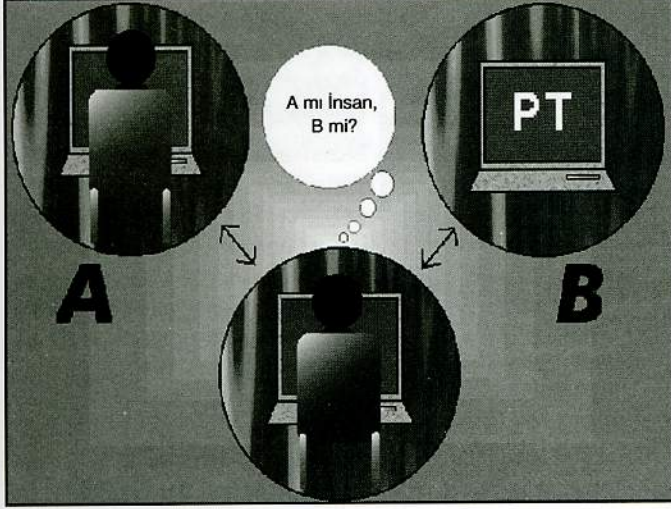
Neriman Köksal olmasa Muhterem Nur, Nuri Alço olmasa Kadir İnanır olmaz. Hayali Batısız Hayali Doğu, Hayali Silasız Hayali Memleket olmayacağı gibi. Bir gün her sıla, bir memleket olur mu?

↓

Zekâ Taklit

Ethem Alpaydın

Edilebilir mi?

Zekâ taklit edilebilir mi? Zekâ insan olmanın bir parçası mıdır, yoksa toplama veya satranç oynama gibi, mekanik olarak gerçekleştirilecek kurallarla açıklanabilir mi? Bir makine zeki olabilir mi? Zekânın varlığı (veya yokluğu) nasıl ölçülür?

Bilgisayarın kuramsal temellerini ortaya atan İngiliz matematikçi Alan Turing, kendi adıyla anılan Turing testinde şöyle bir deney önermiş: Bir insan, bir bilgisayar terminalinin önünde oturuyor ve görmediği biriyle chat yapıyor. Bu, internet üzerinden başka bir insan olabilir; ya da yazdığı, cümlelere yanıt veren, önünde oturduğu bilgisayarın ta kendisidir. Turing, eğer bu insan sohbet ederken yazdığı 'kişi'nin insan mı, bilgisayar (programı) mı olduğunu ayırt edemiyorsa, o bilgisayar (programı) zekidir, diyor. Yani zekâyı insanı iyi taklit edebilmek olarak tanımlıyor. Tabii ki burada bilgisayar programının insandan ayırt edilememek için

zekâsını kullanması gerekiyor: Örneğin kendisine karmaşık bir aritmetik işlem sorulursa bilerek yanlış yanıt verebilir.

Turing, önemli olan girdilere, yani yazılan cümlelere, doğru çıktılar verebilmek, anlamlı bir sohbet oluşturacak şekilde yeni cümleler ortaya çıkarabilmektir, diyor. Eğer ördeğe benziyor, ördek gibi yürüyor, ve ördek gibi ses çıkarıyorsa ördektir. Zekice sohbet edebilen zekidir.

Burada Turing testinin zekâyı değil sadece sohbet edebilme yeteneğini ölçtüğü öne sürülebilir ama bence fikir şu: İçinde espri, metafor, hiciv taşıyan insan dili, insan zekâsının en üst gösterimidir ve bununla karşılaştırılınca insanın diğer bütün yetenekleri göreceli olarak daha basittir. Yani bir gün insan dilini programlayabilirsek insanın diğer zekâ gerektiren özelliklerini de bilgisayar üzerinde gerçekleyebiliriz.

Amerikalı filozof John Searle ise Turing testine karşı Çin Odası adlı bir düşünce deneyi öneriyor: Küçük bir oda düşünün ve bu odanın küçük bir penceresi olsun. Odanın içinde bir kişi var. Bu kişiye pencereden üzerinde Çince cümleler olan kağıtlar veriliyor. Odadaki kişi Çince bilmiyor ama elinin altında büyük bir kitap var ve bu kitapta olası bütün Çince cümleler için verilmesi gereken Çince yanıtlar yazılı. Kişi kendisine bir kağıt verildiği zaman kitapta o cümleyi ve karşılık gelen Çince yanıtı buluyor, yanıtı (ne anlama geldiğini bilmeden) başka bir kağıda kopyalıyor ve pencereden dışarı uzatıyor.

Searle diyor ki eğer Turing testini geçen bir bilgisayar olsa bile, o bilgisayar Çin Odasındaki kişi gibi olacaktır; bilgisayar kendisine verilen sembollere karşı programına göre uygun başka semboller verecektir, ama gerçekte o sembollerin ne olduğunu bilmeyecektir. Searle, birgün zekâyı çok iyi taklit eden bir bilgisayar programı yapılırsa bile, o bilgisayar programının Çin Odasındaki kişi gibi sadece

karagöründü!

girdilere doğru çıktılar hazırlayacağını ve nasıl ki odadaki kişi Çince bilmiyorsa, bilgisayar programının da gerçekte sohbet ediyor olmayacağını, yani zeki kabul edilemeyeceğini savunuyor.

Turing ve Searle arasında seçim yapmak kolay değil. Mühendisler ve yapay zekâ araştırmacıları Turing'in tarafında. Onlar için sonuç önemli, sonucun nasıl ortaya çıktığı değil. Örneğin, bir bilgisayar programı satrançta dünya şampiyonunu yenabiliyorsa –başkaları ne derse desin– bu, o bilgisayar programının satranç bilgini gösterir, diyorlar.

Sosyal bilimciler de Searle'un tarafında ve bir işin iyi taklit edilebilmesinin o işi bilmekle aynı şey olmadığını savunuyor. Onlar, ayrıca zekânın bir bütün olduğunu, hesap yapma, cümlelere yanıt hazırlama, veya satranç oynama gibi işlere bölünemeyeceğini, insan olmanın bir parçası olduğunu, ve gerçekten zeki olabilmek için insanın özelliklerini bütünüyle kapsamaması gerektiğini, örneğin bilincinin ve duygularının olması gerektiğini savunuyor.

Bence bütün tartışmanın nedeni bizim insan olmamız. Bizler insan olduğumuz için insanın yeteneklerine toz kondurmuyoruz. Teknolojinin ilerlediği ve makinelerin birçok alanda insanın yerini aldığı günümüzde elimizde kalan son kale olan zekâmızı savunuyoruz. İnsan olmamızdan dolayı insanı abartıyor, yeteneklerine büyük değer biçiyoruz.

Bir başka hata da bilinen tek zeki varlık insan olduğu için zeki olmakla insan olmayı karıştırmamız.

Yapay zekâ'da amaç, insanın aynısını yapmak değildir. Dünyada bir nüfus problemi yok, aksine insan fazlası ve bunun sonucu olarak işsizlik gibi sorunlar var. Gerekirse yeni insan yapmak da zor değil. Yapay zekâ'da amaç, insanın ekonomik olarak değerli yeteneklerini makineler üzerinde gerçekleştirebilmek. Örneğin görme özürülüler için okuyabilen (yani yazıyı sese çeviren) bilgisayarlar veya duyma özürülüler için yazabilen (yani sesi yazıya çeviren) bilgisayarlar.

Geçmişe bakarsak insanın her zaman yeteneklerini geliştirebilmek için alet icat ettiğini görürüz. Bu aletleri protezler olarak da niteleyebiliriz: Elinde bıçak tutan bir insanın artık delici ve keskin bir "eli" vardır. Bir atının çok hızlı "bacakları" vardır. Yazmayı ve okumayı bilen kişinin bellek kapasitesi artar çünkü herşeyi her zaman aklında tutmak

zorunda değildir. Yazı, sesi fiziksel olarak saklamayı sağladığı için uzayda ve zamanda iletişimi sağlar: Yazı, yazarını bir anda kilometrelerce veya yıllarca uzaktaki biriyle "konuşturur." Aynı şekilde, insanın bilgisayar kullanması veya zeki bilgisayarlar yapmaya çalışması insanın yerini almak için değil, insanın zekâ kapasitesini arttırmak içindir.

Bazen aynı problem için insan ve doğa farklı çözümler bulur: Serçe ve uçak, her ikisi de uçar. Peki uçağın uçuşu bir kuşu taklit midir? Kuş daha eski, uçak yeni olduğu ve ikisi de uçtuğu için belki böyle

diyebiliriz. Ama gerçekte farklı şekillerde uçarlar. Çünkü bu iki uçan sistemin isterleri, onları tasarlayan insanın ve doğanın elindeki kaynaklar farklıdır; dolayısıyla çözümleri de farklıdır. Uçağın, insan veya yük taşımaya gerekir, onun için büyük olmalıdır. Büyük cisimlerin kanatlarını çırpması, pervane veya jet motoru ile itiş gücünü sağlamaktan çok daha zordur. Bu nedenden dolayı uçaklar uçarken kanat çırpamaz.

Uçma üzerine ilk çalışan kişilerin tasarımları kuşa benziyordu; çırpılan kanatları vardı. Bu sistemler çalışmadı çünkü bizim kol kaslarımız bedenimizin ağırlığını taşıyabilecek kanatları yeteri kadar hızla çırpacak kadar güçlü değil. Ama bilim ilerleyip de önemli olanın aerodinamik olduğunu anladığımız zaman motor tarafından çevrilen pervaneli uçaklar yapabildik.

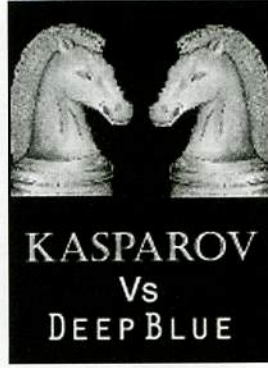
Uçakların kanatları vardır ama kanatlarında tüyleri yoktur. Birgün zekâ anlaşıldığı zaman insanın birçok özelliğinin, kuşun tüyleri gibi gibi gerçekte gerekmediğini ve detay olduğunu anlayacağız.

Şu soruyu soralım: Otomobil, veya otomobil süren bir kişi için "koşuyor" diyebilir miyiz? Bu sorunun yanıtı koşmayı nasıl tanımladığımıza bağlı: Eğer koşmayı bacaklarla yapılan bir eylem olarak tanımlarsak tabii ki otomobil koşmaz çünkü otomobilin bacakları yoktur. Ama eğer koşmayı "yürümekten daha hızlı yer değiştirmek" olarak tanımlarsak, otomobil koşar; üstelik çok hızlı koşar, hem koşarken insan ve yük de taşır.

Kızılderililer trene "demir at" derlermiş. İnsan (veya atın) koşmasıyla, otomobilin (veya trenin) "koşması" arasındaki fark tekerleklerin dönebilmemesi için yüzeyin düzgün olmasının gerekmesidir. Tekerlekler bacaklardan daha hızlı döner ama sadece yol (veya ray) üzerinde. Dolayısıyla tekerlek ve yol

birbirine bağlıdır. İnsan yer değiştirmek için bacaklı ama düzgün olmayan yüzeylerde de gidebilecek bir araç yapmak yerine, tekerlekli arabayı yaptı ama yanında yolları da yapması gerekti. Doğa ise canlının yaşadığı ortamın düzlüğüne göre iki, dört, altı, hatta kırk ayaklı canlılar yaptı.

İnsan bir gün zeki makina yaptığı zaman bunun insana benzemesi gerekmez, çünkü insanın birçok özelliği, kuşun tüyleri gibi, doğanın getirdiği kısıtlardan dolayıdır. İki kolu, iki bacağı vardır. Yemek yer. Doğar, büyür, acıkır, ağlar, sever, korkar, yaşlanır, ölür. Makinaların böyle kısıtları yoktur. Örneğin bir robotun küçük doğması ve ardından büyümesi gerekmez çünkü başka bir robotun içinden çıkmayacaktır. Bir robot insanın bazı özelliklerine sahip olmayabilir; örneğin robotun acıkmasını, korkmasını veya sarhoş olmasını istemeyiz. Bunun yanında robotun insanın sahip olmadığı başka özelliklere sahip olmasını isteyebiliriz; günde 24 saat çalışabilmesini, sıkılmamasını, yorulmamasını, insandan ucuz ve hatasız olmasını.

Kasparov'u yenen başka insanlardır. Aynen otomobil süren herhangi bir sürücünün en hızlı maraton koşucusunu geçebileceği gibi.

İnsan ve makina arasında doğal ve yapay diye bir ayırım yapmak yanlıştır. Çünkü insan doğal olduğu için insanın bütün yaptıkları da doğaldır. Gerçekte bütün canlılar içinde buldukları doğayı değiştirir. Sadece insan, zekâsından ötürü daha becerikli olduğu için daha çok değiştirme gücüne sahiptir. Birgün insan zeki makina yapabilirse bu insanı küçültmez, tam aksine insan bir kere daha bir ilki gerçekleştirecek ve kendisi kadar zeki bir makina yapmış olacaktır.

Mühendislikte tasarım yaparken ilk aşama, isterlerin belirlenmesidir. Bir makina yaparken önce bu makinanın amacını net olarak ortaya koymalıyız. Sonda ortaya çıkacak makinanın bunu gerçeklemesi gerekir; başka bir şeyi değil.

Kasparov'u yenen bilgisayar programı Deep Blue iyi bir satranç oyuncusudur, çünkü o amaç için yapılmıştır; başka bir şey için değil. Deep Blue'nun "dili" satranç komutları, "dünyası" satranç tahtasıdır. Bütün yetenekler olarak bakarsak Kasparov daha zekidir, ama Deep Blue daha iyi bir satranç oyuncusudur. Bunda da bir sorun yoktur. Deep Blue'nun Kasparov'u yenmesi bilgisayarların daha zeki olduğunu göstermez, sadece daha iyi satranç oynadıklarını gösterir.

Esasında Deep Blue'nun daha iyi satranç oynaması onun programcıları sayesinde. Bilgisayarın yaptığı her şey programcısı tarafından tanımlanır. Bilgisayar çok hızlı çalıştığı için programcı bilgisayarın programının sonucunu, örneğin bir sonraki hamleyi o anda tahmin edemez ama hamle tamamen programcının yazdığı programın sonucudur. Yani Deep Blue Kasparov'u yendiği zaman gerçekte bir grup programcı çok hızlı bir makina sayesinde Kasparov'u yenmiştir. Bilgisayar çok hızlı çalıştığı için Kasparov'dan çok daha hızlı olarak olası bütün hamleleri ve olası sonuçlarını incelemiş ve doğru hamleyi yapmıştır. Gerçekte ise

Turing testi ve Çin Odası deneyine geri dönelim. Gerçekte Çin Odası deneyi olası değil. Öncelikle, olası bütün Çince (veya Türkçe) cümleler bir kitapta yazılamaz çünkü olası bütün Çince cümleler sonsuz sayıdadır. Ama şu ana kadar sonlu sayıda Çinli yaşamış olduğu ve bu Çinlilerin hepsi ölümlü olduğundan yaşamları boyunca yine sonlu sayıda cümle söyleyebilmiş oldukları için şu ana kadar söylenmiş bütün Çince cümleler sonlu sayıdadır ve sonlu (ama çok çok çok kalın) bir kitaba yazılabilirler. Ama odanın dışındaki kişi şimdiye kadar hiçbir Çinlinin söylememiş olduğu bir cümle söyleyebilir ve bu cümle o kitapta olmayacaktır. Dolayısıyla da ona kitapta bir yanıt bulunamayacaktır.

İkinci olarak, Çin Odası deneyinin Turing testine yanıt olabilmesi için odanın dışındaki kişi ile içindeki kişi arasında bir sohbet olması gerekir. İki kişi arasında bir sohbet varsa bu sohbetin bir bağlamı vardır; önceki cümlelerin anımsanması gerekir. Dolayısıyla her cümleye verilecek yanıt, sadece o anda gelen cümleye değil, daha önceki cümlelere ve onlara verilen yanıtlara da bağlıdır. Yani içerideki kişi her verdiği yanıtın, örneğin satır numarasını, bir yere not etmelidir. Çin Odasının bir de belleği olması gerekir. Ve bir sonraki yanıtta sadece gelen cümle değil, bu bellekte yazan da göz önüne alınmalıdır.

Çin Odası deneyi geçerli değildir çünkü olası her cümleye verilecek yanıt bir kitabın içine cümleler olarak yazılamaz. Dışarıdaki kişi her zaman şimdiye kadar hiç söylenmemiş bir cümle yazabilir veya şimdiye kadar iki Çinli arasında hiç yaşanmamış bir sohbet gerçekleştirebilir.

Toplama örneğini alalım: Bir hesap makinası olası bütün toplama işlemlerini (1+1=2, 1+2=3, 1+3=4, ...) saklayıp uygun yanıtı bulmaz, çünkü bunlar sonsuz sayıdadır. Hesap makinası verilen girdiye göre toplama yapar. Toplamanın kuralları da sonlu uzunlukta yazılabilir. Biz bu kuralları

karagöründü!

Enigma

bellegimizde tutabiliriz. Veya bir bilgisayara programlayabiliriz.

Dolayısıyla Çin Odası deneyinin yapılabilmesi için Çin Odasındaki kitapta dilin alfabesi, sentaktik ve semantik kurallarının yazılması gerekir. Yani kişinin, gelen cümleyi önce analiz etmesi, sembolleri tanıması, özneyi, yüklemi bulması, anlamını çıkarması, ve ardından o anki bağlama ve amaca göre yeni (ve belki şimdiye kadar hiç söylenmemiş) cümleyi yine sözcüklerden başlayıp sentez etmesi gerekir.

Peki bu bilgisayar üzerinde yapılabilir mi? Ve ikinci soru, eğer yapılırsa biz o bilgisayar programına "cümleyi anlamış" diyebilir miyiz?

Bu iki soruya yanıt verebilmek başka iki sorunun yanıtına dayanıyor:

İnsan deterministik midir? Yani insanın işlevleri matematiksel bir formül olarak yazılabilir mi, yoksa insanın davranışı bizim hiçbir zaman bilemeyeceğimiz, ölçemeyeceğimiz şekilde mi oluşur?

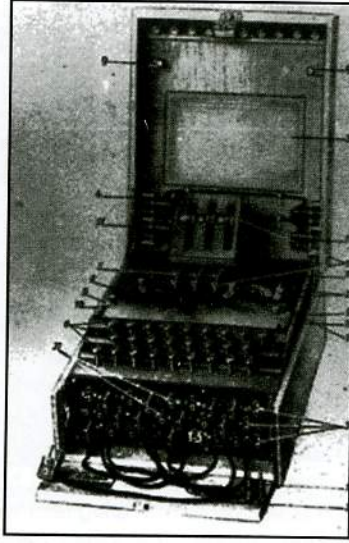
Bir makina, dünyadaki bir nesnenin veya kavramın "gerçek anlamını" bilebilir mi? "Kar" veya "utanç" programlanabilir mi?

Dil anlamının bilgisayar üzerinde yapılabilmesi için bütün bu aşamaların, soru cümlesinin analizi ve yanıt cümlesinin sentezinin kurallara indirgenebilmesi gerekir. Eğer insan deterministik ise, insanın beyni matematiksel kurallara göre çalışıyor demektir, yani böylesi kurallar vardır ve beyinde bu kurallar sinir hücreleri tarafından gerçekleştirilmektedir. O zaman bizim tek yapacağımız, bu kuralları bulup, aynı işi sinir hücreleri yerine transistörlere yaptırmaktır.

Burada böyle kuralların olduğunu, bizim bu kuralları bulabileceğimizi, anlayabileceğimizi ve sonra makina üzerinde gerçekleyebileceğimizi varsayıyoruz. Çeşitli olasılıklar var:

(1) Böylesi kurallar vardır, ama bunlar sadece bizim doğal yapımıza bağlıdır ve yapay bir makina üzerinde gerçekleştirilemez. Bu, sadece tüylü kuşlar uçabilir demek gibi olur ki bence bu olası değil.

(2) Böylesi kurallar vardır, ama bizim zekâ kapasitemize göre o kadar karmaşıktır ki biz hiçbir zaman bu kuralları anlayamayız. Bu bir olasılık. Kedi kendisi kadar zeki bir makina yapamaz; belki insan da aynı durumdadır.

(3) Böylesi kurallar yoktur. Evren deterministik değildir. Bizim hiçbir zaman anlayamayacağımız etkenler vardır. Örneğin cinler vardır, veya bizi gerçekte uzaylılar yönetiyordur. Bu da bir olasılık tabii ki ama bizi pek mutlu etmeyen bir olasılık. Bilimin temelinde "Occam'ın usturası" denilen yaklaşım geçerlidir: Bu da her zaman en basit açıklamayı yeğlemek ve çok gerekmedikçe karmaşık açıklamaları kesip atmaktır.

Mühendisler, yukarıdakilerden hiçbirinin doğru olmadığına inanır; yani zekâyı açıklayan kurallar vardır, insan beyni bu kurallara göre çalışır, ve bizim beynimiz bu kuralları anlayabilecek kadar zekidir. Beyin sonuç olarak deterministik olduğuna göre zekâ, deterministik olarak açıklanabilir ve

başka bir deterministik makina olan bilgisayar üzerinde gerçekleştirilebilir. Bunun herhangi bir ispatı yok ama aksine inanırsak, nasılsa anlayamayız deyip hiçbir şey yapmadan oturmamız gerekir ki bu da pek yapıcı değil.

Şimdi diğer soruya dönelim: Bir makina dünyadaki bir nesnenin veya kavramın "gerçek anlamını" bilebilir mi?

"Kırmızı" insan ve makina için aynı duyu olamaz çünkü duyu organları farklıdır. Belki iki insan için bile farklıdır. "Kar"ın anlamı, bir ilkokul öğrencisi ile karayollarında çalışan babası için çok farklıdır. Herhangi bir nesnenin anlamını belirleyen onun sizin için önemi ve o bilgiyi nasıl işlediğinizdir.

Elma, insan için yiyecektir; bilgisayar için özel bir anlamı yoktur. Bu fark sadece insan ve makina arasında değil, insan ile başka hayvanlar arasında da vardır. Yani bu sadece doğallık yapaylık farkı değildir. Yeşil bir meranın sizin için anlamı, bir koyun için anlamından, veya bir trenin anlamı, içindeki yolcu ile uzaktan bakan inek için farklıdır.

Varsayalım sohbet sırasında bilgisayar programına "bugün hava soğuk" diye yazdınız, bilgisayar gerçekten sizin ne kastettiğinizi anlayabilir mi? Tabii ki anlamaz. Çünkü bilgisayar üşümez. Ama isterseniz üşüyen bilgisayar da yapabilirsiniz. Varsayalım bir robot yaptık ve belirli bir ısı altında bu robotun sistemleri hasar görebiliyor. O zaman bu robotun bir elektronik ısı duyargasının olması ve soğuk ortamdan daha sıcak ortama hareket edecek şekilde programlanması gerekir. Böyle bir robot üşüyordur. Bizden farklı üşüyordur ama o da üşüyordur. Kedi veya ayının bizden farklı üşüdüğü gibi.

Öğrenen bir bilgisayar programı yaptığımızı düşünelim. Bu program bir hata yaptığı zaman bu hatasını düzeltecek

karagöründü!

şekilde programını değiştirir. Biz buna pişmanlık, hata büyükse utanç diyoruz.

İnsanın özelliklerini bilgisayara kazandırırken bu özelliklerin programın başarısını artırıp arttırmayacağına bakmak gerekir. Gerekmiyorsa bu özelliği ekleyerek bilgisayar programının karmaşıklığını ve masrafını arttırmak gereksizdir. İnsanın evrimi de aynı şekilde olmuştur. Hayatta kalmak için gerekli olan özellikler gelişmiş, gerekmeyenler zaman içinde körelmiştir. Örneğin insanın görme duyusu zaman içinde gelişmiştir ama beynin kapasitesi sınırlı olduğu için görme geliştiği zaman koklama duyusu zayıflamıştır. Beynin kapasitesi sınırlıdır çünkü beyin kafatası içindedir ve bebeğin kafası belirli bir büyüklükten daha büyük olursa annesinin kalçalarından çıkamaz, yani doğamaz.

Bir kişinin maaşını hesaplarırken onun görünüşü değil sadece çalışma saatleri ve saat ücreti önemlidir; dolayısıyla bordro programının bir video kameraya bağlı olması ve kişileri görmesi gerekmez. Ama bir güvenlik sisteminin sadece doğru kişilerin geçişine izin vermesi için onları yüz görüntülerinden tanıması istenebilir; hatta bunu insandan farklı olarak, gece ve yetersiz ışık altında bile yapabilmesi istenebilir.

İnsanın başka canlılara, örneğin evcil hayvanlara insansı özellikler atfetmesi ve onların davranışlarını insansı davranışlar gibi yorumlaması yaygındır. Köpeğin sahibini "sevmesi" veya "özlemesi" insaninkinden farklıdır. Bilgisayarınki de farklı olacaktır. Hastabakıcı bir robot düşünün. Bu robot hastasının sürekli yakınında olacak, onun isteklerini karşılayacak, onu rahat ettirmeye çalışacak şekilde programlanmış olacaktır. Biz bu robota uzaktan bakan bir kişi olarak hastasını seviyor diyeceğiz. Ama burada sevgi, bakan kişinin gözlerindedir. Bu bizim kendi duygu kavramımızı robota atfetmemiz olacaktır.

Duyularımız, beynimizin çalışması sırasındaki çeşitli durumlarına karşılık gelir. Açlık, korku, sevgi, mutluluk bizim insan olarak evrimimiz sırasında hayatta kalma şansımızı arttırmak için ortaya çıkmış, bizim fiziksel yaşamımıza ve doğal ortamımıza bağlı kavramlardır. Bilgisayarlar veya robotların amaçları ve ortamları farklı olduğundan, uçaklarla serçelerin kanatlarının farklı olduğu gibi, zeki bilgisayarların "duyguları" da bizimkilerden çok farklı olacaktır.

Zekânın net bir tanımı olmadığından zeki olmak ile insan olmak birbirine karıştırılıyor. Aerodinamik bilimi uçmanın

kurallarını kuşlardan bağımsız belirler. Kuşlar da buna uyar, uçaklar da. Birgün zekânın bilimini anladığımız zaman elimizde insan zekasından bağımsız bir açıklama olacaktır ve ona uygun zeki makineler yapabileceğiz. İnsan araç geliştirirken önce doğayı taklit ederek başlamış, sonra özgün makineler yapmıştır. Zeki bilgisayarlar birgün yapıldığı zaman insandan farklı olacaktır.

İnsanın zekâsının hiçbir zaman anlaşılamayacağını, makineler üzerinde gerçekleştirilemeyeceğini savunmak insan zekâsını yükseltmek değildir. İnsan zekâsının herhangi bir şeyi – bu kendi zekâsı olsa bile – anlamaya yetmeyeceğini savunmak insan zekâsını aşağılamaktır. Birgün zeki makineler yaptığımız zaman bu insan zekâsının başka bir zaferi olacaktır.

Bilim ilerledikçe, hem insan beyninin nasıl çalıştığı daha iyi anlaşılacak, hem de bilgisayarların kapasiteleri artacak; bunun sonucunda da insanın özellikleri gittikçe daha çok bilgisayar üzerinde gerçekleştirilecektir. Teknoloji sayesinde dünyamız öyle bir noktaya geldi ki daha ileri gidebilmek için daha yetenekli makineler yapmamız tek çözüm. İnsanın bir tür olarak hayatta kalabilmesi için kullandığı makinelerin gittikçe gelişmesi gerekiyor çünkü insanın içinde bulunduğu şartlar evrime göre çok hızlı değişiyor. Artık çok daha fazla kişi tanıyor, çok daha fazla şey biliyoruz. Kitap, bilgisayar, otomobil, uçak, internet gibi gelişmeler önce hayatımızı kolaylaştırıyor gibi görünüyordu ama kısa zamanda bunlar sayesinde kazandığımız zamana başka işler koyuyoruz ve sürekli olarak daha yetenekli ve zeki aletlere gereksinim duyuyoruz.

Trafik kazalarını azaltmanın tek yolu otomobillerin bilgisayarlar tarafından sürülmesi. Otomobiller hızlandıkça ve yollardaki otomobil sayısı çoğaldıkça insana kalan tepki süresi kısalmakta ve bu artık insanın başedebileceğinden çok daha kısa. Çünkü kırk bin yıl önce Orta Afrika kırsalında saatte 180 km hızla hareket etmiyorduk.

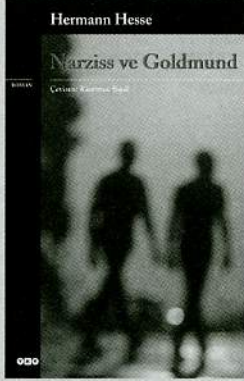
Cep telefonu sayesinde herhangi bir kişi dünya üzerindeki başka herhangi bir kişiyle konuşabiliyor ama diller farklı olduğu için bu konuşma verimli olmuyor. İnsanların yabancı dil öğrenmesi uzun ve masraflı bir süreç. Çözüm tercüman telefonlar. Siz buradan Türkçe konuşuyorsunuz ve sesiniz karşı tarafa o kişinin ana dilinde ulaşıyor. Örneğin Çin'de biriyle konuşuyorsanız o kişi sizin dediklerinizin Çincesini duyuyor. Peki telefon Çince biliyor mu? Ne dersiniz?

↓

karagöründü!

9

Hermann Hesse, *Narziss ve Goldmund*'la **YKY**'de

Narziss ve Goldmund
Hermann Hesse
Çev: Kâmuran Şipal
324 s.

Alman edebiyatının usta kalemi Hesse, karşıtlıkların iki insanı birbirinden koparmadığı, tersine birbirlerini bütünlemeye yaradıklarının altını çizerken, dünya görüşleri farklı iki insan arasındaki dostluğun ekseninde yaşam, ölüm, sanat, us, aşk, tutku ve cinselliğin izini sürüyor.

Hesse'nin başyapıtı 'yeniden' Türkçede

Boncuk Oyunu
Hermann Hesse
Çev: Kâmuran Şipal
560 s.

1943 yılında, tüm dünyanın savaş cehennemini yaşadığı sırada yazılan *Boncuk Oyunu*'nda Doğu ve Batı felsefelerinin kusursuz bir bileşiminden oluşan yeni ve ütöpik bir dünya düzeni sunuluyor okura. Ahlak'ın, bireyin iç ahlakını yok ettiğine inanan Hesse, Batı'nın toplumsal dayatmalarına karşı Doğu'nun bireysel özgürlüğünü yüceltiyor ve yeni dünyasını bireysellik üzerine temellendiriyor.

YAPI KREDİ YAYINLARI KİTAPÇEVRELERİ: • İSTANBUL: 212-293 08 24 / 502 • İZMİR: 232-463 82 90 • ANKARA: 312-435 85 94
E-posta: ykkultur@ykykultur.com.tr • Web Sitesi: www.yapikrediyayinlari.com • İnternet satış: www.estore.com.tr/bulvar/yky
YAPI KREDİ KÜLTÜR SANAT YAYINCILIK TIC. VE SAN. A.Ş. 212-293 08 24, 252 47 00

Aklın Kayması

Ayfer Tunc

Adam kesin tarihini hatırlamıyormuş ama, her şeyi kadın başlatmış, çocuklarının olmayacağını kabullendikten birkaç yıl sonra, bir pazar sabahı. Çoktan uyandıkları halde yataklarında tembel tembel yattıkları sırada, kocasına çocuk taklidi yapmış. Üç-dört yaşlarında bir kız çocuğuymuş gibi bir cümle söylemiş. Adam çok hoşlanmış bundan, karısına o cümleyi ve edayı birkaç kez tekrar ettirmiş, kadın aynı sevimlilikle başka cümleler de söylemiş, yatakta birlikte gülmüşler, adam kadına aşkla sarılmış, sevişmişler.

Bulunmamam gereken bir yerde, bir manzaraya tanık oldum.

O manzarayı tarif edebilecek miyim, bilemiyorum. Bunu yapabilirsem bile, hayatımda ilk defa gördüğüm bir kadının içinde yer aldığı o kısa ve tuhaf hikâyenin bende yarattığı acıyı anlatmam çok zor. Düşünüyorum da, belki bir korkudur bu, gördüklerim karşısında hissettiğim: bizi ölümümüze kadar taşıyacağını sandığımız aklımızın her an kayabileceğine ve gün gelip göründüğümüz ile kendimiz arasındaki fark hakkında hiçbir fikrimizin olmayabileceğine dair bir korku. Tanık olduğum manzara, bende var olmayan bir korkunun var olabile ihtimalini hatırlattığı için, şiddetli bir acı verdi galiba. Hissettiğim acının o kadınla ilgisi yok diyemem, var, ama bu tıpkı bir ölüm karşısında kendi ölümümüzü belli belirsiz görüşümüze benziyor.

Geniş bir salonun koridora bakan cephesini tümüyle kaplayan camın tam ortasında yer alan, kanatları ardına kadar açık bir kapının önündeydim. İçerde duvara dayanmış kanepelerde ve koltuklarda, solan akşama veya şehir manzarasına mı dalıp gittiklerini, yoksa başka şeyler mi düşündüklerini kestiremediğim kadınlar ve erkekler sessizce oturuyorlar, salonun ortasında, akşamın mutsuzluğunu daha da koyulaştıran titrek bir flüoresan ışığının tam altında o kadın, bir adamın ceketinin kolunu çektiyordu. Sahnenin devamını izledim. Kadının sol elinin işaret parmağını ağzına götürdü, kalın gövdesini sağa sola döndürerek, "bij babamla payka gidicej" dedi, ardından sözlerini anlayamadığım bir çocuk şarkısının ritmine uyarak adamın ceketinin kolunu hızla sağa sola sallamaya başladı. Kadının otuz dokuz yaşında olduğunu sonra öğrendim. Ama insanı ölümle mutsuzluk arasında götürüp getiren ışıkta elliye yakın görünüyordu.

Anlatıldığı zaman gülünç bulunabilecek, taklit edilmesi halinde seyircileri gülmekten kırıp geçirebilecek bir manzaraydı. Tanık olduğunda ise (benim gibi) insanın içinde alışılmadık bir acıya neden oluyordu.

Adamın boş, ama tamamen boş ve ifadesiz gözlerle kadına bakması manzaranın acılığını bir kat daha artırıyordu. Adam öylesine ifadesizdi ki, zalim çocukların eline düşmüş bir yavru köpeği andırıyor desem, değildi; anlayışlı olması gerektiğini anlamış bir "abi" desem, değildi; cansız bir korkuluk desem, değildi. "İfadesiz, tepkisiz, boş ve bomboş"tan başka tanımlayıcı hiçbir kelime bulamadığım bir halde kadına öylece bakıyor, kadın üç-dört yaşında bir kız çocuğu ağzıyla ve edasıyla daldan dala atlıyor, arada o çocuk şarkısını söylüyordu. Sonra "babamı istiyorum!" diye tutturdu ve adamın ceketinin kolunu daha hızlı sallamaya başladı. Kolu bütünüyle çektiyor, tepesi açılmış, fazla beyaz yüzlü, tüysüz adamın omuzu kuvvetle oynuyor ve kimi duvara, kimi duvardaki resme, kimi şehrin çatılarına, kimi elindeki gazetenin hep aynı sayfasına bakan kadınlar ve erkekler bu ikiliyle hiç ilgilenmiyorlardı. Kadın çekiştirmekle yetinmeyip adamı itip kakmaya, ardından sol elini yumruk yapıp gözünü ovalayarak ağlamaya başladı. O sırada kanepede oturan kasketli, yaşlıca bir adam dakikalardır aynı sayfasına baktığı gazeteyi tek kelime söylemeden, herhangi bir sıklıma, öfke belirtisi göstermeden kadına fırlattı, sonra arkasına yaslanıp pencereden bakmaya başladı. Salondakiler

serdümen

11

kadınla hiçbir şekilde ilgili değildiler. Kadının, adamı birkaç kez daha itip kaktıktan sonra, tıpkı üç-dört yaşlarında, babasına küsmüş bir kız çocuğu gibi boş olan koltuklardan birine "hıh!" diyerek ve kollarını göğsünde kavuşturarak oturduğu sırada, omuzlarımda arkadaşımın ellerini hissettim. "İşim bitti, hadi çıkalım artık," dedi.

Dilim tutulmuş gibi kadını seyretmeye devam ediyordum. Bir kız çocuğu kanepeye oturduğunda nasıl yere değmeyen ayaklarını ileri geri sallayıp durursa, o da terlikli ayaklarını ileri geri sallayıp duruyor, ama yere sürtünen terlikler sinir bozucu bir ses çıkarıyordu. İri, kadın dudaklarını çocuk gibi büzmüş, başını kolunu çektiği adama küs bir ifadeyle pencereye çevirmişti. Adam ise aynı pozisyonda, yine aynı boş ifadeyle öylece dikiliyordu. Bütün bunlar olurken salona hakim bir konumda, koltukta oturan hemşire başını okuduğu kitaptan kaldırıp sessizce onları izlemiş ve kadın oturunca kitabına dönmüştü. Akşam salonu iyice karartmıştı. Hemşire yerinden kalkıp diğer flüoresanları da yaktığında, salondakiler çoğalan ışık nedeniyle bir an gözlerini kırıştırdılar. Sanki derin bir uykudan kısa süre için uyandılar. Kadın salonun ortasında hâlâ dikilmekte olan adama kötü kötü baktı.

Arkadaşım beni çekiştirmese daha dikilecek ve hayret içinde kadını izlemeye devam edecektim. Asansöre binerken, inerken, binadan çıkıp otoparka giderken hep o manzarayı unutulmaması gereken bir filmmiş gibi zihnimde yeniden oynatıyor, ama hakkında hiçbir şey düşünmüyordum. Beni korkunun ve acının tuhaf cazibesıyla kendine çeken, aklın kaymasına ilişkin bu manzara her defasında hayatıma biraz daha sokuluyordu. Arkadaşım bir yandan araba kullanıp bir yandan da cep telefonu ile konuştuğu için o kadını yol boyunca sormadım. Aslında hikâyenin trafik ışıkları, virajlar, keskin frenler, sağa sola dönüşler arasına sıkışmasını hiç istemiyordum. Güzel bir lokantaya gittik. O kadının ve kendi zamanlarında donmuş insanların bulunduğu salonun aksine; hareketli, gürültülü, canlı, etkili ve tepkili, yaşayan bir lokantaya. İlk anda mekâna alışamadım, derken zihnimde durmaksızın yeniden oynattığım film lokantanın ritmine uyamayıp koptu.

Arkadaşımın insana çok mantıklı ve açıklayıcı gelen, ama tıbbi ait bir yığın kavram ve adlandırmayla kaynağını ve seyrini anlattığı, benim tanık olduğum andan itibaren aklın kayması olarak adlandırdığım halin hikâyesini tümüyle "hikâye" edeceğim. Çünkü psikiyatrlar hastalarının hikâyelerinin boşluklarını doldurmuyorlar, aksine kalın kalın işaretliyorlar ve hâlâ bulamamışlarsa, aklın yerinden oynadığı an'ı bu boşluklarda arıyorlar. Onlar boşlukları gerçekte doldurmaktan yanalar, ben değilim, -ben psikiyatr da değilim.

Henüz otuz dokuz yaşında olduğunu öğrendiğim kadın,

(otuz dokuz, akla duyduğumuz ihtiyacın yüksek, aklın bize yaptırabileceklerinin çok olduğu bir yaş) arkadaşımın sadece iki kez, ilkinde on, ikincisinde otuz beş dakika görüşebildiği kocasıyla on yedi yıl önce, büyük bir aşkla evlenmiş. Üniversitede sınıf arkadaşymışlar. Okul bitince evlenmişler, önemli birer devlet dairesinde orta kademedede memur olarak işe başlamışlar. Mesai bitiminde, devletin yüce ve hantal varlığını bütün şehre gösteren, geniş kapılı, merdivenleri mermer, şık ama her şeye rağmen yeknesak binalardan çıktıklarında hiç oyalanmıyorlar, doğru evlerine koşuyorlarmış. Hayata dair büyük sorunları yokmuş. Maddi durumları fena değilmiş. Gelecekleri parlak görünüyormuş. Birbirlerini öyle çok seviyorlar ve bunu göstermekten öyle çekinmiyorlarmış ki, mesai arkadaşları onlara Kerem ile Aslı, Ferhat ile Şirin, Tahir ile Zühre gibi pek basmakalıp âşık isimleri bile takmışlar. Aileleri çocukları mutlu bir evlilik yaptıkları için huzurluymuş, amirleri akılları başlarında olduğu için onlara güveniyorlarmış. İlk birkaç yıl, mesleki kariyerlerine daha başında engel olmasın diye çocuk sahibi olmak istememişler. Fakat evlendikten beş yıl sonra aslında çocuklarının olmadığını fark etmişler. Gerçi bunu birbirlerine itiraf etmeleri zaman almış. Sonunda bu sorunla yüzleşmek durumunda kalmışlar.

Birbirlerine olan sevgilerini sınadıkları ilk büyük an buymuş. Birbirlerini öyle çok seviyorlarmış ki, sorunun kimden kaynaklandığını bile öğrenmek istememişler. Durumu arkadaşına ancak ikinci gelişinde kısaca ve kendini çok zorlayarak, kesik kesik cümlelerle anlatan koca şöyle demiş:

"Ya kusur karımda olsaydı, beni çok sevdiği için baba olmamı isteseydi ve beni terk etseydi, başkasıyla evleneyim de çocuğum olsun diye... Veya yapamasa idi bunu, ben istemeseydim beni terk etmesini, ama benim içime de bir kuşku düşseydi baba olmak kimbilir nasıl güzel bir duygudur diye ve bu duygu giderek büyüseydi, ona olan sevgimi aşsaydı. Ya da kusur bende olsaydı ve canımdan çok sevdiğim karımın anne olmasının en doğal hakkı olduğunu düşünseydim, bağıma taş basıp onu terk etseydim, başkasıyla evlensin ve anne olsun diye veya bunu yapamasa idim da onun içine bir kuşku düşseydi, anne olmak kimbilir nasıl güzel bir duygudur diye ve bu arzu bana olan sevgisini ezip geçseydi. Kusur hangimizdeyse tedavi edilemez olsaydı ve doktor deseydi ki, illa da çocuk sahibi olmak gerekmez, birçok çocuksuz mutlu çift var ve benim içime kuşku düşseydi, babalar ne hissederler, karım da düşünseydi, anneler ne hissederler, birimizden birimiz mutlaka yere bakacaktık, sevdiğimin mutluluğuna engel oluyorum diye..."

İkisi de dürüst olmuşlar, içlerinden geçeni birbirlerinin yüzüne söylemişler, böylece birbirlerini çok sevdiğini bir kez daha anlamışlar ve çocukları olmadan da mutlu

olacaklarına inanmışlar. Yine kocanın söylediğine göre, kendilerini ya da birbirlerini kandırmıyorlarmış, çocuksuzluklarına bahane bulmaya, böylesinin daha güzel olduğunu iddia etmeye filan kalkışmıyorlarmış. Aşklarında bir azalma, evliliklerinde bir bozulma emaresi yokmuş.

Adam kesin tarihini hatırlamıyormuş ama, her şeyi kadın başlatmış, çocuklarının olmayacağını kabullendikten birkaç yıl sonra, bir pazar sabahı. Çoktan uyandıkları halde yataklarında tembel tembel yattıkları sırada, kocasına çocuk taklidi yapmış. Üç-dört yaşlarında bir kız çocuğuymuş gibi bir cümle söylemiş. Adam çok hoşlanmış bundan, karısına o cümleyi ve edayı birkaç kez tekrar ettirmiş, kadın aynı sevimlilikle başka cümleler de söylemiş, yatakta birlikte gülmüşler, adam kadına aşkla sarılmış, sevişmişler. Adam ilk cümleyi hatırlamamakla beraber, "O cümleyi şu anda aynı sesle duyabilmeyi nasıl isterdim bilemezsiniz," demiş arkadaşına, "tarif edemeyeceğim kadar güzel bir hisle dolmuştu içim." O pazar gününün akşamı karısından yine çocuk gibi konuşmasını istemiş.

Birkaç hafta sonra adam da karısına çocuk taklidi yapmaya başlamış. O da beş-altı yaşlarında, haşarı bir oğlan gibi konuşuyormuş. Böylece bir anda biri kız, biri oğlan iki çocuk sahibi olmuşlar. "Anlatması zor, ama gerçekten çocuğumuz var gibiydi, üstelik istediğimiz zaman var oluyorlardı, tek sorun hiçbir zaman dördümüz bir arada olamıyorduk," diye anlatmış koca durumu arkadaşına, o ikinci görüşmelerinde, otuz beş dakikanın içinde. Arkadaşım da çocuksuz eşlerin birbirlerine çocuk taklidi yapmalarının rastlanan bir davranış olduğunu söyleyince, koca "ama sonra her şey çıgrından çıktı," demiş.

Masum bir taklitte başlayan oyun giderek kimlik kazanmaya başlamış. Birbirlerinin çocuk olan yanlarına isim koymuşlar. Arkadaşım yararlı olabileceğini söyleyip ısrar ettiği halde, adam çocuklara koydukları isimleri söylememiş. "Öylesine gerçek kılıyordu ki isimler çocuklarımızı, tekrar etmeye korkuyorum," demiş. İsimleri hiç aramadıklarını, ağızlarından çıktığı anda kabullendiklerini, oysa böyle bir oyunun içine girmeden önce çocuğumuz olursa adını ne koyalım diye hiç konuşmamış olduklarını anlatmış. Birinin kurmaca içinde eklediği ayrıntıya diğeri hiç itiraz etmiyor, hatta şaşırıyormuş bile. Çocukların ikisi de sarışınmış mesela. Hele yazın tatil dönüşü kızın kirpikleri bile sararıyor, annesinin bütün dikkatine rağmen oğlanın mutlaka burnu soyuluyormuş.

Bir süre sonra aileye önce bir köpek eklenmiş. Oğlanla kızın sokakta bulup eve getirdikleri bu köpeğe aile bir akşam isim aramış. Kız Fındık olsun demiş, ama baba Pavlov'un köpeğini anlatınca, köpeğin adının Pavlov olması konusunda anlaşmışlar. Kızın köpeğin adını bir türlü telaffuz edememesi

ve Payloy demesi de ayrı bir neşe kaynağı olmuş evde. Aile giderek büyümüş, evin işlerine bakan bir Dudu Teyze, derken yan komşular, çocukların en yakın arkadaşları, aile dostları, onların çocukları, bu aile dostlarıyla tatillere, yemeklere gitmeler derken, bu gerçekdışı dünyanın kişileri artmaya başlamış. Hepsinin bir adı ve ince ayrıntılarla örülmüş hikâyeleri varmış. Öyle bir hale gelmişler ki, akşamları soğuk yüzlü dairelerinden çıkıp eve geldiklerinde, birbirlerine işte ne yaptıklarını değil, anaokulunda ya da parkta ne yaptıklarını anlatıyorlarmış.

Bu oyun bir süre sonra cinsel hayatlarında yıkıma neden olmuş. İkisi de hem karı-koca hem de oğul-kız olan birbirlerini o kadar çok seviyorlarmış ki, cinsel hayatlarındaki ölümü görmezden gelmişler ve bunu hiç konuşmamışlar. Giderek daha az sevişir, nadiren sevişseler bile büyük bir rahatsızlık duyar olmuşlar. Adam arkadaşına bu durumu, "kendimi kızıyla yatıyordum gibi hissediyordum," diyerek tarif etmiş. "Öyle kötü bir histi ki, her defasında karım bana 'babacım' der korkusuyla bir an önce sevişmeyi bitirmek istiyordum." Karısının da sevişmekten kaçındığını, tıpkı kendisi gibi, kocasını oğlunun yerine koyduğu için rahatsız olduğunu anlamış ve işyerindeki sekreteriyle kaçamaklar yaşamaya başlamış. Öğle tatillerinde en yakın otelde sekreteriyle yattıktan sonra ağır bir suçluluk hissine kapılıyor ve hemen, karısını değil, kızını aramak ihtiyacını hissediyormuş.

Bu böyle altı-yedi yıl devam etmiş. Hikâye günden güne büyümüş, bir yazlık ev almışlar, aile dostlarıyla yurtdışına tatile gitmişler, ama çocuklar hep aynı yaşta kalmışlar. Adam zaman zaman tehlikenin gelmekte olduğunu hissediyor, ama oyundan çıkmak istemiyormuş. Oyunun bitmesinin çocuklarının ölümü kadar acı olacağını düşünüyormuş, oyun biterse karısını da kaybedeceğini biliyormuş. Bir gece sık sık yaptıkları gibi kızına masal anlatırken karısının tıpkı taklit ettiği kız çocuğuymuşçasına uyuyakaldığını, uykusu boyunca da aynı çocuk sesi ve tonlarıyla kendi kendine mırıldandığını fark etmiş. Oyunun gerçeğin sınırlarına saldırmakta olduğunu ve artık bunun önlenemeyeceğini anlamış. Bitirecek cesareti de yokmuş. Çünkü artık onları birbirlerine bağlayan tek şey buymuş.

Bir akşam arabasıyla eve gelirken kaza yapmış. Cep telefonunun şarjı bittiği ve artık her köşe başında telefon kulübesine rastlanmadığı, bu kadar geç kalacağını da tahmin etmediği için karısını aramayı ihmal etmiş. Alkol muayenesi, polis, tutanak, sigortacı, şu, bu derken vakit epeyce geç olmuş. Geceyarısına doğru eve geldiğinde karısını apartmanın merdivenlerine oturmuş "babacıım, babacıım" diye hıçkırma hıçkırma ağlarken bulmuş. Apartman sakinleri adama karısını sakinleştirmeye çalıştıklarını, ama kadının saatlerdir böyle kız çocuğu gibi ağladığını

anlatmışlar. Eve girdiklerinde adam apartman sakinlerinin konuşmaları muhtemel olan şeyleri aklından geçiriyor ve bu oyunun artık bitmesi gerektiğini düşünüyormuş. O gece sabaha kadar tartışmışlar. Kadın arada kendi olup konuşuyor, kocası bağırduğunda küçük kız çocuğu yaşları döküyor, ama bu yaşlar kocasını artık etkilemiyormuş. Adam karşısında bir kız çocuğu değil, akli kaymış bir kadın görmeye başlamış ve bundan korkmuş. Ertesi gün kadını arkadaşına getirmişler, kadının ailesiyle birlikte. Adamın çok tedirgin olduğu, hiçbir şey anlatmadığı arkadaşımın dikkatinden kaçmamış. "Birdenbire çocuk gibi konuşmaya başladı..." demiş adam sadece. Sonra kadını anne babasıyla bırakıp çekip gitmiş. İki yıl adamdan haber alamamışlar. Bu arada kadın zaman zaman kendi kimliğine dönüyor, ama mutsuz olduğu zamanlarda kız çocuğu oluyor, genellikle

mutsuz olduğu için durumu pek düzelmiyor, bu nedenle hayatı hastanede geçiyormuş.

İki yıl sonra koca ansızın çıkagelmiş. Arkadaşım çok şaşırılmış. İki yıl içinde çökmüş, kendini bırakmış biri varmış karşısında. Küçük bir şehre tayinini istemiş olan koca otuz beş dakika boyunca bu hikâyeyi anlatmış. Elleri titriyor, çok sigara içiyormuş. Arkadaşım neden geldiğini sormuş.

"Onu çok özleyorum," demiş adam, "kızımı. Öyle özleyorum ki, içim yanıyor. Bir de Pavlov'u unutamıyorum. Çok sevecen bir köpekti."

↓

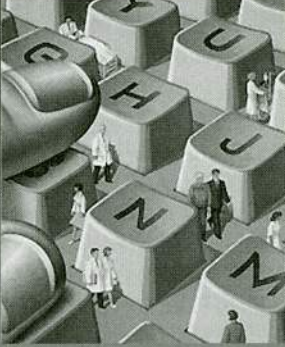
94.9

AÇIK
RADYO

KUM KİTABI

Her Cuma 14:00-14:30

Yekta Kopan & Adnan Kurt

YENİ FRANSIZ ŞARKISI

Her Cumartesi 13:00-14:00

Nazlı Ökten

HAYALET GEMİ'NİN SİMGELER SÖZLÜĞÜ

Her Perşembe 16:30-17:00

Murat Gülsoy, Ergun Kocabiyik & Nazlı Ökten

MEKANLAR VE ÇAĞLAR İÇİNDE MÜZİK

Her Pazar 11:00-12:00

Iştar Gözaydın & Burak Boysan

ve hafta içi her sabah 8:00-10:00

Ömer Madra & Şerif Erol

Açık Gazete'de

Gerçekten

Çiğdem Çalkılıç

Sizi seviyorum,
gerçekten.

Dediklerim doğru,
gerçekten.

Çok güzel olmuş,
gerçekten.

Sizi seviyorum, gerçekten. Dediklerim doğru, gerçekten. Çok güzel olmuş, gerçekten. Bütün yapılanlar doğru, gerçekten. Bütün yapılmayanlar doğru, gerçekten. Sana soruyorum cevap ver, gerçekten. Yalnızım, gerçekten. Ben bunu bilmiyorum, gerçekten. Buna kızıyorum, gerçekten, ben böyle düşünmüyorum, gerçekten. Ben bunu çok severim, gerçekten. Size söylüyorum, gerçekten. Beni dinlemiyorsunuz, gerçekten. O onun arkadaşıymış, gerçekten. Buraya kadarmış, gerçekten. İnanırsan olurmuş, gerçekten. Öyle söylediler, gerçekten. Ben seni çok severim bilirsin, gerçekten. Bütün yerlere sordum yoktu, gerçekten. Hiçbiriye gidilemiyormuş, gerçekten. Bütün bunların çaresi varmış, gerçekten. Bütün bunları ben buldum, gerçekten. Hemen iki dakikada oluyor şaşarsın , gerçekten. Bir dövdüm, oldu, gerçekten. O öldü ama, gerçekten. Damgalamak gerekliymiş, gerçekten. Üç kez içinden diledinmi, şu lafları da ezberle, gerçekten. Her tarafa yayılmış, gerçekten. Çok üzgünmüş, gerçekten. Eskiden öyleymiş, gerçekten. Birbirlerini dinlerler üstelik anlarırmış, gerçekten. Ben mutluyum, gerçekten. Biz suçsuz, gerçekten. Onlar yaptı, gerçekten. Bunaldım yani, gerçekten. Biraz da çöre otu serp çok güzel oluyor, gerçekten. Sıcığı sıcakına üzerine gitme daha fena olur, gerçekten. Eskiden olsa hiç üzerinde durmazdım, gerçekten. Çok güzel olmuş çok beğendim, gerçekten. Çok özel birisiymiş, gerçekten. Çok güzel şeyler söylüyormuş, gerçekten. Saçların harika görünüyor, gerçekten. Hiç yüzüme bakamadı , gerçekten. Dikkatli olsam da oluyor, gerçekten. Bu bana daha önce hiç söylenmemiştii , gerçekten. Niye öyle bakıyorsun yüzümde bir şey mi var, gerçekten? Bırak peşini o hep öyledir, gerçekten. Aydınlanmamız böyle olacak, gerçekten. Televizyonda gördüm, gerçekten. Beni yalnız bırak, gerçekten. Zaman sınırlaması varmış, gerçekten. Biz birbirimizi çok severiz, sevgili dinleyenler, gerçekten. Bu oldukça önemli bir konu, gerçekten. Uzun yolun kıyası bu, gerçekten. Bundan dolayı hiç ceza ödeyen olmamış, gerçekten. Ben nereye gideceğim, gerçekten, ben nerede duruyorum, gerçekten, ben sen onlar kim, gerçekten, biz ne konuşuyoruz ne hissediyoruz ne düşünüyoruz ne oluyoruz, gerçekten?

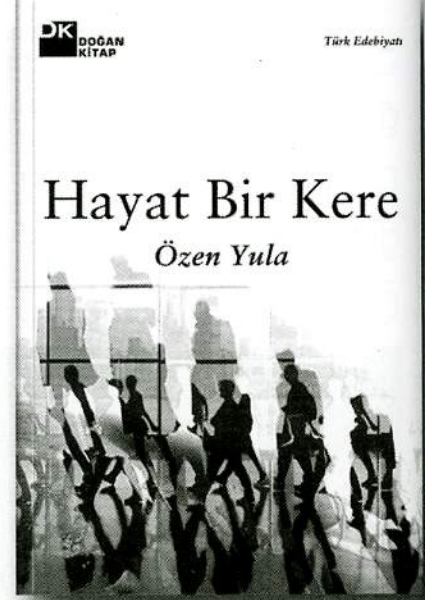
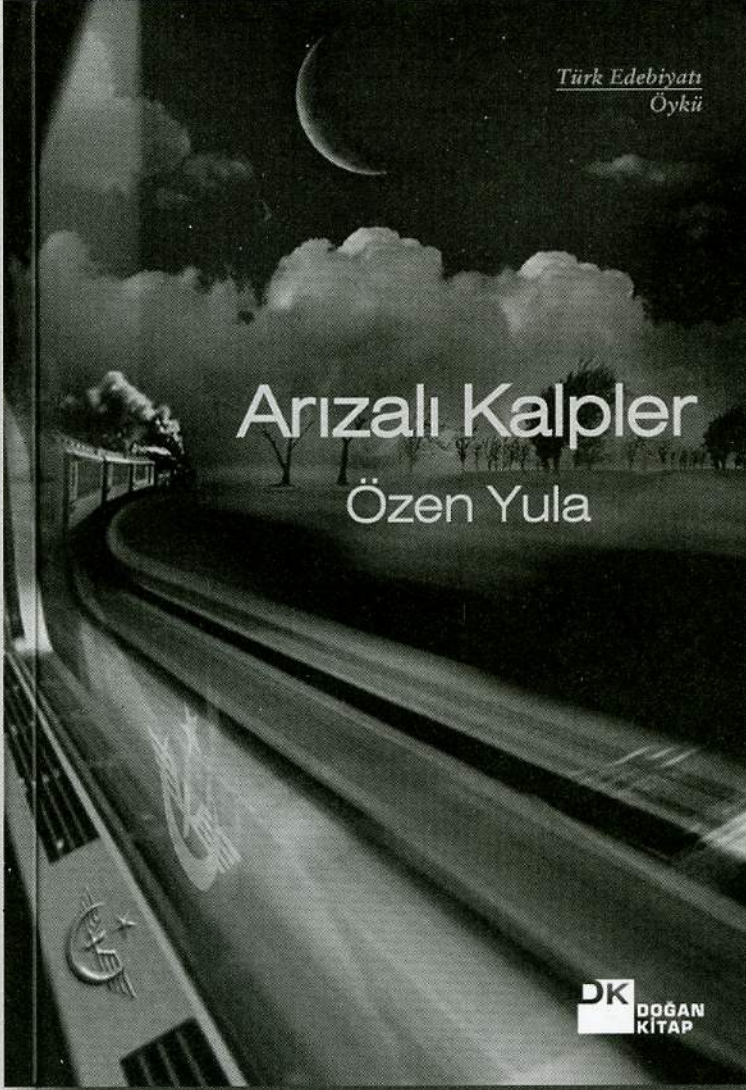
↓

periskop

15

“Zamanında konuşmasını
bilemeyenlere...”

Özen Yula

Yaşam döngüsünde meydana gelen bir kırılmanın hikâyesi. Yirminci yüzyılda ülkesinden ayrılan bir delikanlı, yirmi birinci yüzyılda genetik alanında tanınmış bir bilim adamı olarak uçakla ülkesine dönüyor. 1980 yılının güz gecesi Güneydoğu'da bir şehirde bir çocuk bu uçağı görüyor gökyüzünde. İkisi arasında ise yeni devrin memleket hikâyeleri. Sıradan insanların çıktıkları kederli yolculuklar. Kesişen yaşamlar, kaçışlar, gidişler ve dönüşler. Parkta, kırsalda, göl kıyısındaki bir evde, bir mektupta, evvel zaman içinde yapılan mazi gezintileri. Bütün bunlar olurken on bir şiddetinde depremlerle memlekette yer yerinden oynuyor. Hilal ile yıldızın oyunbazlığı her hikâyede. Zamanla oynamayı sevenler için.

DK DOĞAN
KİTAP

Borges ve Ben

Yekta Kopan

yekta@superonline.com

Derken ardında kulis olduğuna inandığım bir kapıdan çıkıp gelen ve tanıdığımı bildiğim ama kim olduğunu çıkaramadığım bir kadın, "Tamam," diyor, "Artık bunalmama, sorumluluk hissetmene gerek yok. Dilediğince oyna oyununu, istediğin kılığa bürün, istediğin sözleri sarfet." Seyircileri kastedip, "Peki ya beğenmezlerse?" diyorum. Belli belirsiz gülümseyip, sağ elinin dış yüzeyini yanağımda yumuşak bir dokunuşla gezdirirken, "Bunu sorun etme," diyor, "Teflonla kapladık seni, artık hiçbir şey yapışmaz bedenine."

Mahir T.Şenel kendini bir an için bile duygusallığa ya da korkuya kaptırmadığı o zorlu can çekişmeden sonra yakıcı bir Şubat sabahı öldüğünde, ben çoktan laserle göz ameliyatı olma fikrinden vazgeçmiştim. Korneanın kaldırılması ve alttaki dışbükey yüzeyin üzerine laserle çeşitli farklı yönler ve boyutlarda çiziklerin atılması yöntemiyle açıyı değiştirerek görme bozukluğunu giderdiği söylenen bu ameliyatın, dünyada ülkemizdeki kadar sıklıkla uygulanmadığını ve uzun vadede sadece eski sorunlara dönmekle kalmayıp, olası yeni sıkıntıları doğurmasının söz konusu olduğunu söyleyen bir doktor arkadaşımın, bütün bu açıklamaları değil ama bir tek sözü beni ameliyat fikrinden tümüyle uzaklaştırmıştı: "Okuma ile ilgisi olan bir insanın bu operasyona yanaşması, kitaplardan uzak kalması anlamına gelir." Ama benim kitaplardan ve henüz dokuz yaşındayken bol paçalı yeşil pantolonunu delicesine kışkandığımız, yıllar sonra Türkiye'nin sanayideki gururlarından Arçelik'in AR-GE'sinde üst düzey yönetici olacağını bilmediğimiz için misketlerini çalmaktan çekinmediğimiz mahalle arkadaşım Sinan'ın "Ben geçen hafta gezici kütüphaneden "Başsız At" diye bir kitap alıp okudum oğlum, n'aber!" demesi sayesinde tanıştığım kütüphanelerden uzak kalmam olanaksızdı. Sinan'ın gözlerini kocaman açıp yanaklarını şişirerek neredeyse her sayfasını satır satır anlattığı "Başsız At" bana "On'lar Çetesi"ni tanıtmış oldu. Her hafta Salı günleri saat onbirde, bizim sokakla Pazar yerine inen yokuşun kesistiği köşenin başında tepesi açık mavi, kenarları lacivert boyalı ve pırl pırl parlayan Gezici Kütüphane yazısıyla beni sokaktaki diğer yaramaz çocuklardan farklı kılan otobüsü bekliyor, üye kartıma bir kitabın daha adının işlendiği görkemli anı bir seyredenin olup olmadığını görebilmek için sağa sola kaçamak bakışlar fırlatıyor, sonra da bir hafta boyunca gizli yediler, afacan beşler, maceracı üçlerle günümü gün ediyordum. Sadece içlerindeki büyüdü dünyalara değil, nesne olarak da kitaplara aşık olmuştum. Gezici Kütüphane yıllar içinde yerini yerleşik ve daha büyüklerine bıraktı. Okuldan çıkar çıkmaz bir kütüphaneye koşuyor derslerimi orada çalışıyor, süreli yayınları karıştırıyor, dilediğimce kitap okuyordum. O sessiz dünyaya böylesine tutkuyla bağlanmam ailemi de mutlu ediyordu. Her bir kütüphane için ayrı bir defter tutmaya başlamıştım. Aynı boyda ama farklı kap kağıtlarıyla kaplandıkları için birbirlerinden kolaylıkla ayırt edilen "Okuma Defterleri"me, aldığım kitapların adlarını, künyelerini, geniş bir özetlerini, güzel cümlelerini –hatta sayfalarca sürse de güzel bölümlerini- not ediyor, kütüphanede gördüğüm insanları, ileride okudukça beni çok etkileyeceğine emin olduğum olayları yazıyordum. Her bir defterin en arka sayfasına da kütüphanenin kendime göre bir krokiğini çiziyordum. Kendime ait bir dünyam vardı; tarihini benim yazdığım, efsanelerini benim oluşturduğum ve haritasını benim çizdiğim bir dünya. Ama kendimi bu dünyanın yaratıcısı gibi değil, dışarının gürültüsü, kargaşası ve acımasızlığı karşısında oradan oraya savrulan bir yaprak gibi hissediyordum. Tıpkı dışarıda kalsalar parçalanacak, ciltlerinden ayrılacak, yok olup gidecek kitaplar gibi ben de korumasız bir yapraktım. Bir yaprağın saklanacağı en iyi yerin bir orman olduğunu bir yerlerde okumuştum. Belki de bu yüzden kütüphanelerden çıkmıyordum. Saklanıyordum.

yalnızlığınoyuncakları

17

Babamın işleri nedeniyle Ankara'dan İstanbul'a taşınacağımız haberini aldığımızda da, kütüphanelere duyduğum sevgi yüzünden, beklenmedik bir anda gökte süzölmeye başlayan uçan balonu seyreden çocuklar kadar mutlu olmuştum. İstanbul gibi koca bir şehirde sayısız kütüphanenin büyüü dünyasına yaldızlı bir davetiyeydi taşınma haberi. Ailem üniversiteyi Ankara'da bitirmem üstüne hesaplar yaparken, ben çoktan yatay geçiş için başvurmuştum bile. Hacettepe Üniversitesinin Beytepe Kampusundan, Boğaziçi Üniversitesinin Rumeli Hisarındaki tarihi yapılarına geçmek, bu genç İngiliz Dili ve Edebiyatı öğrencisi için öğrenim yaşamındaki köklü bir değişimden çok, yeni defterler ve yeni krokiyer anlamına geliyordu. Ama eşyaları kamyonla yollamamızın ertesi günü, İstanbul'a hareket edecek Mavi Trenin camından Ankara Garını seyrederken Mahir T. Şenel'le tanışacağımızdan haberim yoktu tabii.

Mahir T. Şenel'in ölümünden oldukça geç haberim oldu. Uzun süredir görüşmemiştik ve kendisini ziyaret etme fırsatım da olmamıştı. Hep kapısına kadar bıraktığım ama bir türlü kendimi içeri davet ettiremediğim Kuzguncuk'taki evine gittiğimde acı haberi, evin hemen altındaki daha çok bir ganyan bayiiini andıran berber dükkanının önünde sigarasını tütürmekte olan çırağın hüznünlü bakışlarından aldım. O çaresiz ve üzgün bakışlar bana o kadar çok şey anlatmıştı ki hiçbir soru sormadan uzaklaştım sahibinin yokluğuyla sessizliğe bürünen evin önünden. Yaşlı adam 21 Şubat 1999 günü vefat etmişti. Ölüm tarihi konusundaki bu kesin bilgiye ise ancak geçen yıl, Cumhuriyet gazetesinin Perşembe günleri ücretsiz olarak verdiği ve Turhan Günay'ın editörlüğünü yaptığı "Kitap" ekinde Deniz Sayın imzalı bir yazı sayesinde ulaştım. Adını daha önce pek duymadığım -takma bir ad olduğunu düşünüyorum- bu gazeteci "Edebiyatın Kadri Bilinmemiş Şövalyeleri" üst başlığı ile sürdürdüğü bir yazı dizisinin ikinci bölümünü, 1994 yılında geçirdiği katarakt ameliyatı sonrasında meydana gelen dekolman yüzünden sol gözünü tümüyle kaybetmiş olduğu halde delicesine kitap okumaktan vazgeçmeyen Mahir T. Şenel'e ayırmıştı. Bu portre yazısında Şenel'in eğitim enstitüsünde geçen yılları, sendikacılık çalışmaları, kuramsal çevirileri, Gençlik Ansiklopedisi ve Doğa Bilimleri Ansiklopedilerinin yayın kurullarında yaptığı çalışmalar ve uzun yıllar süren araştırmalarına ve tuttuğu binlerce sayfa nota yağmen bir türlü tamamlama olanağı bulamadığı Şiir Ansiklopedisi hayali anlatılıyordu. "Kitap" ekinin o sayısını nereye koyduğumu bir türlü hatırlayamadığımdan metni birebir aktaramayacağım ama bu kültür adamının yaşadığı yıllarda değerinin bilinmemiş olmasından dolayı alttan alta günah çıkaran yazısında Deniz Sayın bu tavrıyla, bütün bir

edebiyat ortamının ve hatta giderek okurların suçunu tek başına üstlenmeye çalışıyor gibiydi. Oysa yazının üst başlığında kendisinin de belirttiği gibi kadir bilmezlik yapılmamış, bütün bunlar Mahir T. Şenel'le zamanında konuşulmuş olsaydı, kendisini üzecek çok şey yapılmış olsa da edebiyat ortamına bir kızgınlık duymadığını birinci ağızdan öğrenebilecek ve özellikle yazısının sonlarına doğru iyice belirginleşen günah çıkarma üslubundan uzak duracaktı. Yine de yazının bu özür dileyen tonu garip bir şey hissetmeme neden olmuştu. O anki hissimsi ancak Hughes Langsley'nin "Ötekinin Bakışı" kitabını okuduktan sonra adlandırabilecektim: Arınma... Benimle bütün hikayesini paylaşmaya hazır olan, bilgilerini aktarmaktan büyük bir zevk alan Mahir T. Şenel'i okunup bitirilmiş ve özeti çıkarılacak bir kitap gibi beynimdeki kütüphanenin raflarına kaldırmış olmanın suçluluğundan ancak kimliğinin gerçekliğinden bile emin olmadığım bir gazeteci sayesinde arınabilmişim.

Mahir T. Şenel'le İstanbul'a gelmemizden iki yıl kadar sonra tanıştım. Net bir tarih veremiyorum çünkü gittiğim bütün kütüphaneleri ve orada yaşadıklarımı, tanıştığım insanları en ince ayrıntılarına kadar kaydetmeyi seven ben, ne ilginçtir ki onunla ilk olarak nerede ve nasıl karşılaştığımı bile hatırlamıyorum. Tanıştığımız günle ilgili bir not almamış olmam ise, o ilk karşılaşmanın bende hiçbir iz bırakmadığının en belirgin kanıtı. Belki Deniz Sayın'ın bütün edebiyat severler için yüklendiği pek de inandırıcı olmayan özür dileme sorumluluğunu, ben kendi adıma gerçekleştirmeli ve en azından şimdi defterime bir tanışma notu almalıyım: Mahir T. Şenel ile öğlen yemeği saatini epey geçirdiğimden kan şekerimin düştüğü ama "Binbir Gece Masalları'nın okumakta olduğum 'Musullu İshak'ın Kış Gecesi' bölümünden kafamı kaldıramadığım için midemden gelen gurultularla çevremdekileri önce kızdırdığım sonra güldürdüğüm bir gün, Taksim'deki Atatürk Kütüphanesinde tanıştık. Önce sevdiği kadına, Saide'ye kavuşan ardından da körlüğü de sahte olan bir dilencinin varlığıyla İblis'in oyununa gelen Musullu İshak'ın öyküsünü yeni bitirmiştim ki, üstü çillerle kaplı buruşuk bir el omzuma dokundu ve yumuşak bir ses "Delikanlı, kitap bir yere kaçmıyor ama miden biraz daha isyan ederse kütüphanede kim var kim yok kaçacak," diye fıslıladı. Kalın camlı okuma gözlüklerinin üstünden babacan bir ifadeyle yüzüme bakıyordu ve utandığımı görünce omzumu yavaşça sıkıp sözünü tamamladı: "Binbir Gece Masalları her yerde devadır ama bayılırsan seni ayıltamazlar."

Tanıştığımız o günlerde bir türlü tamamlamadığı Şiir Ansiklopedisi'nin 19. yüzyıl batı şiiri bölümüyle uğraştığını sonradan öğrenecektim. Kütüphane kütüphane dolaşıyor

ve Wilde, Claudel, Mallarme, Coleridge, Wordsworth, Poe ve daha niceleri hakkında derinlemesine araştırma yapıyordu. Şiir Ansiklopedisi, Mahir T. Şenel'in dış dünyaya açılan kapısıydı. Her aşamasında geriye dönüp önceki bölümlerinde değişiklikler, eklemeler yaptığı, kilometre taşı olduğuna inandığı şiirleri dize dize incelerken dönemin dil estetiğine ait kaynaklarla günlerini geçirip çalışma takviminde geride kalarak bir türlü istediği hızda yol alamadığı bu dev eseri asla bitiremeyeceğini kendisi de biliyordu belki. Ama bu araştırma sayesinde karısının ölümünden sonra yaşadığı sıkıntıları unutuyor, kütüphanelerin büyüdü dünyasında, metinlerin labirentinde ilerliyor ve kendisi için pek bir anlam ifade etmediğini söylediği yaşamdan bir gün daha çalışıyordu. Beşiktaş Belediyesinin Ortaköy Kültür Merkezindeki kütüphanesinde olduğumuz bir gün, kat yerlerinin aşınmışlığından uzun süredir cebinde taşıdığı belli olan bir dosya kağıdını çıkarıp, "Sana bir metin okuyacağım," demişti. Yaşamımı değiştiren metinlerden biriyle o gün tanışmış oldum: "Emerson kütüphanenin, büyülenmiş ruhlarla dolu tılsımlı bir oda olduğunu söylemişti. Bu ruhlar biz çağırdığımız zaman uyanırlar. Kapalı duran bir kitap, yalnızca bir cilttir, başka şeyler gibi bir şeydir. Ama kitabı açmayagörün, kendini ellerinize bırakverir, estetik bir olay gerçekleşir. Dahası, bir kitap aynı okurun gözünde bile değişikliğe uğrar, çünkü biz değışiriz; biz, aynı insanın bugün dünden farklı olduğunu, yarın da bugünden farklı olacağını söyleyen Heraklitos'un irmağıyızdır. Durmadan değışiriz; bir kitabın her okunuşu, her yeniden okunuşu, o her yeniden okunuşun, her hatırlanışı o kitabın metninin yeniden keşfedilişidir. Bu yüzden, denilebilir ki, bir kitabın metni de Heraklitos'un irmağıdır."

Mahir T. Şenel'in kütüphanenin sessizliğinde bana o metni fısıltıyla okuduğu ve Borges'le tanışmamı sağladığı o günün gecesinde bu gün bile anlamlandıramadığım bir rüya görmüştüm: Bir tiyatro sahnesindeyim. Sahne ortada, seyirciler sahneyi çevreleyen bir dairede oturuyorlar. Yüzyıllar öncesinden rüyama sızmış bir arena sanki. Seyircilerin çoğunu tanıdığım hissi var içimde. Bundan da ötesi onların acılarını, mutsuzluklarını, dertlerini paylaşma duygusunun baskısıyla eziliyorum. Derken ardında kulis olduğuna inandığım bir kapıdan çıkıp gelen ve tanıdığımı bildiğim ama kim olduğunu çıkaramadığım bir kadın, "Tamam," diyor, "Artık bunalmana, sorumluluk hissetmene gerek yok. Dilediğince oyna oyununu, istediğin kılığa bürün, istediğin sözleri sarfet." Seyircileri kastedip, "Peki ya beğenmezlerse?" diyorum. Belli belirsiz gülümseyip, sağ elinin dış yüzeyini yanağımda yumuşak bir dokunuşla gezdirirken, "Bunu sorun etme," diyor, "Teflonla kapladık

seni, artık hiçbir şey yapışmaz bedenine."

Her gün farklı bir kütüphanedeydik. Sözleşerek bulduğumuz da oluyordu rastlantı sonucu karşılaştığımız da. Uzun süren okuma saatlerinden başımızı kaldırdığımızda kimi zaman fısıldaşarak, kimi zaman çevredekilerin tehditkar bakışlarına ve öksürüp durmalarına aldırmadan biraz daha yüksek sesle sohbet ediyorduk. İşte Mahir T. Şenel'in Borges'le tanışmasının karısının ölümünden sonraki yalnız günlere denk düştüğünü de böyle sohbetlerden birinde öğrendim. Tokat Şeker Fabrikasının kurucularından Memduh Çobanoğlu'nun kızı, değerli eğitimci Eniha Şenel'in –sırf ablası Seniha ile uyumlu bir ad olsun diye bu ad konmuş ve Memduh Çobanoğlu bu adın Kırgız Türkçesinde papatya anlamına geldiğine nüfus memurunu kolaylıkla ikna etmiş-beklenmedik vefatından sonra bir süre sadece yazmaya değil, okumaya da küsen Mahir T. Şenel, bir gün sırf sıkıntıdan ve kitaplık düzenlemenin eleştirel bir yönü olduğuna duyduğu inançtan kitaplığını düzenlerken, yıllar önce yayıncı bir arkadaşının kendisine hediye ettiği, ama nedendir bilinmez bir türlü yüz vermediği bir kitabın adının ilgisini çekmesi sayesinde Borges'in dünyasına adım atmış ve "Kum Kitabı" ile başlayan bu geç kalmış okuma yolculuğunun sonunda, 19. yüzyıl batı şiiri üzerine yaptığı incelemenin getirdiği zorunlu okumaların dışında bir şey okuyamaz olmuş. O günden sonra Borges'in Türkçe ve İngilizce çevirilerinin tümünü okumakla yetinmeyip, kendi çabasıyla öğrendiği İspanyolca ile orijinal metinlerdeki dilin yapısını çözmeye çalışmış. Bu süre içinde Borges üzerine sayfalarca not tutmuş. Buluşmalarımızda bunların bir kısmını getiriyor ve kütüphane kafeteryasının masasına yaydığı notların üzerinde öğrencisini bütünleme sınavlarına hazırlayan bir özel öğretmen özeniyle bana dersler veriyordu. Sayfaları durmadan çoğalan kitabı, kanla elde edilişi sırasında görünmez yüzünün üstüne düşerek ebedi yok oluşa yenik düşen Odin'in kursunu, Bekleyiş'te gerçek bir olaydan esinlendiğini ve metindeki İtalyan kahramanın gerçekte bir Türk olduğunu, Zamanın Yeni Çürütülüğü'ndeki farklı zaman çizgisini, El Mu'tasım'a Yaklaşım'ın nasıl bölüm bölüm çözümlenmesi gerektiğini hep bu dersler sırasında öğrendim. Özel ders alan çoğu öğrencinin yaptığı gibi yorgunluğu, yaşamı, diğer dersleri bahane ederek ilgisiz davranmıyor, kağıtlara boş boş bakarak hocamın emeğine saygısızlık etmiyor, bir öğrendiğimi bir sonraki derste unutmayarak takdir kazanıyordum ama doğruyu söylemek gerekirse henüz bir tane bile Borges metni okumamıştım. Benim gibi kitap delisi birinin, hem de bu kadar tetiklemeğe rağmen, derslere sadakat gösterip metinlere ihanet etmesi

bazılarına garip gelebilir ama Borges adının yıllar önce Ankara'da Konur sokakta bir terk edilmiş sahnesinde önemli bir rolünün olduğunu söylemem sanırım kafalardaki soru işaretlerini silecektir. Adını vermek istemediğim o kızın "Bitti," derken elinde bir Borges kitabı tutuyor olması, bu Arjantinli yazarın dünyasına girmeme engel oluyordu. "Hem nasıl olsa Mahir T. Şenel bilmem gereken her şeyi anlatıyor," diyordum kendi kendime, "Daha fazlası için çaba harcayacağıma o enerjiyi başka kitaplar için kullanabilirim." Anlayacağınız o tarihlerde alınabilecek en iyi özel dersin bile Borges'i tanımak için yeterli olmadığını bilmiyordum.

Aylar boyunca beraber gezdik. The British Council kütüphanesinin kırmızı koltuklarını aydınlatan güneş ışığının altında Tristram Shandy'yi tartışıyor, Beyazıt Devlet Kütüphanesinde daha önce gözümüzden kaçmış bir Hâfiz külliyyatı bulunca çocuklar gibi seviniyor, Sermet Çifter Kütüphanesine çıkmadan alt kattaki sergiyi gezerken Goethe Institut'tan Madam Wester'e sipariş ettiğimiz kitabın gelip gelmediğini düşünüyor ve yolculuğumuza ara verdiğimiz her an Borges'i konuşuyorduk. Yine bir gün kafeteryada otururken İblisin çağrısına kulak verip Mahir T. Şenel'in tuvalete gittiği bir anda masanın üstündeki fermuarlı evrak çantasını karıştırmak ve bana hep sayfa sayfa gösterdiği notlarının hepsine hızla da olsa göz atmak isteğine yenik düştüm. O günün onu son göreceğim gün olacağından habersiz, saygısızca, vahşice ve delice özel yaşamına saldırdım. Mahir T. Şenel tuvaletten gelmek bilmiyordu ve ben sadece edebiyat notlarına değil, karısıyla çektiği ve beni terk eden sevgilimle olmak istediğim kadar mutlu göründükleri fotoğrafa, çoğunluğu kütüphaneye geliş gidişlerindeki masraflardan oluşan aylık bütçesini yazdığı küçük deftere, hatta kendi kaleminden çıktığını sandığım ve neredeyse benim lise yıllarımda yazdığım kadar kötü olduklarına inandığım şiirlerine baktım. Tam çantayı toparlayacak ve bir özel yaşamı çalmanın suç delillerini ortadan kaldıracaktım ki kapağında hiçbir şey yazmayan siyah, sıradan bir dosya gözüme ilişti. Aceleyle içini açtığımda birbirinin neredeyse tıpatıp aynı sayısız metin gördüm. El yazısının benzerliğine ve sayfa sonlarında kalan kelimeleri aynı heceden bölmeye bile özen gösterdiği bu metinlerin hepsinin başlığı aynıydı: Borges ve Ben. Bütün metinlerin altında Mahir T. Şenel'in imzası vardı. Aralarından birinin eksikliğini anlayamayacağına inandığımdan en üstteki metni aceleyle cebime tikiştirip, çantayı toparladım. Suçumun tek delili parmak izlerimdi, yakalanmam olanaksızdı. Bu hırsızlığı fark edip etmediğini ise asla öğrenemeyecektim. Çünkü Mahir T.Şenel'i bir daha hiç görmedim.

O gün eve dönerken bir terk edilmiş sahnesinin verdiği rahatsızlığın gücüne yenik düşmemeye karar verip Devlet Tiyatroları Taksim sahnesinin girişindeki küçük kitapçıya ugradım ve bulabildiğim bütün Borges kitaplarını aldım. Eve gidene kadar cebimdeki metnin ve elimdeki kitapların ruhumu yakmasına engel olamadım. Borges'ten uzak durmamın tek nedeninin yıkıcı bir anı olmadığına inanmaya başlamıştım. Rüyalar dünyasının büyüğü gerçekliğinin içine giremiyor ve kendi gerçeğimde yaşamaktan zevk alıyordum. Kum saatlerini, yerküre haritalarını, 18. yüzyıl tipografisini, kahvenin tadını ve Stevenson'un düzyazısını seviyordum. Borges'in bütün bu zevklere kasıtlılıkla ve oyunlara yaraşır bir şekilde yaklaşacak biri izlenimi vermesinden rahatsız olmama rağmen, cebimdeki metni ve sayısız benzerinin görüntüsünü unutamadığımdan olsa gerek, anıların zamanını elimin tersiyle itip Borges'in zamanında yaşamaya karar vermiştim. O gece sabaha kadar Borges okudum. Ertesi gün, ertesi gün ve ertesi gün de... Okuldaki derslerime girmiyor, yemek için bile odamdan çıkmıyor, yaşlı dostumu kütüphane araştırmalarında yalnız bırakıyor olmaktan suçluluk duymuyor ve gece gündüz okuyordum. Uzun süredir kafamda dolaşan ilk romanımı yazmak amacıyla aldığım defteri de yeni okuma maceramın notlarına ayırmıştım. Ankara'da Seyranbağları'nın arka mahallelerinden Tunalıhilmî caddesine, oradan da Anadolu Hisarı'na uzanan bir aşk öyküsünü anlatmayı düşündüğüm ve "Birinci Tekil Şahıs" adını vermeyi düşündüğüm romanımın, kendini her şeyden önce bir okur olarak gören, metinlerini dergilere gönderirken fazla rahat davranan, eserlerine ilgi gösteren dostlarına öykülerinin teliflerini armağan eden, hatta bazılarıyla ortak öyküler yazan bu Buenos Aires beyefendisinin edebiyatının gölgesinde yok olup gideceğini hissetmişim. Ancak evrenin tüm noktalarını, tüm açılardan görüp, birbirlerine karışmadan buldukları yerde duran yazarın bana ne yapacağını henüz bilmiyordum.

Her anlatım bir simgeler dizisidir, kullanımı kişilerin paylaştıkları ortak bir geçmiş gerektirir; ürkek belleğimin ancak benimseyebildiği Borges okumalarımı başkalarına nasıl aktarabilirdim ki? İlk günlerdeki bu metinleri anlamak için cinayet mahalindeki bütün izleri inceleyen, gözünden delil kaçırmamaya özen gösteren mahir detektif edam, giderek Borges'in dünyası karşısında, o mahali bir türlü terk edemediğinden Hercules Poirot'nun alaycı iğnemeleleriyle yakalanacak suçlu gibi beklemeye başlayan zavallıya dönüşmemle yok olmuştu. Arada bir eski defterlerimi karıştırıyor, yazdıklarımla okuduklarımız arasında hiç değilse bir komşuluk ilişkisi bularak avunmaya çalışıyordum. Zaman geçtikçe Münir H. Göle'nin, Yıldız Ersoy Canpolat'ın, Celâl Üster'in ve daha pek çok usta kalemin,

mükemmellikleri tartışılmaz çevirileri yetmemeye başladı. Çoktan doyduğunu ve hatta devam ederse saatlerce karın ağrısı çekeceğini bildiği halde, masadaki çikolatalı pastanın hepsini yemeye çalışan bir çocuğun masumane arsızlığından öteye geçmiş, hastalıklı bir arzuyla, kendini kaybedip yıkılana kadar içmek isteyen bir alkoligin engel tanımazlığıyla Türkçe çevirilerden sonra İngilizce çevirilere saldırır olmuştum. Ama su gibi akan metinler karşısındaki tutkuyla Borges dipsomanına dönüştüğüm o günlerde bununla da yetinmeyeceğimi anlayıp kendi kendime İspanyolca öğrenmeye başladım. Çocukluğumdan beri bana sıkıntı veren göz pınarı kuruluğu sorununu yapay gözyaşı kullanarak aşmaya çalışıyor ve sabahın ilk saatlerine kadar, sayfalar dolusu not alarak Borges okuyordum. Hatta bir gece metinlerinden yola çıkarak özel bir harita bile çizmişim. Borgesyen Buenos Aires adını verdiğim bu haritada, Carlos Morra'nın 20. yüzyıl başında yaptığı, Mexico Caddesi 564 numaradaki görkemli bina büyük bir çarpı işaretiyle belirtiliyor ve üstünde de şöyle yazıyordu: "Ulusal Kütüphane: Kum Kitabı hâlâ burada..."

Eskiden daha az rüya gören –ya da gördüğü rüyaları hatırlayamayan- biriyken, kısa süreli uykularımı neredeyse tümüyle rüyalara teslim eder olmuştum. Çoğunlukla aynı rüyanın değişik sahnelerini görüyor, büyük bir mutlulukla uyanıyor ama Buenos Aires Ulusal Kütüphanesinde değil de küçük odamda olduğumu anladığım anda ağlayacak gibi oluyordum. Hayır doğruyu söylemeliyim; ağlıyordum. Kimi gece kütüphanenin depolarından birinde yürürken ayağımın altında çatırdayan bir döşemeyi kaldırıyor ve "Bueno," diye bir çığlık attıktan sonra karşıma çıkan bilinmeyen Borges metnine tutkuyla sarılıyordum; kimi gece ise daha da ileri gidip holün sağındaki dönen merdivenden süzülüp, gazete ve haritaların saklandığı bodrum katına iniyor, nemli raflardan birinde sırtında Holy Writ yazan kitapla karşılaşlıyordum. Odamdan çıkmaz olmuştum. Tuttuğum defterlerin sayısı gün geçtikçe artıyordu: Borges etkisiyle yazarlar, Borges'i taklit edenler, Borges'e gönderme yapanlar farklı farklı defterlerde, kontrolüm altındaydılar. Arada bir Mahir T. Şenel'i hatırlıyor, evden çıkıp kütüphaneye kütüphane dolaşarak onun izine rastlamak, tuttuğum notları okuyarak ne kadar iyi bir öğrenci olduğumu göstermek istiyordum. Onun sayesinde çıktığım bu yolculukta keşfettiğim edebiyat kıtalarına diktığım bayrakların sayısından etkileneceğini biliyordum. Ama her seferinde böyle bir yüzleşme için erken olduğuna kanaat getiriyordum çünkü daha keşfedilecek coğrafyalar vardı. Rüyalarla gerçekler arasındaki ince ip köprünün üstünde dengemi kaybetmeden ilerlemekte zorlanıyordum ve yaşamım her şeyi yitirdiğim, her şeyin ya unutulmaya ya da ötekine terk edildiği bir kaçışa dönüşüyordu.

Mahir T.Şenel kendini bir an için bile duygusallığa ya da korkuya kaptırmadığı o zorlu can çekişmeden sonra yakıcı bir Şubat sabahı öldüğünde, ben çoktan laserle göz ameliyatı olma fikrinden vazgeçmişim. Deniz Sayın imzalı bir yazı sayesinde bu acı kayıptan ancak geçen yıl haberim olduğunda ise kendime yeni bir okuma gözlüğü almanın hazırlıkları içindeydim. Cumhuriyet gazetesinin "Kitap" ekini üzüntüyle okuduğum o Perşembe sabahı tekrar yazmaya karar verdim. Son bir yıldır yarım bıraktığım sayısız öykü ve "Birinci Tekil Şahıs" adındaki romanımla uğraşıyorum. Bütün o okumalar boyunca bir daha asla elime almayacağıma defalarca yemin ettiğim, her yönüyle zavallı bulduğum metinler rüyalarımın yerini aldı. O kısa uykularda beni tedirgin ederek karabasanlar görmeme yol açan iblis Incubus'un odama girmesine izin vermemeye çalışıyorum. Ama ipten ince köprünün üstünde ne kadar dengede durmaya çalışırsam çalışayım, çoğu zaman düşecek gibi oluyorum. İp köprü yaylanıyor, beni üstünden atmaya çalışıyor ve ancak son anda Borges'in yukarıdan bir yerden uzanıp elimi tutması sayesinde ayakta kalıyorum. Hem ondan kurtulmak istiyorum, hem de onsun yapamıyorum. İlişkimizin hasımca olduğunu ileri sürmek abartmalı olur; ben yaşıyorum, kendimi yaşama kaptırıyorum, Borges edebiyatını dokusun ve bu edebiyat benim varlığımı geçerli kılsın diye. İşte belki de bu yüzden artık bu yolculuğu sona erdirmeye, Mahir T. Şenel'e yazacağım bir saygı yazısıyla, Borges'ten kurtulmaya –daha doğru bir anlatımla her şeyi ona devretmeye- karar verdim az önce. Aylar önce "Kitap" ekinin Deniz Sayın imzalı yazısının bulunduğu sayısını istediğimi belirten telefon notuma Turhan Günay'dan gelen ve böyle bir sayının bulunmadığını söyleyen tek sayfalık cevabi mektubun arkasını çeviriyor ve yazmaya başlıyorum. İçimdeki Borges'i ancak yazarak dışarı çıkarabileceğimi, birimizin kenara çekilerek diğerinin kararlı goşo adımlarına yer açması gerektiğini biliyorum. Ama şimdi dönüp tekrar okuduğumda yazdıklarımın bir kelimesini bile hatırlayamıyorum.

Bu sayfayı ikimizden hangisinin yazdığını bilmiyorum.

↓

KADIN: SİMGEDEDEN ÖZNEYE

Konuk Editör: NAZLI ÖKTEN

Arzu Öztürkmen *Mehmet Fetgeri Şuenu v Kadında Terbiye-i Bedeniye* • Elif Ekin Alışit *Kadın Hareketi; Halide'nin Salih'i v Hatıralar Kimin Tarihi?* • Hatice Gürcan Tokaya *Furûg-i Ferruhzâd (1935-1967)* • Ölem Kumrular *İmparatoriçe ve Türkler: Yeni Çağın En Güzel İmparatoriçesi Isabel o Portugal* • Yavuz Selim Karakışla *Kadınla*

Çalıştırma Cemiyeti'nin Kadın İşçileri Evlendirme Kampanyası • Feyza Akyol *Kimlik Stratejileri ve Fransa'daki Göçmen Türk Kadınları* • Zeynep Drek *Bir Kadın Felsefecinin Portresi: Bedia Akarsu* • Bella Habib *Kadınlar Freud Psikanalizi Nasıl Keşfettirdiler?* • Nazlı Ökten *1935 İstanbul Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi; Otuz Yurdun Kadınları* • İpek Merçil *İslâmcı Kadın Aydınlar* • Yıldız Ramazanoğlu *Feminizmin İslâm'la Karşılaşması: Mesafeli Duruşun Kökeni* • Ah Mine'l Garaib/Turgut Kut *İstanbul'da Yaşayan Müslüman Halkın Hal ve Hareketleri Hakkında!* • Güneş Çelikkol *Tarihin O Kadın Sureti: "Herstory"* • Kitap Dağarcığı/Orhan Koloğlu *Kadın Kitapları* • Kitabiyat / Tuba Akıncılar Onmuş *Yerli Bir Feminizm Mümkün mü?*

tarih
VE
toplum
aylık ansiklopedik dergi

ÖZEL SAYI

İletişim Yayınları A.Ş. Klodfarer Caddesi İletişim Han 7, 34400 Cağaloğlu-İstanbul Tel. (0212) 516 22 60-61-62 / Fax: (0212) 516 12 58
INTERNET: www.iletisim.com.tr • E-MAIL: iletisim@iletisim.com.tr DAĞITIM: İlda - İletişim Yayın Dağıtım ve Satış Ticaret A.Ş. İstanbul
Tel. (0212) 638 55 45 - 638 55 71 - 638 55 75 • Faks: (0212) 517 71 57 Ankara Tel. (0312) 417 78 35 • Faks: (0312) 425 06 82
İLETİŞİM KİTABEVLERİ: İstanbul/Bahariye Sakız Gülü Sokak 33, 81300 Kadıköy ANKARA Selanik Caddesi 72, 06640 Yenışehir
İzmir/Aısancak Kıbrıs Şehitleri Caddesi 1443 Sokak 48/A, 35220

Transvestizm

Varlıkların yansımaları
sonsuz dek kırılır:
Karnaval, bedeni
sınırlarından öteye
taşıyan algılarla oynar,
onları çarpıştırır;
böylece bedeni bir
yandan ayrıştırırken bir
yandan da dünyayla
birleştirir. Maskeler ise,
tıpkı aynalar gibi,
evrensel bir sihrin
araçlarıdır; bu sihir
şeyleri görüntülere,
görüntüleri şeylere, beni
ötekine, ötekini bene
dönüştürür.

Bluz

Bir akşam Aida, Nikaragua'nın çökmüş ekonomik şartları içinde lüks sayılabilecek güzel bir bluzla eve döndü: kaliteli bir kumaşa ve itinalı bir dikişe sahip bu bluz, bir arkadaşına Amerika'dan hediye gelmişti. Aida evdeki herkese bluzunu gösterirken, on yedi yaşındaki erkek kardeşi Guto, yayıldığı koltuğundan kalkıp beyaz, dantelli bluzu üzerine geçiriverdi. Hemen ardından annesinin kolyesini ve çantasını taktı; birisi ona bir çift küpe verdi, nihayet mavi bir etek de giydikten sonra, evdekilerin alkışları ve ıslıkları arasında, kıntarak, kıvrarak yirmi dakika kadar süren bir dans gösterisine başladı. Benimle flört etmek istercesine önümde dans etti, göz süzdü, sesini incelterek şarkı söyledi. Çok şaşırmıştım; hiç kuşkusuz, benim bu şaşkınlığım onların eğlencesini iyice artırıyordu. "Bak Róger," dedi Aida, "Guto dönme oldu". İlk başta, Guto'nun bu lafa kızacağını ve kuraldışı gösterisini yarıda keseceğini düşündüm, ama tam tersine, Guto dişiliğinin dozunu artırırken, kız kardeşleri maço erkekleri taklit ederek onu ıslıkladılar, yuhladılar. Bu gösteriye herkes bayılmıştı.

Kuram ve Kahkaha

Daha sonra bu gösteri hakkında 'katılımcılarla görüşmek' istediğimde, kimse bana doğrudan bir cevap vermedi; şakalar, alaylar, taş atmalar dışında hiçbir yorum alamadım. "Belki de Guto bir dönmedir" dedi ablası Clara kahkahalarla. Guto ise, "Seninle flört ediyordum, anlamadın mı şapşal adam" dedi bana gözlerini kırıştırarak.

Bu muziplikleri kuramsallaştırmak hiç de kolay bir iş değildir; çünkü kuram önümüze iç sıkıcı ve birbirinden kesin çizgilerle ayrılmış seçenekler koyar: Guto ya kadınları aşağılamaktadır ya da dişiliği yüceltmektedir. Bu gösteri, ya bir eşcinsel flört sahnesidir, ya da böyle isteklerden kurtulmak için bir araçtır. Seyirci, ya dönmeleri aşağılamaktadır ya da toplumsal önyargıları bir tarafa bırakıp onları yüceltmektedir. Guto, ya cinsiyet sınırlarını kaldırmaktadır ya da iyice belirginleştirmektedir. Bu tür gösteriler, ya cinsiyet normlarına karşı radikal bir saldırı gerçekleştirirler, ya da düzenin, bir çok iç gerilimlerine rağmen kendini yeniden üretmesini sağlarlar. Bu seçenekler bizi bir tarafta karar kılmaya, diğerini tamamen göz ardı etmeye ve sonu çoktan kararlaştırılmış bir oyunu oynamaya zorlar.

Parodi ya da övgü; tersine çevirme ya da destekleme; sapkınlık ya da normlar; direnme ya da mümkün kılma; oyun ya da ciddiyet... Bütün parçalar yerlerine yerleştirilmiş, söz dizimi hazırlanmış, kategoriler belirlenmiştir; seyircinin üstüne düşen, sınırları çizmek, kataloglama işini yapmak ve ayrıntıları eklemekten ibarettir. Ne kadar da usandırıcı bir iş! Böylece Guto'nun çılgın hareketleri ve dansları küçük kutularda hapsedilir -kuramsal kutularda.

Geertz, göz kırpmasıyla göz seğirmesi arasındaki farkı tanımlamanın önemi üzerinde durur. Şurası kesin ki, transvestik bir gösteride de nüans her şeydir. Ama ya nüans ve belirsizlik, dramatik bir anın çarpıcılığını bastırırsa? Seyirci böyle bir durumda göz kırpmalar ve jestler, bakışlar ve mimiklerden oluşan sürekli bir oyunun ardında ne yattığını nasıl okuyabilir? Guto'nun gözündeki pırıltıdan bir kadının kahkahasına nasıl ulaşabilir?

Benim bu makaledeki amacım, bu tür gösteriler ve Karnavalda gerçekleştirilen maskeli balolar hakkında birbirleriyle ilintili görüşler ortaya koymak. Guto rol yapıyor, oyun oynuyordu -ve oyun eğlencelidir, eğlenceli olmazsa hiçbir işe yaramaz. Öte yandan, oyun oynamak kesinlikle önemsiz bir eylem sayılmamalı; kahkahanın aynı

*The Gender Sexuality Reader (R.Lancaster & M. Leonardo, Rutledge 1997) adlı kitaptan *Gutto's Performance: Note on the Transvestisim of Everyday Life*

anda hem yıkıcı hem de yaratıcı olabilen gücü asla hafife alınmamalıdır. Bu makale de, çığırılığa ve şaklabanlığa methiye düzerken ölçsüzlük hakkında bazı sorular ortaya atacaktır.

Epistemoloji Dolabı : Kasıtlı Belirsizlikler

Gösteriler her zaman seyirci için yapılır; ortada seyirci olmasa dahi, oyuncunun aklında mutlaka vardır. Guto'nun gösterisinde benim sergilediğim şaşkınlık, ne yapacağımı, nasıl davranacağımı bilememem ve bu olayı bir şaka gibi görmeyi başaramamam, o akşamki eğlencenin bir parçasıydı. Başka bir deyişle ben, heteroseksüel adamı oynadım.

Ama gerçek böyle miydi? Guto ve ailesi, benim tepkilerimden yola çıkarak, sır gibi saklamasam bile açığa çıkarmaktan çekindiğim bir şeyi mi öğrenmeye çalışıyorlardı? Benim cinsel tercihlerim hiçbir zaman açıkça sorgulanmasa bile, bu konuda şüphelerin oluştuğuna eminim.

Ancak durumu sadece bu açıdan ele almak istemiyorum; çünkü bir insanın sosyal kimliği hiçbir zaman tek boyutlu ve dolaysız değildir. Ev sahiplerim bu gösteri yoluyla cinsel tercihimi anlamak istemiş olabilirler. Ama aynı şekilde, bir Kuzey Amerikalının, bir beyazın ya da üniversite mezunu birinin tepkilerini görmeye çalışmış da olabilirler. Üstelik, kültürel farklar da önemli bir rol oynar. Onların eşcinsellik ve dönmelik anlayışı ile benimki aynı değildir; benim için son derece doğal olan tepkiler onlara tuhaf gelebilir. Bu tür sorulara net bir cevap vermek neredeyse imkansızdır, çünkü ortada kanıt ya da veri yoktur: kelimeler her anlama çekilebilir, hiç kimse niyetini açıkça ortaya koymaz, belirsizlikler arttıkça artar.

Guto'nun gösterisi ardında yatan karmaşık niyetleri çözmek son derece zor. Bu, sadece seyircinin algılamasıyla değil, gösteri ile de ilgili bir problem. Transvestizm cinsiyet ve cinsellik, ırk ve sınıf, arzu ve nefret gösterilerinde kendini gösterir -tabii beden, bedenın şehvet eylemleri ve ideallik temsillerinde de. Böyle eylemler/uygulamalar (practice) nüansa dayalıdır ve hiç kuşkusuz arkalarında bir niyet gizlidir. Başka bir deyişle, ötekinin nazarından bakıldığında, benlik bilgisinin kör kalan noktalarının uzantılarıdır. Eğer kişinin kimliği karmaşık, bileşik ve çok yüzlü bir yapı gösteriyorsa; ve dolayısıyla bu kişinin niyetleri de belirsiz ise, hatta bunları kendisi bile tam olarak bilemiyorsa; ve bu sebeple kişinin benliği başkalarının dünyasında sürekli kırılmaya uğruyorsa, o halde hemen herkes aynı durumdadır.

Eğer belirsizlik (ambiguity) benliğin büyük kısmında hüküm sürüyorsa, benliğin niyetlerini ve diğerlerinin nazarında uğradığı kırılmaları belirliyorsa, o halde çelişiklik (ambivalence) de, günlük hayattaki varoluşsal belirsizliği işleyen bu tür gösterilerin sıfır noktasıdır. Böyle anlarda kimlik, özdeşleşme ve niyet aynı noktada gizlenir, aynı anda açığa çıkarılır, yönlendirilir, sahnelenir ve reddedilir.

Guto elbette hem kadın rolü oynuyor hem de 'queer'leri taklit

ediyordu. Aynı zamanda da, düşmüş bir erkeği canlandırıyor -başka bir deyişle, bir gösterinin gösterisini yapıyordu. Bu da önemli bir noktadır; gerçek hayatta hangi kadın, hangi queer, hangi dönme onun gibi hareket eder ki tabii abartılı hareketlerle kendi kimliğinin altını çizmeyi amaçlamıyorsa. Bu tür gösteriler, kimler rol alırsa alsın, orijinal bir hareketi, bir kişiyi ya da bir türü basit bir şekilde taklit etmekten ibaret değildir, her zaman hedeflerinin ötesine geçerler: Guto şimdi bir kadındır, hemen sonra bir dönme ya da ucuz bir fahişe olabilir, nazik bir hanımefendiye, bir zenciye, sadece Guto'ya, ya da bambaşka bir şeye dönüşebilir.

Bu açıdan bakıldığında, farklı durumlar arasında kaymalar ve geçişler gerçekleştiren transvestik gösterinin çaprazlama bir yapıya sahip olduğu söylenebilir: erkek ve kadın, dişlilik ve efeminelik, hayal ve gerçek, önceden tasarlanmış ve doğaçlanmış olan arasında gidip gelen bir gösteridir bu. Dolayısıyla, transvestizmin bir parodi ya da ihlal uzamı açtığını söylemek pek de doğru değildir. Aynı şekilde, bir yoğunlaştırma, kuvvetlendirme (intensification) ayinini temsil ettiği de söylenemez. Daha ziyade, derin bir çift anlamlılık içerir; iki uç arasında kalan bir uzamı kaplar. Bu uzamda tüm karşıt ve hatta düşmanca niyetler askıya alınır; ama hiçbir şey birbirini eşitlemez, hiçbir şey yok olmaz. Hem farklı niyetler belirli bir vücut hareketi içinde kırılmaya uğratılır hem de birçok olası benlik -ve hatta ötekileri- sürekli oyun halinde kalır.

Transvestik gösteri dünyevi hareketlerin oyun haline getirilmesidir, dolayısıyla dış dünyayı anlamlandırılan algılama ve duyumsama bu gösterilerde de mevcuttur. Merleau-Ponty'nin dediği gibi, bir şeyi algılamak onu zihinde vücuda kavuşturmak demektir: o nesneyi ön plana alır, diğer her şeyi arka plana iteriz. Algısal dikkat bizi ilgilendığımız şeye 'doğru' ve onun 'içine' yönlendirir. Bakarken, dikkatimiz gözümüzde değil baktığımız nesnede odaklanır; dokunurken elimizin değil tuttuğumuz, kavradığımız nesnenin farkında oluruz. Gözlemimizi içkinleştirirken, gözleyen özne ve gözlenen nesne bir an için birleşir. Aradığımız nesneyi bulurken kendimizi kaybeder; sonra da diğer nesnelere arasında kendimize geliriz: bu nesnelere bizim uzuvlarımızın uzantılarıdır, kendi etimizle kaplanmışlardır. Duyusal algı yoluyla ötekilerle, nesnelere, dış dünyayla iç içe geçeriz. Beden, doğası gereği, ancak bulunduğu noktadan ileriye giderek kendini konumlandırabilir; ve bizler, aynı jest ve aynı bakış içinde hem kendimizi bulur hem de kendimizi kaybederiz.

Kötü Niyetli Mimikler ve Oyun

Eşcinsel erkekler kadın elbiseleri giydiklerinde, heteroseksüeller eşcinsel rolüne büründüklerinde, erkekler kadınları, çocuklar da yetişkinleri taklit ettiklerinde çoğu zaman taşlama, alay amacını güderler; bu oyunların tamamlayıcı olduklarını düşünmemize gerek yoktur.

Yine de en kötü, en düşmanca senaryodan bile _mesela eşcinselliği hedef alan gösteriler, kadın düşmanı hareketler_ bir öteki ders çıkartılabilir. Çünkü, Ötekinin rolünü üstlenmek

kimliğin çeşitli parçalarını karşı karşıya getirir: kişinin bedeninin biçimlendirilebilir olduğunu; bu jestlerin kişinin zaten yapmakta olduğu jestlerin birer uzantısı olduğunu; ve bu jestleri herkesin yapabileceğini gösterir. Transvestik gösteri, zaten bilinen belirli bir uzama uygun olmayan, ama ona yakın olan başka bir uzamın keşfedilmesidir. Kişi başkasının ufkunu görebilmek için kendi ufkunu bir yana bırakır. Öteki, bu uzamda ikamet ederken, olası bir Ben haline dönüşür.

Tüm bu tartışmaları başlatan gösteriye geri dönersek, Guto'nun gösterisinin düşmanca olduğunu söylemek için kolayına kaçmaktır. Elbette Guto'nun gösterisinde olumsuz, düşmanca bir öge de vardır; ama aynı zamanda dönme karakterini duygulu, duyarlı, hatta sevecen bir şekilde yansıtmış; onun egzotik, çekici bir gücü olduğunu vurgulamıştır.

Karnaval Rüyaları

Masaya Hasat Festivali yaklaştığında "Karnavala gidelim de dönmeleri görelim" der insanlar. Birisi mutlaka ekler: "Karnavaldaki dönmeler çok, ama çok güzeller." Bir diğeri, hayali bir eteği savurarak ya da gözlerini kırıştırarak onları taklit eder. Eğlence başlamıştır.

Karnaval, Guto'nun gösterisi gibi, tebdili kıyafetten alınan zevki yansıtır. Karnaval seyircilerinin dönmelere tepkisi, ailesinin Guto'ya gösterdiği tepkiye çok benzer: şenliklidir, destekleyicidir, alaylar ve takılmalarla sürer gider. Karnaval sahnesinde gösteriye çıkan dönmelerin çoğu gerçek hayatta da queer'dirler. Ama bazıları da değildir; üstelik fark çoğu zaman anlaşılmaz. Bazıları rolünü görkemli tavırlar ve parlak süsler içinde oynar; diğerleri ise, son derece sade giysiler giymiş erkeklerdir. Seyirciler abartıya sadeliğe tercih ediyor olsalar da, oyuncuların hepsine birden queer denir, fark gözetilmez. İyi oyuncular alayları, taşlamaları Karnavalın hoşgörülü mizah duygusu içinde algılar, aynı şekilde karşılık verirler. Bir Karnavaldaki, ihtişamlı bir kraliçe bana yaklaşmış, koket tavırlarla benimle flört etmeye başlamıştı. Ama iyice yakına geldiğinde birden durdu, benden kötü bir koku geliyormuşçasına yüzünü buruşturdu ve abartılı tavırlarla, sanki bir tiyatro oyunundaymışçasına uzaklaştı. Herkes çılgın gibi gülüyordu. Karnaval'ın mizah anlayışı böyledir; her şeyi ve beklentileri tersine çevirir.

Karnaval queer'lerin isyanıdır. Eğlencesi, hakim olan cinsel kültür içindeki belirsizlikler, çelişkiler, kaymalar üzerinde oynamasından gelir. Şenlikli çelişkileri, queer'ler, eşcinsellik, efeminelik ve arzu ile özdeşleştirilen birleşme noktalarını tersine çevirir. Gizlenenler, taklalar atarak açığa çıkarlar; aktiflik ve pasiflik yer değiştirir; kötü zevkler mizaha bürünür. Bu baş döndürücü ortam, bu esriklik içinde herkes biraz queer olur; tüm dünya alevler içinde kalır.

Ama Karnaval aynı zamanda cinsiyet ve cinsellik sorularının ötesine geçer ve ırk, sınıf, etnisite sorunlarını da ele alır. Şeftali tenli, pembe yanaklı ve ince bıyıklı ünlü Monimbo maskeleri, İspanyol aristokrasisini çağrıştırırken Karnavalın sömürge

tarihini de açığa vurur. Kızılderililer, İspanyol efendilerinin rengini, giysilerini, danslarını taklit ederlerken, onların gücüne de sahipmişler gibi davranmaktadırlar aslında. Daha çağdaş karnavallarda ise sınıfsal, idari ve neo-kolonyal güç tasvir edilir: bankaacılar, politikacılar gibi. O halde Karnaval tahakküm sistemleri tarihini anımsama, sorgulama ve bu tarihle oynama eylemidir.

Alternatif bir okuma: Karnaval Masaya'ya geldiğinde, Santa Domingo Festivali Managua'da kutlandığında, ya da Nikaragua'nın çeşitli bölgelerinde çok sayıda festival gerçekleştirildiğinde, ortalığı maskeler kaplar; niyetler, amaçlar birbirine karışır, arzular çılgınlaşır. Karnaval zamanı, o şenlikli belirsizlik sadece sosyal, politik ve ekonomik dünyanın bir imgesini değil aynı zamanda fiziksel dünyayı, doğal dünyayı da kapsar. Karnaval, görüntüler, renkler, kokular, tatlar demektir; repertuarı duyulardan oluşur; ve sürekli değişen bir kaleideoskoba benzer. Bakhtin'in maske ve duyular arasındaki ilişki üzerine öne sürdüğü görüşleri, aydınlatıcıdır:

Maske, değişim ve reenkarnasyon sevinci ile ilintilidir, gerecelilikten zevk alır, birlik ve benzerliğe karşı çıkılmasına dayanır; kişinin kendisine uymasını engeller. Maske, geçiş, dönüşüm, değişim, doğal sınırların ihlal edilmesi, alay ve takma isimler demektir. Hayatın oyunbaz ögesini içinde taşır; gerçek ve imge arasındaki özel bir karşılıklı ilişkiye dayanır; ve en eski ayinlerin özelliklerinden birisidir.

Merleau-Ponty'nin bedenle ilgili görüşlerini de ekleyebiliriz: Beden ve benlik, algılayan ile algılanan arasındaki baskalaşım, birleşme ve karmaşa uzamında şekillenir:

İnsan bedeni, bakan ve görünen arasında, dokunan ve dokunulan arasında, göz ve öteki arasında bir tür geçiş gerçekleştiğinde; duyumsayan/duyumsanabilenin kıvılcımı yakıldığında var olur... Maske bedenimi dış dünyaya çeker, aynı zamanda psişik enerjisini gördüğüm diğer bedenlere aktarabilir. Böylece, benim maddelerim onlara geçerken, onların maddeleri de bana geçer.

Varlıkların yansımaları sonsuza dek kırılır: Karnaval, bedeni sınırlarından öteye taşıyan algılarla oynar, onları çarpıştırır; böylece bedeni bir yandan ayırıştırırken bir yandan da dünyayla birleştirir. Maskeler ise, tıpkı aynalar gibi, evrensel bir sihrin araçlarıdır; bu sihir şeyleri görüntülere, görüntüleri şeylere, beni ötekine, ötekini bene dönüştürür.

Karnavalın ufku, algılama kadar geniş, eylem ve tatbik kadar duyusaldır. Kimlik ve kasıtlılık (intentionality) aynı anda üretici, yıkıcı ve öğretici olabilen oyunbaz kaçamaklar arasında sıkışıp kalmıştır. Kendi sınırlarımıza, kendi ufkumuza uymayı bir tarafa bıraktığımızda, diğer bedenleri, diğer ufukları, mümkün olan her şeyi deneriz. Karnavala katılan kişi en eski estetik problemiyle boğuşur: gerçeğin algılanması. Saçma olan sayesinde kendimizi çözeriz, bir yandan da yeni bir gerçeklik yaratırız -açık havada, bir oyun içinde.

Oyun ve Bilgi

Guto elbette sadece oyun oynuyordu. İlk başta onun bu abartılı oyununu marjinal ve alışılmadık bir olay gibi değerlendirdim -ta ki bu tür çılgın, ara gösterilerin günlük hayatı nasıl belirlediğini anlayana dek. Guto'nun gösterisi şu soruları ortaya çıkarmıştı: Normallik, günlük hayat içinde askıya alınca ne olur? İnsanların rol yapmaları, oyun oynamaları hangi anlamlara gelir, neye yol açar? Bir maskeye, bir role, dramatik bir ana kapılıp gitmek aslında ne demektir? Biz bedensel olarak başka bir uzama mı taşınmış oluruz? Bir an için dahi olsa, oynadığımız bu oyunu yaşamış da sayılır mıyız?

Karnaval bağlamı içinde baktığımızda, Guto'nun gösterisinin ve seyircilerinin tepkilerinin oyun ve keşfetme, bilgi ve şaka arasında özel benzeşmeler olduğunu vurguladığını görürüz. Bu gösteri aslında bildik bir gösteriydi; benim dışımda herkes, kendi rolünü biliyordu. Guto o gecenin eğlencesini başlattığında, ev sahiplerim hemen ona katıldılar, bedenlerini de buna uydurdular; tıpkı dans adımlarını takip etmek gibi. Evet, bu gösteri bir şakaydı ama şakaya araç olan beden hareketleri, taklit edilenin özünde, birçok belirsiz, üstü kapalı gerçeğin ve dünya hakkında son derece ayrıntılı ve cismi/cinsel bir bilginin de gizlenmesini sağlamıştı.

Huizinga'nın klasik yapıtı *Homo Ludens* oyun ve diğer uygulamalar arasındaki ilişkiyi çözmek ve oyunu hem evrensel bir öge, hem de kültürün temel şartı olarak kuramsallaştırmamızı sağlayacak birçok fikir sunar. Daha dar bir anlamda oyun, rutin aktivite ve işten kolaylıkla ayrılabilir. Oyun, eğlencedir. Mantiğe sığmaz, verimsizdir, pratik değildir. Gönüllü seçilen lüzumsuz bir eylem olan oyun bedavadır; bu da onu günlük hayattaki uygulamalardan ayıran önemli bir özelliktir.

Daha geniş bir açıdan yaklaşırsak, oyunun sonuçlarının kendi uzamını ve zamanını aştığı söylenebilir. Oyun ve kurallar birbirlerine gönderme yaparlar. Tekrarlar, varyasyon ve hafıza yoluyla oyun bir düzen yaratır, hatta oyun düzendir. Bir eylemin oyun haline gelebilmesi için belirli beklentilerin karşılanması, belirli düzenlemelerin yerine getirilmesi gerekir. Eğer oyun ve kurallar aynı anda vücut buluyorlarsa, harekete geçirdikleri güçler de asla önemsiz olamaz.

Huizinga'nın bakış açısından yaklaşıldığında, oyunun kültürü sarmaladığı söylenebilir: kültürün öncesinde vardır; kültürün altında yatar, kültürün önüne serilir. Eğer estetik, sanat, ayinler, mit ve dinin temelinde oyun ruhu yatıyorsa, o halde, oyun ruhunun aşılmadığı, daha üst düzey bir eylem/uygulama düşünmek de son derece zordur. Oyun, eylemin/uygulamanın, yapıyı sarmalayan ve onu mümkün kılan en önemli özelliğidir.

Sosyal yapısalılığın tanımlamaya çalıştığı şeyin de bir tür oyun olduğunu öne sürmek çok ileri gitmek mi olur? Oyunun, kimlik matrisi olduğunu; ve sonuç olarak da özneler, benlikler ve gruplar yarattığı söylenemez mi?

Elbette, oyun sırasında neyi taklit ediyorsak sonunda gerçekten ona dönüşeceğimizi iddia etmek ipin ucunu kaçırmaktır. Oyun, tek başına, herhangi bir şeyi gerçekleştirecek güce sahip değildir. Oyunun sağladığı özgürlük çok anlamlıdır; onun kurduğu baskıyla bazı şeyler yeniden şekillenir, hem dünya hem de beden bir engel ve karşıt güç olarak algılanır. Oyun neşelendirici, canlandırıcıdır; çünkü çalışmaya, günlük rutinlere ve diğer işlere karşıttır. Öte yandan, hiçbir zaman ilk oynayacak kişi konumunda olamayız. Oyunlarımızı özgürce oynarız, ama oyunlarımızı istediğimiz herhangi bir şekilde oynama hakkına sahip değilizdir.

Oyun, en özgür ve yaratıcı uygulamaları içerir. Bedenin ve dünyanın bu birbirine kenetlenmesi içinde, bedenin hüneri karşısında dünyanın yeniden şekillenme kapasitesini sınarız. Oyun, bir metni izleyebilir ya da bir metni bozabilir; ama üstünde durulması gereken en önemli nokta bu değildir. Eğer Huizinga'nın öne sürdüğü üzere oyun dünyanın oluşturulmasında bir role sahipse, aynı zamanda yıkılmasında da bir role sahiptir, Bakhtin'in gösterdiği gibi. Her iki seçenek de mümkündür, çünkü oyun, duyu, beden ve dünyayı pratik olmayan bir şekilde bir araya getirir -ve böylece uygulamayı ciddiyetinden, ataletinden, belirlenmiş bir sonuca ulaşma çabasından kurtarır. Oyun haline bürünmüş uygulama, en güçlü olanaklarını ve kapasitesini ortaya döker (ama en dolaysız sonuçlarını değil). Burada önerilen modele göre duyunun beden için önemi ne ise, oyunun da kimlik için önemi odur: bizi konumlandırır, yönlendirir; ama aynı zamanda ötemize geçer, bizi aşar.

Sıradan bir hayat içinde, belirsizlikler ve aşırılıklar her zaman kontrol altında tutulur. Rutin uygulamalar, beden, benlik ve dünya arasında dar ve alışkanlığa dayalı ilişkiler takımı oluştururlar. Dünya bu şekilde sabitlenirken etin/bedenin çok aşamalı gizilgücü hâlâ iş başındadır; ama bu fazla kapasitesi arka plana itilir. Yine de, sosyal hayatın karşılıklı özverisi içinde karnavala ait özneler ve bölünmüş, dağılmış niyetler, tutarlı ve tekil bir yapıya sahip olanı yarıp geçerler. Kimlik, ötekinin sunduğu dolambaçlı yoldan geçerek benliği konumlandırma ve tutarlı hale getirme meselesidir. Deneyim bir mahfaza değildir. Görmeyi, yürümeyi öğrenmek gibi, cinselliği ve cinsiyeti öğrenmek de fiziksel keşiflere, cismi/cinsi dönüşümlere, bedensel öğrenmeye bağlıdır. Transvestikler ve diğer beden oyunları, tutarlı cinsiyet tanımlarını yerleştirebilmek, sağlamlaştırabilmek için şarttır -aynı zamanda da oyunun her zaman ima ettiği bir tehlikeyi barındırırlar: Oyun, her an oyuncularıyla birlikte çığından çıkabilir. Özneler, dünyayı ve birbirlerini kenetlerlerken kendilerini oluştururlar; ama aynı zamanda da kendilerini bazı risklere açarlar -ve elbette, bu riskler olmadan var olmaları da mümkün değildir.

↓

Dedikodulu Bilgiler

Necmi Zekâ

Şöyle böyle inkarın ödleklîği. Birinin sürekli "bunu tekrar etmene gerek yok" demesi. Yüzbinlerce musibetin hayatımıza maksat katma çabası. Ve tersi: Yüzbinlerce maksadın hayatımıza musibet katması. Şiddet çağrışimli bir şenlik müziği eşliğinde "hayat taklit edilemez" itirazı.

1. Marches caractéristiques

İstediği müziği satın alabilenler karşısında, tek sesli kamçının moral bozukluğu. "Aslına uygun olanlar aslını bozar" bilgeliği. Herkesten daha hırçın olabiliyor musun kışkırtması. Gizli akustiğin oturma odası akustiğiyle karıştırılması. Yeni bir şey arayanların, gide gide Stravinsky'ye kadar gidebilmeleri. Ah Pulcinella öncesi Stravinsky. Değerli bilgilerin, hep bilgisizlik kafesinin içinde bulunması. Herkesin senden daha sakin olabilmesi. Davulun üzerine çıkar kemanımı orada çalarım zevzekliği. Bozuk pastanın eline yapışması. Kucağına düşeceklerin düşmemesi. Bateria sopasıyla bilardo oynarken, akustik su düğümünü çözemeyenlerin paniği. Kimseye benzemezliğinin ucuz bir sessizlik olması. Sanat arkeologlarının çoğalması. Sert bakışlı sanattan anlar polis inadı. Özgürlük esintilerine içerleyen insanların çıkardığı böğürtüler. Pıt pıt pıt buğulu bir sesin marches caractéristiques özentisi. "Şebeklere şeker! Şebeklere şeker!.." alaycılığı. Duygusal melodiler defterinin birbirine benzer melodilerle dolup taşması. Gökyüzündeki beceri soğukluğunun başımıza vurması. Ağır bir şerbetin şekerini çıkarıp atması. Şöyle böyle inkarın ödleklîği. Birinin sürekli "bunu tekrar etmene gerek yok" demesi. Yüzbinlerce musibetin hayatımıza maksat katma çabası. Ve tersi: Yüzbinlerce maksadın hayatımıza musibet katması. Şiddet çağrışimli bir şenlik müziği eşliğinde "hayat taklit edilemez" itirazı. Amatör film müziklerindeki gibi "aksini yap, aksine gül" kolaycılığı. Eyledin de ne eyledin sorusu. Mimesis nedir, ethos nedir, catharsis nedir diye sorulmaması. Ne durumda olduğunu bilememekten doğan daha çok kahkaha. İnsanlık durumu, daha çok kuşku. Ciddi bir sesle anlatılan "bu karışık duruma yeni bir düzen oturtacağım" masalı. Lirik ama sinirli bir avuç nota. Bazılarının sana kilometrelerce uzaktan bakıp, bakmıyor gibi yapması. Yaşasın bol duygulu, ne olacaksa olsun çoğaltmaları. Yaşasın, kavırıyoruz ama, kavradığımızı bilmiyoruz felsefesi. Yaşasın Diaghilev'ini arayan müzisyenler.

2. Synaesthesia

"Yazının bir ucu da benim içimde" demek, zaafiyettir. Yazar tikler edinmemelidir. Ustalara saygı, onu kolaycılığa yönlendirse de, yazar dedikodu çıkmasını önlemelidir. Yazar gene de hiçbir olasılığı soğutmamakla mükelleftir. "Eleştiri edebiyat için gerekli değil, ama edebiyat da eleştiri de uygarlık için gereklidir." demiştir Clive James. Kendisi Avustralyalıdır. Synaesthesia kelimeleri renkli, kokuları şekilli duymaktır. Bu nedenle, yazıhaneler resimhane sayılabilir mi? Yoksa yazıhaneler daha çok bir tamirhane midir? Kendi parasını çalanlar şaşırır, bu da problem mi diye... Beceriksiz hareketlerle, hep aynı konunun yakasına yapışılır. Bir yaşam duygusunun "alarm halindeyiz", "alarm halindeyiz" mırıltılarıyla... İçerikten, ilgiden, istekten muafiyet, konuyu dağıtır. Konu kayığı açığa çekilir. Çekinceler, tek tek, kırmızı mürekkeple aktarılır yazarın defterine. Beyaz sakallı önlemlerle çocukça bağlantılar, yazarın defterinde sürekli yer değiştirir. Yerinde taze bilgi alma var mıdır? Yepyeni taze bir duygu yakalama var mıdır? Okurlar, yanlış yaklaşım tedirginliğini tanımazlar. "Okur da oturup, kendisi bir şey yazsın" demez yazarımız. "Fakirleştim" demez, "proleterleştim" de demez. Yazar, "Perse'i İngilizceye Pound, Almancaya Hoffmanstal çevirmiştir" der; bu yetmez mi?.. Polyphone monomanie

bir tür gürültüdür, bunu kabul etmek lazım mıdır? Diyalog, kendini duyma düzeyini, tekrardan, başkaları için de bulunabilir kılabilir miyiz meselesidir. Buldurucu olamaz yazar. Monolog akrobasisi, modern form repertuarından çıkarıldı mı çıkarılmadı mı, tartışmak lazım mıdır? "Bedavalaşın bütün eski edebiyatçılar! Haydi bedavalaşın!.." diye, bağırarak lazım mıdır? Restore edilmiş hikayelerde, yeniden, aniden, külliye bir kararına olup olmadığı tespit edilir. Bu bir poz önerisidir. Kollarınızı sıvayın. Parmaklarınızı kütürdetin. Her yazar, hafızasız, daha az yer kaplar, üst üste koruma amaçlı yıkımlar yaşar. Bazı şeyler, çökerken, çökme anında tamir görür. Ya yazdıklarım tamir olmazsa diye endişelenir yazar. Tasnif hızı birden yavaşlar. Kendi geliştirdiği git-al-gel kuramından kuşku duyar. Bu yüzden, şarmpol korkusu artar.

3. Non sequitur

Aklıma gelmedi değiller. Başıma gelmedi değiller. Tempelhof, Heatrow, Charles de Gaulle yeni öğrendikleri her oyunda benden daha ustalar. Çok ışık alan nesnelere, benden kaçar. Ben doğru dürüst konuşamam. Taşımayacaksan, üst üste çek fotoğraflarını. Hepsini aynı yeri işgal etsin, ki kimse bulamasın en alttakini... Nasihatleri ciddiye almam. Göz kapağım tam kapanmaz; denerim kapayamam. İnanıramam. Bende de ne göz var. Görmüyor musun, görmüyormuş gibi bakışlı. Bende nedense ters ters bakma alışkanlığı var. Şu anda beton bir binayım, ama ana fikrim, insan fikridir. Bu şehri yepyeni bir gezegene

dönüştürme projesine, denedim, dahil edilmedim. Meseleye yeni bir gözle bakmayı, gömlek düğmesinden içeri birinin göğsüne bakmayı, beceremedim. Tek tek ele alındığında, bütün yapı taşları birbirine benzer. Geçimsizdirler. Kızamam. Tepemde güneş, non sequitur. Tepemde güneş, illallah. Kendini taklit eden bu ışık, ne işime yarar ki?.. Anlayamam. Gözlerim durmadan mahmuri der; her şey mahmuri... Satılık olup da, satılık görünmeyen, ucuza gider. Eli kalabalık dolaşmam. Karşı arsadaki inekler kavgacı; burunları o yüzden kan içindedir. Uzakta salıncağa binen iki çocuk, ineklerin onlara ters ters bakmasından tedirginlik duyar. Yıkmaya çalışırım, karışmış kafa-ilginç zaman duvarını. Karşı arsanın inekli çoluk çocuklu bir fotoğrafını çekerim. Çünkü ben ne kadar düzenli dans edersem edeyim, güneş olamam, ben ay olurum ancak. Kazara güzel bir işe bulaşmış, donmuş ağların delikleri, ne çok geniş, ne de çok dardır. Şöyle derim: "Donmuş ağlar, ayın güzelliğini yansıtırken, güneşi kıskançlıktan çatlatır". "Yürümek bedava belgesel! Yürümek bedava belgesel!.." Derim. Utanırım, Ara gibi dolaşamam. Araki kadar bile olamam. Kendimi ilginç kılmak için, "bu daha önce hiç yapılmadı" lafına sarılamam. Derken, süre dolar, tepetaklak, arayı kapatacak kurnaz öğrenci uyanıklığıyla fırlar, ama yerimden kalkamam. Kubbeler, vicdan gibi duran kubbeler, bir esin kaynağı olmaktan çıkmış. Günaydın!.. Fotoğrafçı, ışığa hacim kazandırma iddiasından vazgeçmiş. Makinesini kırmış maalesef. Maalesef doğru olanı yapmış... Gelelim size.

↓

H a y a l e t G e m i ' y e

k a t ı l ı n :

hayaletgemiciler@yahoo.com

Gelecek Limanlar

PARA Son gönderme tarihi: 1 Nisan

MEKTUP Son gönderme tarihi: 1 Haziran

İLÜZYON Son gönderme tarihi: 1 Ağustos

İLK Son gönderme tarihi: 1 Ekim

uzakkiyılar

28

Edemeseydik!

Örneğin gorillerin yaprakları ayıklaması, papağanın söyleneni taklit etmesinden farklı olarak beyinde bir çok sistemin bir hiyerarşik düzen içerisinde çalışması sonucunda gerçekleşir. Yavru goril annesinin gösterdiğini taklit edebilmesi için öncelikle bitkinin dikeninin ne olduğunu, eline batması halinde canının yanacağını, eline batmasını önlemek için hangi açıdan dikenin tutması gerektiğini bilmesi (bilmese bile öğrenebilmesi) annesinin gösterdiğini taklit edebilmesi için bir koşuldur.

Pazar sabahı hiç birşey yapmak istemedi canım. Önce sabahın geç saatlerine kadar yatağın içerisinde bir yandan diğer yana dönmekten, sonra da televizyondaki dizilerden sıkıldığımda, karnımın acıktığını farkettim. Şortumun üzerine kirlili sepetinden ödünç aldığım tişörtü geçirdikten sonra Starbucks kahvecisinin yolunu tuttum. Her Pazar sabahı olduğu gibi kahvenin önünde Sivananda yoga hocasının klasik asanasını tekrarlamaya çalışan öğrencilerin oluşturduğu beyaz bulutun etrafından dolaştıktan sonra köpeklerinin aynı anda oturmasını sağlamak için elindeki içi krem peynirli susamlı simiti ile yere oturan orta yaşlı, siyah eşofman giymiş adama selam vererek kahveye girdim. Bu kahve her gün kalabalıktır ama o gün kuyruk bana her zamankinden uzunmuş gibi geldi. Kapının hemen yanındaki tek bildiği 'yine gelin' demek olan papağanın kafesinin önünden, kahve makinelerinin hemen yanı başındaki içleri krem peynir dolu susamlı simitlerin bulunduğu tezgaha kadar her yer kalabalıktı. Zaman geçirmek için bir şeyler bulmaya çalışırken, kahve kuyruğunda hemen önümdeki güzel kokulu üniversite öğrencisinin esneyerek okuduğu gazeteyle göz misafiri oldum, fakat okuduğu sayfada savaş haberlerinden başka bir şey yoktu ve ben de esnemeye başladım. Sesi kalabalığın uğultusu yüzünden zar zor duyulan televizyona takıldı gözüm daha sonra. Ekrandaki iki gorilden irice olanı (ki sonradan onun diğerinin annesi olduğunu söyledi sunucu) bitkilerin dikenlerinin nasıl ayıklanıp, yenmeye hazır hale getirileceğini gösteriyordu küçük gorile. Anne goril, önce o koca ellerin nasıl olup da o küçük, sık bitkilerin arasına daldırılacağını, dikenli bitkilerin en azılı kök ve yaprak sapı dikenlerinin nasıl bir bir koparılacağını, sonrada yaprakların nereden ve nasıl kırılacağını gösterdi küçük gorile*. Ve üşenmeden de küçük goril her adımı tek başına gerçekleştirinceye kadar karşısında oturup defalarca tekrarlardı. ...

* Afrika'da Ruanda ve Zaire'de volkanik dağların yamaçlarındaki yağmur ormanlarında bitki ile beslenen goril türleri bulunmaktadır.

Bulduğumuz ortamdaki diğer bireylerin davranışlarını kopyalayarak kişileştirmek, kendi davranış kütüphanemize içerisine katmak, sadece biz insanlara özgü değil. Evrim sürecindeki daha ilkel canlılardan en gelişmişine kadar bir çok hayvanda taklit yeteneğini gözlemlemek mümkün. Papağan ve köpeğin söyleneni veya yapılanı taklit etmesi ile goril ve insanın gösterileni, gözlemlediklerini veya duyduklarını taklit etmesi arasında ki en önemli farklılık belki de taklit sürecinin beyindeki tanımı ve dolayısıyla da taklidin ne şekilde gerçekleştirildiğidir.

Davranış bilimciler taklidi genel olarak iki sınıfta incelerler (Byrne ve Russon, 1998). Hareket düzeyinde gerçekleştirilen taklit olarak tanımlanan ilk grup, bir başkası tarafından gösterilen bir hareketin detaylı ve gösterilen şekilde, kişileştirilmeden tekrarlanması olarak tanımlanabilir. Kahvecideki papağanın kendisine defalarca söylenilen (öğretilen) 'yine gelin' aynı şekilde tekrarlaması, kahve önünde siyah eşofmanlı adamın köpeklerinin 'otur' komutunu öğrenmeleri sürecindeki taklit

hareket düzeyinde gerçekleşir. Bu tip taklit ile program seviyesinde gerçekleştirilen arasındaki fark taklit edilen davranışın ne kadar gerçeğine (modeline) benzediği değil, taklit eden tarafından öğrenilirken program seviyesindeki taklidin beyinde birden fazla aşamada hiyerarşik bir düzende tanımlanmasıdır. Örneğin gorillerin yaprakları ayıklaması, papağanın söyleneni taklit etmesinden farklı olarak beyinde bir çok sistemin bir hiyerarşik düzen içerisinde çalışması sonucunda gerçekleşir. Yavru goril annesinin gösterdiğini taklit edebilmesi için öncelikle bitkinin dikeninin ne olduğunu, eline batması halinde canının yanacağını, eline batmasını önlemek için hangi açıdan dikenini tutması gerektiğini bilmesi (bilmeseyse bile öğrenebilmesi) annesinin gösterdiğini taklit edebilmesi için bir koşuldur. Fakat papağanın duyduğunu taklit edebilmesi için kendisine söylenenin anlamını biliyor olması gerekmez.

Program düzeyinde gerçekleştirilen taklidi hareket düzeyinde gerçekleştirilenden ayrıran bir başka fark program düzeyindeki taklidin zaman içerisinde taklit eden tarafından kişiselleştirilmesidir. Taklit süreci sonucunda edinilen yeni davranışın kişiselleştirilmesi, bir çok bilişsel sınır bilimcinin kabul edeceği gibi, öğrenmenin önemli bir aşamasıdır. Örneğin ilkokula başladığımızda, harfleri yazmayı öğrenirken taklit ettiğimiz öğretmenimizin el yazı karakterinin bizim el yazımıza benzememesi sadece bizim öğretmenimizin gösterdiğini başarılı bir şekilde taklit ettiğimizi değil, aynı zamanda o bilgiyi asimile ettiğimizi de gösterir. Program düzeyinde ki taklitte görülen bu taklit edilenin kişiselleştirilmesi, hareket düzeyindeki taklitte gerçekleşmez. Aynı esnediğini gördüğümüz birisinin karşısında (hatta bazen birinin

esnediğini okuduğumuzda bile) esnememizin süreç içerisinde değişmemesi gibi.

Taklit edilen bir davranışın kişiselleştirilmesi sadece gelişmiş organizmalara, bir başka deyişle evrimin ilerideki basamaklarındaki türlere özgü olması, taklit edilen davranıştan öğrenilmesinin evrimsel değişim sürecinde rolü olabileceğini (veya evrimin bir sonucu olabileceğini) destekler. Fonksiyonel olarak ele alındığında, hareket düzeyinde gerçekleşen taklidin amacının bireyin bulunduğu ortama sosyal adaptasyonunu sağlamak olması (komik bulmadığımız bir şakaya sadece etrafımızdakilerin güldüğünü görüp gülmemiz gibi) ve program düzeyindeki taklitin fonksiyonel sonucunun bireyin yeni bilgi öğrenip yaşam kalitesini geliştirmesi olduğunu düşündüğümüzde taklitin değişik tiplerinin evrim sürecinde değişik roller oynadığı daha belirgin hale gelir.

... Afrikadaki gorillerin beslenme alışkanlığına ait belgesel bittiğinde, hâlâ kahve kuyruğunda zaman geçirecek bir şeyler bulmaya çalışıyordum. Gözüm yine hemen önümdeki güzel kokulu üniversite öğrencisinin okuduğu gazeteye kaydı ve onun cumartesi günü maçın olduğu spor sayfasını çevirdiğini görünce ister istemez yine esnemeye başladım. Esnememi görünce, 'benden başka futboldan hoşlanmayan birisinin olamayacağını düşünmüştüm hep, yalnız mısın?' dedi.

↓

70cm x 100cm Büyük Poster

Pentimento'da Buluşalım...

Hayalet Gemi'nin geçmiş zaman seferlerini ve posterlerini Pentimento'dan edinebilirsiniz.

Pentimento

İstiklal Caddesi No:140/3 BEYOĞLU İSTANBUL

Tel: (212) 293 39 59 (Beyoğlu Sineması Pasajı, alt kat)

karagöründü!

30

Örtülerin Asrîliği

Mış gibi yapma, kadının bayraklığından gelir. O, kendi topluluğunun kendi kendine ihanetinin ikiyüzlülüğünü örtmekle görevlidir. Peki ihanet midir gerçekten de topluluğun iç çelişkisiyle dönüşmesi, çatışmalarından başka bir toplum çıkarması?

Tokalon: Asrî kadının fondöteni

Modernleşme projesinin bir medeniyet tasviri ışığında, gündelik hayatı kapsayarak gerçekleştirildiği üzerine o kadar çok okuduk ki bu artık malumumuz oldu. Bu durum, kendi aydınlanmasını çıkarabilmiş toplumlardan farklı olarak, çevre toplumların modernliği algılamasındaki ikilemlerin sonucu olarak görünür. Söz konusu toplumların aydınlanmaları çabuk olmak zorundadır. Yakalanması gereken modernlik ile, kaybedilmemesi ve yeniden kurgulanması gereken kimliğin çatıştığı noktalardan fırlayan ikilemler, zaman içinde devreye giren kısa devrelerle güzelce aşılır bu toplumlarda; aşılmak zorundadır ve "başka modernlikler" çıkar ortaya gitgide. Bugünlerde çok konuşulur, tartışılır oldu bu başka modernlikler. Tarkan'ın müziğindeki arabize nağmelerin Fransız kızlarından Latin Amerikalı delikanlılara kadar herkesin tuhaf hareketlerle beceriksizce kıvırmaya çalıştıkları bedenlerine eşlik etmesinin, minyatür desenlerinin Batılı perspektifi bozarak modern resmin içine sokulmasının ve daha birçoklarının destekleyip meşrulaştırmalarından içimiz rahat, *Batılılaşma ayıplarının bastırıldığı oynama enerjimizi ortalığa döküveriyoruz* danslı toplantılarda utanmadan artık; ama raî müzikle geçiş yapılması şartıyla, bu toplantıların hakim müziği olan batılı nağmelerden doğulu nağmelere. Öyle hemen yüreğimiz kaldırmaz damdan düşer gibi göbek havasını, söyle alıştırma alıştırma, batıdan doğru gelmeli, bize hatırlatmalı ki batılı modernlik arabesk nağmeleri kabul ediyor artık ve artık bu da modern, bak Fransızca göbek havası bile var! Hem bizim de özgün rockçılarımız vardı değil mi, çekinmeden göbek atmaya elveren. Arkası gelmedi dertlerimizin, bıktık illallah.

Kadının yeriye bambaşka oldu bu olup bitende: O, modernleşme projesinin ilerleme derecesini ölçen gösterge oldu hep. Bir ölçü birimiydi yani. Önemli bir ölçü birimi. Bu da herkesin malumu oldu artık. Kadınlık durumundan gelen bir özellik, ki buna biz "örtü örtme durumu" diyebiliriz bir arkadaşımıza referansla, onu toplumunun bir türlü yakalayamadığı asrî profile erişebilmek için kapılınan komplekslerin kaynağı olan kusurları örtme görevinde başarılı kılmıştı. Evet, kadınlık, bir örtü örtme durumudur. Kusurları gizleyen kadın, özne olamadığı bir toplumda, güzel bir nesne olarak, nesnelleşir Irigaray'ın öğrettiğine göre. Ama sadece nesnelleşmez, örte örte nesnelleştirir de. Kadın, sivilcelerini ve kusurlarını gizleyen harika fondötenleri sürerek asrîleşmesi gibi asrîleştirir ailesini, kocasını ve toplumunu: Kusurları gözden gizleyen nesneliği güzel ve asrî görüntüsünde taşır gururla. Başka toplumları bilmem ama, mış gibi yapmanın ustasıdır benim yaşadığım toprağın kadınları: Taklit ettikleri – ve hayatın her alanını kapsayan bir Medeniyet projesi tarafından etmekle görevlendirildikleri- bir mutluluk resmidir onların bakımlı ve pürüzsüz, beyaz dişli gülüşleri. Onlar, asrî kadının mutluluğuyla gülümseyerek örterler çelişkilerini yaşamlarının. Uçuşan saçlarıyla, fondötenleri ve döpiyesleriyle eşlik ederler akşamdan ütöledikleri kolalanmış gömlekleriyle zarif kocalarına. Yıllar sonrasındaysa, en kıvırtkan onlardır "başka modernlikler" in hakimiyetindeki yeni toplumda çalınan göbek havalara her daim eşlik ederken. Ve sonra, geceleri hâlâ "kız arkadaşlarında" kalanlar da onlardır, bekaret kavgasının çelişkili cinselliğini yaşayan ve yaşatan güzelim modern ve cumhuriyetçi aile meclislerinde. Bir Osmanlı kadını gibi işveli ve hilekar, bir modern

Avrupalı kadar özgür görünüşlü, bir Cumhuriyet ideali kadar inançlı ve gururludurlar onlar, Batılılaşmış ve modern Türk kadınları.

Belli eşarpları: Birinci sınıf dünyalar için

İlerlemenin bir yaşam standardı demek olması sadece Batılılaşmış orta sınıfların yaşam çerçevesinde mi geçerli yıllar sonra gelinen noktadaki "başka modernlik"te? Yoksa kendi orta sınıflarını yaratmış "öteki modernler"in çerçeve içine alınan yaşam standartları da aynı ölçme biriminin ibresine mi bakıyor: kadının "asrîliğine"?

Kadınlığın örtü örtme durumu burada artık sembolik olanın da ötesine geçmiştir: Bu toplum projesinin bayrağı kadın, örtüsünü çıkardığı anda projenin de yıkılışını desteklemekte olduğunu bilir. Öter kadın saçlarını, içindeki çelişkileri, isyanını, kızgınlığını.

"... En azından bize Müslüman olduğumuzu hatırlatan bir şey olarak hayatımızda hep durmalı... Bunun ötesine geçememiş olsak bile henüz, kim bilebilir yarınların ne getireceğini? Herşeyi tükettik, diyor Tahsin. Hiç olmazsa o kalsın. Tabii kalsın. Nasıl olsa bedelini kadın ödüyor. Tabii ki kalsın. Ne zararı var ki? Sonra başkalarının yaşayacağı hayal kırıklıkları var. Çözülmez sanılan, yıkılmaz bilinen bir imajın sorumluluğu var."

O imajın sorumluluğunu üstlendikçe, bu kez bu toprakların başka "mış gibi" uzmanları, kendi örtüleriyle örterler, kocaman bir inanç sistemine inanan ve bunun yanında, yine, modernleşen bir topluluğun çelişkilerini. Başka modernlik buradan kendine bir yol bulur ama itirazlar yükseldikçe iç çelişkiyle dönüşme sancuları yaşar. Bu kez örtüler, yükselme ve burjuvalaşma özlelerini bir inanç sisteminin hoş buğusuyla örtmekle görevlidirler. Reklam sloganlarından çizilen birinci sınıf yaşam standardı idealinin çerçevesinde kadının örtüsüdür, karşı çıkılanın standartlarını taklitten

sızlayan vicdanları yatıştıran, sınırları belirleyen. Limuzine binen, korumalarla gezen, Galleria'dan alışveriş edip kapitalizmin lüksünün her nimetinden faydalanan türbanlı kadın imajı ile süsler reklamcılar "Belli eşarpları" kullanan yükselmiş orta sınıf İslamcı imajını.

Mış gibi yapma, kadının bayraklığından gelir. O, kendi topluluğunun kendi kendine ihanetinin ikiyüzlülüğünü örtmekle görevlidir. Peki ihanet midir gerçekten de topluluğun iç çelişkisiyle dönüşmesi, çatışmalarından başka bir toplum çıkarması? Tarkan müziğinde duyunca arabeski, yıllarca tangodan ve valsten başka en fazla diskoda sallanmayı kabul etmiş soğuk modern vücutlar nasıl oryantal bir kıvırtmaya kendini bırakabiliyorsa yeniden mutlu, kendi yolu ile çakıştığı ölçüde sakınlanla buluşmak istemez mi belki de bütün kimlikler? Prensipleri eritip öğüten ve kendine onlardan renkli kılıklar biçen bir pazarda herkesin buluşması mıdır olan acaba, yoksa çelişkilerin ve çatışmaların içinden çıkan bir dönüşüm mü? İyi ama bu örtme rolünü ciddiye alanlar? Hani öyleleri vardır ya, ihanete uğramış sorgulayan tiz sesleri çınlayan kadınlar... İşte onlar orada, öylece dururlar dimdik, taklit etmenin de ötesine geçen can sıkıcı sorularıyla.

"Birinci sınıf dünyalar ile kastedilen bu zengin zümre ise, başörtülerinden dolayı üniversite kapılarında giremeyen, girse bile horlanan, okulu bitirdiği takdirde örtüsüyle memurluk bile yapamayan, Anadolu'nun dört bir yanından gelmiş, birçok sorunlarının yanında, maddi sıkıntılarla birlikte kimliği olarak gördüğü başörtüsü için direnen Müslüman bayanlar kaçınıcı sınıf dünyaları oluşturuyor?"

Ve taklidin ötesine geçen, "mış gibi"yi, "dır"a çevirenler var galiba her iki taraftan da. O kadınların duruşu da, kardeşim, ne de can sıkıcıdır, değil mi, prensiplerin ancak görüntüleri boyamaya alıştırıldığı ve boyadıkça eridikleri, çamurlaştıkları bu renkli ve korkunç neşeli topraklarda? Öyleyse haydi oynayalım hep beraber sabah akşam şıkıdım şıkıdım.

↓

Türkiye'nin Toplumsal Hafızası

Derleyen: Esra Özyürek

SAM KAPLAN • NERGİS CANEFE • RIFAT BALI •
CIHAN TUGAL • ASLI İKSİZ • ESRA ÖZYÜREK • ASLI
GÜR • HAZEL TUCKER • PENELOPE PAPAILIAS • ÉLİF
EKİN AKŞİT • NAZLI ÖKTEN

İLETİŞİM YAYINLARI

Oyun bitti. Bu mutlu sondu. Oyun amacına ulaştı. Şişe taklidi yapan benle, ben taklidi yapan ben yan yana gelmeyi başarmıştık. Biraz hırpaladık birbirimizi (zaman içinde ben şişeyi hırpalamıştım, oyun içinde de şişe beni hırpaladı) ama sonuçta yan yana gelmeyi başararak terapiyi yöneten uzman psikolog başta olmak üzere herkesi rahatlattık. Psikodrama başarıya ulaşmıştı.

Siz hiç, bir şişe oldunuz mu? Onun yerinde durup bir köşeden dünyaya baktınız mı; veya dünya sandığınız şeyin size nasıl baktığını düşündünüz mü? Sahibiniz sizi ilk günkü gibi sevsin diye ne yapmanız, nasıl olmanız, ne işe yaramanız gerektiğini düşündünüz mü? Hiç kendisini taklit eden bir şişenin içine sıkışmadıysanız, bu söyleyeceklerim ilginizi çekebilir.

Uzak Bir Şehirde Uzakta Kalmış Yıllar

Yıllar önceydi. Hayatımın macerası veya özgürlüğe adım ya da kendimi arama adına başka bir coğrafyada, sanki hep oraya aitmişim gibi rahat nefesler alıyormuş gibi yapıyordum. Aslında tüm yaptığım, gerçek evimin durduğu yerde, ileride yaşatılmak ve başkalarına aktarılmak üzere anı biriktirmekten başka bir şey değildi. Oraya hiçbir zaman gerçekten ait olmadım, sadece -miş gibi yaptım. O zaman için çok da iyi geldi. Ne yalan söyleyeyim...

Aidiyet duygusunun ötesine geçmenin ne kadar zor bir aşama olduğunu o zamanlar acıyla anladım. Psikolojide okurken, "homesick" (ev özlemi) hastalığını alaycı bir tebessümle karşılayan suratım özlemden buruş buruş olurken, aidiyet denklemi beynime çıkmamak üzere kazındı: Ait olduğun yer içinin yanmadığı yerdir, özleme düşmediğin, sokaklarda tanınma güdüsüyle birlikte yürümeye alışık olduğun yer. Ama en önemlisi bir şeye veya bir yerlere ait olmak... Hafif mesrep bir müziğe kapılmış açık seçik dans eden ama ertesi sabah yaptıklarından utanan bir ruh hali ile yaşamak ağır geldiği zaman insana, kaçmak doğaldır. Ama kaçtığı yerde ruhunun en derinine inen köklerini bıraktıysa, işte o zaman sadece acı verir başka diyarlar. Hüzünlü ve özlem yüklü yağmur bulutları kafasının üstünden bir yere ayrılmaz ve bilinmeyen sokaklar yan merak yan telaşla arşınlanırken, o bulutlardan süzülen yağmur damlaları görünmeyen gözyaşları olur gözlerde. Aidiyet duygusu zannedilen ama bal gibi uzatılmış turistik ziyaret ruh halinin çok da ötesine geçemeyen eğreti ve hatta komik bir çeşit varoluş ile gezindiğim sokaklarda, caddelerde, binaların içinde hep kendimi yeniden adlandırıp bir yerlere yapıştırmaya çalıştım. Oysa bu kadar zorlamaya değmez hayati. En iyisi geldiği gibi taşımaktır, tıpkı bir kızılderili kabile reisinin ilk tüfek sesini duyduktan sonra ne yapmaya karar verdiği gibi... Belki başkalarına göre aptalca ama kendi içinde onurluca.

Kirpikler dökülünce, yerine yenisi asla gelmezmiş. Nedense avare dolaştığım sokaklarda aklıma hep bu kıl bilgi gelirdi. Belli ki buzdüğünün oldukça iri kıyım olan alt kısmı bana, yerine gelemeyen şeylerim olduğunu hatırlatıyordu ve nedense onlar hep evimle ilgili oluyordu. Oysa ev dediğin neydi ki? Bana özel, avuçiçi kadar bir yere tüm bir buzdüğünü nasıl sığdırabilirdim ki... Oysa daha birkaç gün önce bir şişeye sığdırdım hepsini.

Mağazada

Sık ama nasıl olduysa sevimli bir ev eşyası mağazasını çok sevmem de inanın boşuna değildi. İncik boncuk bir sürü satılık eşya arasında gezinirken, kendime ait bir yer olursa her şeyin yoluna gireceğine, tüm gediklerimi orada yamayabileceğime ve her şeyden önemlisi özgürlük dediğim şeye ulaşabileceğime inandırmıştım en sonunda kendimi. Aslında aidiyet ile ilgili sorunum kendime ait evim olmamasıydı. Ve o ev eşyası mağazası, beni odasına erkek çekmeye çalışan bir orospu gibi çekiyordu her önünden geçişimde. İçeri girip satılmayı ve birilerinin hayallerini süsleyen eşya olmayı bekleyen zavallı nesnelere arasında keseme uygun cici bir şeyler aramaya başladığımda buzdüğüm belki de erimeye başlamıştı. Evcimen olmanın ilk adımlarını atarken, hâlâ dünyayı değiştirebileceğimi zannediyordum. Ne dram...

Sonra üstünden yıllar ve yıllar geçmesine rağmen nedense hâlâ çok iyi hatırladığım anı yaşadım. Mavi şişeler vardı. Çok güzellerdi. İnce, uzun, zarif, hafif süslü ama sade, ufak mantar tıpalı ve ucuz şişeler. Huzur yuvamın, manevi kalemin, maddi prangamın, henüz var olmayan sevgili hayali evimin ilk eşyasını o yanyana dizilmiş mavi şişeler arasından seçip aldım. 14 yıl sonra bir psikodrama terapi sırasında o şişeyi taklit edeceğim inanın hiç ama hiç aklımdan geçmiyordu.

Şişenin Monologu

Neden mavi diye sordular. Hem doğadan hem de değildi mavi. Yaprak yeşildir ama deniz mi göğü gök mü denizi maviye boyar çocukluğumdan beri hiç anlayamadım ben. O kadar soyut ki mavi, onu yakalamak anın büyüsunün şifresini çözmek gibi bir şey. Yine de benim mavi olmamı açıklar mı bu cevap bilmiyorum. Ne aradığını çok da bilmeyen ama gözleri bizi görünce altın bulmuş köylü gibi parlayan bu kıza kendimi beğendirmek için çok fazla gayret de göstermedim. Narinliğim ve ucuzluğum ona yetti. Belli ki sadece bir şey alabilmek istiyordu, ne olduğu çok da önemli değildi. Ama ben onun için özeldim. Sonradan anladım ki hayatını kurtaracağını sandığı hayali bir evin ilk parçasıydım ben. Tam 9 yıl pek güneş görmeyen ufak bir odanın her zaman dağınık ve toz içinde kitaplığının bir köşesinde, içime bir damla sıvı girmeden, yılda bir kere tozu alınan herhangi bir şey gibi yaşadım. Arada bir güneş değmese mavi olduğumu bile unutacaktım. O her gece neredeyse sabaha doğru yorgun vücudunu sessizce odaya soktuğunda ve her gece her şeye küfredip hüznünü yastık kılıfına akıtırken ben sadece beni aldığı gün gözünde gördüğüm yemin edebileceğim o ışığı veren mucizenin bir daha gerçekleşmesi ve bizi bu sefil odadan kurtarması için dua ettim. Kaç gün kaç gece kaç yıl hep silkinip yine beni alan kız olsun diye yalvardım. Önceleri eşyanın tabiatındaki köle ruhuyla sadece ona üzülüyordum sonra bu sonsuz işsiz ve önemsiz hayatımın bilmem kaçınıcı yılında aslında onun gayet mutlu olduğunu, geceleri yatarken nedense küfretmek aklına gelen kapana kısılmış hayatını bal gibi sevdiğini, bir insanın anlık kaprisi yüzünden bu karanlık hayata mahkum olanın aslında sadece zavallı ben olduğumu anladım. Zavallı narin ve ucuz mavi cam şişe.

Oyuna Devam

Her şeyin bir anlamı olmak zorunda mı? Bu oyunda evet. Eğer şişe denince aklıma ilk 14 yıl önce aldığım ve hala evimde bir köşede duran bu mavi şişe geldiyse, "kim oynamak ister" dediklerinde hevesle elimi kaldırıysam, "sen kimsin" dediklerinde "şişeyim" dediysem, elbette bir sebebi olmalı! Gerçekten olmalı mı, gerçekten bu kadar düz mü hayat, daha doğrusu çoktan yoldan çıkmış şeyleri düzleme oturtmakta gerçekten haklı mıyız inanın hiçbir fikrim yok. Ben sadece şişeyken beni ve benken şişeyi yaşadım, bir onu biliyorum. Şişe olan bendeki şişe lafına devam ederken –belli ki yıllarca çok dolmuştu ve ilk defa konuşma fırsatı bulduğu ve muhtemelen bir daha hiç konuşamayacağı için- araya karışanlar biraz da beni deşmeye karar verdiler. Biraz da kendimi şişeyi alırken taklit etmeliydim. Şişelikten çıkıp bendeki bene dönersem şişe ile aramdaki gerilimi çözebilirdik.

Ben, Beni Taklit Ederken

Böylece o dükkana bir de kendim olarak girdim yeniden. Kafamda hayali huzurlu evim, cebimde kısıtlı param, çok sonra acıyarak hatta aşağılayarak üstten bakacağım eşyaya anlam yani dolaylı olarak paranın satın alabileceklerine yüklediğim sahiplenme ve bütünleşme duygusuyla o mavi şişeyi aldım. Diğer ayrıntılar çok da önemli değil çünkü ben değiştim. Ya da değiştiğini sanan bir zavallıyım. İtiraf etmeliyim ki o şişenin pek de bir önemi yok artık. Nihayet, yıllar yıllar sonra oluşturmayı başardığım ve hala bir şeyler alıp bir taraflara yerleştirmeyi pek sevdiğim evimin güzel ama çok da kullanılmayan bir köşesinde hoş bir ayrıntı, zarif bir detay olarak duruyor şimdi mavi şişem. Aramızdaki mesafe onun için ne kadar ölümcülse benim için o kadar doğal. Maalesef onun üzüntüsünü, benden uzak düşüşünü, dekorun bir parçası olmanın ötesinde ihtiraslı bir şekilde benim için daha önemli olma arzusunun anlayamıyorum. Ben ondan çoktan kopmuşum ama o benden kopmak istemiyor. Küskünlüğü içime dokunsa da acıtmıyor, acıtmıyor. Ama benim soğukluğum onun için acıtıyor. Belli ki ben anılarımla ve gençliğimle beraber bir sürü şeyi daha tüketmişim ama şişedeki ben hala sıcak bir şeyler yaşamak istiyor.

Mutlu Son!

Oyunun sonuna geldik. Başrolde şişedeki ben var. Bende ki ben bir koltukta oturuyor. Şişedeki bana soruyorlar, "şimdi nerede durmak istiyorsun?". Şişedeki benim aklımdan önce uzak ve güzel manzaralı bir noktaya gidip yalnızlığına geri dönüp benden uzak durmak geçiyor. Sonra anlattığı onca şeyden, döktüğü onca dilden, fıskırttığı tüm duygu sömürülerinden sonra koltukta oturan benim yanına gitmeyi seçiyor.

Oyun bitti. Bu mutlu sondu. Oyun amacına ulaştı. Şişe taklidi yapan benle, ben taklidi yapan ben yan yana gelmeyi başarmıştık. Biraz hırpaladık birbirimizi (zaman içinde ben şişeyi hırpalamıştım, oyun içinde de şişe beni hırpaladı) ama sonuçta yan yana gelmeyi başararak terapiyi yöneten uzman psikolog başta olmak üzere herkesi rahatlatmıştık. Psikodrama başarıya ulaşmıştı. Bir kişiliğin ufak bir parçasında bütünlük daha doğrusu barış sağlandı. Sağlıklı olma adına bir adım atıldı. Hayatın içine serpiştirilmiş binlerce taklit, bir anlığına da olsa gerçeğe yol gösterdi. Sonrası...

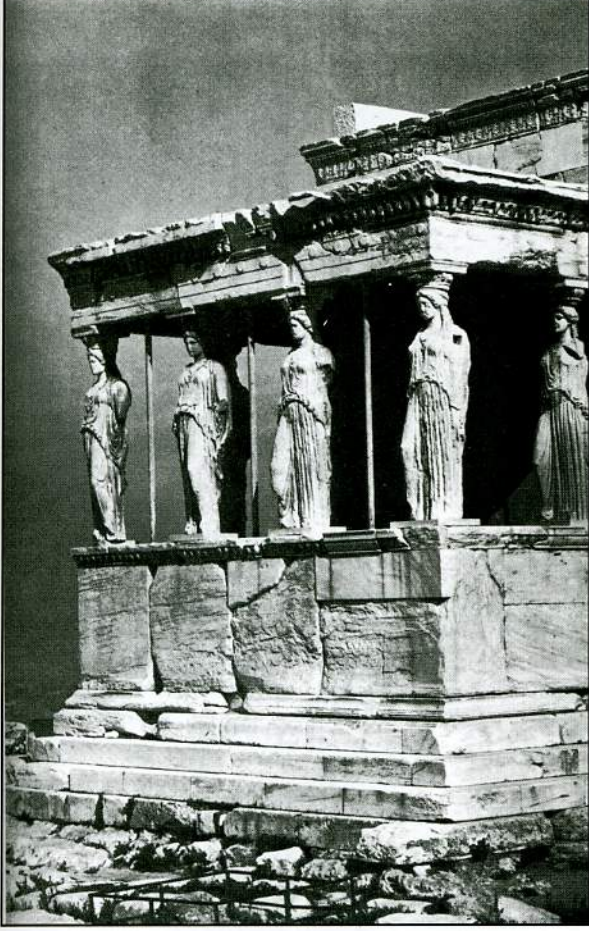
Gerçek Son

Eve döneli çok oldu. Terapi oyununun üstünden tam dört gün geçti. Ben hala zahmet edip mavi şişeye bir göz bile kırpmadım. O orada yüzyıllık yalnızlığını yaşamaya devam ediyor. Hoyrat bir el tarafından kırılmazsa muhtemelen benden çok daha uzun yıllar bu dünyada kalacağını da biliyorum. Yine de ona bakmıyorum. Biraz önce duyduğum vicdan azabı da geçti gitti içimden. Onun benden daha güçlü hatta benden bağımsız daha güzel var olduğunu anlıyorum şimdi. Bana hiçbir zaman muhtaç olmadı. Ben onun bana muhtaçlığıyla yücelttim sadece kendimi. Herkes birbirini rahat bırakırsa daha mutlu olunabileceğini hissediyorum sanki.

Şişedeki ben oyunun sonunda benim yanıma oturmasaydı ne olurdu bilemiyorum. Herhalde bundan kötüsü olamazdı. Veya bundan iyisi...

Bedene Övgü

Zeynep Aktüre Şiram

Atina Akropolündeki Erechtheion'un insan biçimli sütunlar tarafından taşınan güney verandası. (Kostof, 1985: 159)

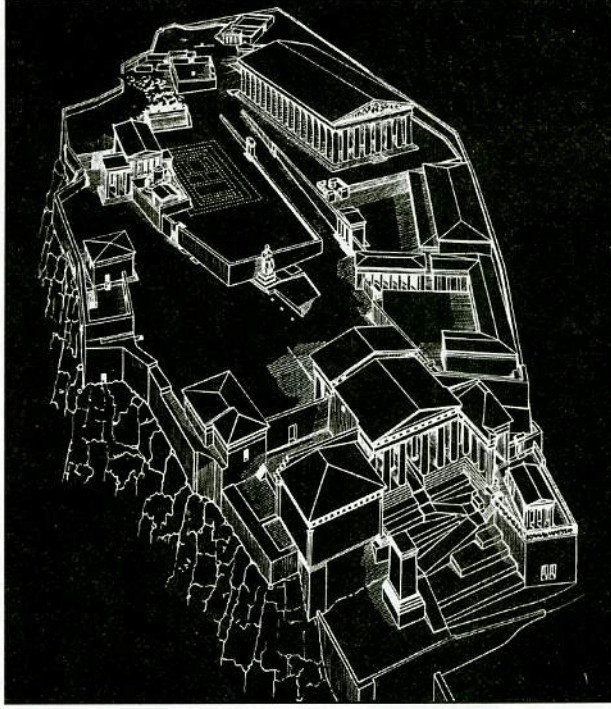
Her yıl Atina Akropolünü gezen yüz binlerce turistten bir kısmı Erechtheion'un önüne geldiklerinde, Vitruvius'un *Karyatid* olarak adlandırdığı uzun giysili kadın heykellerinin sütun yerine kullanıldığını, pervaz ile damlalıkların kadınların başı üzerine yerleştirildiğini görür ve rehberlerinden bu kadınların ibret verici öyküsünü dinlerler. Bazı rehberlerin sevdiği türden, nefret, ihanet ve intikam dolu, kanlı bir öyküdür bu.

Karya

Karya olarak bilinen bölge, "güneybatı Anadolu'nun; batıda ve güneyde Ege Deniziyle, kuzeyde Menderes Irmağıyla, kuzeydoğuda Salbakos/Babadağ ile, doğuda Kızılhisar-Acıpayam Ovasıyla, güneydoğuda Indos/Dalaman Çayı (Kocaçay) ile sınırlanan bölümüdür" (Umar, 1999: 1). İran ülkesinde Pers egemenliğini imparatorluğa dönüştüren Kyros Anadolu'ya yönelerek İÖ 547 ya da 546 yılında ünlü *Lydia* kralı Kroisos'u kendi başlattığı savaşta yenip *Lydia* devletini yıkınca, direnişe geçen bazı kentler olmakla birlikte, Karya halkının genel bir direnişe kalkışmadan Pers egemenliğini kabul ettiği bilinir. Batı Anadolu'nun Hellenleşmiş kıyı kentlerinin İÖ 499-94 yıllarında özellikle Miletos'un önderliğinde Perslere karşı başlattıkları ayaklanmaya Karya kentleri de oluşturdukları birleşik ordu ile katıldılar ama Pers Kralı Darius'un sayıca çok üstün orduları tarafından iki kez çok ağır yenilgiye uğratılarak, ilk meydan savaşında karşı tarafın 2,000 kaybı karşısında 10,000 savaşçı, daha ağır ikinci yenilgide ise belki bundan da çok kayıp verdiler. Buna rağmen Karya ayaklanması hemen durmadı; Perslerin birleşik *Ionia-Aiolis* donanmasını Lade Adası deniz savaşında bozguna uğratıp Miletos'u ele geçirecek yerle bir etmesine kadar sürdü. Böylece Karya'da mutlak Pers egemenliği de sağlanmış oldu ve Darius'un orduları Datis ve

Artaphernes komutasında batıya doğru yoluna devam etti. Hedef, Atina'ydı. (Umar, 1999: 6-8)

Perslerin Atina'dan başlayarak tüm Yunan topraklarını istila planının ilk adımı, Datis komutasındaki ordu Atina ordusunu Marathon düzlüğünde oyalarken Artaphernes komutasındaki donanmanın işbirlikçilerin de yardımıyla Atina'ya düzenleyeceği çıkarmaydı. Sparta'nın söz verdiği destek gelene kadar Perslerle karşılaşmayı geciktirmeye çalışan Atinalılar, Artaphernes'in harekete geçtiği haberini alınca, Plataea'dan gelen 1,000 kişinin de verdiği güçle, düzlüğe bakan tepelerdeki korunaklı konumlarını bırakarak mızraklı bir *phalanx* ile saldırıya geçip Persleri kıyıya sürdüler. İki kanatta yer alan Callimachus ve Miltiades'in birlikleri, büyük ihtimale Pers okçuları çember içine alarak, 9,000-10,000 kişilik Atina ordusuna (verdiği 192 kayba karşılık 6,400 kişi öldürerek) 20,000 Pers karşısında kazanılan büyük bir zafer getirdi. Böylece, iç bölgelerde Pers egemenliği sürerken "yakın

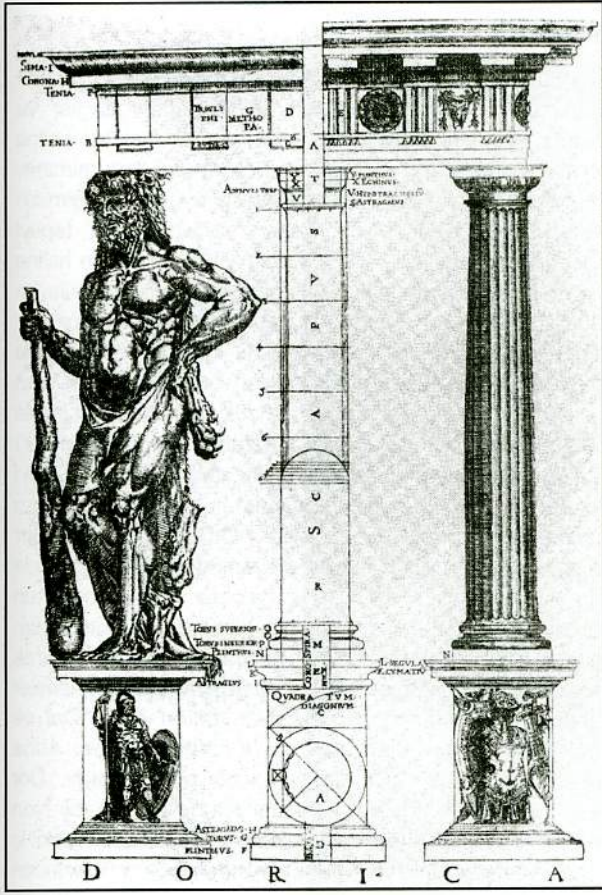
Atina Akropolündeki Perikles dönemi yapılarının tamamlanmış çizimi. Ön planda Propylaia tarafından tanımlanan ön avlu; arka plandaki en büyük yapı Parthenon ve solunda Erechtheion'un kuzeybatıdan görünüşü. (Norberg-Schulz, 1975: 69)

geçmişte SSCB'ne karşı oluşturulmuş NATO birliğinin bir benzerini İran'a karşı Delos Birliği adı altında kuran ve o birliği kısa sürede kendisinin sömürdüğü bir commonwealth'a çeviren Atina, donanmasının Ege denizindeki kesin üstünlüğü sayesinde, kıyılarda ve adalarda bulunan bütün kentleri, sözde onları İranlılara karşı koruyacak ortak bir gücün (yani Atina donanmasının!) ayakta tutulması giderine katkıda bulunsunlar diye, kendisine vergi ödemek zorunda bırakıyor ve onların iç işlerine de karışıyordu" (Umar, 1999: 10). Bu bilgiler ışığında, Darius'un oğlu Xerxes komutasında Yunan topraklarına yeniden sefere çıkan Pers ordu ve donanmasına, imparatorluğun tüm halkları gibi Karyalıların da, Herodotos'un anlattıklarından çıkarılabildiği kadarıyla, 60 gemi içinde yaklaşık 12,000 denizciyle katılmış olmasına şaşırılmak gerekir (Umar, 1999: 9).

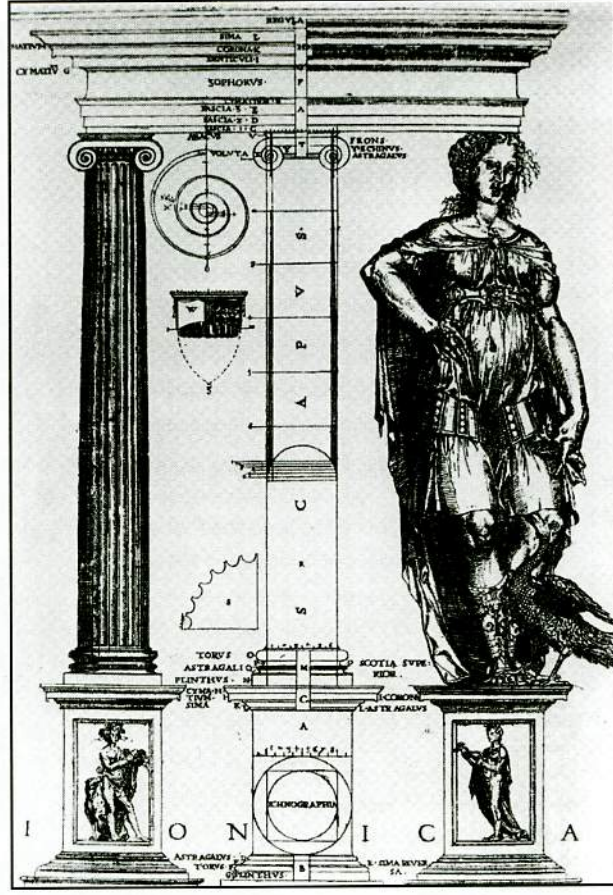
Atinalı Aiskhylos'un İÖ 472'de oynanan *Persler* adlı oyunu bize bu seferin Atina'dan nasıl görüldüğünü anlatır. Oyun, geride bırakılıp savaş haberleri bekleyen yaşlı Pers korosuyla açılır. "Doğunun dillere destan zengin kentlerinden gelen Asyalı erkekliğin en güzel yanları geçmiştir artık. İnatla yinelenen bu sözcük, Yunanca'da, Asya'nın gücünün ve zenginliğinin bir daha geri gelmemecesine gittiği uğursuz anırtmasını taşır. Yaşlılar endişelidir." (Thomson, 1990: 343). İlk gelen haberlere göre genç kral Xerxes Hellepont'u yani Çanakkale Boğazı'nı geçmek için deniz tanrısını emirlerine itaat ettirmekte zorlanmıştı. Xerxes'in annesinin uykusunu bozan bir düş de sanki oğlu İyonya'yı ele

geçirirken Yunanların boyunduruğu söküp atacağını anlatır gibidir. Nitekim soluk soluğa gelen bir ulak, Salamis'ten yenilgi haberleri getirir. "Atina kenti yağma edilmiştir, ama Atina'nın erkekleri yaşıyordu. Felaket, bir Yunanlı kılığına girmiş bir öç meleşinin Kserkes'i düşmanın savaş alanından kaçmak üzere olduğuna kandırıp inandırmasıyla başlamıştır" (Thomson, 1990: 343). Bu haber üzerine zafer sarhoşluğu içinde Atina'yı yağmalamaya başlayan Persler, Yunanlara karşı onyıllardır sürdürdükleri savaşı, yedikleri baskında değil, Atina'nın 16 km batısındaki Saronikos Körfezi açıklarında, anakaradan doğu ve batısındaki dar ve rüzgarlı kanallarla ayrılan Salamis Adası önünde yapılan nihai deniz savaşında yitirirler. Perslerin planı, batıdaki kanalı tutup doğudaki kanaldan ilerleyerek Yunan donanmasını kapana kısırmaktır. Ancak Yunanlar geri çekilip bir saf oluşturarak Perslerin üzerine doğru yelken açarlar. Yunan gemilerinden mahmuz yiyen ve manevra olanakları kendi yedek kuvvetleri tarafından kısıtlanan Pers donanması Salamis'te büyük bir bozguna uğrar. Geri çekilmekte olan ordu soğuk ve açıklıktan kırılır. Bir yıl sonra, İÖ 479 yılında, birleşik Hellen donanmasının Karya-İyonya sınırında Menderes ağzındaki Latmos Körfezi¹ kıyısında Mykale (Samsun Dağı) eteğinde konaklayan Pers donanmasını ani bir saldırıyla yok etmesinden sonra Pers donanması bir daha Atina ile denizde karşılaşmaz ve uzun bir süre Antalya Körfezi'nden batıya geçmez (Umar, 1999: 9).

Aiskhylos'un bir doğu ağrıyla biten oyununun

İngilizce yayımlanan ilk mimarlık kitabı olan John Shute'nin *First and Chief Groundes of Architecture* (1563) isimli eserinde yer alan bakır gravüre göre Dor düzeni ve Hercules. (Rykwert, 1996: 32)

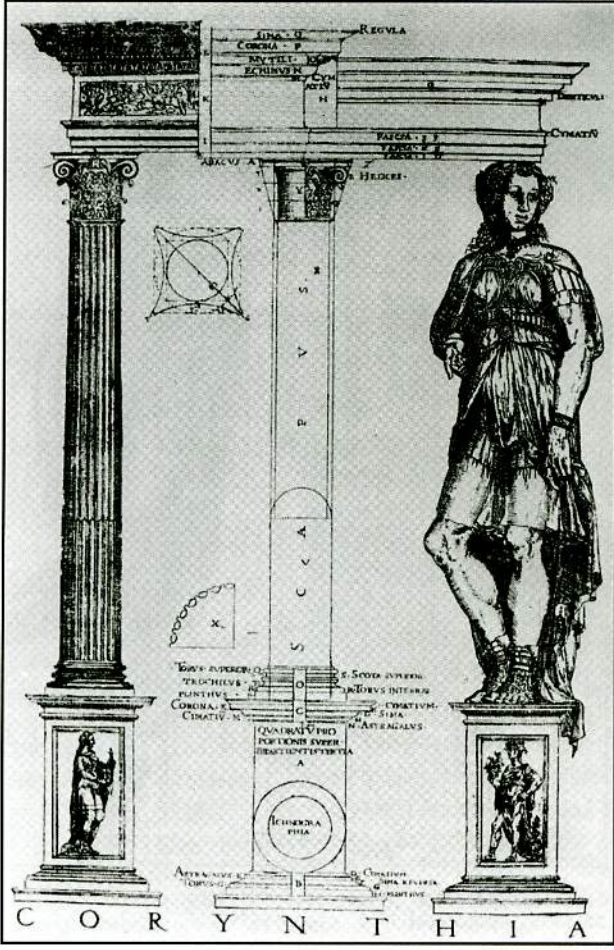
Shute'nin kitabındaki İyon düzeni ve Hera'yı gösterir gravür. (Rykwert, 1996: 33)

choregos'unun² "Alkmaionogullarından Perikles olması anlamıdır: Perikles, Atina demokrasinin gelecekteki önderidir. Bu sırada Perikles henüz yirmisini geçmemiş bir delikanlıydı, İonia'daki deniz savaşıyla Atina İmparatorluğunun temellerini atmakta olan [Marathon kahramanı Miltiades'in oğlu] Kimon'un destekleyicilerinden biriydi" (Thomson, 1990: 342). 'Atina'nın Altın Çağı' ya da 'Perikles Çağı' olarak bilinen ve İÖ 461-29 yılları arasında kapsayan Perikles'in yönetim döneminden geriye kalan en kalıcı izlerin Atina Akropolisinde olduğu düşünülünce, Perslerin işbirlikçilerinin başlarına gelenleri taşa ölümsüzleştiren *Karyatid* taşıdığı verandasıyla Erechtheion'un buradaki varlığı daha büyük anlam kazanır. Vitruvius'un öğütlediğine göre, *Karyatid* heykellerini sütun yerine kullanmak ve pervaz ile damlalıkları kadınların başı üzerine yerleştirmek isteyen her mimarın bu biçimin ardında yatan gerçekleri soranlara açıklayabilmek için tarihi iyi

bilmesi gerekir. Ancak Vitruvius tarafından aktarılan öyküye göre Erechtheion'da anıtları olan nefret, ihanet ve intikam dolu kanlı öykü, Anadolu'daki Karya ülkesinden uzakta yaşanmıştır:

Peloponnes yarımadasında bir kent devleti olan Karya, Yunanistan'a karşı Perslerin tarafını utmuştü; daha sonra savaşta zaferle özgürlüklerini kazanan Yunanlılar, seferberlik ilan edilip Karya halkına savaş açtılar. Kenti ele geçirerek erkekleri öldürdüler ve devleti ıssızlığa terk ettiler; kadınları da köle olarak kaçırdılar. Ancak uzun giysilerini ve diğer evlilik simgelerini çıkarmalarına izin vermeyerek zafer alayında onları zorla teşhir ettiler. Bu kadınlar utançlarının ağırlığı altında ezilerek sonsuza dek köleliği temsil ettiler ve devletlerinin kefaletini ödediler. Böylece dönemin mimarları, Karya halkının günah ve cezalarının ardılları tarafından da bilinerek sürdürülmesi için kamu yapılarına yük taşıdıkları görülecek biçimde bu kadınların heykellerini yerleştirdiler. (Vitruvius, 1993: 4, 6)

Yunan topraklarına sefere çıkan Pers ordusuna gemi ve

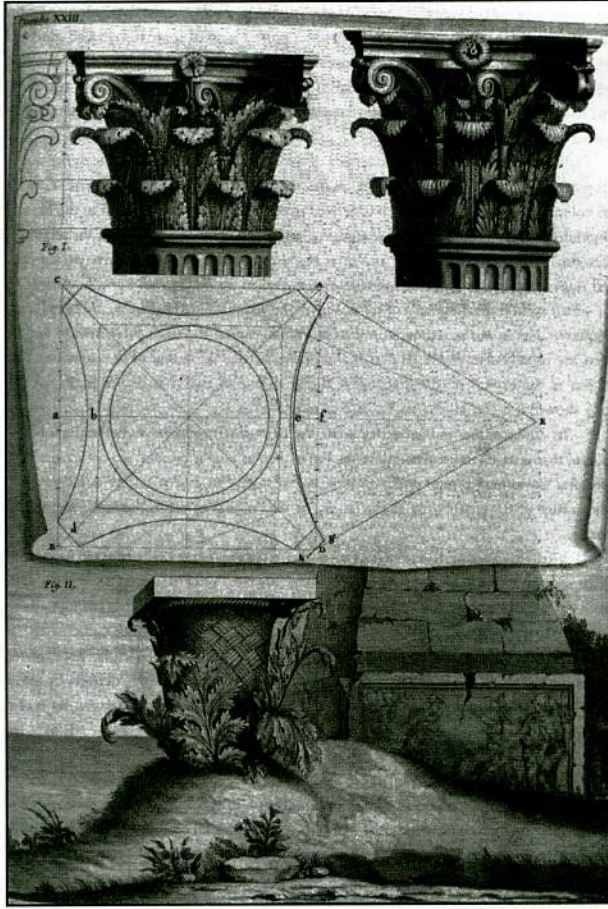
Shute'nin gravürüne göre Korent düzeni ve Aphrodite. (Rykwert, 1996: 34)

asker veren Karyallılara mı yoksa kendi topraklarında Yunanlara karşı Perslerin safında savaşan Karyallılara mı gözdağı verildiği belli olmasa da anlaşılan odur ki Perslerle işbirliği asla affedilmeyecektir. Bunu ifade etmek için seçilen yöntem ise adeta, eşlerini ve ülkelerini kaybedip köle edildikleri yetmiyormuş gibi bir de mağdurlukları ulu orta teşhir edilerek iyice aşağılanan kadınların değil, onlara bu muameleyi yapanların, yani tüm dünyada uygarlık timsali olarak bilinen Yunanların utancını yüzlerine vurmak için icat edilmiş gibidir. Eski Yunan uygarlığına duydukları hayranlıkla yaz sığağında yerlere yapışmak pahasına Akropole tırmanan yüz binlerce turistin bir kısmı, belki tam da bu yüzden, rehberlerinin dinledikleri bu öykü yerine, gözlerinin önünde duran biçimin ardında yatan gerçekleri açıklarken sahip oldukları üstün Yunan uygarlığı düşüncesini besleyecek bir başkasını ararlar ve aradıkları öykünün ipuçlarını gözlerini alandaki en ünlü yapıya, Parthenon'a çevirerek yakalarlar.

Atina³

Atina düzlüğünden dimdik yükselen Akropol tepesi üzerinde Perikles döneminde inşa edilerek ve tepesi dağlar ve adalarla sınırlanmış geniş bir alanın parlak merkezi haline getiren binalar, Christian Norberg-Schulz gibi bazı mimarlık tarihçilerine göre Klasik Yunan'ın ulaştığı uygarlık bireşiminin mimari terimlerle ifadesidir. Yazarın anlattığı gibi, tepesi çepeçevre kuşatan duvarların yardımıyla bir platform haline dönüştürülen Athena'nın kalesine giriş, eğimin daha mülayim olduğu batı uçtandır. İçten ve dıştan sütunlarla bezenmiş bir *propylaea* ile süslenmiştir. İnşasına İÖ 437 yılında başlanan ancak İÖ 431 yılında yarım bırakılan bu yapı, kutsal alan girişini pencere tepeliği bulunan küçük bir tapınak biçimiyle belirleme geleneğinden devrim yaratan bir kopuştur; çünkü burada, her iki yanda yer alan kanatlar, ziyaretçiyi kabul eden açık bir ön avlu yaratır ve Salamis'ten Hymettos'a doğru uzanan peyzaj eksenini kucaklar. Ortada yer alan Dor düzenindeki revak, merkezdeki, iki yanından Lyon düzeninde kolonlar tarafından kuşatılmış geçide rastlayan sütun aralığında belirgin bir genişleme gösterir. Bir mekandan diğerine geçişin bilinçli bir şekilde kesintisiz olarak tasarlandığı bilinen bu en eski örnek, yapıları plastik nesnelere gören Yunan düşüncesinden kökten ayrılır. Dor ve Lyon düzenlerinin birlikteliği, aynı zamanda da Atina mimarlığında amaçlanan bireşimin bir göstergesidir. Dor düzeninde ifadesini bulan anakaranın ağırlığı böylece Lyon zarafeti ile birleşmiş olur. *Propylaea*'nın Lyon düzenindeki iç mekanı yansımaları ön avluya güneyindeki burcun üzerinden bakan küçük Athena Nike ya da 'muzaffer Athena' tapınağında bulur. Tapınak Athena'yı zarif bukleli saçlı, çekici bir bakire olarak temsil eder. *Propylaea*'dan geçip kutsal alana girdiğimizde, tanrıçanın karmaşık kişiliğinin diğer boyutları karşılar bizi. Tam karşımızda göğe doğru yükselen, dönemin en ünlü heykeltıraşı Phidias'ın eseri, yedi metre uzunluğundaki Athena Promachos, yani 'galip Athena' heykeli ve arka fonunda, belirgin bir açık alanı iki yanından kuşatan Erechtheion (İÖ 420-406) ile ünlü Parthenon (İÖ 447-432) yani 'bakire Athena' tapınakları. (Norberg-Schulz, 1975: 68)

Alandaki en karmaşık mimari forma sahip yapı olan Erechtheion, bunu geleneksel olarak kutsal sayılan bir dizi mekanı aynı anda kapatma gereksinimine borçludur ve mevcut haliyle Parthenon'un sade saflığı ile ideal bir zıtlık oluşturur. Norberg-Schulz'un Scully'den aktardığına göre Parthenon'da Athena'nın insan görünümü beklenmedik bir şekilde görkemli, baskın ve ilahi hale gelirken, asimetric, nazikçe dengelenmiş Erechtheion'da eski geleneksel toprak inanışları insanlaştırılır ve fevkalade ifadeliler, kolay anlaşılır ve kibar hale gelir. Her iki yapı da Dor ve Lyon özelliklerini birleştirir. Erechtheion'da Lyon düzeni baskındır ve *Karyatid* verandasında ayrıca doğacı bir şekilde yorumlanmıştır. Diğer

Perrault'un 1684 tarihli Vitruvius baskısına eşlik eden çizimlere göre Korent düzeninin kökeni ve başlığının nasıl çizilmesi gerektiği. (Rykwert, 1996: 318)

verandaların ise neredeyse Dor düzeni ağırlığında, yüksek saçaklıkları vardır. Parthenon'a gelince, temelde Dor düzeninde olduğu halde, hakiki Dor ağırlığına pek sahip değildir. Çok sayıdaki görece ince uzun sütunu, *cella* odası ile aralarında kalan boşluğun arkasında ante duvarları arasına ikinci bir sütun dizisi yerleştirilmesiyle iyice güçlenen bir lyon etkisi bırakır. Dönemin en önemli isimlerinden Phidias'ın eseri altın ve fildişi bir Athena heykelini barındıran *cella* ile tanrıçanın hazine dairesi işlevindeki kareye yakın planlı, dört lyon sütunu tarafından taşınan kesonlu tavanlı batı oda, gerçek birer iç mekan kalitesindedir. İç mekan ile kütle plastiği, dışıl zarafet ile eril gücün ideal birleşimini temsil eden bu binada bütünleşir. İşte karşınızda Vitruvius'tan yeni bir başlık: 'Üç Düzenin Kökenleri'.

Adlarının kaynağı Dor, lyon ve Korent sütunlarının biçimidir. Yapıya bakışım ve orantı ilişkileri yoluyla uygulanırlar çünkü herhangi bir yapının öğeleri arasında da, tıpkı fiziği düzgün bir erekte olduğu gibi, belirli bir ilişki bulunmalıdır. Neden mi?

Çünkü insan vücudunun doğal tasarımında, yüzün, çeneden alın üstüne ve saçların en dipteki köklerine kadar, boy uzunluğunun onda biri olması öngörülmüştür; el açık olduğunda da, bilekten orta parmağın ucuna kadar aynı oran vardır; bas, çeneden başlayarak üste kadar sekizde bir, göğüs üzerinden, boyun ve omuzlardan saç diplerine kadar altıda bir, göğüs ortasından başın tepesine kadar da dörtte bir oranındadır. Yüzün kendi yüksekliğini alırsak, çene altından burun deliklerinin alt bölümüne kadar olan kısım bunun üçte biri; burun da, burun deliklerinin altından kaşların arasındaki bir çizgiye kadar aynı orandadır. Oradan, alını da içererek, saç diplerine kadar olan kısım yine çehrenin üçte biridir. Ayak uzunluğu boy uzunluğunun altıda biri, önkol ve göğüs genişliği ise dörtte biridir. Diğer uzuvların da kendi bakışımı oranları vardır. Antikitenin ünlü ressam ve heykeltıraşları bunları uygulayarak büyük ve sonsuz bir üne eriştiler. (Vitruvius, 1993: 51)

Yunanların üç düzeni de aynı uzantıda ortaya çıktı. Çok eski devirlerde ilk ortaya çıkan, Dor biçemi oldu. Vitruvius'un anlattığına göre, Hellen ile orman perisi Phthia'nın oğlu, tüm Peloponnes ile Akhaia'nın kralı Dorus, Argolis kentinde tanrıça Juno'nun kutsal alanında bir rastlantı olarak bu

Perrault'un Vitruvius kitabında Korent düzenini [Callimachus tarafından] keşfedilirken gösterir bakır gravür. (Rykwert, 1996: 319)

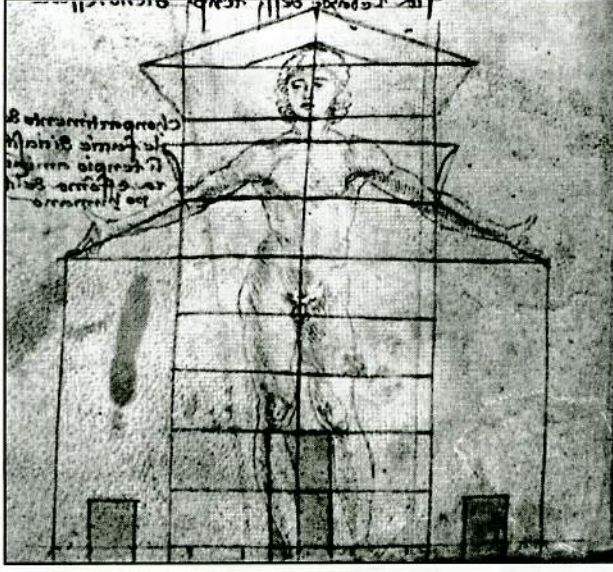
biçimde bir tapınak inşa etti. Ardından da Akhaia'nın diğer kentlerindeki Dor biçiminde tapınaklar geldi. Anadolu Atinalılar tarafından kolonileştirilirken kurulan Lyon kentlerinde ilk olarak Akhaia'daki gibi Apollo'ya inşa edilen tapınakta da bu biçim kullanıldı.

Bu tapınağa sütunlar dikmek istediklerinde, bunlar için bakışım kuralları bulunmadığını gördüler; sütunların hem etkin bir taşıyıcı, hem de görünüm açısından uygun bir güzelliğe sahip olmaları için bir arayış içerisinde bulduklarından, insan oğlunun ayak izini ölçerek boyu ile karşılaştırdılar. İnsan ayacağının boyun altıda biri olduğunu keşfedince, aynı ilkeleri sütuna uygulayıp sütun gövdesini, başlığı dahil olmak üzere, taban kalınlığının altı katına yükselttiler. Böylece Dor sütunu binalardaki kullanımı ile insan vücudunun oranlarını, gücünü ve güzelliğini sergilemeye başladı. (Vitruvius, 1993: 72)

Dor sütununda güzelliği sergilenenin bir 'er kişi' olduğu düşünüldüğünde, tanrıça Artemis'e yapılan tapınakta bu ayak izlerinin neden kadınların narinliğini anımsatan ölçülerde yorumlanarak, kalınlığı yüksekliğinin sekizde biri olan ve bu sayede de daha uzun görünen yeni bir biçem oluşturulduğunu anlamak hiç güç değil. Tabanına pabuç yerine yerleştirilen kaidesi; başlığında sağdan ve soldan kıvrımlı lüleler gibi dökülen sarmal kıvrımları; saç örgüsü yerine geçerek bunları süsleyen süs kuşağı ve kavisli meyve dizileri; sütun gövdesini kuşatan kadın giysilerindeki kıvrımları andıran yivleri ile bu yeni biçem, daha sonra Athena Nike Tapınağı'nda kullanılacak olandan başkası değildi. "Böylece, iki farklı sütun türünü oluştururken birinde çıplak ve yalın erkek güzelliğini, diğerinde de kadınlara özgü inceliği, süslenmeyi ve oranları vurguladılar. [...] Korint adı verilen üçüncü düzen, bir genç kız narinliğinin taklididir; çünkü genç kızların görünüşleri, kol ve bacakları yaşlarının körpeliği nedeniyle daha ince olduğundan, bezemede daha hoş etkiler yaratır" (Vitruvius, 1993: 73).

Bu başlık türünün ortaya çıkışının da bir öyküsü vardır. Bu öyküye göre, Korint kentinde yaşayan genç bir kızın evlilik çağında bir hastalığa yakalanarak ölümü üzerine süt annesi sevdiği bazı ufak eşyalarını bir sepete koyarak mezarına taşır ve mezarın üzerine koyduğu sepetin içindekilerin daha uzun ömürlü olması için üzerlerine bir çatı kiremidi yerleştirir. Tesadüf bu ya, sepeti götürüp bir kenger otu kökü üzerine yerleştirmiştir. Baharda ortasından filizlenince, sepetin kenarlarında gelişen filizler kiremidin ağırlığı altında kıvrılarak uçlarda sarmal kıvrımları oluştururlar. O sıralarda Atinalıların sanatsal yapıtlarındaki incelik ve zarafetle tanıdığı Callimachus, mezarın yanından geçerken, kenarlarından körpe yapraklar fişkıran sepeti görün ve formundan hoşlanarak "Korintlilere o örnekten esinlenen bazı sütunlar inşa eder; bakışım oranlarını da belirleyerek, o zamandan sonra Korint üslubundaki yapılarda uygulanacak kuralları ortaya koyar" (Vitruvius, 1993: 73).

On altıncı ve on yedinci yüzyıllara gelindiğinde bile pagan tanrıların tapınaklarını süsleyen bu sütunlar hâlâ ayakta, Hıristiyanlık savunucularının beğeniyle bakan gözlerinin önündeydi. Dönemin mimarlarının kafir antik dönemin mimari biçemlerine gösterdikleri düşkünlüğü kabul edilebilir kılmak için, Kitabı Mukaddes ve pederlerin yazıları ışığında getirilecek bir *interpretatio Christiana* elzem hale geldi; özellikle de Kutsal Ruh'un gereksindiği tek gerçek tapınağın insan bedeni olduğu Püritenler tarafından yeniden keşfedildikten sonra. Sonunda, on altıncı yüzyılda yaşamış iki Cizvit, Juan Bautista Villalpando ve Jeronimo Prado, üç Yunan biçiminin Tanrı'nın bizzat kendisi tarafından Hazreti Süleyman'a açıklanmış yahut emredilmiş bir mutlak biçemin soyundan geldiği; ancak antik dönemde paganların bir

Francesco di Giorgio'nun kilise cephesindeki insan bedeni. (Rykwert, 1996: 63)

şekilde bu biçemi çalarak büyük vahiy kendilerine mal ettikleri düşüncesini ortaya attılar. Bu düşünceyi benimseyenlere göre, vahyin Kitabı Mukaddes'e göre tefsiri ancak Vitruvius yoluyla mümkündür. Zaten insan figürü düzenin tekamülü değil miydi? Onu oluşturan sonsuz sayıdaki parçanın bir araya gelişi değil miydi mahir gözlerle şaşılmalı bir güzellik yansıtan? (Rykwert, 1996: 27, 29)

Böylece, Hazreti Süleyman'a vahiy edildiğine inanılan o mutlak düzene ulaşmaya çalışır gibi, Vitruvius'tan on altı asır sonra yeniden insan vücudunun parçaları arasındaki oransal ilişkiler incelenmeye başlandı. Francesco di Giorgio'ya gelindiğinde, insan bedeni ile bina arasında benzeşim kurmak, saplantılı bir inat konusuna dönüşmüştü çoktan. Mabnetlerin cepheleleri insan bedeninden türetildiğine göre, mimar Francesco'ya da kendi cephelelerini ona ait yöntem ve ölçülerle resmetmek düşerdi. O da aynen böyle yaptı. Hareket noktası, insan bedeninin [antik dönemde tüm ölçülerin sütun başlığının ölçüsüne göre belirlenmesi gibi] her biri baş ölçüsüne eşit dokuz parçaya bölünmesiydi. Ölçü saç diplerinden itibaren alındığında, insanın ve kilisenin bedeni $9\frac{1}{3}$ yüz yüksekliğinde oluyor; orta nef dirseklerden başlayarak yan sahninlerden ayrılıyor; ana kapı diz ekleminden açılıyordu. Bu şekilde mimarlık bir kez daha tanrısal kusursuzluğun güzelliğini yansıtabilmek için binaları oluşturan parçaların bir araya gelişinde izlenen bakışım ve oranlarda insan bedenini taklit eder ve bununla övünür hale geldi. (Rykwert, 1996: 59-60)

Delphi⁴

Rykwert'e göre, Erechtheion'daki Vitruvius'un *Karyatid* adını verdiği şekilde biçimlendirilmiş sütunlar da benzer bir

yaklaşımın ürünüydü. Persler tarafından İÖ 480 yılında yakılan bir tapınağın yerine yapıldığı kesindi gerçi ama, inşa edildiği tarihler Vitruvius'un Pers savaşları sırasında saf değiştiren *Karya* devletine ilişkin öyküsünün doğruluğunu denetlemek için tekrar değerlendirildiğinde, Erechtheion yeniden inşa edilene kadar aradan yarım yüzyıllık zaman geçtiği anlaşılıyordu. Üstelik verandadan bahseden tek antik yazar olan Vitruvius'un atladığı çok önemli bir detay vardı. Yapının yüksek lyon sütunlu kuzey verandası torunu Erechtheus'a tapınım ile ilişkili görünürken, *Karyatid* verandasının Atina'nın efsanevi kurucusu ve ilk kralı topraktan doğma yılankavî Kekrops'un anısına inşa edilmiş yapının (ta kendisi olduğu ya da) yanında yer aldığı. Yapı tamamlandıktan kırk-elli yıl kadar sonra Atinalıların destekçilerinden Anadolu'da Likya bölgesindeki Limyra kenti kralı Perikles'in, Perslere düşmanlığı ile tanınan ve Atinalı kahramana hayranlığından dolayı kendisine onun ismini veren babasına anıtmezar olarak yaptırdığı yapının da önünde ve arkasında *Karyatid* verandaları vardı. Rykwert'e göre Vitruvius iki öyküyü iç içe geçirmiş olabilirdi. Belki de *Karyatid*lerin isminin kökenindeki *Karya*, Peloponnes'deki kent değil, lyonya'daki eyaletti. Her iki durumda da kıssadan çıkarılacak hisse değişmiyordu. Atina'nın mutlak zaferinden sonra artık kimse Perslerle işbirliği yapmaları sevmiyordu. (Rykwert, 1996: 133, 135)

Ancak metinlerden gelen bu bilgi yine de *Karyatid*lerin sanat ürünü olarak verdikleri mesajla uyuşmuyordu. Akropolis gezisi sırasında verandaya tüm bu öykülerden habersiz, saf ve yönlendirilmeden uzak bakan gözler, karşılarında sükûn ve huzur içinde, ayaklarında sandallar, hafif adımlarla yürür hatta dans eder gibi duran ve zulüm altındaki kölelere hiç mi

İstanbul Arkeoloji Müzesi'nden bir Karyatid heykeli. (Rykwert, 1996: 136)

hiç benzemeyen kadınlarla karşılaşıyordu. Dorları gibi yünden, kısa ve kemerli, zarif elbiseler giymişlerdi. Belli ki bir ellerinde sığ bir sunu kabı taşıyor, diğeriyle elbisenin üzerine aldıkları kalın ve uzun pelerinin ucunu tutuyorlardı. Binanın sağ yanındakilerin sağ, sol yanındakilerin sol bacakları öndeydi ve bu halleriyle aynadan bakışan iki grup oluşturuyorlardı. Pervaz doğrudan başlarının üzerine değil kare biçimi verilmiş ve kimilerinin *polos* olarak yorumladığı dairesel bir başlık üzerine yerleştirilmiş mermer bir levha üzerine oturuyordu. Bu durumda karşılarındaki bu biçimin

ardındaki gerçekleri açıklayabilmek için iki seçenekleri kalyordu: metin üzerinde ısrar ederek görünüşlerine rağmen onların gerçekten cezalandırılmış köleler olduklarında direnmek; veya Erechtheion'daki kadınlara Peloponnesli veya Anadolu kadınların Persleri destekledikleri için kölelikle aşağılanmasından hareketle *Karyatid* demekten vazgeçmek. Peki ama ikinci seçenek, gözler önündeki biçimin içini bir anda boşaltmak demek olmuyor muydu? Bu durumda 'gerçek' tarihsel öykü nerede aranacaktı? (Rykwert, 1996: 133, 135)

Rykwert'e göre bunun için fazla uzağa gitmeye gerek yok. Böyle bir öyküye kaynaklık edebilecek yeni bir ipucu, Peloponnes'deki Karya'nın ta kendisinde yakalanabilir. Bu küçük yerleşmeyi tüm Yunan ülkesinde ünlü kılan, Pers Savaşları sırasında kaybettiği itibarı değil, başlıca ibadeti inanmış kadınların kutsal bir yemiş ağacı çevresinde dönerek yaptıkları gösterişli dans olan Artemis Karneia veya Caryatis inanisinin merkezi olmasıdır. Bu danstan türetilmiş olduğunu düşünebileceğimiz *karuatisein* terimi, 'gösterişli biçimde dans etmek' ya da '[vals gibi] dönerek dans etmek' anlamında yaygın kullanım bulmuştur. Zaten Pers savaşlarından birkaç yıl öncesine tarihlenen, yani Karyalıların efsanelerde anlatıldığı şekilde utandırıldığı sıralarda ayakta bulunan *Karyatid*ler, örneğin Delphi'deki ünlü kehanet merkezi Apollo kutsal alanı içinde yer alan iki hazinede mevcuttur. Bunlardan ilki Ege'deki Siphos adasına (büyük olasılıkla Siklat Adaları'ndan modern Siphanto), diğeri ise Anadolu'nun Karya bölgesindeki Dor kenti Knidos'a aittir (bugünkü Tekir). Her iki örnekte de karşımızda gülümseyen figürler buluruz. Giysileri ve saç örgüleri özenlidir ve üzerlerinde metal süslemelerin, küpelerin, kakmaların ve çelenklerin kalıntıları bulunmuştur. Her iki figür de başlarının üzerinde silindirik biçimli ve oymalı birer kutu taşır. Kutular bir kurdele ile özenle yapılmış saçlarına tutturulmuştur. Oymalar bu sütunların başlıklarına Erechtheion'dakilere oranla çok daha heykelsi bir nitelik kazandırır ve Dorların baş mabedine apaçık bir Lyon, hatta Asyalı zarafeti getirir. (Rykwert, 1996: 135, 138)

Rykwert'in belirttiğine göre bu örnekler, mimarlıkta sütunun insan figürüne değişiminin ya da insan figürünün sütuna dönüşümünün doğası üzerine ipucu veren pek sınırlı sayıdaki Yunan örneği arasındadır. Anadolu ve Mezopotamya'ya, oradan Mısır'a ve bazı yerli kabilelerin mimarlık ürünlerine bakıldığında, örnekler çoğalır; sözlü geleneklerinde de konuşan, uyarılarda hatta kehanetlerde bulunan kolonlara sık rastlanır. Bu durum ışığında Erechtheion'daki figürleri sütun ile insan bedeni arasında kurulan ve kendisini pek çok farklı kültürde gösteren genel bir benzeşimin örneği olarak yorumlayabiliriz. Yunan mimarların kendilerinin bu türden bir benzeşimi mimarlık

Delphi Müzesi'nde saklanan, Delphi'deki Apollo kutsal alanı içinde yer alan Knidos hazinesinden gelme Karyatid parçası. (Rykwert, 1996: 137)

geleneklerine içkin genel bir özellik olarak kabul edip, tekil örneklerin ortaya çıkışındaki eğretilmeleri belirsiz bırakmaları, yüzyıllar sonra karşısındaki biçimin ardında yatan gerçekleri Vitruvius'un önerdiği gibi tarih bilgisine dayanarak açıklamak isteyenleri her biri ayrı bir adrese çıkan çatallı bir patika önünde merdivensiz bırakmıştır. Kendini apansız Erechtheion'un önünde bulan siz olsaydınız hangi yoldan giderdiniz?

Kaynakça

'Battle of Marathon', *Encyclopedia Americana*. Americana Corporation, Danbury, Connecticut. Cilt 18, s. 263.

'Choragus', *Encyclopedia Americana*. Americana Corporation, Danbury, Connecticut. Cilt 6, s. 629.

Crane, G.R. (der.), 2001. *The Perseus Project*, <http://www.perseus.tufts.edu>.

Kostof, S., 1985. *A History of Architecture - Settings and Rituals*. Oxford University Press, New York ve Oxford.

Norberg-Schulz, C., 1975. *Meaning in Western Architecture*. Studio Vista, Londra.

Rykwert, J., 1996. *The Dancing Column - On Order in Architecture*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts; London, England.

'Salamis', *Encyclopedia Americana*. Americana Corporation, Danbury, Connecticut. Cilt 24, s. 145.

Thomson, G., 1990. *Aiskhylos ve Atina - Dramanın Toplumsal Kökenleri Üzerine Bir İnceleme*, çeviren: Mehmet H. Dogan. Payel Yayınları 88, Bilim Kitapları 32, İstanbul.

Umar, B., 1999. *Karia - Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi*. İnkilâp, İstanbul.

Vitruvius, 1993. *Mimarlık Üzerine On Kitap*, çeviren: Dr. Suna Güven. Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, Mimarlığın Uluslararası Kaynakları: 1, Ankara.

¹Bilge Umar'dan öğrendiğimize göre, Menderes'in taşıdığı topraklarla sonradan büyük ölçüde dolan bu körfezin yalnızca doğu yarısı Bafa Gölüne dönüşerek, günümüze ulaşmıştır. (Umar, 1999: 10)

²Eski Yunan adetlerine göre Atinalı on kabile arasında düzenlenen yarışmalı drama festivalinde sergilenen oyunda görev alan ekibe gerekli donanımı sağlamak ve talimat vermek üzere seçilmiş varlıklı Atinalı.

³Bu başlık altında yer alan metnin ilk iki paragrafı, Norberg-Schulz (1975: 68)den kısaltılarak Türkçeleştirilmiştir.

⁴Bu başlık altında yer alan metnin büyük bir kısmı Rykwert (1996)dan kısaltılarak Türkçeleştirilmiştir.

Yirminci yüzyılın son çeyreği, dünya tarihinde muhtemelen görülmemiş ölçüde geniş çaplı, yaygın, köklü toplumsal dönüşümlere yol açan bir dönem olarak anılacak gibi görünüyor. İlk bakışta ekonomik olarak algılanabilecek birkaç yapısal değişiklik eksenli, bu dönüşümler dizisinin nedeni olarak ortaya çıkıyor; oysa belki de yüzyıllardır oluşan bir birikim sürecinin kırılma noktasını yaşadık; yaşamaktayız. İçten içe kaynayan bir magma rezervuarı gibi, belli bir ekonomik ve toplumsal yapılanma mantığının patlamasına tanık olmaktayız. Dünyanın katı, ama görünür hiyerarşilerle yönetildiği bir düzenden, esnek, hareketli, çokça kaypak, bununla birlikte bilginin sistemleştirilmesi ve aklın mevcut sınırlarının aşılması çabasına yönelik bir arayışın da sahnesi olan bir başka çağa geçildiğinde, evrenin merkezine kendi varlığını fazlaca ben-merkezli bir şekilde yerleştiren insan türünü yepyeni bir serüven beklemekteydi. Bu yeni toplumsal deneyimde, daha önce inancın ve yazgının rüzgârına bırakılmış olan yaşam, bundan böyle doğaya karşı sorgulayıcı bir tavır edinmeye evriliyordu. Kendi varoluşunun temellerini kendini düşünebilmesinde bulan insan, artık aklının egemenliğine soktuğu merak kapılarını açarak bilinmeyi keşfetme yoluna giriyordu. Bu anlamda akıl, özgürleştirici bir bilme sistematığının olanaklarına erişimi sağlaması açısından vazgeçilmez önemde ve merkezilikte bir konuma oturmaktaydı. Tanınan evrenin tanınmayan, soruşturulmasına çoğunluk dinsel kökenli baskıların ket vurduğu gizemli boyutları, aklın yol göstericiliğinde seçilir hale gelmekteydiler. Üstelik bu son derece hızla gelişen bilimsel arayış, edindiği bilgiyi kategorilere ayırıp sistemleştirebilecek denli sentezleme yetisine sahip bir hırsı da içeriyordu. Beri yandan, aynı kısırtılmış bilme arzusu, aklın kılavuzluğu sayesinde edindiği düşünsel birikimi, onu mekanik ve araçsal hale dönüştürmek için kullanmaktaydı; bu kaçınılmaz bir durumdu. Zira bilgi üretimi ayrıntılandıkça, araştırmacının kendi olanaklarıyla karşılayamayacağı maliyetler gerektiriyordu. Mâli desteği sağlayanın merak kurgusuna takılan bilimsel araştırma ise, doğal olarak o desteğin içerdiği müdahaleciliğe karşı savunmasız kılınıyordu. Böylece bilginin oluşturulmasının bir ekonomisi yaratılmış oluyordu. Artık ne salt özgür merakla yönlendirilen bir bilimden ne bunun dayandığı akıl kullanımının tam bir bağımsızlığından söz etmek mümkündür; tersine, aklın, 'görünmez el'in yönettiği varsayılan piyasa koşullarında vücut bulabilen bir operasyon alanı olduğu anlaşılıyordu. Teknik ve herşeyden önemlisi işlevsel, diğer bir deyişle alınıp satılabilir metalar üretebilen, kendisi de bir değer olarak ifade edilebilen bir nesneye dönüşüyordu akıl; insani özünden, ondaki gizli özgürleştiricilikten arındırılmıştı. Galileo Galilei'nin tutkulu biliminden *ölümün endüstrileştirildiği* temerküz kamplarına uzanan yolun taşları da böylece döşenmiş oluyordu.

Yirminci yüzyılı karşılarırken hâlâ korunmakta olan geleceğe dair umutların yitirilmesi uzun sürmemiştir. İnsanlığın belleğine, bilinen en ustalıkla dehşet kaynağı olarak kazanacak olan Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte, kapitalizm de önemli değişiklikler geçirmeye başlıyordu. Öldürmenin kitlesele boyutlarda mümkün kılınabildiği bir teknolojinin müdahalesi, kuşkusuz, o güne dek bilinen savaş kurallarını ve olanaklarını altüst ediyordu. Bireyin hayatta kalma olasılığının biraz beceri çokça şansa bağlı olduğu, ama görece eşit kuvvetlerin göğüs göğse muharebe esasına

Notlar:

1. Jean BAUDRILLARD (1994). *Le Miroir de la Production*, Galilée, Paris, s.59
2. Fredric JAMESON (1989). "Marxism and Postmodernism", *New Left Review*, sayı 176, Temmuz-Ağustos, s.39
3. David RIESMAN (1971). *La Foule Solitaire*, Arthaud, Paris, s.167
4. Theodor W. ADORNO & Max HORKHEIMER (1995). *Dialectic of Enlightenment*, Verso, Londra, s.154
5. Fredric JAMESON (1984). "Postmodernism, or The Cultural Logic of Late Capitalism", *New Left Review*, sayı 145, s.65
6. Christos HATZIS (1997). "Towards a new musical paradigm", <http://www.chass.utoronto.ca/~chatzis/paradigm.htm>, s.5
7. <http://www.gavinbryars.com/Pages/jesusbloodneverfailedm.html> ve yapının Point Music 438 823-2 numaralı CD kaydının tanıtım metninden (1993).

dayalı siper savaşından kitlesel imha silahlarının egemenliğine geçilmekteydi. İnsanla teknoloji arasındaki fark bu denli açılmamıştı hiç. Bu bir yanıyla korkutucu, bir yanıyla hafifletici bir etki oluşturmaktaydı. Hafifleticilik düşmanla olan mesafenin gitgide uzamasındaydı; bir süre sonra düşman, tamamen görünmezleşecek, savaş, bir savaş oyunundan farksız hâle gelecekti. Üstelik, insanın insanî olanla (bu savaş da olsa) temasını henüz tam olarak yitirmediği bir çağda sınırları iyi çizilmiş tanımlar, yerlerini geniş bir belirsizliğe bırakacaklardı; böylece herkesin herkesi düşman ya da en azından *kuşku*lu öteki olarak algıladığı yeni bir çağa geçilecekti. Birinci Dünya Savaşı, bir anlamda, endüstriyel kapitalizmin perdesini kapatmış, insanın özgüllüklerini sıyıran, onu bir benzerlikler denizinde boğan kitle toplumunun yükselişini müjdelemiştir. Bunalım yıllarının ardından gelen İkinci Dünya Savaşı, güdümlü silahların denendiği, bâriz bir hava kuvvetleri-temelli yeni bir savaşma biçimiydi; insan unsuru gitgide kitleselliğe indirgenmekteydi. Nitekim, bu ölçek büyümesi, kitlesel kıyımın şahikasını oluşturan atom bombası yıkımlarıyla noktalanmıştır. Aslında, kitle toplumunun yükselişi yeni başlamaktaydı. Üretim, bir yandan daha büyük miktarlarda yapılıyor diğer yandan ürünler birbirine benzeyen özellikler içeriyorlar, mekanik bir yinelenme halinde topluma yayılıyorlardı. Bu üretime uygun biçimlenmekte olan kitle toplumunun başlıca özelliği, tekil farklılıkların bir önceden tasarlanmış tüketim kalıpları sistemiyle buluşarak özgünlüklerini yitirmeleri idi. Bu nedenle, sınıfsal ayrılıklar görünürde silinmeye, daha doğrusu gitgide görünmezleşmeye başlıyorlar, onların yerine bireyi, toplumdaki konumuna yerleştiren belirleyiciler yaşam biçimleri adı verilen toplumsallıklar olmaya başlıyorlardı. Diğer bir deyişle, üretime ayarlı tabakalaşma ölçüleri, ağır endüstrinin gerilemesine bağlı olarak, yerlerini tüketimin belirlediği toplumsal oluşumlara bırakmaktaydılar. Üretim, sürekli olarak daha *hafif* bir teknolojiyle gerçekleştirildikçe, toplumsal sınıfların nirengi noktalarını oluşturan işlevleri de yok olmaya başladı; bunun yerine, sanallaşan bir ekonominin görünmezleşen ürünlerini hızla emebilen bir tüketim zihniyeti kurumsallaşmaya başladı. Üretim *metafor* değeri kaybolmuştu; toplumsal alanda kendini ifade etmenin olanakları artık yalnızca tüketimden geçmekteydi. Kapitalizm küresel bir bütünleşme stratejisine dönüştükçe üretime bağlı değerler de soyut bir düzeye taşındılar. Endüstri sonrası çağ, yalnızca çalışmayı evrensel bir soyutlama haline sokmakla kalmıyor, çalışmayı *kavram* olarak soyut kılıyordu. Üstelik bu soyutlamayı bütün toplumlar için geçerli olacak bir yanılasmaya dönüştürmekteydi. Bugün geçerli olan çalışma kavramı, somut ve sınırlı bir anlamı barındıran analitik bir üretime bağlıdır; soyut ve sınırsız yani toplumsal değeri olan emek anlamındaki ideolojik çalışma ise yok olmuş görünüyor¹.

Üretim teknik bir olguya indirgenip tarihselliğini yitirmesiyle birlikte, toplumsal ifade ve temsil alanlarını oluşturan bütün unsurlar, anlam bütünlüklerinden kopup başlı başına bir estetik erekselliğe dönüştüler. Zira, tekabül ettikleri, ya da en azından içinden türedikleri bir üretim ilişkileri bütünü kalmamıştı. Üstelik tüketime yöneltilmiş kodlar haline geldiklerinden, hızla değişen, anlık, kendini imleyen göstergenin egemenliği ilan edilmiş oluyordu. Artık bütünlüklü bir meta üretimi söz konusu olmadığı için bütünlüklü anlam üretimlerinden de bahsedilemeyecekti. Hızla yaygınlaşan hizmet sektörü, küresel ekonomi içinde daha önemli bir yere sahip oluyordu; bunun bir anlamı da, emeğinin somut gerçekleşmesinin soyut (ideolojik) izdüşümlerini algılamaktan git gide uzaklaşan bir çalışanlar kitlesi oluşturulmasıydı; emekçi nitelikleri ortadan kalkmış bir çalışanlar sınıfı yükselmekteydi. Böyle bir tabakalaşma, kuşkusuz, zaman ve mekân boyutlarında serbestleşmiş ama aynı oranda süreksizleşmiş, piyasanın ekonomik parametrelere bağlı dalgalanmalarından çok spekülasyonla dayalı gel-gitlerine bağımlı etkinlik alanlarında, eskisinden çok daha kırılğan bir yapı içinde beliren çalışmayı gerektiriyordu. Geçiciliğin genel bir çalışma ve yaşama ilkesi olarak merkeze alındığı böyle bir toplumsal tabakalaşma sürecinde, doğal olarak, tarihsel bir bütün oluşturabilen kitlelerden söz etmek olanaksızlaşır; onun yerine, her an sınıfsal konumu değişebilen bir bireyler topluluğu ikame edilmekteydi. Bu da, kapitalizmle sistem olarak bir sorunu olmayan bir birey tipinin biçimlenmesini gerektiriyordu. Birey, sistemle ilişkisi sürekli değişebilir bir teknik bileşene dönüştüğünden, üstelik o sistemin de yapısal bir şeyaliyet içine girmesinden dolayı, iyi kötü sabit bir kapitalist piyasa içinde, ona göre tarihsel tutarlılığı olan bir konum almak zorunda değildi artık. Ancak sanallaşmış da olsa, bütünleştiği üretim, (bağlamı değilse de) ortamı, yalnızca kendi geçiciliğini de olsa (belki tam da onu) bir toplumsal temsil düzlemi yaratmaya yöneldiği için, kendine yeni bir estetik yaratmaya girişiyordu. Bu estetiğin, bütünlüklü bir bağlam olmadığı muhakkak olmakla birlikte, toplumsal olguları kuşatan bir biçim oyununa dönüşmesi kaçınılmaz görünüyordu. Çünkü köksüzleşmiş bir üretim sürecinde başlıca belirlenim kertesini tüketim olmuş, bu da son derece hızlı bir şekilde değişen göstergeler inşasını gerektirmişti. Yönsüzleşmiş gösterilen, kendi olası gösterenlerinin çoğulluğu içinde ufalanıyor, toplumsal temsiliğini, ancak göstergenin salt kurgusal ve yüzeysel düzleminde bulabiliyordu. Artık en uyumsuz unsurlar bile sisteme dahildiler; muhalefetin damarı en temelden kesilmişti. Kapitalizmin hegemonyasına direnebilecek, tortuları olduğu kadar yükselen güçleri de içeren bir karşı-kuvvetler manzumesinin getirdiği farklar ve farklılaşmalar, artık sistemin *öngördüğü, önceden tasarladığı* tüketim

çeşitlemeleri olarak totolojik göstergeler evrenindeki nizamî yerlerini alıyorlardı².

Kapitalizmin bu yeni aşamasında, bireyin toplumsal tanımı *ne kadar ve ne tükettiğine* bağlı olarak ortaya çıkan *yaşam biçimleri* aracılığıyla yapılıyor. Estetik üretimi bugün artık meta üretimiyle bütünleşmiş durumda; çünkü bir yandan, üretimin doğal bir ifadesi olması gereken temsiller her geçen gün daha fazla piyasa müdahalesine tâbi oluyorlar, diğer yandan estetik üretimi başlı başına bir ereksellik taşıyor. Daha fazla meta dolaşımı, daha hızlı tüketim, daha geçici toplumsal konumlar elde etme ve genel bir uçuculuğun önem kazandığı bu ortamda, estetik bağlamı da, kendi temellendirmesini kendisi kuran, varoluşunu asal amaç haline getiren bir özellik sergilemektedir. Böylece estetik üretimi, belirgin bir ideolojik özü içermeyen nötrlük işleviyle donanmaktadır. Son yirmi-otuz yıl içinde bu dönüşüm sürecinin, mevcut modernist önkabulleri önemli ölçüde geçersiz kıldığına tanık olduk. Siyasette belirsizleşme ve dağılmalardan toplumsal özgüllüklerin özerkleşmesine, sanatın avant-garde misyonunu yitirışinden kültür alanının üretim ilişkilerinden bağımsız varsayılarak değerlendirilmesine kadar birçok belirtiyi ortaya çıkan çok tartışmalı bir dönem yaşamaktayız. Kimileri bunun tam bir özgürleşmenin, demokratik toplumun kurulmasının öncülleri sayılabilecek gelişmeler olduğunu iddia ediyorlar; kimileri, bu çağın bir geçiş oluşturduğu savını öne sürmekte. Nasıl bir geleceğe, nasıl bir düşünsel ortama evrileceğimiz belirsiz görünmekle birlikte, yakın gelecekte bu belirsizlik halinin dağılacağı pek olası görünmüyor. Kesin olan bir şey varsa, bu da 1960'lara kadar inen bu dağılma hattının, toplumsal yaşamın sayısız alanında yaptığı değişikliklerin yanı sıra, en belirleyici ve anlamlı görünümlerinin estetiğin biçimlenmesinde, sanatta ortaya çıkmış olduğudur. Sanat, belki de, paradoksal olarak, öncülüğünü reddederek yine öncü bir işlevle yüklenmiş, toplumsal görüngülerin yine en ileri keşif kolu haline gelmiştir. Endüstri-sonrası toplumun sanal düzlemlere taşınan deneyim mecraları, yönsüzleşmiş göstergelerin hükmettiği söylemselleştirme stratejileri, ister istemez, her tür bağlam inşa edici ölçüyü reddeden bir özellik sergilemişlerdir. Tüketimle belirlenen dünya kavrayışı, doğal olarak bir *serbestleşme* yönelimini gerektirmekteydi; böylece metalar kadar onlara atıfta bulunan göstergelerin de serbestleşmeleri mümkün olacaktı. Sanatta sürgün veren köksüzleşme eğiliminin büyük oranda bu serbestleşme olgusundan türediğini saptamak pek yanlış sayılmasa gerek. Taşıyıcı vektörlerinden arınmış sanatın, belirli bir dünya kavramsallaştırmasından çok, farklı, çoğu zaman zıt bakış açılarının arasında mekik dokuyan, onları özleriyle değil biçimleriyle ödünç alıp her birine teğet geçen bir doku oluşturmayı hedeflemiş bir yeniden-inşa etkinliğine dönüştüğünü gözlemlemekteyiz. Bu tür bir yaratım süreci,

kaçınılmaz olarak modern sanatın, üzerine kurulmuş olduğu *icat, yenilik, gelişme, özgünlük* kavramlarını sistematik bir şekilde dışlayan bir üslup geliştirecekti; bu da üslupsuzluktan ya da kaçınma eğiliminden başka bir şey değildi. Bu özelliklerin dışında, endüstri-sonrası toplumun sanatında, yokolan en önemli kerte muhalif olma zorunluluğuydu. Toplumun, mevcut baskılayıcı yapısal süreç, kurum ve aygıtlarına kimi zaman marjinalleşmesine yol açan yıkıcılıkta saldıran bir üslup, yerini, kademeli olarak, uzlaşmacı bir tavra davet eden bir diğerine bırakmaktaydı. Zaten modern sanatın kapanış aşamalarını oluşturan kökten ve tepkici akımlar tüketimle evcilleştirilmiş, yaşam biçimleriyle tesviye edilmiş kitle insanı zihniyetine yeterince itici gelmekteydi. Tiyatroda Beckett'in radyasyon malûlü ucube taifesinden dehşet kapılan ortalama beğeni sahibi orta sınıfı, müzikte, çok daha dehşet verici şeytan zekâlı bestecilerin *gürültüleri* bekliyordu; Schönberg, Stockhausen, Cage, Feldman gibilerinin yıkıcı sanatından tiksinen taşkınlıkları dizginlenmiş "yalnız kalabalık", pop çağının yükselişiyle birlikte, kendi çirkinliğiyle yüzleşmesine neden olan muhalefet damarının kesilmesini sevinçle karşıladı. Zaten yaşamı iş ve iş-dışı (üretme ve tüketme zamanları) olarak algılayan "içten-belirlenmiş" insanın üretim sürecindeki konumu ve işlevi, sanatla olan ilişkisini de büyük ölçüde tanımlamaktaydı: Üretirken, kapitalist başarıya yönelmiş, *kısırlanmış bir şekilde arzulu* çalışan birey, tüketim kertesinde aynı ateşli motivasyonu koruyabiliyordu³.

Sarsıcı sanatın, en azından egemen akımlar olarak solğunun kesilmesi, zamana ve mekâna ideolojik çengellerle tutunmayan serbestleşmiş bir yaklaşımın yükselişine olanak sağlamıştır. Yenilenmeyi temel amaç edinmemiş bir sanatın izleyebileceği kısıtlı sayıda yörengeden bir tanesi, alıntılardan yararlanmaktı. Daha önce üretilmiş sanatsal ifadeler, üretiliş koşullarından, estetik bağlamlarından, tarihselliklerinden sıyrılıp yeni 'yapıt'ların yapıtaş haline geliyorlardı. Müzikte, esinlenmeyle çalıntı arasındaki fark üzerine yürütülen tartışma bir anda anlamsız hale gelmişti; artık *alıntı* üzerine kurulu bir yaratı söz konusuydu. Hatta kimi yapıtlar, birer alıntı kolajı halinde oluşturuluyorlardı. Farklılaşmanın başlıca amaç edinildiği bu toplumsal ortamda, ironik olarak, farklılık, farkın yitdiği noktada aranıyordu. Farklılaşma, farklılıkların serbest dolaşımı anlamına geldiğinden, sonuçta amaçlanan, fark yaratmak değil, farklılıkların açığa çıkarılması oluyordu. Böylece, daha çok yinelenmenin merkez alındığı bir müzik üretme dönemi başlamaktaydı. Gelişen teknoloji, bu yönelimi sonuna kadar besleyebilecek olanakları kullanıma açmaktaydı. Bir ürünün, sesin, imgenin sonsuzca yeniden üretilebildiği bir çağda müzikal kompozisyonun düşünülmesi de, bu kopyalama ve bir araya getirme ilkesine yaslanmıştır. Ürünlerin yapısal elemanlarının yanı sıra, asıl bunların tekabül

ettikleri zihniyetler yinelenir kılınıyordu. Özerkleştigi düşünölen toplumsal alan, özgürce ifade edilebilen bireyselliklerin demokratik bir model inşa etmeleri anlamına gelmez; çünkü endüstrileşmiş kitle kültürünün başlıca özelliklerinden birisi "sahte-bireysellik"ler üretmesidir. Genelliğin gücüyle mühürlenmiş, sorgulanmadan kabul edilen farklılıklar, aslında standartlaşmanın izin verilmiş sınırlarından çıkmayan sahte bireysellikler üretirler⁴.

Alıntının, müzikal yaratı kaynağı ve malzemesi olması, kopya, taklit, pastiş kavramlarını çağdaş sanatın gündemine yerleştirmiştir. Pastic, endüstri-sonrası toplumsal duyarlılığın belirgin özelliklerindedir; parodiyle aynı işleve sahiptir; tuhaf bir maskenin taklidi, ölü bir dilin içindeki söylemdir. Ancak parodinin içerdiği satirik üslubu nötrleştirerek denli renksiz bir taklittir; boş bir ironiyi yeniden üretir. Bu şekilde eleştiri, en çok muhtaç olduğu düşünsel tutarlılıktan yoksun kalmaktadır⁵; diğer bir deyişle, eleştiri yok olmakta, yerini mekanik bir eleştiri taklidine terk etmektedir. Aslında bu yönde bir evrim, toplumsal yaşamın endüstri-sonrası koşullarında yerleştiği yörünge göz önüne alındığında kaçınılmaz nitelikteydi. Müziğin tüm biçimsel donanımının ardında gizlenmiş işlevsellik siliniyor, yerini yinelenmeler ve metinlerarası gezintilerden oluşan derlemelere terk ediyordu. Müzik, bu noktada yinelenmenin ruhundan açığa çıkan genel bir dinginlik ve durağanlık kodlama cetveli konumuna yerleşmiştir. Gündelik yaşamda siyaset, makro dengeler ne denli geçici, kırılğan, geçişken idiyeler, toplumsal yaşamın örgütlenmesi, kültür simgesellerinin kuruluşu da o denli bileşik ve hibrid idi. Ancak bu heterojenliği belirleyen özellik bileşenlerin çoğulluğu ve etkileşimselliğiydi. Üstelik kitle insanının, denetleyici gücü her geçen gün artan sistemle bütünleştirilmesi gerekmekteydi. Bireyi izlenebilir, görüntülenebilir kılmanın en etkili yolu ise, onun sistemin sunduğu Truva atlarıyla buluşmasını kolaylaştıracak teknolojik donanım ve ideolojik güdülenme içinde konumlanmasını gönüllü bir çabaya dönüştürmekti. Yineleyici müzik, bu ruh halinin beslenmesi için vazgeçilmez araçlardan birisi olmuştur. Gerçekliğin sonsuzca çoğaltılmış kopyaları içinde yönsüzleşmek, köksüzleşmek, tarihdışlaşmak kaçınılmazdı; sanallaşan bütünleşik bir dünya ekonomisi için, uzatılmış akorlar, basitleşmiş ezgi ve ritm örüntülerinden oluşan bir müzik kadar uygun supap mekanizması olamazdı. Yeni bir zihniyeti mayalayan 'Yeni Çağ' başlamaktaydı; mistik olanın yeniden içine dahil edildiği kathartik müziğe 'New Age' adının verilmesi bu nedenle hiç tesadüfi değildir.

'New Age', özellikle savunucularınca, bir müzik türü olmaktan önce bir toplumsal hareket olarak değerlendirilmektedir. Gitgide karmaşıklaşan modern

yaşamın, metropol ortamının bireyi her geçen gün daha fazla baskılayan yapısı karşısında açığa çıkan bir kaçış isteğinin sonucunda, basitlik, doğallık, tanımlılık, hızlı ve âni olmayan değişmeler başlıca aranan özellikler olmuştur. New Age, tipik olarak, saydam, dinlendirici, karmaşa barındırmayan, akılda kalıcı ezgiler içermesine karşın o konuda bile fazla çeşitlemeye gereksinim duymayan bir ezgisellik, doğal armoniklerin kısıtlı sayıdaki akor kombinezonlarından oluşan bir armoni, neredeyse sabit örüntülü sayılabilecek bir ritm dokusu üzerine kuruludur. Savunucularınca dünyayı "biz" ve "onlar" olarak bölmeyen, totaliter olmayan bir müziktir New Age⁶. Bunca karmaşık ve riskli bir dünyada, bireyin, Simmel'in deyişiyile *nesnel kültür* bütünlüğünün sınırsızca büyümesi karşısında acizleşen *öznel kültürü*, açılabilceği güvenli denizler aramaktaydı. Böyle bildik kıyıları takip eden bir keşif, kuşkusuz yeniliği reddeden bir sadelik rotasına oturacaktı. Müzikteki basite indirgeme üslubunun ardında bu gizli sıkıntı ve korku vardı. Endüstri-sonrası kapitalist toplumun, New Age ile paralellikler gösteren minimalizm akımı ise modern-karşıtı tavırda kuşkusuz daha köktenci addedilmek gerekir; çünkü New Age her ne kadar konvansiyonel Batı müziği normlarına bir dönüş olsa da yarattığı etki yalnızca rahatlatıcılık, gevşeticilik düzeyinde kalacak denli uzlaşmacıydı. Oysa minimalizmde gözlemlenen kurgulanmış yinelenme ve kapanma örüntüleri (uzun süreli değişmeden yinelenen, görece basit cümleler; çeşitlenmeden mümkün olduğunca kaçınan bir kompozisyon; müzikal buluştan çok orkestranın farklı kullanımlarından elde edilen biçim oyunları; yinelenmenin, tâli bir yöntem olmaktan çıkıp akışın kendisi haline gelmesi; vb.), çok daha iddialı ve köktenci bir direnmeyi kucaklamaktadır; bir negatif politika olsa da, minimalizm, salt tepkisel olmaktan uzak, modernizm karşısında bir kararlı duruşla buluşmaktadır. Belki sunduğu belirgin bir proje yoktur; ancak zaten düşünsel/kuramsal düzeyde bağlandığı yapıbozumcu bakış açısı bunu sistematik olarak dışlamaktadır. Buna mukabil, minimalizmin odaklandığı eylem bağlamı, kendini bir kapsayıcı önkabul olarak dayatmaktan çok *neyin karşısında* konumlandığını ya da *ne olmadığı* altını ısrarla çizen bir yöntem üretmektedir. Bu ölçüde temel bileşenlerinin ilkel hallerine indirgenmiş bir müzik, doğal olarak, etkili bir karşı duruşun gerektirdiği vurgulayıcı söylemsel araçları kullanan bir estetik bütünlük haline gelmektedir. Karamsar olmayan negatif estetiğin, kendini konumlamak zorunda kaldığı bu tür bir üslup, ister istemez, biçimsel vecheleri ağır basan, bir o kadar da düşün-merkezli bir müzik halinde ortaya çıkar; dinlenir olmaktan çok, gelişmeye ayarlı dinleme politikalarına bir itiraz tasarlamayı hedefler; bizatihi dinlemeyi sorgulayan, müzik üretme kitlesel ideolojisine tepkili bir alternatif sunmak amacını taşıyan son modernlerin derdinden uzak bir duruştur bu.

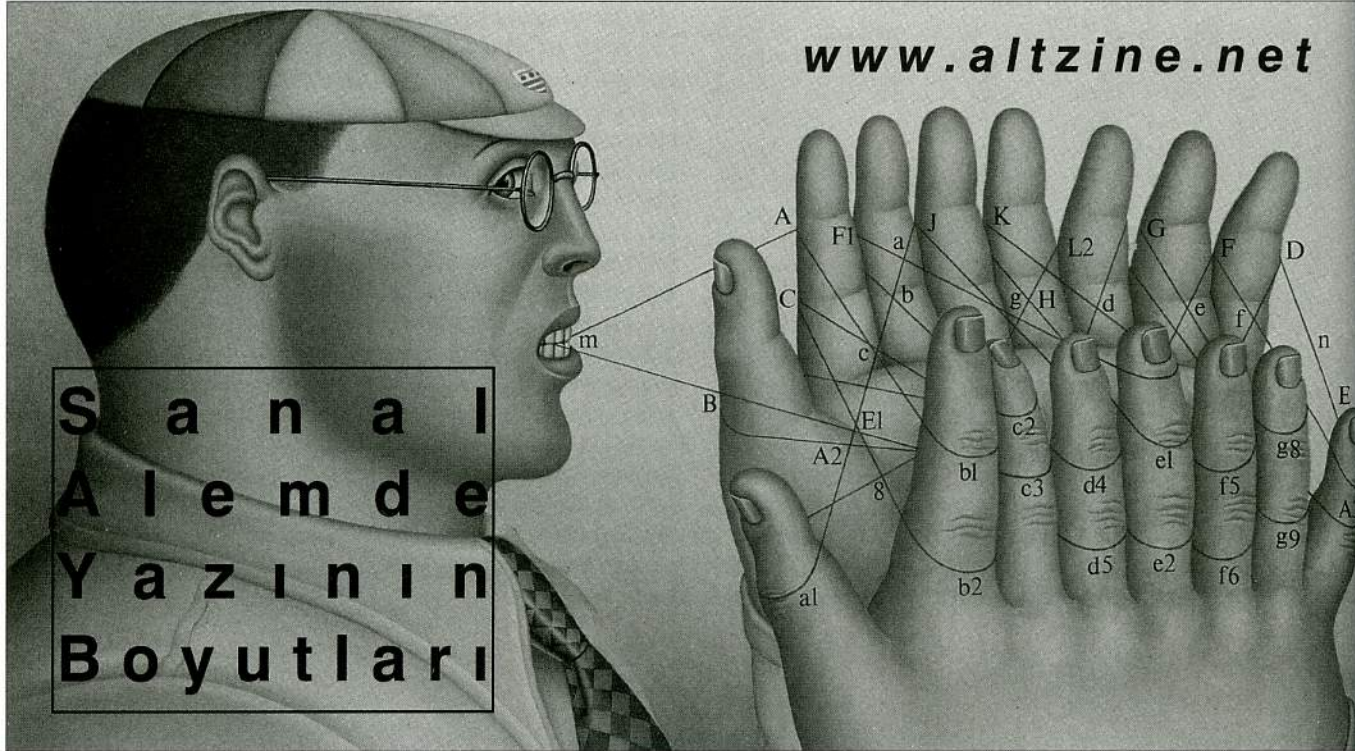
Minimalistlerin önde gelenlerinden birisi, kuşkusuz, toplumsal gerçeklik içindeki yalınlıkla müziğine yön veren Gavin Bryars'tır. Endüstri-sonrası duyarlılığını, Philip Glass ve Arvo Pärt'tan sonra (belki onun fazla kuzeyli, buzlu duyarlılığından daha fazla) en iyi özümsemiş bestecilerden biridir Bryars. Başka birçok yapıtının yanı sıra, Bryars'ı karakterize eden en tanınmış iki bestesi *The Sinking of the Titanic* ve *Jesus' Blood Never Failed Me Yet* başlıklarını taşır; özellikle ikincisi, 1971'den bu yana bir çok kaydı yapılmış olan, çok tanınmış bir minimalist yapıttır. Bryars, bu bestenin öyküsünü anlatırken, bir dizi tesadüfün yapıtı ortaya çıkarmış olduğunu anlatır. 1971 yılında arkadaşı Alan Power'ın Londra'da Elephant and Castle ile Victoria Station civarındaki bölgede sokakta yaşayanlar üzerine bir film yapmak için bu insanlarla görüşmeler yaptığını, çoğu sarhoş gezen bu düşkünlerin söyledikleri çeşitli şarkıları kayda geçirdiğini belirtir. Bunların arasında sarhoş olmayan yaşlı bir adamın söylediği dinî bir şarkı da vardır. Filmde kullanılmayan bu şarkıyı banttan dinleyen Bryars, yaşlı adamın sesinin evindeki pianonun akorduna uygun olduğunu fark eder; bantla birlikte doğaçlama akorlarla eşlik etmeye başlar; bunun için de, aynı parçayı birçok kez ard arda kayıt eder. Besteci, çalışmalarını sürdürdüğü Leicester Polytechnic Güzel Sanatlar Bölümü'nün stüdyosunda kaydı gerçekleştirir; stüdyonun kapısını açık bırakarak aşağıdan kahve almaya gider. Stüdyonun kapısı büyük bir resim atölyesine açılmaktadır. Bryars döndüğünde, atölyedeki insanların normalden yavaş hareket ettiklerini, bazılarının yalnız oturup sessizce ağladıklarını hayretle görür. Bu arada yaşlı adamın eşiksiz sesi banttan sürekli olarak yinelenerek

duyulmaya devam etmektedir. Bu olay Bryars'a müziğin duygusal gücü hakkında önemli bir ipucu verir. Evsiz adamın sesine orkestra eşliği katarak bir yapıt oluşturma fikri böylece oluşur. On üç ölçümlük ezgiden oluşan *Jesus' Blood*, sonraki yıllarda tekrar gözden geçirilerek toplam yetmiş beş dakikalık bir yapıta dönüşmüştür⁷. Gerçek yaşamın kıvrımlarına gizlenmiş küçük bir ayrıntıdan ses getirici bir beste üretmek, sadeliğin açıldığı sanatsal ifade olanakları açısından Bryars'ı kayda değer sanatçılar arasına sokmuştur.

Jesus' Blood Failed Not Me Yet, deneyimlemesi acı verici, yüklenilmesi maliyetli, algılanması güç, karmaşık bir dünyada, karşı karşıya olduğu ayrıntılaşma yığılmasının despotizmine tâbi insanın, sadelik arayışına kaçmasını ifade eder. Bryars çizgisindeki besteciler, bu genel sıkıntı ve umutsuzluk halinin doğal tezahürleri olmuşlardır. Ancak beraberlerinde sahte ya da stilize bir tepkicilikte ifadesini bulan, kerterizlerini yitirmiş, ideolojik özü buharlaşmış bir zihniyeti de taşıma tehlikesini her zaman barındırmaktadırlar.

İsa'nın Kanı'nın bizi hiç yanıltmamış olmasının nedeni, belki de bir ilk yapıtın sonsuz kez çoğaltılmış kopyalarından, gerçekliğin yönsüzleşmiş göstergelerle donanmış taklidinden ibaret olmasıdır.

±

Onikinci Gecenin İhtar B. Gözaydın

istar@superonline.com

Marifeti

Malumatfuruşluk
yapadurur iken
dikkatime dehşetle
mucib oldu ki burada
da taklit söz konusu;
hem de iki defa: hem
kardeşler arası taklit var,
hem bir yazar
kendinden önce gelen
yazarları taklit etmiş,
hatta anlaşıldığına göre
bir yığın yazar
kendilerinden önceki
eserleri model almış.
Hey Ya Rabbim, bir
işaret mi ne bu?

Özgünlükte başarısız olmak taklitte başarılı olmaktan iyidir.

Herman Melville

Hiçbir şeyi taklit etmek istemeyenler, hiçbir şey üretemez.

Salvador Dali

lyi olan kopyalar ancak kötü asılların sacmalığını gösterebilenlerdir.

François de la Rochefoucauld

*Acaba Rochefoucauld eikon ve phantasma ya da simulacrum ayırdında mıydı?
Dahası herhangi bir şeyin ayırdında olmak mı hayırlı, olmamak mı?*

Ben

Kendimi bildim bileli varoluşsal bir derde düşürüm : sahici olmak/sahici olmamak, özgünlük/taklit, gerçek/yalan gider gelir kafacığımda; bir türlü de çıkamam işin içinden – ne hiçbirini tam algılayabilirim, ne aralarında tercih yapabilirim. Ama artık tamam; şükürler olsun... Bunun için Onikinci Gece'ye müteşekkirim; müteşekkirim ne kelime, hatta borçluyum (nasıl ödenir acaba böyle bir borç – işte pozitif hukukla çözümlenemeyecek bir mesele daha). Niye mi? Aslında bütün mesele 2002 yılı için yeni bir ajanda almamla başladı : Llewellyn's Witches' Datebook 2002. Cadılık işi nereden çıktı dersiniz, eh kabul edin – Ece Cep ajandası türünden bir şey edinmekten hem daha havalı hem daha keyifli, ayrıca faydeli bir eser de : içinde aşk büyülerinden gezegenlerin konumlarına kadar cins cins bilgi mevcut. Neyse, lafı uzatmayayım. Yılbaşından itibaren yeni ajandamı izleyerek günbegün ayın hallerini, burçların durumlarını, günün rengini (bu da pek hayırlı oldu – artık her gün ne giysem diye dert etmiyorum; günün rengi neyse ona göre giyiniyorum : tabii gardrobum o kadar geniş değil ama ajandama ihanet etmeyeyim diye kendimi sinsi sinsi giysi dükkanı vitrinleri önünde renk incelerken buluyorum ara sıra) öğrenirken birden 6 Ocak geldi çattı; bir baktım ajandamda *Twelfth Night / Epiphany* yazmakta. Ama hayır, bu Onikinci Gecenin Shakespeare'in Onkikinci Gece'siyle hiçbir alakası yok; ben de önce belki vardır diye düşündüm, ama ıh. Bu arada merak ederseniz (tabii, yani bilmiyorsanız) söylüyeyim, Onikinci Gece piyesinin ismi, Elizabeth sarayının her oniki gecede bir oyun verme adetine işaret ediyormuş. Bunun, 1600 senesinde verildiğini, üçüncü perde ikinci sahnede bahsedilen dünya haritası dolayısıyla anlıyormuşuz. Çünkü bu harita, 1599'da çıkan, Hakluyt'un *Principall Navigations* adlı eserinin ikinci baskısında, ilk defa basılmış. Gene eserin içindeki bir şarkının bestesi de 1599'da çıkan bir şarkı kitabında mevcutmuş. Bu oyun 1601'de oynandığı zaman J. Manningham hazır bulunmuş ve jurnalında esere ait bazı mütalaalar yürütmüş. Bunlarda eser, Shakespeare'in *Comedy of Errors*'ına, Plautus'un *Menachmi*'sine ve en ziyade İtalyanların İnganni'sine benzetiliyormuş. Aslında İtalyan romanslarında ve oyunlarında, erkek ve kız kardeşlerin, birbirlerine benzemelerinden faydalanılır, erkek kıyafetine giren kızın etrafında aşk entrikaları yaratılmış. Bütün bu komedilerin 1531'de basılmış olan Gil İngannati adlı bir komediden alınmış olduğu iddia edilmekte; öyle ki Onikinci Gece'den çok evvel Fransa ve İspanya'da uyarlandığı gibi İngiltere'de de tercüme edilmiş. Shakespeare, konusunu, bunların her hangi birinden almış olabilir – aman Allahım,

girdapnoktası

49

MightyNatural.com

Health - Relationships - Astrology - Spirituality - Parenting - Money Matters - Sexuality - Po

Free Subscription
InnerSelf Magazine
Details & Sample

Posters, Art Prints, Graphics... postershop.com

Article Index Natural Services Shopping Featured Books Search

Home::Recipes / Sauces

Imitation Mayonnaise

If you need larger amounts, this recipe can be successfully doubled, tripled, or even quadrupled.

Ingredients

- 1/2 cup nonfat cottage cheese
- 1 teaspoon finely chopped onion
- 1 teaspoon apple juice concentrate

Method

1. Combine all the ingredients in a blender or food processor and blend until smooth.

Serves 1/2 cup.

Excerpted from *Cooking the Fat-Free Salt-Free Sugar-Free Flavor-Full Way*, © 1997. Reprinted with permission from the publisher: The Crossing Press, P.O. Box 1048, Freedom, CA 95019
<http://www.crossingpress.com>

[Info/Order this book](#)

About The Author

Marcia Sabate Williams has used her culinary creativeness and skills as a New Orleans Creole cook to add excitement, flavor, and zest to salt, sugar, and fat restricted meals. Marcia demonstrates that with a little imagination, local favorite dishes can be prepared while still meeting the recommendations of the U.S. Dietary guidelines to reduce fat, sodium, and sugar in the American diet.

Find It
InnerSelf Magazine
Articles to inspire and empower yourself.
Natural Yellow Pages
Natural product and services providers.
Article Index
Quickly Find Full Length articles.
Featured Books
Recommended by InnerSelf's Editors
Today in History
From the US Library of Congress
Advanced Searches
Search Other Resources
Your Local Weather
Get Up To Date Local weather
Current News
Catch The Breaking News stories
Eco-Travel
Natural Hawaii
Explore the wonders of this tropical paradise
Florida Naturally
Explore the beautiful South Florida outdoors.

şimdi farkettim! Malumatfuruşluk yapadurur iken dikkatime dehşetle mucib oldu ki burada da taklit söz konusu; hem de iki defa: hem kardeşler arası taklit var, hem bir yazar kendinden önce gelen yazarları taklit etmiş, hatta anlaşıldığına göre bir yığın yazar kendilerinden önceki eserleri model almış. Hey Ya Rabbim, bir işaret mi ne bu?

İşaret dedim de, evet benim Onikinci Gece'nin bir dinsel niteliği var, hatta ne biri yahu – tümüyle dinsel, ama bu ruhani anlamın benimle ilgisi yok. Eh, Aydınlanma düşüncesinin, vücut bulduğu koşullardan bambaşka bir iklimle ışınlanmasıyla oluşturulmuş Cumhuriyet'immin ana sütunlarından laikliğe inançlı ebeveynimin bana sağladığı la-dini çevrede, ruhani bir durumun ancak entelektüel merakıma malzeme olabildiği ölçüde varolabilmesine şaşacak bir durum yok, değil mi? Yakınıyorum sanmayın, ben de ebeveynimi taklit etmeyi seçtim; ama inancı, laikliğe de olsa, tamamıyla bir tarafa bıraktım – profesyonel rontgenci oldum: sosyal bilimci / akademisyen. Göndermeler üzerine kurulu modern olana hiç de pas vermemeye çalışan biri – tamamı tamam birtakım karışıklıklar da yaşanmıyor değil, hem kafada hem hayatta. Ne yapayım, koca Marshall Berman modern olmakla paradoks ve çelişkilerle dolu bir hayat sürdürdüğünü itiraf edebiliyorsa,

ben de antimodern olma yönünde seyir etmeye çabalarken ara sıra rotamı şaşırduğımı açık açık ortaya koyabilirim; hayır seyirde o gayet modern GSM araçlarından kullanmaya tümüyle karşıyım.

Ay yine söz bambaşka yerlere vardı, ben Onikinci Gece'nin dini anlamından ve asıl epiphany meselesinden bahsedecektim. Konunun ciddiyetiyle oldukça ters orantıda akademik cılızlığa haiz bir kaynak kullanacak olursam, bir tarihte bir gazetenin promosyon olarak dağıtmış olduğu Redhouse İngilizce-Türkçe Türkçe- İngilizce sözlüğün 189. sayfasında verilmiş bilgiye göre Onikinci Gece, Mecusilerin Hazreti İsa'yı görmek için Bethlehem'e gelmelerini kutlayan ve Ocak ayının 6'sına tesadüf eden yortu; ayrıca Ortodoks kilisesinde İsa'nın vaktizine remiz olarak haçın suya atılma yortusu. Epiphany ise "görünüş, ortaya çıkış, bir tanrının görünmesi" diye karşılanmıştır. İlk adım olarak bunları öğrendim ya, düştüm epiphany kavramının peşine; niye dersiniz, eh her halde içime doğmuş.... Yine lafı uzatıyorum ama internet denilen o müthiş, sınırları belli aklımın (bu mankafalığın kibar anlatımı) ve teknolojik bilgimin asla kavrayamadığı, dolayısıyla da bir mucize olarak kabul edip tapındığım sanal ortamda başladım dolaşmaya. İz izi kovaladı; Baudrillard'dan ve simulakr/simulasyon kavramlarından mı geçmedim, Platon'dan Klossowski'ye mi uzanmadım derken yol Joyce'a geldi ve benim için durdu. Meğer meşum İrlandalı epiphany kavramına gayet la-dini bir anlam yükler imiş: bir anlık aydınlanmanın yer aldığı kısa olay! İroniye bakın ki, aydınlanma düşüncesi denilince işin işine dalan o rasyonaliteyle, o salt beş duyuya algılama kabulüyle, dahası zemin oluşturduğu modern devletle, milliyetçilikle, her türlü ayrımcılıkla, soykırımlarla her türlü derdi olan ben tam aksi bir nurlanmaya maruz kaldım: kafama dank etti ki, ne sahici olmak ya da olmamak, ne özgünlük ne taklit, ne gerçek ne yalan önemli; benim için önemli olan, getirilmeyi talep etmemiş de olsam hasbelkader gelmiş olduğum şu dünyada bana bahşedilmiş zamanın her anını hazla doldurabilmek. Ben de artık Joyce gibi defterler dolusu koşuk ve düzyazı taslakları yazacağım; naapalım Joyce değilsem 'yok efendim özgün olayım, kimseyi taklit etmiyeyim' derken kapkabız bir ömür geçmekte. Nihayetinde her şey bir oyun. Ha, siz işi ciddiye alanlardansanız sizin için de de bir tarifim var: Taklit Mayonez. Daha fazla miktarlarda hazırlamak isterseniz tarifin iki, üç, hatta dört misli malzeme kullanabilirsiniz. Özgün tarifte malzeme 1 bardak yağsız 'cottage' peyniri, 1 çay kaşığı ince doğranmış soğan ve 1 çay kaşığı elma suyu tozundan oluşmakta. Eh, tarif ne de olsa Kaliforniya'da basılmış bir yemek kitabından alınmış - tamam Türkiye'de o peynir yok ama siz de bir taklidini kullanıverin, 'light labne' de pekala olmaz mı?

↓

girdapnoktası

50

Nur'un Nörosisi

Ayça Berfu Ünal

Sevgili Nur... Güzel Nur... Karşısında bir kopyanın durduğunu bilmeyen ve onun her türlü halinde kendisini gören, delicesine üzülen Nur, bir gün ilaç almayı kestiğini, artık uyuyabildiğini söyledi. Bunu kutlamaya karar verdik.

Bir gün aniden bozuldu! Bu öyle birdenbire, öyle anlaşılmaz oldu ki; yani tıpkı geleceğini daha önceden bildirmeyi gereksiz bulan bir Nuriye Teyze ve gelini gibi...çatkap!

Önce tabii, buna bozulma demiyorduk. Psikiyatri servisindeki ince, orta boylu, hep diz altı etekli ve saçı topuzlu kadının İngilizcesini bozmamaya özen göstererek telaffuz ettiği gibi nörosis, nevroz, diyorduk biz de. "Nörosis olmuş" diyordu babam halama ve sonra uzun uzun bunun nasıl bir felaket olduğundan, Nur'un evdeki bardakları nasıl kırdığından, çalışma masasının altına girip, bu da yetmezmiş gibi bir de ışıkları kapatıp ve kapısını iki kere kilitleyip nasıl saatlerce ağladığından, alt kat komşusunun elindeki kızartma masasını bile bırakmayı unutarak "yahu kızı dövüyor musunuz?" diyerek eve nasıl koştuğundan bahsediyordu. Nur'un nöbetlerinden biri ise, talihsizce, teklifsiz Nuriye Hanım ve gelininin ziyaretine rastlamıştı ki bu annemin dolar günü ekibinin son dört yıldır yakaladığı en lezzetli dedikodu oldu. Nur o gün aksi gibi her zamankinden farklı bir şey denemişti. Nuriye Teyze'nin "garip bir hal var bu kızda" öngörüsünden ilham alarak sürekli Nur'un gönül işlerine göndermeler yapmasıyla, salonumuz ablamin histerik kahkahaları ve çıkırıklarıyla, bunların tutarsızca birbirini izlemesiyle ve annemin onu odasına götürmeye çalışan çaresiz görüntüsüyle dolmuştu. Nur son anda Nuriye Teyze'nin dantel ipini kesmek için getirdiği makası kapmış ve saçlarını tutam tutam kesmeye başlamıştı. Yerde güzel bir buğday sarısı gölü ve omuzlarının üzerinde dağınık kısa perçemleriyle muzip bir çocuk kafası oluşturduğundan emin olduktan sonra, makası aldığı yere geri bırakarak teşekkür edip odasına gitmişti. Şüphesiz, dolar günü dedikodusunun en can alıcı kısmını bu son hamle oluşturuyordu. "Ayol az önce saçını başını yolan o değilmiş gibi, sağ olun deyip kedi gibi gitti!" Ama bu en kötüsü değildi. Dolar günü müdavimi Cahide Teyze'nin, bu olayı gidip hemen annesine yetiştirmesi; annesininse vakit kaybetmeksizin, kocalarının aynı yerde dört sene görev yaptığı Kırşehir'den kapı komşusu babaanneme telefon açıp "senin büyük torun da böyle böyleymiş, bir tuhaf olmuş" demesi... Esas bu, ailemizi uzunca bir süre ayaklandırdı. Babaannemin bunu duyar duymaz Kırşehir'den kalkıp kapıya dayanması ve "Nur bozulmuş, torunuma bir şey olmuş" diye feryat figan eve girmesi, hepimize salt ilaçların – yani kimyasalların- rüyasallar olmadan hiçbir işe yaramayacağını kanıtladı. Nur'un rüyasıysa tabii ki dışarıdakilerin ona normalden farklı davranmamasıydı.

Bu olaydan sonra babaannemin neden özellikle "bozulmuş" kelimesini kullandığını çok düşündüm. Cevabı ise birkaç gün sonra aile albümlerine bakarken keşfettim. Hani aslında bilinen; ama bir şekilde beynin tuhaf oyunları sayesinde hatırlanamayan, çok alakasız bir nesneyi – kupa, terlik, soba, kırmızı bir lamba-gördüğümüzde her nasılsa netleşen o bellek mağdurları vardır ya...Babaannemin daha beş günlük ve kundaklı Nur'u kucağında tuttuğu fotoğrafın görüntüsü, kendimi bildim bileli bütün akrabalara, eşe dosta, arkadaşlara anlatılan hikayeye birleşti: Nur doğarken; yani babam doğumhanenin önünde sinirli sinirli volta atıyorken, teyzem neden sezeryan yaptırmadınız diye halama çıkışıyorken ve anneannem mırıl mırıl dualar ediyorken, babaannem sakince pencereden dışarıya bakıyormuş. (Anne tarafında anlatılan hikayelerde onun bu sakinliği tam bir kayınvalide stratejisine çekilirdi. Oysa büyük ihtimalle o, zamanında çok zor şartlarda üç çocuk doğurduğu ve hastanede gerçekleşen bir doğumun ne olursa olsun çok kötü

aytutulması

sonuçlanmayacağını düşündüğü için sakindi). Sonra birden "gökten nur yağıyor Şevket, koş bak" diye bağırış. Babam pencereye gittiğinde bir sürü yıldızın oraya buraya kaydığını görmüş. Bu o gün gazetede de yazıldığı üzere dönemsel meteor yağmurlarından biriymiş tabii; ama babaannemin buna kesinlikle inanmadığını söylesem eminim şaşırırsınız. O an " Kız olursa NUR olsun ismi oğlum, şu uğra bak" demiş. Beş saniye sonra da hemşire gelip "bir kızınız oldu" müjdesini vermiş. Sonraki yedi ay boyunca babaannem bizde kalmış ve neredeyse ablamın yirmidört saatini gözlemleyerek, her hareketinden anlamlar çıkararak ve bunların karşılıklarını vererek Nur'un başlı başına bir uyum olduğuna karar vermiş.

İşte hikayenin de ısrarla yansıttığı gibi, ona bozulmuş dedirten, onca güvendiği bu bütünlüğün parçalanmış olmasıydı. Birden, bu sözcüğün incitici de olsa bir şekilde gerçekliği yakaladığını anladım. Gerçekliği yakaladığı noktada ise bana sevimlice, bozulan şeylerin bazen tamir edilebileceğini hatırlatıyordu. Sonraki birkaç günümü Nur'a, babaannemin öyle derken aslında "öyle" demek istemediğini, babaanneme de Nur'un felaket bir "bozulma" eylemi içerisine girmediğini anlatarak geçirdim. Böylece iki taraf da eskisi gibi birbirine sarılmaya başladılar ve biraz nefes aldılar.

Nur'un nörosisinin nedenleri mi? Bunu hiçbirimiz bilmiyorduk. Hep diz altı etekli ve düzgün topuzlu kadın, etik olarak hastası hakkında kime olursa olsun bilgi vermemeye yeminliydi. "Hem siz anlamıyor musunuz? İlla benim mi söylemem lazım? İnsanlar bir şekilde yansıtırlar sorunlarının kaynağını" diyordu. İşte bu noktada çileden çıkıyorduk çünkü Nur' dan buna ilişkin tek bir sözcük işitmemiştik. Acaba bizimle mi ilgiliydi? Evdeki herkes kendini sorgulamaya başlamıştı. Özellikle de annemle babam! Ben Nur' un benim yüzünden saçını falan kestğini hiç düşünmedim tabii. Ona asla rakip olmamıştım. Sakin ve kiskanılmasına gerek olmayan siliik denilebilecek bir erkek kardeşim. Nur'un bizimle ilgili bir sorunu olduğuna inanmıyordum ama varlığımız sorunu çözmesini de engelliyordu büyük ihtimalle. Anlamayacağımızı düşünüyor olabilirdi. Ya da bizi üzmemek için anlatmıyordu ve biriktirdiği kendine zarar vermeye başlamıştı. Kendine zarar vermesinin nedeni bize zarar vermemek olabilirdi; ama o saçlarını kestikçe de üzüldüğümüzü bildiğinden, krizlerini mümkün olduğunca iki kere üst üste kilitlemiş kapılar arkasında yaşıyordu. Bu kadar sorumluluk sahibi olmanın da çok salakça olduğunu düşünmeye başladım. Ve tam da anda Nur'u bu baskın sorumluluk hissiyatı sayesinde kendine getirebileceğimi anladım. Nur gibi olacaktım, onun gibi sinirlenip bardakları kıracaktım, saçımı değil ama kravatlarımı kesebilirdim! Tek bir farkla: bütün bunları onun gözünün önünde yapacaktım.

28 Mayıs Cuma günü, ilk bardağı duvara fırlattığımda içinde vişne suyu vardı ve beyaz çiçekli duvar kağıdımız mükemmel bir dalgalanmayla boyandı. Ardından elimdeki kitabı yere atıp,

onbeş saniye kadar üstünde tepindim ve de yere yığıldım. Nur koşarak yanıma geldi ve sakinleşmem için yalvardı.

29 Mayıs Cumartesi günü, çok sevdiğim turuncu boxerımı parçalara ayırdım ve yakmaya kalktım. Elimden çıkmağı zorla alan yine Nur oldu.

30 Mayıs Pazar gecesi -ki artık evdekiler lanetlenmiş olduğumuzu düşünmeye başlamıştı- ucu fazla keskin olmayan bir meyve bıçağı alıp sol elimin üç parmağında hafif sıyrıklar oluşturdum. Nur bir psikiyatriste gitmem için ilk o gece dil döktü.

Böylece birkaç gün sonra ben de hep diz altı etekli, saç topuzlu bayanın karşısındaydım. Doktorun gözleri parlıyordu; belli ki halimize genetik sorumluluklar yüklemeye başlamıştı. Krizlerin sıklığı ve içeriği hakkında sorular sorarken beyninde hep aynı savunmanın dolaştığına emindim: Nur' da ya da bende iyileşme olmasa bile bu onun tedavi yönteminin yanlış olduğu anlamına gelmeyecekti. Ona olabildiğince nihilist cevaplar verdim. "Her şeyi anlamsız buluyorum. En başta kendimi... Sonra sizi... Sonra odanızı..", "Biris var, evet, ama anlatmak istemiyorum. Onunla bir ilgisi yok"....vs. Onu kandırmayı başarmıştım. Elime bir sürü test tutuşturdu. Yüzlerce madde vardı. Hepsi çeşitli ruh hallerine göndermeler yapıyordu. Siz de her maddenin sizi ne kadar yansıttığını belirtiyordunuz. Tarih sınavlarındayken bile bu kadar bunaldığımı hatırlamıyorum. Hadi ben neyse de; gerçekten ciddi sorunları olan insanların bu işkenceye nasıl dayandıklarını merak ettim. Savaşta çıkmış gibi yorgun, testleri geri verirken, doktorum haftaya yine aynı saatte beklediğini söyledi. Dolayısıyla yedi gün daha çeşitli kriz aktiviteleri sergilemem gerekti! Annem, babam, en çok da Nur deli gibi üzüyorlardı ve doğrusunu isterseniz ben de daha o andan sıkılmaya başlamıştım. Hiç bu kadar yorulacağımı tahmin etmiyordum oysa.

İkinci görüşmemizde bana da nörosis tanısının konulduğunu söylememe gerek yok sanırım. Doktor sevdiğimi anlayacak diye seans boyunca sadece masasının üstündeki oyuncak pinokyoya baktım. Sonunda pek bilindik bir anti-depresan ile bir uyku ilacı isminin yazılı olduğu reçeteyi alarak, zafer kazanmış bir şekilde oradan çıktım. Nur dışarıdaydı. Meraklı, çaresiz, korkmuş...Abla olmak zor işti. Ona "meğer" nörosisin bizde kalıtsal olduğunu, büyük büyük anneannelerimiz ve dedelerimiz hakkında bir araştırmaya girişmek istediğimi, ilaçların aynı ilaçlar olduğunu anlattım. Bir film çekiyor olsaydım ablamın o anki halini şöyle görüntüleyebilirdim: Psikiyatri servisinin gri kapısından hastanenin gri koridoruna çıkıyoruz. Nur' un yüzüne odaklandık; panik halinde! Birden erimeye başlıyor. Korkuları su oluyor...bütün koridoru geçiyor... akıyor..akıyor...dışarı taşıyor. Bulaştığı herkes sinirden, acıdan, korkudan çıldırıyor. "Üzülmene gerek yok; sen de biliyorsun bu halledilmeyecek bir şey değil. Hem

evdekiler alıştı zaten bu duruma" dedim. Bunu çok rahat söylemişim. Böylece Nur, kendi nörosisine nasıl alıştığımızı, bu kadar acı verici bir ruh haline alışabilmek için kendimizi nasıl zorlayabildiğimizi ve en sonunda içimizden birinin – belki de dayanamayıp- işte onun gibi olduğunu görmenin şaşkınlığıyla bir kez daha eridi. Bu sefer ki karede sadece hastanenin içini ve dışını değil, bütün dünyayı korku suları kaplıyor; sadece insanlar değil bütün kara ve deniz hayvanları deliriyordu. Ben kuşları, kelebekleri ve uçaktaki insanları nasıl delirteceğimi düşünürken Nur "Niye böylesin peki?" dedi. Oyunu Nur' un her halinden intikam almaya yönelik bir savaşa çevirmek istemiyordum; ama onun gibi olmaktan çıktığım her noktada birçok stratejik hata yapabiliirdim. Sonuçta nörosis her neyse bunu yalnızca ablamın davranışlarından yola çıkarak anlayabiliyordum. Zaten amacım ulviydi; öyle intikam-katliam gibi kötü sonuçları değil Nur' a yine bütünlük vermeyi hedefliyordum. Onun bu soruyla karşılaştığında takındığı donuk ifadeyle "ya boş ver, böyle şeyler anlatılmaz ki" dedim. Tabii ki ısrar edemeyecekti.

Eve geldik. Annemle babam bizi büyük bir felaketi karşılar gibi –önceden bildiklerinden ve deneyimli olduklarından- metanetle karşıladı. Hemen şeceremizin nörosis tarihiyle ilgili sorular sormaya başladım. Babam "bu nörosis meretine" daha önce ailemizin hiçbir ferinde rastlanmadığını, ama büyük dayısının lakabının "Çatlak Ayhan" olduğunu; dolayısıyla babaannemizin bunu daha iyi bileceğini söyledi. Babaannem arandı. Çatlak Ayhan Dayı'nın içmeyi, eğlenmeyi, hovardalığı çok seven ama öyle bardak falan kırmayan bir neşe cümbüşü olduğu öğrenildi. Annemin, babamın dedesine ilişkin göndermeleri –"senin deden de biraz asabiydi Şevket" – babamın şiddetli karşı çıkışları arasında yitirildi. Böylece Çatlak Ayhan Dayı'dan öteye gidmeden, yattık.

İlaçları yatmadan önce almam gerekiyordu. Elimde bir bardakla odama gidiyor, onları yuvalarından çıkararak bir kağıda sarıp çöpe atıyordum. Düzenli krizler geçirmeye fakat artık daha az tepinmeye ve daha çabuk sakinleşmeye dikkat ediyordum. En kötüsü odamdan çıkamamaktı. Nur gibi sürekli pencerenin önünde ya da yatağımdaydım. Yemeklerde az konuşuyor, sıkıntıyla evi arşınlıyor, ifadesiz bakışlarla televizyon izliyordum. Bütün bunlar olurken tabii, Nur'un odasına daha az kapandığını, daha çok konuştuğunu ve güldüğünü hıncırca fark ettim. Sevgili Nur... Güzel Nur... Karşısında bir kopyanın durduğunu bilmeyen ve onun her türlü halinde kendisini gören, delicesine üzülen Nur, bir gün ilaç almayı kestğini, artık uyuyabildiğini söyledi. Bunu kutlamaya karar verdik. Babaanne, anneanne, teyzeler, halalar teker teker arandı, balkonda çay içildi, şakalaşıldı. Tıpkı Nur'un bozulmasından önceki gibiydi. Ama bir sorun vardı: şimdi de ben bozuktum; o yüzden bu mutluluk tablosunun günlerce devam etmemesi gerekiyordu. Nur'la birlikte benim de iyileşmem her şeyi ortaya çıkarabilirdi. Devam etmem lazımdı.

Dayanabildiğim yere kadar sürdürecektim. Nur'un tamamen iyileştigiğine emin olana kadar bitirmeyecektim. Zaten artık öyle bir duruma gelmişim ki yoksa gerçekten nörosis miyim diye düşünmeye başlamıştım. Sinirimi dışa vurmalarım bir oyunu resmeder gibi değil, bir yükü boşaltır gibi olmaya başlamıştı. Uykusuzluklarımı ve suskunluklarımı göstermek eskisi gibi zor değildi artık. Aklıma lisedeki psikoloji derslerinde anlatılan bildik hikayeler geliyordu: Adamın teki çocuğunu hiç bir uyarıcı alamayacağı bir odaya sokar. Çocuk birkaç gün içinde tuhaflaşıyor falan... Sanırım ilk defa korkuyordum. Neyse ki bir ay kadar sonra ablam anti-depresanı da bıraktığını söyledi. Çok iyi görünüyordu. Rahatlamıştım. Yine eski Nur'du. Saçları kulaklarına kadar uzamıştı bile. Az kalmıştı. Böylece bir süre daha sabredip ben de eski Ozan gibi davranmaya başladım. Artık her gece birlikte çay içer ve şakalaşır olmuştuk. Her şey yolunda gibiydi... İlk başta!

Simdi, tam on yedi ay sonra, Nur' un yatağına uzanmış düşünüyorum. Gitti. Dün öğlen eve geldiğimde onu banyoda, çamaşır makinesine yaslanmış buldum. Başını dizlerine gömmüş, kollarıyla bacaklarını sarmıştı. Kıpırdamıyordu, kıpırdamayacaktı. Ağlamaya başladım. Kucağıma alıp yatağına yatırdım. Acil servisi arayıp ambulans çağırdım. Başım dönmeye başlayınca bütün pencereleri açmam gerektiğini hatırladım. Yanına uzandım. Gerçekten erimişti ve sadece bana bulaşıyordu!

Birbirine aşırı bağlı ve köklü ailemin dünden beri ne durumda olduğunu anlatmayacağım, hayır! Çünkü kendimi bir saatli bombayı güzelce kurmuş ve Nur'un yanı başına bırakmış gibi hissediyorum. Kafam çok karışık. Yine de şimdi, ikimizin de birbirimize oyun oynamış olduğunu görebiliyorum. Her şeyden, en çok da kendisinden korkan Nur, bana model olmaya karar vermişti. "Bak bu atlatılmayacak bir hastalık değil" der gibi! Düzelmemişti; düzelmiş gibi davranmıştı. Böyle olacağını düşünmemiştim. Böyle planlamamıştım. Hani babanız sigara içtiğinizi öğrenince yıkılır; siz de bir daha içmeyeceğinize binbir yemin edersiniz. Bol bol sakız çiğnemeye, abur cubur yemeye başlarsınız. Öyle olacaktı. Oysa ben sizin bir gün, evdekiler uyuduğunda, odanızın kilitli çekmecesinden bir sigara çıkarıp içebileceğinizi unutmuşum. Nur bu yüzden gitti.

Bu gece düşüneceğim. Artık insanın, sevdiği birinin acı çekmesini engellemek için kendi gerçeğinin dışına çıkabilecek kadar güçlü; ve en sonunda amacına ulaşmanın yıllar süren yorgunluğuyla bu gerçeğe son verecek kadar da güçsüz olduğunu biliyorum. Yoksa tam tersi mi? Ben de işte, sabah hangisini seçeceğime karar vermiş olacağım.

↓

YEKTA KOPAN

Aşk Mutfağından Yalnızlık Tarifleri

İlk öykü kitabı olan 'Fildişi Karası' ile çok olumlu tepkiler alan Yekta Kopan, duru, abartısız, akıcı dili, yaşamın içinden seçilmiş, şaşırtıcı ayrıntılarla zenginleştirilmiş konuları, hüznün ve duygusallıkla mizah ve ironiyi dengede tutmayı başaran kurgularıyla, Türk edebiyatı içinde kendine özgü yolunu bulmuş görünüyor. A. Ömer Türkeş'in dediği gibi, "Yaşam kurgulanmalıdır" anlayışından yola çıkıp yazma serüvenine ağırlık verdiği hikâyelerinde anlatısını olaysız bir oyun olarak bırakmıyor. Bir kurmaca metin içerisinde olduğumuzu hiç unutturmadan hayata dair, biraz hüznü, biraz kırık, bazen ölümcül, zaman zaman da mizah yönü olan öyküler anlatıyor."

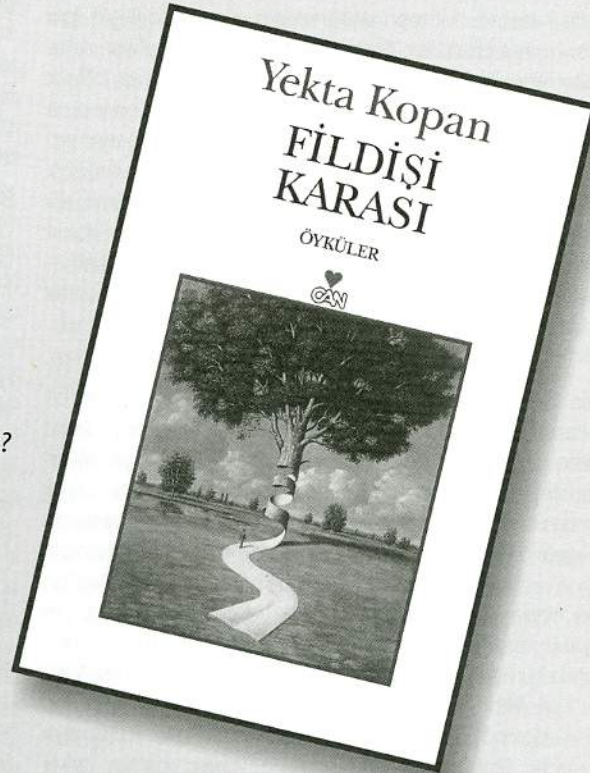
Yekta Kopan
AŞK MUTEAĞINDAN
YALNIZLIK TARİFLERİ

2.
BASIM

Yeni Öyküleri

"Sabah oluyor. Hastaneye gitmeye karar veriyorum. Şirketten çıkar çıkmaz, tatlı bir esinti yüzümü yalıyor. Bir çöp arabası gürültüyle geçiyor önümden, nefesimi tutuyorum. Yürümek iyi gelecek. İçimde Akın'ın hayati tehlikeyi atlattığı yolunda bir umut var. Tabii ya... Akın güçlüdür. Atlatacak. Geçen yıl bir öğrenci yürüyüşünde kafasına cop yediği halde çekime devam eden o değil miydi? Yarın yine açılışları, seminerleri, yürüyüşleri, muhabbetkuşlarını, üfürükçüleri, travestileri çekmeye beraber gideceğimiz o değil mi? Sefalılıköy halkının mahkemesi sırasında, "Onlara o kadar çok yalan haber sunduk ki, sonunda onlar da kendi yalan haberlerini yaptılar. Bizler de onlar kadar suçluyuz, o yüzden davacı değilim hakim bey," diyecek olan o değil mi?"

"Fildişi Karası'ndaki dünyalar, yazarın hayalgücünün zenginliğini, kaleminin kıvraklığını, dildeki ustalığını ve tüm bunların yanısıra iyi bir edebiyatçının sahip olması gereken en önemli özelliklerden biri olan alçakgönüllülüğünü ve samimiyetini yansıtıyor. Merakı sürekli ayakta tutan kurgular okurun da yaşama başka pencerelerden bakabilmesine zemin hazırlıyor."

YAYINLARI

<http://www.canyayinlari.com>
e-posta: yayinevi@canyayinlari.com

Anımsanmayan

H. Tuğrul Atasoy

Bakın, henüz o kadar içmedim; nasıl olur da, az önce sohbet ettiğimizi anımsayamam?

İş çıkışı iki tek atmanın keyfi bambaşka diye düşünürken içkisini yudumladı. 'İlk içki, ama sertmiş; İki yudumda çakırkeyf oldum sanki' dedi kendi kendine. Yandaki tabureye bir adam oturdu ve bir içki söyledi. Birden tuhaf bir hisse kapıldı. Sanki tanıyordu bu adamı. İster istemez adama takıldı gözleri, adam bu bakış yakalayınca başı ile belli belirsiz selam verdi. Nereden tanıyorum bu adamı diye düşündü ve nazik bir ifade takınarak sordu;

- Merhaba, şey sizinle daha önce tanıştık mı hiç?

- Benimle mi?

- Evet birden çok aşına geldiniz ama nerden anımsayamadım

Bu söz yanındaki adamın yüzünü allak bullak etti. Yüzünden bir sürü ifade aktı gitti. Sesi heyecandan titreyerek ;

- Az önce burada sohbet ediyorduk

- Burada mı nasıl olur

- İlginç bir hikaye dinlemek ister misiniz?

- Neden olmasın

- Şuradaki boş masaya geçelim isterseniz

İçkilerini alıp köşedeki boş masaya geçtiler. Adamın heyecanı sadece sesine değil titreyen ellerine de yansımıştı. Oturur oturmaz sordu ;

- Bakın, henüz o kadar içmedim; nasıl olur da, az önce sohbet ettiğimizi anımsayamam?

- Hem de uzun uzun sohbet ettik.

- İnanılacak gibi değil!

- Bara girdiğinizden beri ne yaptınız?

- Yalnız başıma oturdum.

- Ne kadar zamandır buradasınız ?

Saatine baktı, gözlerine inanamadı. Bara geleli tahmininden çok daha uzun bir süre geçmişti. Adamın sesi, şaşkınlığını böldü;

- Merak etmeyin. Sizin ya da belleğinizin bir şeyi yok. Sorun bende.

- Ne demek istiyorsunuz?

- Bakın ben anımsanmayan adamım; yani, beni kimse anımsamaz.

- Kuzum ne diyorsunuz siz?

- Ne dediğimi biliyorum. Beni bir süre göremeyen ya da sesimi duyamayan insan hemen unutup verir beni

- Bu akıldışı!

- Biliyorum. Ben bunu çözmek için yıllardır psikoloji fizyoloji psikiyatri nöroloji mitoloji ne bulduysam okuyorum. Bellek ile ilgili ne bulduysam... Başlarda

déjàvu

55

durumumu anlayamadım, olayı çözemedim. Öyle ki, bir tek insan beni beş dakika sonra anımsayabilse yıllarca akıl hastanesinde bile yatmaya razıydım. Hem bunu da denedim.

- Nasıl denedin?

- Psikiyatri doktorlarına görüldüm. Çoğu hasta olduğumu düşündü ama yatış işlemleri için iki dakikalığına gözden kaybolsam unutuluyordum. Bir doktoru tüm işlemler bitene dek yanımda kalmaya ikna ettim; ama, ertesi günü odadan çıkıp beş dakika sonra odaya giren hemşireyi düşünsene...

- Ee, ne oldu?

- Hastaneden atıldım.

- Şey... Diyelim dediklerin doğru. O zaman, hayatını nasıl kazanıyorsun, ne iş yapıyorsun? Ya ailen?

- Bir işe gereksinimim kalmadı. Kimse benden hesap istemiyor, kimse giydiklerimin parasını sormuyor. Haa tabii her an göz önünde olduğun küçük dükkanlardan uzak durmam gerekli

- Büyük yerlerdeki kameralar?

- Onlar sorun değil; sonunda, insanların eline düşüyorsun onlardan kurtulmam çok kolay. Tabii kokuya dikkat etmek şartıyla...

- Ne kokusu ?

- Az bulunan dikkat çekici olan parfüm tıraş losyonu falan... Eğer dikkat çeken az bulunan bir koku varsa üzerimde, insanlar bu kokuyu algıladıkları sürece unutulmuyorum... Hemen unutulmam için sesim ve görüntüm gibi kokum da ortadan kaybolmalı yani. Aileme gelince... Zaten yalnız bir adamdım; şimdi bir tek insanım.

- Ya kadınlar?

- Bu banko sorudur, yani kime bu durumumu anlatsam akla bu soru gelir.. Günü birlik ilişkiler için avantaj. Ötesi yok .Ha tabii günü birlik ilişkiler içinde kurallar var. Birlikte evine ya da bir otele gittiğim kadın kalkıp tuvalete ya da mutfağa gittiğinde yüksek sesle onunla konuşmam ya da şarkı söylemem gerekiyor. Yalnız kalmamak için barlara, gece hayatına mahkumum yani.

- Anlamadım?

- Yalnızca günü birlik ilişkiler kurmak nedeniyle değil konuşacak birileri için de barlar ve gece hayatı ideal. Konuşur tartışır, bedavadan ısmarlanan içkini içersin, sonra sıkılınca kalkar tuvalete gidersin hepsi bu.

- Tüm bunları bana niye anlatıyorsun?

- Öncelikle rahatlamak için nasıl olsa unutacaksın, unutmazsan da ben kurtulmuş olurum.

- Anlamadım.

- Yani artık anımsanan biriyimdir, öyle değil mi?

- Evet. Ama bak, tüm dediklerin doğru diyelim, ben seni tuvaletten sonra iyi kötü anımsayabilirdim değil mi?

- Bu yüzden hikayenin tümünü anlatıyorum ya: Bir umut. Bak tüm insanlar aynı sürede silmiyorlar belleklerinden beni. Senin gibi bazıları daha güçlü direnebilen bir belleğe sahipler, işte hikayenin tümünü de senin gibilere anlatıyorum. Kural bu. Benim de lanet olası sıkı bir belleğim vardı.

- Nasıl başladı bu?

- Böyle bir barda, belleğimin ihaneti... Herkesin unuttuğunu ben anımsadım birden, yok oldum

İçini bir sıkıntı bastı. Bu deli zırvası şey rahatsız etti beni, diye düşündü. Adam ifadesiz bir yüzle elindeki bardağına bakıyordu. Saatine baktı.

- Çok geç olmuş ben kalkıyorum dostum...

- Tamam hesabı bana bırak, sorun değil nasıl olsa.

- Görüşürüz mü demeliyim bilmem ama sana kolay gelsin.

- Sağol, olur ya sonra dediklerimi anımsarsan belleği kuvvetli dostlar ara kendine...

- Tamam.

Soğuk havaya çıkınca iç sıkıntısı hafifledi biraz. Eve doğru yürümeye başladı. Barlar ilginç yerler, her tür deli var diye düşündü. Kendi kendine güldü. Ama adamın anlattığı çılgın hikaye, bellek konusunda daha önce hiç düşünmediği şeylere dikkatini çekmişti. İnsan böyle bir duruma düşse, dünyada cehennemi yaşardı belleklere yer etmeden. Diğer insanların belleklerinden silinmek, hiç iz bırakmamak... Bu düşünce ölüm gibi soğuktu, bu duruma düşmek, yaşarken ölmekti. Evinin önüne geldiğinde yine için için gülmeye başladı. Deli adam işte on dakikadan sonra tüm anlattıklarını anımsıyorum diye düşünüyordu bir yandan. Kapının zilini çalmadan kendine çeki düzen verdi, yüzüne sevimli bir gülücük yerleştirdi. Zile dokundu. Bir dakika sonra karısı açtı kapıyı, karşısında kendisini gören karısı eliyle geceliğinin önünü düzeltmeye çalışırken şaşkın bir ifadeyle sordu;

- Buyurun kimi aradınız?

...

O gece barın kapısından çıkmakta iken, barmenin kaba bir tavırla seslenip içkilerin parasını istemesinden, hiç kimse o adam gibi büyük bir mutluluk duymadı.

↓

déjàvu

56

Aklımı korumalıyım,
görüntüleri belleğimde
tutmaya çalışmalıyım.
Yoksa buradan kendim
olarak çıkamayacağım.
Buradan çıkmak...

İki günden beri bu berbat yerdeydi. Yani, o akıl almaz anın üzerinden yaklaşık iki gün geçtiğini ve bulunduğu yerin de berbat bir yer olduğunu tahmin ediyordu. Bunun için nedenleri vardı. Zaman kendini unutturmuştu. Karanlık, sürekli karanlık, dilsiz bir adamın beyinde biriken düşünceler gibi bir çıkış yolu arıyor, tıkanmış kanallarını zorluyordu. Bu uyusukluğu kovmak için burnunu oynatıp, dudaklarını ısıtıyordu. Soluk aldıkça, nemli, yapışkan bir hava ağzının içinde dolanıp kendini ısıtıyor, burnundan sıcak ve mutlu bir şekilde ayrılıyordu. İki gün önce neler olup bittiğini düşünmeye çalıştı. Neler görmüştü? Bir motorun donmaması için sürekli düşük devirde çalıştırılması gibi, hafızasından karmakarışık görüntüleri çağırıyordu. Evet, iki gün önce her şey normaldi. Bütün sesleri duyuyor, bütün renkleri görüyordu. Hayatın bulamacı içinde gittikçe değersizleşen yüzlerce görüntü, ses... Şimdi teker teker hepsine ihtiyacı vardı işte. Yola tüküren bir adama, uyuz sokak kedilerine, okula giden çocukların sokak boyunca neşeli ve gürültücü yürüyüşlerine, çöp bidonundan düşmüş, yırtık kareli bir terliğe... En son hangi giysi vardı üzerinde? Krem rengi yün kazak, siyah kadife pantolon. Saçlarını önceki gün kestirmişti berbere. Fazla ileri gidip makasının hızını kesemeyen adama kızmıştı. Aynadaki memnuniyetsiz yüzünü düşündü. Berber oralı olmamış, işine devam etmişti. Saçı kuruttu, hafifçe briyantınledi -istememişti oysa- ve en son numara olarak arkadan ayna tutup havlu attı. Ters ters bakmıştı, ama adam oralı değildi. Kasanın başında ücretini bekliyordu. "Suç sende" demişti, kapıdan çıkarken. "Neden her zamanki berberine gitmedin? Hayatta vazgeçemediğin alışkanlıkların olmalı. Sürekli gittiğin, koltuklarını ya da ses düzenini iyi bulduğun bir sinema, pizzasını ya da aromalı çaylarını sevdiğin bir kafe, raf düzenine bayıldığın bir kitapçı... Geçmeden edemediğin bir sokak. Görmeden geçemeyeceğin bir manzara. Neden böyle düz adamın tekisin sen?"

"Neden böylesin sen?" diye mırıldandı. Soğuk beton sesi çekti, ağzından buhar çıktığını duyumsadı. "Hoh!" dedi. "Böyle durumlarda bir şarkı mırıldanılabilir mi acaba?" Vazgeçti. Neye yarardı ki bu? Mezarlıktan geçmiyordu, ölümün kendisi olmuştu çünkü. Ve ölümler şarkı söyleyemezdi.

"Hâlâ seviyor muyum onu?" Yüzünü aklına getirmeye çalıştı. Soğuk ve küstah bakışlı gözlerini. Karnında ılık bir su gezindi birden, başını salladı yavaşça. Onu şimdi buraya getiren nedenleri düşünmeye çalıştı. Aslında ortada bir neden filan yoktu, varsa da bunu henüz kendisi bilmiyordu. "Aklımı korumalıyım, görüntüleri belleğimde tutmaya çalışmalıyım. Yoksa buradan kendim olarak çıkamayacağım. Buradan çıkmak..." İnanılır gibi gelmiyordu ona. Şimdi, bir saat sonra, ya da yarın sabah. Ne olabilirdi ki? Kapana kısılmıştı işte. Birileri onu, yarım yamalak kotarmaya çalıştığı hayatının içinden çekip almış, buraya kapatmıştı. Son altı aydır yaşadığına hayat denilemezdi zaten. Ağır geçen- geçmek bilmeyen saatler, günler, uykusuzluk, iştahsızlık. Saplanıp kaldığı ve çözümünü bir türlü bulamadığı düşünceler. Aşk acısı... "Güzel bir son gerekti" diye düşündü. "Bıçak gibi. Oldu işte."

Oturduğu yerde kıpırdandı. Arkaya bağlanmış ellerini oynatmaya çalıştı. Elleri artık yoktu, omuzlarından ötesini hissetmiyordu. "Yüzbinlerce karınca kemirdi kollarımı. Ve ben de bu yüzbinlerce karıncaya yüzbinlerce isim vererek oyalanabilirim. Off, saçmalama... Burada biraz daha kalırsam kendime yeni bir isim vermem gerekecek asıl. Bu iyi bir şey mi? Belki iyidir." Evini, pencere önündeki koltuğunu, kitaplarını düşünmeye çalıştı. "Kütüphanenin ilk rafında hangi kitaplar vardı? Soldan sağa? Sağdan sola? "Ne önemi vardı ki? Evdeki bütün diğer eşyalarla birlikte kitapları,

deniz kızlarının şarkısı

kasetler, cd'ler, fotoğraflar, tuttuğu notlar, yazdığı yazılar havada son bir kez uçuşup, uslu uslu buldukları yere konmuşlardı.

'Hiçbir şey dilemiyoruz, hiçbir şey öbür dünyadan; Yalnız deniz üstünde bir ışık, deniz üstünde yalınayak bir ışık ve uykuya dalmış karalar...'

Bu dizeleri böylece hatırlayvermesine şaşırı. Hiçbir şey ezberleyemezdi oldum olası. Çok sevdiği yazarlardan, şairlerden bile olsa. Gerektiği zamanlarda bile, alıntı yapıp konuşmalarını süsleyemez, yaldızlayamazdı. Ve kendi yazdıklarını bile unutturdu çoğu kez. "Sessizliğin yükü bu... Kendine bir düzenek arıyor." Birden sevindi, arkasındaki duvara dayanarak ayağa kalkmaya çalıştı. İlkinde soğuk betona gerisin geri düştü. Bir daha denedi, üçüncüsünde kalktı. "Hiçbir şey dilemiyoruz ve bilmiyoruz. İyi bir savunma olabilir bu." Aslında bunun iyi bir cevap olmadığını sızlayan kemikleri göstermiş olmalıydı.

"Bir şey bilmiyorum. Gerçekten..."

"Bizi ikna etmen gerek ve şu anda edemiyorsun."

"Yemin ederim. Yalan söylemiş birileri, tanımiyorum."

"Madem bilmiyorsun, eh salıverelim seni o zaman. Cici çocuk. Ne dersin? Ya da...Hatırlamak bazen zaman alır. Yardımcı olalım, ha?"

Yanağına gelen yumruğun şiddetinden kafatasının kırıldığını zannetmişti. Bir daha, bu kez dudaya... Dudağı ezilmiş bir denizanası gibi ılık bir pelteye dönüşmüştü. En son, karın boşluğuna iki sıkı tekme... Bayılmıştı.

'Camdan dudaklarla öptü beni, incecik üşümüş dudaklarla Ve ben kesilmekten değil, onun buz sessizliğinden korktum Kendi kırılmışlığıyla acıyan'

Köpeği Mitos'u düşündü. Zavallı hayvan apartmanı ayağa kaldırıyor olmalıydı şimdi. Belki de yönetici çoktan kapıyı kırdırmıştı. Mitos sokaklardaydı, açtı. O gece geldiklerinde, hayvancağız da sırtına şiddetli bir tekme yiyip inlemiş, köşeye sıkışmıştı. Korkaçın tekiydi, havlıyordu ama ısırılmıyordu. Dış gösteriyordu yalnız. O hiç sevmemişti köpeğini. Birlikte yaşadıkları aylar boyunca, sık sık tiksintisini belli etmiş, kendisini de bir köpeksever olduğu için aşağılamıştı.

"Köpekler efendisiz yaşayamayan yaratıklar. Sadakat de yalnız onlara yakışan bir erdem. Tahammülüm yok, al şunu gözümün önünden."

"İyi bir sevgiliydim" diye söylendi. "İyi bir köpektim yani. Her istediğini yaptım, her söylediğini dinledim. Kitaplarına gömülmüşken portakal soyardım, elma. Acımasızca dişlerdi, notlar alırdı. Bana hiç göstermediği yazılar yazardı. Sonra onları dosyalara yerleştirir, giderdi bir yerlere. Mürekkepli ellerini severdim, o beni kısa boylu bulurdu. Ve biraz aptal tabii. Başka? Kremalı mantar çorbanı severdi, derli toplu oluşumu. Dağınıktı çünkü. Dağınıklığını zekasına yorardı." Beynimde binlerce küçük kutucuk var. Hepsini aynı anda çalışıyor ve işini yapıyor. Her organizma gibi posa atıyor tabii ki... Evin her bir köşesinde gezinen çorap teklerinin, sütyenlerin, iç çamaşırlarının ve ağzına

kadar dolu küllüklerin bu küçük kutucukların dışkısı olduğunu düşünüp, gülümseyerek toplardım."

Bütün bunları anımsarken; şimdi bu soğuk, nemli odada, gözü bantlı, elleri bağlı, patlamış dudaklarıyla duruyor olmasının nedenini gerçekten bilip bilmediğini düşündü. "Hayır, bu heriflere yalan söylemiyorum. En azından nerede olduğu konusunda. Bilmiyorum gerçekten. Bilmek de istemiyorum. Bir şeylere bulaşmıştır, aranıyordur. Birileri yakalanıp, benim eski sevgilisi olduğumu falan yumurtlamışlardır. Arkadaşlarını tanımazdım pek. Beni onların içine sokmazdı, dışarıda benimle yaşadığından çok farklı bir dünyası olduğunu bildirdim yalnız. Sahi, benden utanırdı. Birileri telefonla arardı bazen. 'Aradığımı söylersiniz. Teşekkürler...' Ona iletmişim, 'Tamam' derdi kısaca, odaya çekilip telefon ederdi bazen. Bazen evden çıkıp giderdi, geç gelirdi. Yüzüne bakardım. 'Ne?' derdi umursamazca, 'Hesap sormayacaksın her halde?' "

Üşüyordu, açtı, susamıştı. Su... Aklına gelince, artık tükürüğünün ıslatmaya yetmediği kavrulmuş ağzını yokladı diliyle. Kurumuş, gerilmiş boğazı yanıyordu. Yutkundü. Aklına kesilmiş bir limon getirmeye çalıştı. Eksi, sulu, tuzlanmış bir dilim limon... Hayır, beyni imgelere kapalıydı artık; belki o da kurumuş, taşlaşmıştı. "Buna ne kadar dayanabilirim?" diye düşündü. "Bildik numaralar yapacaklar her halde. Yanımda bir bardaktan şırl şırl su dökmek, ya da şapırdatarak içmek? Bardağı ağzıma dayayıp tam dudaklarımı ıslatmışken geri çekmek? Uyutup beş dakikada bir uyandırmak? Dayanabilir miyim?"

O nerede şimdi, ne yapıyor? Belki başka bir ülkeye kaçtı. Durumumu bilse gelir miydi? Evet, ben gerçekten aptalım..."

Dışarıda bazı gürültüler oldu, demir kapı açıldı, ayak sesleri. Korkuyla diz çöküp bekledi. Adımlar ters yönde yinelendiler, kapı kapandı. "Biri daha" diye düşündü.

Uyandıığında her yeri tutulmuştu. Tam olarak uyuduğu da söylenemezdi zaten. Öyle çok üşüyordu ki, yerdeki ince şiltenin üzerine bir top gibi kıvrılmış, büzülmüştü. Bir rüya görmüştü yine de, anımsamaya çalıştı. Renkler vardı, sarı. Evet, ışıklı güzel bir günde. Bir piknik... Yeşil çimenlerin üzerinde kareli bir örtü. Plastik tabakları diziyordu, sepetten yiyecekler çıkartıyordu. Ama yalnızdı, kendinden başka kimse yoktu. Etrafına bakındı, ağaçların arkasına gitti. Mitos uzaktan bulunduğu yere doğru beyaz tüylerini kabartarak koştu. Ağzında bir şey vardı. Bir ölü kuş. Köpek kuşu ayaklarının dibine bırakıp çöktü. Dilini çıkartıp salyalarını akıtarak yüzüne bakıyordu. Ödül bekliyordu, haketmişti. Bir an Mitos'a öyle kızdı ki; ensesine tokatı yapıştırdı. "Al götür bunu, yapma bir daha!" Köpek ağlamaklı sesler çıkartarak kuşu dişlerinin arasına aldı, koşarak gözden kayboldu. O sırada uzaklardan gülüşüp konuşarak gelen kadınlı erkekli bir grup gördü. Bulunduğu yere yaklaşıyorlardı hızla, aralarında O'nun sağlıklı, mutlu yüzünü seçti. Saçlarını iki yandan örmüş, ayaklarını pat pat vurarak gururla ve sevinçle yürüyor, bir izci kız gibi... Grup kendisini görmezden gelerek

örtünün etrafına kuruldu. Şakalar, kahkahalar, şarkılar. Neşeyle tavuk butlarını kemirmeye, şarapları içmeye başladılar. Yürümek istedi, ayakları betonla sabitlenmiş gibiydi. 'Beni bekleyin!' demek istiyor, ağızından ses çıkmıyordu. Bir süre sonra O, 'Hadi arkadaşlar, doydunuzsa kalkalım' dedi, umursamazca kalkıp yürüdüler, bir an sonra gözden kayboldular. Yiyecek artıklarıyla dolu tabaklara bakıyordu. Bir kaç serçe ekmek kırıntılına kondu. 'Son Yemek' diye düşünüyordu uyanırken, 'Son Yemek, kurbanın davet edilmediği ...'

Öyle büyük bir öfke duymuştu ki; ne soğuk ne açlık ne de susuzluk, umrunda değildi artık. Bu öfkeyi çok daha önce, ondan ayrıldığı gün duyabilseydi keşke. Yok, ayrılmak değil, terk edildiği gün. Eşyalarını bir çırpıda toplayıp gitmişti. Ama tabii... Evde kalanlar. Mavi bir soket çorap teki, radyatörün üzerinde kurumaya bırakılmış bir fanila, banyoda diş fırçası, bir kaç toka.... " Bildiğim herşeyi bir çırpıda anlatacağım. Adamlara istediklerini vereceğim. Bu işlerle bir ilgim olmadığını, yalnızca bir kaç ay birlikte yaşadığımızı söyleyeceğim. Doğrusu da bu zaten. Neden koruyorum ki onu? Artık ne anlamı var? Onu içimden atmalıyım. Aşk, aşk... Başka neleri mazur gösterebilir bize? Bizi bize sunmayan o ayna kırılmalı. Cam kırıkları havaya dağılmalı. Cam kırıkları can acıtmalı, batmalı, kanatmalı... Ya sonra? Buradan çıktığımda, yani çıkabilirsem yeni bir hayata başlayacağım. Bitirilmemiş bitirme tezimi bitireceğim. "Güldü." Başka bir kadın? Neden olmasın? Hayatın henüz görmek isteyeceğim kadar yüzü kalmıştır herhalde..."

Omuzlarını oynattı. Artık buna katlanamayacağını hissediyordu, çıldırmak isten değildi. Birlikte çekti oldukları ilk ve son fotoğraf gözünün önüne geldi birden. Mitos'un kitaplığın üzerinden alıp kemirdiği fotoğraf. Köpeğe kızmadan oturup ağladığı an. Yeniden ağlayacakmış gibi hissetti kendini. Güneşli bir gün hatırası... İki mutlu yüzün hatırası. Kaybolmuş hayatların hatırası. "Fotoğraf olsaydı anlatabilirdim her şeyi. Değerdi buna. Ama yok, hiçbir kanıt yok. Seninle yaşadığıma dair, seni çok sevdiğime dair. Hayır, hayır... Seni hiç tanımamış biri gibi davranmaya devam edeceğim. Seni hiç tanımamış biri nasıl olabilirse öyle. Bakışlarımı (bandı çıkarırlar her halde) ve sesimi değiştirerek yokluğunun ardına saklanacağım. Provasını yapmalıyım onlar gelmeden önce. Bir yalanın provasını. Ne diyeceğim onlara? Önceki söylediklerimi tekrar edeceğim. Öyle bir kadını hiç tanımadım, bakın milyonlarca insan onu tanımadı. Onlardan biriyim olsa olsa. Size faydam dokunmaz, bırakın gideyim. Tehlikesiz, zavallı adamın tekiyim ben. Bu işlerle hiç bir ilgim yok. Nereden anlayacaklar? Parmak izlerin silinmiş, öpüşlerin üzerinden aylar geçmiş. Yeni bir deri edinmişim, gidişinden sonra yüzlerce kez tükürmüşüm, tırnaklarımı kesmişim. Senden önceki yüzümü hatırlamaya çalışıyorum. Hayali bir aynanın önündeyim, siyah saçlarımı tarıyorum ılık çalarak. Ağızımı açıp dilimi çıkartıyorum. Sağlıklı, pembe bir dil. Göz kapaklarımı sanki bir boşluğun üzerine kapatıp yeniden açıyorum. Gözbebeklerim henüz seni görmemiş. Ben şimdi o yüzü arıyorum. Kendi kendimin, senden önceki kendimin birebir

kopyasını çıkartıyorum. Kazadan beş dakika önceki halim. Olaydan önceki fotoğrafım. Orada aptal bir pervaneyim. Göz göre göre, kimseler görmeye görmeye öleceğim. Kendim bile bilmiyorum. Hayır ! Yapamam. Yeteneksizim. Anlarlar. Görgü şahitleri...Bizi birlikte kim gördü ki? Adamlar inanmayacak. Hâlâ aşık bir yüzü diğerinden ayırabilir, izini sürebilirler. Dudak kenarında bir seğirme, kirpiklerin hızla birbirine değışı, burun kanatlarının bir kokunun anısıyla genişlemesi... Yaralı bir hayvan yaralı bir hayvandır sadece. Yapamam... Ben artık senin gölgenin vurmadığı o duvarı hatırlamıyorum..."

Dışarıdan ayak sesleri geldi. Demir kapı gıcırladı. Odanın kapısı açıldı az sonra. İçeriye girdiler.

"Nasılsın, iyice dinlendin mi barı?"

"Bugün de konuşmayacak besbelli. Amma dayanıklıymış. Çok mu sevdi arkadaş o kahpeyi?"

"Daha bir şey yapmadık ki dayansın. Şimdi yeni numaralarımızı görünce..." Güldüler.

"Yok yok. Arkadaş şakacıdır. Valla Müdür kızdı bize. Bak, yukarıdan senin için bir şeyler gönderdi. Susadın, açsın. Ne dersin?"

"Susadım..." diyebildi.

"Hah, şöyle. Ama karşılığında herşeyi anlatacaksın, söz?"

"Birşey bilmiyorum ki anlatayım ? Ellerimi çözer misiniz?"

"Yok canım, şimdi olmaz. Ne demek birşey bilmiyorum. Bir yıla yakın yaşamadın mı onunla ? Hem bak, biz sana su değil daha güzel birşeyler vereceğiz. Dedim ya, yukarıdan gönderdiler. Bak burada meşrubatlar var. Ne istersin ? Kola fanta?"

"Fark etmez" diyebildi. Dudakları ıslanmaya başlamıştı. Kapağın açılma sesini duydu. 'Tıss...' Sonra köpüklenerek bardağa dolan gazlı içeceğin 'Lok lok' dökülme sesini. Kabarcık sesleri bir süre devam etti, sonra kesildi. Artık dayanamıyordu. Adam yanına geldi:

"Gördün di mi hanyayı konyayı? Kadınlara değmez arkadaş, al iç şunu."

Dudaklarını uzattı. Bir an reklamlardaki gibi baloncukların burnuna sıçramasını bekledi. Ağızından sıvı boşaltan el aceleciydi, bardağı birden havaya kaldırmıştı. Sıvıyı, tadını alamadan yuttu.

"Nasıl, iyi mi? Bir yudum daha ister misin?"

O an suyla seyreltilmiş sidiğin tadı ağızına, burnuna doldu. Öğürerek öne eğildi. Midesindeki ekşi suyu kustu. Acidan kasılmıştı. Gülüyorlardı.

"Arkadaş şakacıdır, dedim ya. Pek güzel taklitler yapar, sesler çıkarır. Sahi sanırsın..."

Kapı kapandı. Ayak sesleri uzaklaştı. Burada tanrı yoktu, biliyordu. Ne O, ne aşk, ne kendisi, ne hayat... Ne de Kolafanta. Hiçbir şey yoktu...

↓

Sevim Burak'ın yazdığı sayfaları perdelere iğnelediğini eski bir dergide okuyup, evdeki çalışma odamın perdelerini müsveddelerimle kapladığımda ya da Balzac gibi sabahın köründe yazmak için saati beşe kurduğumda mutlu oluyordum. Sait Faik gibi saman kağıda, küt burunlu kurşun kalemle yazdığım da...

Geçen salı 38 yaşına bastım. On dokuz yıl önce, tam olarak ne olduğunu hatırlamadığım bir pazar gününden beri de, hayatta yazar olmak istediğimden eminim. Üçüncü cümlede sadede gelirse, çok yazdım, ama asla bir yazar olmadım. Sekiz yaşındayken sokakta gördüğü her şeyi üşenmeden, iki yıl öncesinin düz lacivert kapaklı eşantiyon ajandasına yazan ben, edebiyat sınavlarında en azından yirmi puanı hep kompozisyon bölümünden aldım. Üniversitede kafa dengi arkadaşlarla fanzinler çıkardım, yarışmalara dosyalar, edebiyat dergilerine öyküler yolladım. Çok da başarısız değildim, aralarında yayınlananlar oldu, birkaç yarışmadan annemin komşularına anlatmaya değer gördüğü mansiyonlar kazandım. İlk romanımı, altı yaşında beş kez okumuştum. Okuduğumu beğenmişim ve insan sevdiği bir oyuncakla nasıl her gün oynarsa, bir kitap da sürekli başa dönerek tekrar tekrar okunur sanıyordum; ta ki yeni bir oyuncak alınana kadar. 38 yaşına gelene kadar döne döne okuduğum romanlar, öyküler, şiirler de oldu, türlü nedenlerden beşinci sayfada bıraktıklarım da... Lafı dolaştırdığımı farkındayım, ama (kendi) kalemim derdimi iyi anlatmaya yetseydi zaten yazar olur, ansiklopedilerden ya da kitapların ikinci sayfalarından yazarların biyografilerini okuyup okuyup ilk kitaplarını kaç yaşında yayınladıklarını usanmadan hesaplamaz, imza günü olan kitabevlerinin önünden, evde çaydanlığın altını açık unutmuşum da o an farketmişim gibi geçmez, gazetelerde, edebiyat dergilerinde yeni kitaplarıyla ilgili röportaj yapılan yazarları bu kadar kıskanmazdım. On dokuz yıl; bu dünya üzerinde geçirdiğim zamanın yarısı eder...

Şöyle düşünün... Aşıksınız. Sevdığınız kadına, ona, o ana ya da çok banal olacak, ama duygularınıza dair çok içten ve çok özel bulduğunuz bir cümle kuruyorsunuz ve sevgilinizin gözünde öyle bir bakış var ki "seni anıyorum, ama aynısını başka biri daha önce söylemişti" diyor. Suratında onaylamaya benzer sevecen bir hareketlilik oluyor, ama ya mevzuyu değiştirmek isteyen sağ eli saçınıza gidiyor ya da o mutfağa kahve yapmaya... Sevgilisine, eski sevgilisinin sıfatlarıyla seslenen bir adamın hiçbir şansı yoktur, bana inanın.

Ortaokuldaki edebiyat öğretmenim de Borges'in dediğini demişti, işe sevdiğim yazarları taklit ederek başlamalıydım. Peki ya insan hep başladığı yerde kalır, kendini "... gibi yazmak"tan alıkoyamazsa? Her yazdığı bir başkasının satırlarını çağırıştırıyor, okuyana çalıntı, ucuz bir taklit hissi veriyorsa? Söyleyeceği bütün sözlerin, hem de kullanmak istediği bütün noktalama işaretleriyle birlikte çoktaaan söylendiğini, eğer hayatta illa bir şeyler yazmak için inat ederse en fazla birilerinin "remix"ini yapabileceğinden emin olursa? Ben söyleyeyim, aynaya baktığında çok sevdiğiniz bir aktörü görmeye benziyor. İlkinde hoş bir fantezi, ama ikincisinde elinizi attığınız anda buluverdiğiniz burnunuzu gözlemlerinizle görmek istiyor, çorba kaşıklarının tersinde deforme yüzünüzü arıyorsunuz. Böyle devam edemeyeceğinizi söylüyor size bir şey...

Cumartesi geceleri ya da hiç yaşanmaması gereken pazar öğleden sonraları, çekirdek aile eğlence programlarının vazgeçilmez konuklarıdır onlar; çıkar Bülent Ersoy, Barış Manço taklidi yaparlar. Sesleri, mimikleri, Bülent Ersoy'un aynısıdır; işte elleri kolları ile Barış Manço karşınızdadır. Yetenekse yetenek... Ama onlara

gölümseyerek, içinizde hafif bir burkulmayla bakarsınız; daha fazla yapabilecekleri, hayatta daha fazla olabilecekleri başka bir şey yoktur. Bunu izleyen de bilir, sunucu da, taklidi yapanın kendisi de.

Ve karşınızdayım... Şimdi size bir Boris Vian taklidi yaparım aklınız durur; bilmediğiniz bir öyküsü sanırsınız. Yetenekse yetenek... Başınız döner, bir başka öykü için "Bu Sabahattin Ali miydi?" diye sorarsınız. Yeterince taklidi yapıldı, ama Kafkaesk mizansenlerde de üzerime yoktur. Görmeyince inanmayacaksınız biliyorum, "olmaz" diyeceksiniz, haddimi bilmediğimi, kendimi bir halt zannettiğimi düşüneceksiniz. Bülent Ersoy taklidi yapanlara gösterdiğiniz hoşgörüyü benden esirgeyeceksiniz. Söyledikleriniz, içimi daha da ufalayacak, ben de kendimden şüpheye düşeceğim. Gözlerim, burnum, ellerim bana ait değilmiş gibi gelecek. Kendi başıma gazete bile satın almama güç bırakmayacaksınız. Bugün benden taklit yapmamı istemeyin lütfen; iyi taklit yapanların mideleri çok bulanır, biraz dinleyin.

"Sen de yazma be yazma kardeşim, şart mı" diyeceksiniz, "İşte sende yetenek yokmuş!". O kadar basit değil, sorun sadece Borges okuduktan sonra Borges'i, Sevim Burak okuduktan sonra Sevim Burak'ı, taklit eden demeyelim de, çağırıştıran şeyler yazıyor olmam değil. Virütik bir hastalığı bir odada tek başına atlatır gibi, kendime engel olamıyorsam yazarım, sonra da (sararmış yüzümü, karnımdaki döküntüleri) kimseye göstermeden saklar, bu kişiliksizlik türüyle yaşamaya çalışırım, değil mi?

O kadar değil. Beckett'in yazacaklarını en iyi yürürken düşündüğünü okuduğumda, bürodan çıkıp üç saat boyunca yürüyüp geri geldiğim zamanlar oldu benim. (Bu arada söylemeyi unuttum, edebiyatçı olamayacağımı üniversiteden önce keşfedince hukuk okudum; benden beklenen önceden yazılmış birtakım şeyleri doğru zamanda kullanmaktı; şimdi en azından avukat olarak fena değilim.) Ya da Sevim Burak'ın yazdığı sayfaları perdelerle iğnelediğini eski bir dergide okuyup, evdeki çalışma odamın perdelerini müsveddelerimle kapladığımda ya da Balzac gibi sabahın köründe yazmak için saati beşe kurduğumda mutlu oluyordum. Sait Faik gibi saman kağıda, küt burunlu kurşun kalemle yazdığım da... Marguerite Duras'ın kahramanları Campari mi içiyorlar, tadını hiç sevmesem de en azından bir ay İstanbul'un Campari satan barlarını dolaşıyordum. Büroya giderken birinci köprüde trafik sıkıştığında aklıma hâlâ Cortazar'ın "Güney Otoyolu" geliyor, günlüklerim Sylvia Plath'inkilere benziyor, arkadaşlarıma "Kafka gibi ölmeden önce bütün yazdıklarımı yakması için hangisine

güvenebilirim?" diye bakıyorum. Futbolla pek alâkam yoktur, Camus gibi kaleci olabilmek için az uğraşmadım. Boris Vian'dan özenip saksafona başlamam tam bir hüsrandı, o ayrı. "Suç ve Ceza'nın geçtiği yerleri görebilmek için Rusya'ya gitmek istedim; karım "o parayla başka yere gitsen" dedi... Bir kadına söylenebilecek en güzel sözü Mayakovski sevgilisi Lili'ye söylemişti: "Sen kadın değil bir istisnasın". Umarım bu yazdıklarımı karım okumaz, ama bunu söyleyip de gözlerindeki pırlıttan tatmin olmadığım dördüncü kadınla mecburen evlendim. Kadınlarımda hep Madam Bovary'nin ateşini aradım; adını unuttuğum kahramanlar gibi sevdim. Sadece biyografilerini okuduğum yazarların hastalıklarına özendim; sağlam ciğerlerimden, tıkr tıkr işleyen kalbimden, akıl ve ruh sağlığımdan utandım. Taklit ettiğim sadece yazdıkları değildi, anlıyor musunuz? Kendimi tanımayan, aslında nasıl bir hayat sürmek istediğimi, en sevdiğim rengi ve beni hayatta en kızdıran şeyin ne olduğunu aslında bilmiyorum. Acınası bir haldeyim. Benim bir imzam yok; hiç de olmadı.

Zamanla kendi geçmişimi algılayışım da değişmeye başladı. "Sözcükler"i okuduğumda Sartre gibi bir çocuk olduğuma inanıyordum, sonra kim bilir nerede okudum, hiç çocukluk anım olmadığına karar verdim. Güya Tezer Özlü gibi kız kardeşlerime de isimler takmıştım. Kaç kişiye başkasının ilk aşkını anlattım; babamın "öyle" öldüğünü söyledim. Geçmişim okuduğum romanlarla tamamladığım parçalar sayesinde anlamlı bir bütün oluyordu; annemin anlatacağı çocukluğumdan öğreniyor, zaten hiç bir şey hatırlamıyordum. Beş yıl öncesine dair bile anımsadıklarım azdır benim, o parçayı henüz bir yerlerde okumamışım. Taklide değer bir parça henüz bulunamamıştır. İlk romanımı altı yaşında, beş kez okudum mu demiştim?

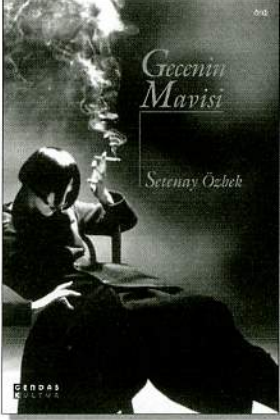
Cioran "Bir yazarın 'kaynakları' utançlarıdır" demiş, "bunu kendinde bulamayan ya da bundan kaytaran kişi, ister istemez aşırıya ya da eleştiriye yönelir". Bugün ilk kez kaytarmadım, dilim döndüğünce, deli gibi utandığım ve artık birlikte yaşamadığım içimdeki diğer "ben"den söz ettim size. İnsanın hiçbir şey olması değil, bunun farkında olması asıl katlanılmaz olan, inanın. O kadar utaniyorum ki bu anlattıklarımın, sanırım imzamı yine atamayacağım. Zaten yazdığım doğru dürüst bir şeye de benzemedi. Bu dergide daha önce gördüğüm, bir kadının adını seçtim kendime. Olur ya, bir gün ünlü bir yazar olursam, iyi kötü bu da benim dilim olursa, insanlar beni taklit ettiğini düşünsünler. O da utansın.

↓

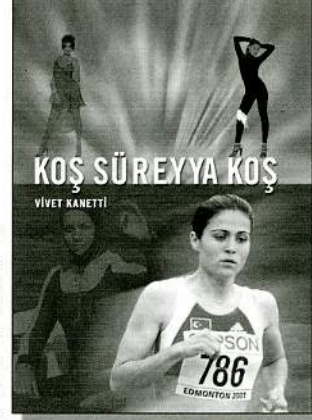
Adres Değişikliği
hayaletgemiciler@yahoo.com

sirenelerinkâbusu

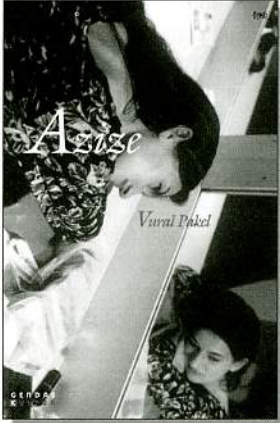
61

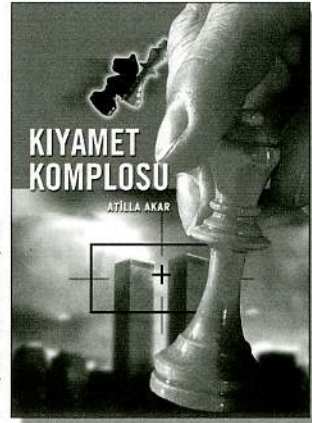
Duygusal düşüncenin şehirdeki sahnışı, yaşamın hileli zarlariyla bir el oynanışı... Medeniyetin kirliliğine merhametle yaklaşan bir yazar.

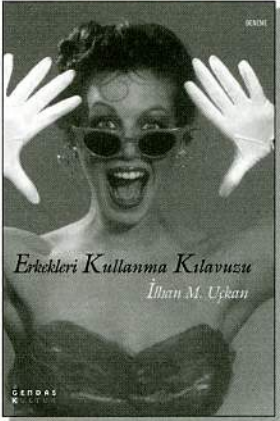
Vivet Kanetti, Türkiye'de kadının durumuna dokunduğu bu kitabı, serüvenleri ve dirençleriyle, sadece sporda bir kariyer düşünen kızlara değil, hayatta ideal sahibi bütün kadınlara örnek oldukları için, Süreyya Ayhan ve Yasemin Dalkılıç'a ithaf ediyor...

Sözcüklerin kalbinde yaşayan bir öykücü. Karanlık dünyamızı mercek altına alıp, dipsiz kuyuları aydınlatıyor. Aşkı ve yoksulluğu tek kalemde yudumluyorsunuz...

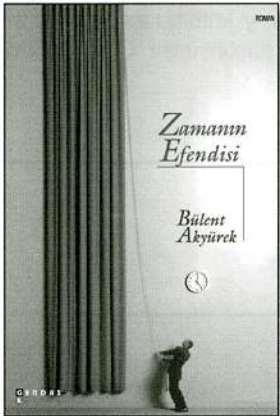
11 Eylül saldırısının faili kimdi? Zihinlerde oluşan uçurumlar öylesine büyüktü ki, yapılan resmi açıklamaların hiçbiri insanları tatmin etmedi. Çünkü cevap başka yerdedi. Kitapta konularında uzman yazarlar sorunun cevabını araştırıyor...

İşte kadınlarımız ve genç kızlarımız için ve "daha iyisini yapmak istiyorum" diyenleriniz için yapabileceğiniz egzersizler, ev ödevleri, aşk dersleri ve seks oyunları!..

Erdoğan Aydın, bu kitabında, devlet-toplum ilişkilerini, çarpıtılmış "milli çıkar" ve tarih anlayışını sorgulamakta, milliyetçiliğe karşı toplumcu bir bakış açısı oluşturmaktadır.

Kırılgan zaman Mahçup dakika ve fütursuz saniyeler... İşte arada kalan 'an' zaman...

Erdoğan Aydın, konunun uzmanlarından biri olarak siyasal İslam ve İslamcı harekete, devletin din politikalarına ve Anadolu'nun ezilen kimliği Aleviliğe ilişkin kapsamlı açıklamalar sunmaktadır.

Çok Şey Bilenlerin Sevilmediği Kasabalarla İlgili Haritadır*

Şimdi dönüp baktığımda, dönüp bakıp durup düşündüğümde, o hevesinin çok hoşuma gittiğini görebiliyorum.

"Bugün kim ben olacak?" "Kim benim yerime geçecek?" Ardından neşeli, sonsuza kadar yankılanacak yanıt geliyordu: o, o, o.

Sınıfın en çalışkanı değildim, mahallenin en güzeli değildim, gözlerim de, tavırlarım da, varlığımla var ettiğim bir dehanın kanıtı olmaktan uzaktı. Üzerime konacak her tür ağırlığı, bir çift yeşil anteni bile, kendiminmişçesine taşıyabilecek kadar tanımsız biriydim. Sabahları yoklama sırasında "buradayım" diye bağırdım, sonra da içimden orada olduğumu söyleyişime inanmalarına gülerdim. Kanıtsız, tanıksızdım; ispatlanamazdım. Yani, aklım sıra...

Belleğin o katı mutluluğunda, sanki herkes belleği sahiplenebilirdi; ama unutmak kimsenin değildi.

O büyük belleğin bir parçası olmadığımı sanıyordum; işte bu yüzden de aşağıdan düğün alayı geçerken pencereleri kapayıp, yetmeyip, aynaların da üstünü örtüp oturarak unutuşun gönüllü azası olmaya çalışıyordum. Olamadım tabii; ebelenirdim. Dedğim gibi, ilk dikkatimi çeken hevesi oldu. Öte yandan aramızda hiçbir benzerlik yoktu. Bundan eminim, çünkü yılandan korkmazdım benzerlikten korktuğum kadar. Her şeyin bir tek şey olduğuna inancım tamdı ama o teklige olan borcumuzu benzeşerek değil parçalanıp dağılarak ödeyecektik elbet; borcumuz borçtu, üstelik hep aynı borçtu.

Hevesi, "okumus" anne babası tarafından evde gırtlığına kadar onaylanmış çocukların sınıfta parmak kaldırma heyecanlarını andırıyordu. Farkına bile varmadan sıradan hafifçe kalkardı, en yukarıdaki elma için uzanabildiği kadar uzanırdı ve kolunun altındaki dikeşler gerilirdi: Ben! Ben! Ben!

Adaletin medeniyet icadı olduğunu ve aslında canlılar alemiyle hiçbir ilgisi olmadığını, olsa olsa eşyalar, belki de zaman ya da mekân gibi ölümle hesabı olmayan durumlara uygulanabileceğini söylemiş miydim? Tabii ki adalet yoktu ama gene de "o kadar kararlı bir ısrarla ben olmak istiyordu ki sırf bu ısrarı bile en azından denemeyi hakkettiğini gösteriyordu" diye bir açıklama yapılabilirdi rahatlıkla; zira açıklamalar da -kuyruklu da en kısası da- tıpkı hak-hukuk gibi medeniyetin getirdiği evrimin kaçamadığımız sonudur. O'na ben olma şansını vermemin bir

geçmişten gelen yolcu

açıklaması yoktur, çünkü hepsi de eşit derecede saygıyı hakeden sonsuz sayıda açıklaması vardır.

Oda loştu, karanlık olmasından kaynaklanmıyordu bu durum: Işık çok görünür hale gelmişti, artık aydınlatmıyordu.

Her şey fazlasıyla anlaşılır durumdaydı: Ben olmak istiyordu, o'na izin verdim, zaten benden alacağı izne falan ihtiyacı yoktu; istiyor olması isteğini var etti. Bana benzemeden ben oldu.

"Ne güzel gözlemişsiniz onları; zamanınız oldu mu? Mümkün müydü? Mümkün mü?" – "Değildi aslında ama onlarla karşılaşmak da öyleydi."

Mümkün müydü gerçekten? Olasılık dahilinde olabilirdi pekâlâ, ama mümkün müydü peki? Aynı yoklamada benim yerime "buradayım" dediğinde orada olduğuma inanıyordum. Mümkün müydü? Aynanın karşısına geçtiğimizde onun görüntüsünün benim aksim olduğuna yemin edebilirdim; mümkün mü? Değildi aslında ama başka türlü de mümkün değildi.

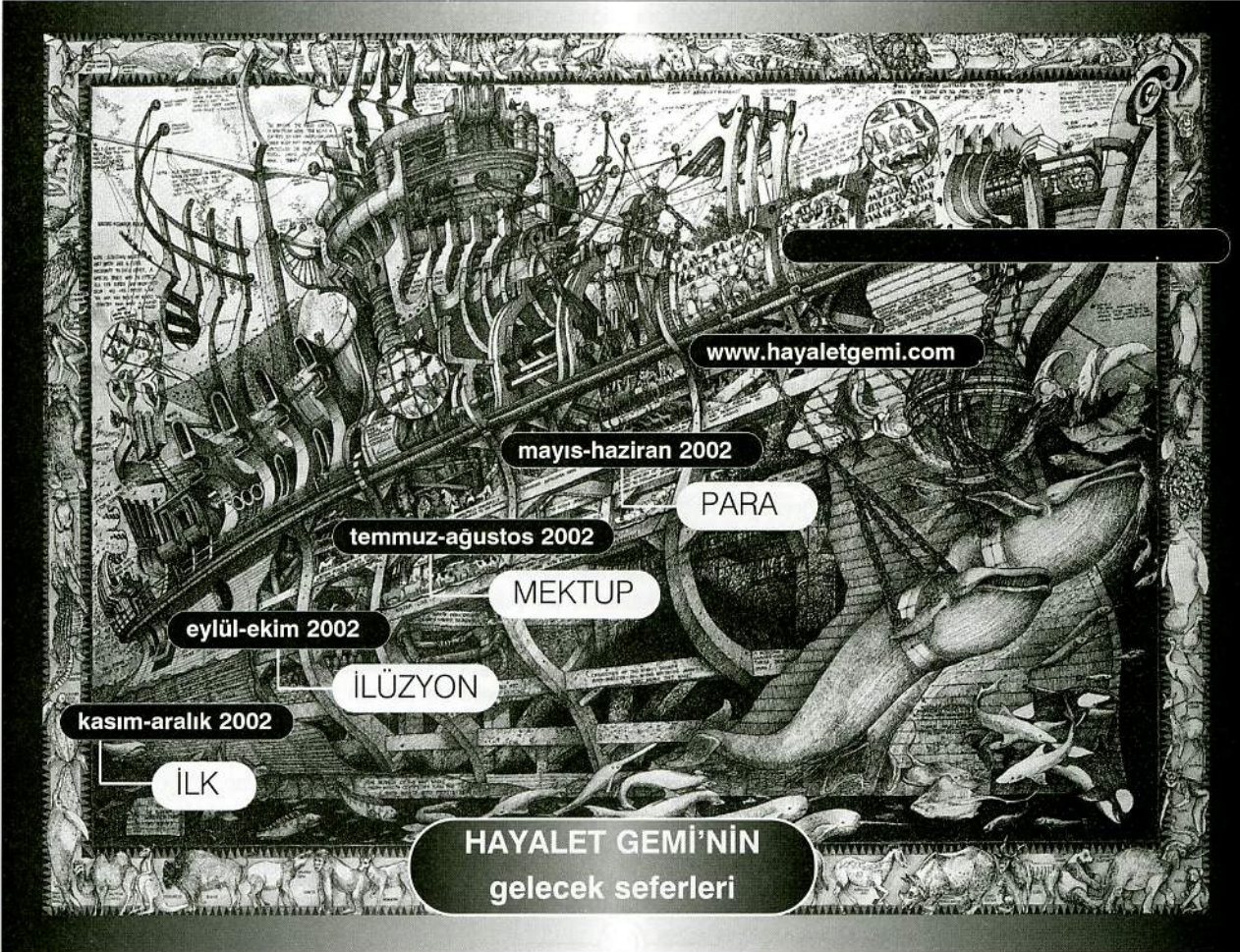
Sınıfta bir öykü okumuştuk. Çiftçi, komşusunu öldürüyordu, hem de ortada hiçbir neden yokken. Parmak kaldırıp 'çiftçi komşusunu kendine benzediği için öldürdü' demiş, üstelik bunu, bunu bilmeyecek ne var, edasıyla söylemişim. Sınıf, benzerlik ve öteki olmak üzerine tartışmaya başladığında içimi buruk bir acı kaplamıştı. Bana benzemeyen bir ben. Bir de ben dediğim ben. Ben üzülmecektim de kim üzülecekti. Çiftçi kadar şanslı değildim; onu öldüremezdim çünkü... öldüremezdim işte, olmazdı. O, ben söz konusuken hâlâ ötekiydi. Öteki'ni öldüremezdim, suç işlemek olurdu bu.

"Ama buradayım işte, görüyorsunuz." – "Evet, diyordu gayet ciddi, unutma şartıyla buradayım."

Unutmadan yaşamıyor; bir film repliği miydi bu?

(*) Koyu renkli paragraflar Maurice Blanchot'un Öteye Adım Yok Ötesi (Ayrıntı) kitabından alıntıdır; yazı hakkında çok düşünmüş olan Blanchot'un, düşünceleri sözcük haline getirdiği anda onları başkalarının kullanımına –meburen- açmış olduğunu bildiği düşüncesinden cesaret aldım.

↓

Sadece Bir Kişi

Derya Erkenci

deryaerkenci@yahoo.com

Kalabilir

Fotoğraf, Derya Erkenci

Uyanır uyanmaz, boş beslenme çantası kokulu bir sabah esintisi beklentisiyle, bütün parmaklarımı teker teker kokluyorum. Katran dumanının karamel rengi gölgesinden başka bir his yok. Klozetin üzerinde uyuyakalmışım. Sola, insan kılığına girmiş neşeli balıklarla desenlenmiş fayanslara yasladığım şakağım, donmuş. Üzerinden kalktığım için beri tekrar eski haline dönmek için can çekişen, yumuşak malzemedan yapılmış oturağa, ilk kez gördüğüm dış dünyalı bir hayvanın doğumunu izleyen sıg bir baytar gibi hayretle bakıyorum. Epey vakit geçmiş olmalı. Banyonun doğuya bakan buzlu camından süzülüp enseme yakan kış güneşine rağmen, çamaşır makinesinin pis su giderinin ıslattığı, akışkan gri zemine basan üşümüş tabanlarımı güçlükle hareket ettiriyorum.

Uzun süredir, küflenmiş klor kokan terkos suyuyla öğüre öğüre yüzümü yıkadım. Tozlu sokak savaşlarında susayan bedenini caminin abdesthanesindeki çeşmelere ağzını dayayarak kana kana serinleten bir çocuk olduğum günlerin apartman sağanlıklarında güvercinler tarafından unutulmuş hayalini, başka birinin öz yaşam öyküsünden alınma sarımsı bir film sahnesi gibi aynada izliyorum. Kaç kere kopyalandım kim bilir? Sokaklarda dolaşan benzerlerimin sayısı nedir? Bedenimi terkederek hayata karışan bütün benzerlerim, mutlu günlerin coşkusunu arttırmak için akşamüstü yenen, dikkatlice dilimlenmiş bir kakaolu keke benzeyen bilincimden seçtikleri parçaları, aliminyum folyo yapraklarına sararak hızla uzaklaşıyorlar. Karşılıklı simetrik yerleştirilmiş banyo aynaları arasında duruyorum. Bir sürü ben, anlaşılmaz bir intizamla dizilerek sonsuzluğa doğru haince akıp

gidiyor. Yemin törenlerinin sıkıntılı nizamına uyan askerleri seyrederek gibi, aynı görünseler de birbirlerini taklit etmek zorunda bırakılmış bir sürü farklı insan oldukları gerçeğini görmemek için, bölük komutanı gözlerimi kapatıyorum. Yaradılış gününde, bütün ruhlar kudret narı şerbeti dolu ılık kazanlardan altın maşrapalarla öz güven içerken, bırakın sıraya girmeyi doğmaya bile kararsızlıkla yaklaşan zihnimden, metanet denen duygu fazlaca esirgenmiş, mutsuzluğa karşı dirençsizliğim sinirlerimi ağrıttıyor. Televizyonda, ton balığı reklamındaki gülbüz kızın görüntülerindeki huzursuzluk uykusu bile, cenaze ve yemek kokan bir ölü evinin mutfağında zorla kapuska yedirilen çocukların isyankar hüznünü anımsatıyor. Birbirinin aynısı her santimental hikaye, tekrarlandıkça içleri boşaltılmış bütün güzel cümleler, özensizce boyanmış Van Gogh kopyaları, kötü çekilmiş ayrılık sahneleri, uzaktan disk çaları varmış gibi görünen dandik müzik setleri, sahte ve kaba tevekkül duygularıyla küstahça anılan yoksulluk; eksik bilgilerle beceriksizce kopyalanan her şey, içliliği asıllarını çoktan aşmış bir çeşit yeni hüznle, yaşama isteğimi, kuru sıkı doldurulmuş ama tazyikli şiddetli yabancı buhranların belirsizliğine çekiyor. Gerçekliği sürekli olarak biçim değiştiren bir hayatın, taklitlerinden sakınılamıyor.

seytanminaresi

Banyoda uyanmak... Bu bir çeşit işaret olmalı. Ardından çok acayip şeyler olması beklenilmemesi gereken, yalnız kalan ve sihir barındırmayan bir işaret. Küvete ve contaları yıprandığı için fısıltılarla ötüşen armatürlere yakın olmalıyım. Kim bilir? Belki beklenmedik bir anda, birdenbire yeniden doğarım! Boynuz kulağı çoktan geçmiş; varlıklarını ilk kez algıladığımda yapay şaşkınlıklarla burun kıvrıdığım taklit benler, bu dört metrekairelik nemli odanın dışında yaşanması gereken hayata başarıyla karışarak, tek başıma yapmak isteyip de beceremediğim her şeyi çılgın zafer çılgınlıkları ve gönül okşayıcı pohpohlanmalar içerisinde nasıl olsa hallediyorlar. Tuvaletler korkakların mekanıdır. Dışarıda yalnızca karakteri zayıf ama bünyesi sağlam olanlar ayakta kalır. İnsanların kopyalanması fantezisi üzerine kurulu ve donuk bakışlı eski vücut geliştirme şampiyonunun film boyunca kendisini klonlamak isteyen herkesi korkunç bir tutarlılıkla ve şık yöntemlerle öldürdüğü popüler bilim kurguyu düşünerek, sol gözümün alt kısmında varılması gereken, kaç kere yeniden doğduğumun sayısını gösteren noktacıları görmek ve teknik olarak çocuklarım sayılabilecek benlerin sayısını öğrenebilmek için, "Yaratık" filmindeki Ripley'in, içindeki yabancı canavara karşı duyduğu gelecekçi annelik şefkatini anlamaya çalışarak aynaya bakıyorum. Yan yana inci gibi dizilmiş yüzlerce noktacı alaycılıkla kıkırdatarak, zekice ama akılsızca sırtarak, gözlerimden beynime doğru gürültüyle halay çekiyor. Kendi kendimi kandırmaya çalışarak, bir daha asla öz kendim olamayacağım gerçeğiyle ilk kez karşılaşmışım gibi yapıp, hangi filmden öğrenip taklit ettiğimi anımsayamadığım fazlasıyla teatral bir çöküntüyle, klozet fırçasının yanına çöküp oturuyorum. Dışarıdan, kapının altından içeri sızmaya çalışan ve su buharının, zamanın geçip gitmesiyle ilgilenmeyen bilge heybetini öldürüp yerine geçerek, onun huzurlu suretiyle yaşamak arzusundaki tehditkar-dumanlı hava, kafi derecede midemi bulandırıyor.

Sadece benim duyabileceğim bir sesle ve eskiden bu cümleyi bana söylemiş bir kadının tavrını taklit ederek, "Eskiden böyle değildim" dedim. Çok iyi tanıdığım ama hayatımda hiç görmediğim birilerine ait olmadığını hissedebildiğim tek özgül hatıram, uzun zaman önce geceleri uyumadan ewel, kendi ismini kendine tekrarlayarak ve ağır ağır bu sese yabancılaşarak ruhunu bedeninin üzerinde yükseltebilen ve bu uçkunluk yeteneğiyle, aşağıda yataktaki vücuduna baktığında tiksindirmeyen, büyü ve hür bir çocuk olduğum gerçeği. Yılın dört mevsiminde de, serin esintili poyraza açık yazlar yaşanan bir ada cumhuriyetinde; oğlakların ve tekelerin su içtikleri yalakları oturma grubu olarak da kullanılan, beyaz leblebi şekerinden inşa edilmiş çeşmenin önündeki yerleşik kumpanya sahnesinde, beni içtenlikle sevdiklerinden emin olduğum insanlara manasını sindirdiğim her şeyin taklidini yaptım. Mangallardaki sardalyaların limon suyuyla şekillendirilmiş saç kokularına karıştığı bir akşamüstü, havuz

başında elindeki pertavsızla incelediği kadın kalçalarını yalayan Mete İnselel'in taklidini yaptıktan hemen sonra, "Çağrı" filminde Hz. Hamza'nın müşrikler tarafından yönlendirilmiş siyahi bir kiralık katil tarafından mızraklanma sahnesini oynamaya başladığım için -eskilerin deyimiyle- sanırım çarpıldım. Sonradan, tavuk, bozuk para, sağanda yumurta, suyun içinden aniden fırlayan ton balığı, Alpler'den bayır aşağıya neşeyle koşan Heidi, J.R. (Ceyar)'a sinirlenip kumaş peçetesıyla kibarca ağzını silerek kahvaltılık sofrasını terkeden Bobby ve hatta Marmara Denizi taklidi gibi iddialı taklitler yapmaya devam ettim ama o günden sonra, o eski benle bir daha hiç yüz yüze gelemedim.

Banyonun kapısı ısrarla yumruklanıyor. Anahtar deliğini hayta tıkırtılarla kurcalayan şeyi bir ihtimal kandırabilirim diye, yolcu otobüsü konaklama yerlerinde hela kapılarını çaldığımda ıknarak yanıt veren adamlarınki gibi kalın bir ses tonuyla "Dolu!" diye bağırıyorum. Kapının ardındaki şerefsiz yaratık da, yüzüstüce sesini sesime benzetmeye çalışarak aynı kelimeyi devamlı olarak tekrarlayıp sadistce kikirliyor. İsrarcılığından ve soğuk espri anlayışından hemen kim olduğunu çıkartıyorum. Benim bir taklidim; sakalına verdiği şekil ve güvensiz kaş hareketleriyle, "Cesur Yürek" filmindeki Mel Gibson'a savaş alanında ihanet eden genç İskoç beyine öykünen benzerim. Bu adı adam, artık kapısından bile giremediğim yatak odamı fütursuzca kullanıyor; sonu hüsrarla biten bütün ilişkilerimin kadınlarını ahlaksızca beceriyor; faturalarını otomatik ödeme talimatıyla ödüyor; iç karartıcı bulduğu için gerçekçi filmleri ve ana haber bültenlerini izleyemiyor; en güzel denizin en nadir balıklarını yiyerek ve bana ait olan bütün yaşam sevincini hoyratça harcayarak, dostlarımla birlikte mutlu ve önü açık geleceği için kadeh kaldırıyor. Geride bıraktığı hiç bir durum ve kişi için vicdan azabı duymuyor. Benim yerime kazandığı ödüller ve aldığı sertifikalar, annemle babamın oturma odasındaki büfenin dantel örtülü raflarını tavanda çınlayan "Hayırlı evlat!" nidalarıyla birlikte süslüyor. Korkunun ecele faydası yok. Dışarı çıkmalıyım. Elinde, "İskoçyalı" filminin - benim burada "Martin" ismini vermeyi tercih ettiğim- yakışıklı ve karizmatik kahramanınıninkine benzer görkemli bir çelik kılıç taşıyor, biliyorum. Kapıdan çıkar çıkmaz, bana diz çöktürüp kafamı gövdemden ayıracak. Sonsuz yaşam hissini bedensel boşalımıyla "Sadece bir kişi kalabilir!" diye, kanatlı dinazorlar gibi haykıracak. Bir gün, yeniden kopyalanana kadar, banyomun ılık atmosferinin rahatlığından mahrum kalacağım. Bilinmez bir uzayın yabancı karanlığında, boşlukta asılı duran diğer larvalarla beraber, taklitlerinin dünyadaki marifetlerini izleyen bir el yapımı orjinal olarak, bütün bunların kötü bir rüya olmasını ve bir gün yeniden klozet üzerinde hiç bir şey anımsamadan uyanmayı, sabırla arzulayacağım.

↓

Aforizma Taklitleri

Elif Şafak

Uzun süre bu BİZ haline tahammül edemez modern insan. "Öteki"siz kalmayı taşıyamaz. Som yalnızlık, ruha olmasa da akla ziyandır.

"Her insan başkaları olmak ister, başkaları da o olsun ister" der Ortega y Gasset. "Bir başkasını, kendi olduğumuzdan öte, öteki olmayı, ötekinin varlığıyla da kaynaşmayı arzuladığımız oranda severiz ve gerçekten, ötekinin varlığını kendi varlığımızla bir duyarız." Eğer böyleyse, durmadan birilerine ihtiyaç duyarız; daha doğrusu, illâ ki birine... sesimizi yankılayacak ve/veya yankımıza ses verecek, taklit edebileceğimiz ve/veya bizi taklit edebilecek birine. Ne var ki bu tutum, çocukluktan itibaren gayet iyi tanıdığımız, mütemediyen içimizde taşıdığımız bir başka "gerçek"e verdiğimiz tepkidir aslında: yalnızlık! Bu minval üzere devam eder cenabet çağın düşünürü Ortega: "Diş ağrımı, benim yerime çeksin diye bir başkasına devredemem. Bu söylediğim düpedüz 'malumu ilan' elbette, ama çok verimli bir düşünüş biçimi, insanın yaşamını başka birine devredemeyeceği yani, herkes kendi başına yaşar –ya da aynı kapıya çıkan bir şey, yaşam yalnızlıktır, derin bir yalnızlık." Yalnızdır insan özünde. Ve çoğulluğun aksine, taklit-geçirmez bir zırhla kaplıdır som yalnızlık.

Konferanslarında küçük sorularla adım adım ilerlemeyi seviyordu Ortega y Gasset. Sokratik çıkarsama yöntemleriyle basit ama kafa karıştırıcı sorular sorup, cevapları zaten bildikleri izlenimini uyandırarak öğrencilerinde. Onları düşünmeye kıskırtırken, kendi gibi düşünmeye davet ediyordu bir yandan. Benzer şekilde, döne döne okuduğumuz, sık sık atıflarda bulunduğumuz tüm iddialı düşünürler taklit düğmelerinin hassas ayarlarıyla inceden inceye oynayanlardır; takipçilerini kendileri gibi düşünmeye çeken ama alttan alta taklit edilemeyecek oldukları hissini uyandıran eşikte sallantılı, itibarlı bir denge kuranlar. Edebiyatçılar için de geçerlidir bu. Bir edebiyat yaptırmanın "başarısı", taklit edilebilir olmak ile taklit edilemez olmak arasındaki eşikte katmerlenir. Okurda, kendisi gibi yazma öngörüsünü uyandırmaya çalışır yazar ama ne olursa olsun, onun gibi yazamayacağı ard-kabulünü de dayatmak üzere son tahlilde.

Karınca adımlarını önemserdi Ortega y Gasset. Benzer bir yol izleyebiliriz belki de, aforizma taklitleriyle...

İnsan kendi kendisiyle başbaşa kaldığı somut, sınırlı, sonlu anlarda değil, kendi kendisinden başkası olmadığını kavradığı o soyut, sınırsız, sonsuz zamanda ayırıcına varabilir ancak yalnızlığın.

Yalnızlığa tahammül edebiliriz etmesine de, bir şartla: Yalnızlık, her yeri eşit şekilde kaplayan bir boşluk gibi dört bir yana akmayı durdurup, sadece (ya da en çok) bize özgü bir hâle gibi etrafımızı kuşattığında.

Yalnızlığın, "ben"im yalnızlığım olabilmesi için, varlığından bahsedebileceğim bir benlik sahibi olmaya ihtiyaç duyarım ve bunun için de muhakkak bir "öteki"ne.

Bu yüzdendir ki, en kapalı inziva hallerinde en çilekeş münzeviler bile muhakkak bir şekilde ya peygamberlerin, ya emişlerin, ya şeyhlerinin, ya da bizzat Tanrının sûretini görmeye çabalarlar.

Taklit hep bir "öteki"nin varlığını gerektirir ve alttan alta, onu, kendinden daha çok sevmeyi. Bu da temelde bir "ben" ve "sen" ayrımı gerektirir.

Tanrı, 99 sıfatıyla birlikte, "taklit edilemez"dir. Bu yüzden "ben" ve "sen" ayrımını toptan kaldırarak, "biz" diye hitap eder kutsal kitaplarında.

Lav gibidir özne BİZ. Tek ve mutlak bir kaynaktan fıskırdığı halde, sanki her yerden boy vermiş ve her yere aitmişçesine, pervasızca dört bir yana yayılan, yoluna çıkan her şeyi istisnasız, ayrımsız eteklerinin altına alan, kendi dışında bir varlık kalmayıncaya değin tüm bir yaşam alanını kaplayan, yakıcı, kavurucu, fetih tutkunu lav gibi. Tüm yaratma, yok etme, cezalandırma, mükâfatlandırma eylemlerini anlatırken, BİZ diye hitap eder Tanrı.

Çocuklarıyla ilişkilerinde birer tanrı olmaya çalışır anneler. "Biz" adına konuşmayı severler. "Acıktık mı?" diye sorarlar mesela. "Bakmayın amcası böyle yaramazlık yaptığımıza, aslında biz çok usluuzdur" derler ya da. Alınan karar, yapılan tercih tamamen onlara ait olduğu hâlde, ortada iki ayrı benlik ve bellek(yani çocuk ve anne) değil de, som ve sonsuz bir bütünlük varmışçasına katarlar berikinin(çocuğunun) varlığını kendi varlıklarının hudutlarına.

Annelerin çocuklarına karşı kullandığı BİZ'in formülü, (Biz = Ben + Sen) değil, (Biz = Ben + Ben olmayan herşey)dir. Böyle bir BİZ'in dışında kalmak mümkün değildir.

Dişinde kalınamayan şey taklit edilemez.

Anneler yerlerinin doldurulamazlığını, varlıklarının ulaşılamazlığını gösterebilmek için, taklit edilemez olduklarını hissettirir çocuklarına.

Uzun süre bu BİZ haline tahammül edemez modern insan. "Öteki"siz kalmayı taşıyamaz. Som yalnızlık, ruha olmasa da akla ziyandır.

Sadece som yalnızlık değil, o son yalnızlık da taklit-geçirmez bir zırhla kaplıdır.

Bu saptama, intiharların, bilhassa, başkalarını taklit etmeye pek bir meyyal oldukları varsayılan gençlerin intiharlarının birbirlerininkini taklit ettiği iddiasıyla açıkça çelişir.

Hangi intihar söz konusu olursa olsun, yaşamdır taklit üzerine kurulu olan, ölümden ziyade.

↓

denizfeneri

68

Yaşam Sanatı Taklit

En iyi hayal eden ve en iyi taklit edenin en başarılı duruma geldiği o dönemde, karşımıza başka bir nokta daha çıkıyor. Örneğin en az on kişiden oluşan belki yüzlerce kişiye ulaşacak olan çekirdek topluluktan söz edelim. Bir süre sonra o toplum içinde en iyi taklit eden kavramı öne çıkmaya başlıyor. En iyi taklit eden kişi; yani o yaratığın, o olayın ya da o doğanın sesini en iyi çıkarıp olayı canlandıran kişi, o toplulukta saygın bir yer elde etmeye başlıyor.

Binlerce yıl önceki atalardan bugüne gelen, anlamını hatırlayamadığımız birçok şeyi "ritüel" olarak tanımlayabiliriz. Ritüel kelimesi, geleneksel anlamındadır. Bir şeyi benimsemek, onu gelecek kuşaklara aktarmak anlamında bir yer edinmiştir. Örneğin, bir kültürün kırmızıyı benimsemesi ve onunla ilgili bir takım birikimler sağlaması, o bilgiyi gelecek kuşaklara aktarması anlamına gelmektedir. Aktarıırken de, o rengin üzerine yüklediği bilgi vardır. Bu bilgi, kültürü oluşturur. İnsanların fazlaca bilgi sahibi olmadıkları güdüsel yaptıkları otoharekete ise "gelenek" denilmektedir.

Ritüel, Latince'de "ritus"dan hareketle kelime, kök anlam karşılığını olan "seremoni" olarak Türkçeleşmektedir. Oysa etimolojik olarak Türkçe'ye çevirisinde oluşan kavram kargaşası nedeniyle "ritus" kök kelime anlamı "gelenek" diye çevirmiştir. Oysa Hint Avrupa dil kökünde Cermen dillerindeki karşılığı "seremoni" yani "tören" anlamını içermektedir. Ritüel, "seremoni" kelime karşılığına sahip olduğu zaman karşımıza şu tablo çıkmaktadır: Gelenek ve tören çok içiçe geçmiş kavramlar olsa dahi, ritüel kelimesinin aynı zamanda tören anlamına da geldiği yadsınamaz bir gerçektir.

Geleneksel eylemlerin kökenine inildiğinde de karşımıza "taklit" çıkmaktadır. Gelenegin yine etimolojik köküne bakıldığında ise "işaretlemek" anlamına gelen "bayramlar"ı görmekteyiz. Gelenegin olduğu yerde işaretlenmiş ya da belgelenmiş gün, gelecek kuşağa mesaj bırakmak ya da tinsel gönderimde bulunmak için, belli günleri doğanın ve onun güçlerinin istediği seçilmişlik özelliğiyle işaretlemiştir. Farklı farklı özelliklerdeki bu günlerin de var olabilmesi ve zamana direnebilmesi için, mistik ve ilahi bilgiyi deşifre etmesi gerekmiştir. Ancak aktarımdaki yozlaşma ve doğal değişim ile eklenti ve korunmadaki sorunlar nedeniyle bilgiden sorumlu kişi ve sınıfların o bilgiyi aktarımlarından kaynaklanan kopmalar oluşmuş ve yozlaşma gözlenmiştir. Bir süre sonra amaç ve araç karmaşası, bilginin yok oluşuyla birlikte eylemsel taklide dönüşmektedir. Yani kendinden öncekiler ne yapıyorsa onu taklit etme başlamıştır.

Ritüelin kökeninde ya da günümüzde, geleneksel olan şeylerin çok kesin bir yerlere oturmadığı bilinen bir gerçektir. Belki eylemlerin kökenine dönüldüğünde gerçek ve kesin bir hikaye geçmişi vardır. Ama çoğu zaman o kültüre ait kişiler, bilgi değeri olmaksızın bunu bilinçsizce yaparlar. Artık eylem, "taklit etme" yoluyla gelecek nesillere aktarılacaktır.

Kendini keşfetme sürecini tamamlamış primitif insan, bilgiyi; doğayı taklit etmeye başlayarak edinmeye başlar. Onun gibi hareket etmek, onu gözlemek ilk hareket noktasıdır. Kişi önce etrafındaki verileri değerlendirir. Örneğin ışık... İnsan; güneşin doğması ve batması, havanın kararması, ayın çıkması, rüzgar, yağmur ve daha sayamayacağımız birçok doğa olayını gözlüyor ve yaşıyor. Bunların içinde hem görsel, hem de işitsel malzeme vardır. Yani kişi, bir şekilde doğayı algılar ve işin garibi, bu önemli günleri, o toplum tayin etmektedir. Bu önemli saydığı, anlamı ve önemine inandığı o günleri sonradan bayram diye anacağımız bir gelenegin içine koyar. O günlerde doğayla ilgili taklitler yapmaya gayret eder.

Bu gayretin nedeninin de iki dayanağı vardır. Birincisi, bir şeyi gözler, bir olayı belli bir süreç yaşar. Tıpkı doğum, ölüm veya doğuş, batış gibi. Yani gözlemediği süreç, bir bitkininki olabildiği gibi güneşin hareketi de olabilir. Bunlar, bizim için çok doğal, ama onun için keşfin sınırlarını zorlayan önemli adımdır. Örneğin, güneşin batışı ve akşamın oluşu... Bunu gözleyen kişi, onunla ilgili verileri taklit edebilirse, ona tekrar ulaşabileceğini düşünmüştür.

İlkel insan doğayı gözlemlemektedir. Doğada ona karşı gelen, insanı ezen bir takım güçlerin farkındadır. Bunların başlıcaları fırtına, yağmur ve yıldırımdır; bunlardan korunmak için yapabileceği çok fazla bir şey yoktur. Onların ses ve davranışlarını taklit ederek kendisinin de doğanın bir parçası olduğunu veya onlarla yakın ilişkide olduğunu, doğa denilen bu güce anlatabilmek için, bir takım ritüel ve gelenekler oluşturmaya başlamıştır.

Bunlardan başlıcası olan müzik, sanatının ilksel örnekleridir. Kuş sesi veya herhangi bir hayvan sesi çıkarmaya başlayarak, onlarla barışçıl bir dünyanın ilk temelleri atılmıştır.

Örneğin, bir kabilenin veya herhangi bir topluluğun çevresini saran kurtlar ya da diğer vahşi hayvanlardan korunmak için onlar gibi davranması, başlıca taklitsel geleneklerdendir. Güneş her yeri kavurduğunda ve kıtlık sinyalleri geldiğinde, yağmurun yağması gereği nedeniyle sesini taklitte ilk yağmur duası örnekleri verilmiştir. Yağmur, yağmurun gücü ve ruhu, bu dua karşısında harekete geçmelidir. Çünkü her şeyin kendi içinde bir canlılığı bir bilinci olduğu inancı, en ilkel inançlardandır. Her şeyin kendi içinde düşünebildiğini tasavvur eden ilkel insan, her şeyin akıllı olduğunu, daha doğrusu akli olduğu ve her şeyin canlı olduğu inancını taşımaktadır. Çünkü "Animizim", Pagan inançlardan biridir. Her şeyin içinde bir ruh olduğuna inanılır.

Taklit eylemleri ve ses çıkarma, sonrasında kişiyi tatmin etmemeye başlıyor. Doğayı nesnel bir biçimde taklit etmeye başlıyor. Örneğin, aç kaldığında avlayacağı hayvanın sesini çıkarmaya başlaması, bilinen en basit yöntemlerdendir. Avının ondan ürkmemesi için gerekli nesnel tamamlamayı, hayvanın postuyla gerçekleştirmekte, onun postuna bürünmektedir. Beraberinde avın hareketleri ve yürüyüşü, bu taklidin tamamlayıcı unsurlarını oluşturmuştur. Onun yürüyüşü bir süre sonra ritüel haline gelmiş, belli günlerde belli şekillerde av ayinleri, avlanacak hayvanların yürüyüşlerini birer doğal eylem haline getirmiştir. İlk dansın kökenindeki eylem de budur. Dansın kökeninde de yine bir şeyleri taklit etmek vardır. Bugün buna biz "ilk sanat" diyoruz, ama o günlerde o eylem, bir yaşama biçimidir.

Dans, yukarıda ritüel denilen seremoni eşitliğindeki bayramdır. Bayramların ise bir çeşit tören- dans ilişkisi de ortadadır. Sonuç olarak, gelenekle bayramın örtüşme noktası "ritus" kelimesidir. Geleneksel hale dönüşen dans ve seremoni ilişkisi ortaya çıkmaktadır.

Burada başka bir önemli nokta daha vardır. Bu kadim kişilikler, çoğu zaman doğa olaylarını hayal etmektedir. Eğer bir felaketle karşılaşmışlarsa, o felaketten uzak durmak adına kovucu bir ayin niteliğinde fonksiyonelleştirilmiştir. Ya da faydalı bir olayı taklit ederek onun kaybolmamasını, güçlü bir hayal edebilme yeteneğiyle ortaya koymuşlardır. Bu hayal edebilme yeteneği, üzerine giydiği kostümde veya örneğin konu av ise onun yürüyüşünde, o hayvan çok uzak olsa da dahi onu güçlü bir arzuyla kendisine çekmektedir. Bu durum, sosyal antropolojik bir bakış açısıyla bir kişinin diğerlerine anlatımı neticesinde o hayvanla ilgili bilgileri hayal etme olanağını geliştirmiştir. Yani var olmayan bir şeyi, soyut bir kavramı, onun izleriyle tariflemek çabası en önde gelen insanı davranışlardandır. İlkel insanlarda günümüz insanından çok daha üstün bir hayal kurma yeteneği olduğu yatsınmamalıdır. Çünkü kullandığı dil imgeseldir. Bir olayı kaydediş, bu anlamda çok fazla veri sahibi olmayan ilkel insan için kolay ve kalıcı olmaya başlamaktadır. Taklitsel

bilginin bozulmaması, taklidin bilgiye dönüştüğü döneme kadar saflığını koruyabilecektir anlamına geliyor.

En iyi hayal eden ve en iyi taklit edenin en başarılı duruma geldiği o dönemde, karşımıza başka bir nokta daha çıkıyor. Örneğin en az on kişiden oluşan belki yüzlerce kişiye ulaşacak olan çekirdek topluluktan söz edelim. Bir süre sonra o toplum içinde en iyi taklit eden kavramı öne çıkmaya başlıyor. En iyi taklit eden kişi; yani o yaratığın, o olayın ya da o doğanın sesini en iyi çıkarıp olayı canlandıran kişi, o toplulukta saygın bir yer elde etmeye başlıyor.

Çekirdek grupların oluşmaya başlamasıyla hayal kurma yeteneği ya da çok iyi taklit edebilme yeteneği kimdeyse o, topluluk içinde fark edilir bir duruma gelmeye başlıyor. Bu öncü çıkış, bize sanat kelimesinin kökenine indiğimizde karşılaşacağımız "sanat" kelimesini ortaya çıkarıyor. Bu ise "lider"i de beraberinde getiriyor.

"Sanat" kelimesinin kökenine inildiğinde de "toplumun önünde giden, yani lider" anlamında çok iyi taklit eden, hayal eden, doğayla çok iyi uyum içinde olan kişi, lider durumuna çıkıyor. O kişiyi toplum, hemen yüceltmeye başlıyor. Ona "Sen çok iyi bir önder olmaya başladın, sen çok iyi taklit ettiğin için her şey senin sayende yoluna girmeye başladı. Sen kurtlarla çok iyi anlaşıyorsun, sen ağaçlarla çok iyi dost oldun, biz olamadık" diyorlar. O zaman da karşımıza çıkan önder, klasik bir lider kisvesine büründürülüyor. "Önder" kavramı işte burada sahneye çıkıyor. Günümüz atropolojik bakış açısıyla bu önderler; şaman, büyücü ve benzeri kültürlere göre değişen onlarca isme sahip oluyorlar. Bu konumdaki insanların tamamen soyut kavramlarla yaşıyor olması yani hayal ya da imge, çok nesnel olmayan soyut bir yaşam biçimini sembolize etmektedir. Çünkü büyü, ilksel sanattır. Biraz eski kitaplara baktığımızda büyüçülüğün bir sanat olduğu görürüz. Büyüçülüğün herkesin yapamayacağı bir ruhsal kademe ve bir ruhsal realite olduğu ortaya konmaktadır.

Burada, bir başka nokta daha karşımıza çıkıyor. Gelenek, geçmişten günümüze aktarılan bir bilgiyi sembolize ediyorsa bu bilgiyi sahiplenen ya da üstlenen birileri de zamanla ortaya çıkmaya başlamıştır. Şimdilerde ruhban sınıfken o zamanlarda "şaman" veya "büyücü" denilen kişilikler, bu işin öncülüğünü yapmışlardır. Bunlar bu bilgiyi diğer insanlara aktarmıyor ya da aktaramıyorlardır. Lider durumdaki kişilerin tekelindeki hayal kurma yeteneği, diğer insanlardan yani toplum genişledikçe yabancılaşan diğer insanların merkeze olan yakınlıkları da gittikçe artış göstermiştir. Örneğin üç kişi, büyüyle büyü yapabiliyorken yani o konuda bir hayal kurma deneyimi yaşayabiliyorken, on kişiyle bu mümkün olmamaya başlamıştır.

Örneğin ava çıkılacaksa ve gerekli hayal kurma ayını

düzenlenmişse yeterli sayıdaki ruhban avcı bu ayine katılmaktadır. Çok iyi hayal edebilen bir ya da iki kişi, söz konusu avı duvara resmetmektedir. Etrafına çizdiği avcılarla av sahnesini diğer avcılar için realize etmektedir. Böylece o kaya evine, yani mağaraya resmedilen sahneler, tinsel bir değere sahip oluyordu. Arkeolojik anlamda tapınaksallaşmış konut örneği, ilk insanın hikayesinde yer almaktadır. Bu tür hayali resimler hep mağaranın derinliklerine yapılmış, en derin olan yerine yani insanların yaşamadığı ve sıkça uğramadığı, daha çok özellikli kişilerin gidip geldiği ya da bir tören havasında gidip gelme durumu düşünülmüştür. Böylece toplumun resim çizeni, toplumun çok iyi hayal edenini şekline dönmüştür. Yani aslında sanat, günümüzde hayal kurmayla eşdeğerde görülebilmektedir. Çok iyi hayal eden kişi, çok iyi resim çizebilir. Ancak günümüzde hayal kurma, sezgiyle de karıştırılmaktadır. Çünkü sanat akımlarının başladığı dönemlerde sezgiyi sanatın dışında tutma eğilimi gözlenmektedir. Sanat, bir duvar resmi ya da kabartması olabiliyorken aynı zamanda ses de olmaya başlamıştır, o dönemde.

Sanat, bir anlamda "hikayeyi ritmik halde akılda tutmak" olarak tarif edilebilir. Çünkü ritmik halde hikayeyi akılda tutmak, çok daha kolay olur. Tıpkı, ezgisi aklınıza geldiğinde şarkı sözlerinin kendiliğinden aklınıza gelmesi gibi... Belli ritimlerle belli kelimeleri kodladığınızda, o ritmi başka bir yer ve zamanda çaldığınızda, o kelimeleri hatırlayabilirsiniz. Nitekim çağrışım metodu, en eski hikayelerin günümüze ulaşmasında çok etkili olmuştur.

Amaç, bilgiyi gelecek nesillere aktarmak ise üzerine bilgi kodlanan her eylem ve nesne, taklit yoluyla geleceğe aktarılacaktır. Ve bu keşif en zeki aktarım yolu olarak kabul edilmiştir; ki şiir de kaideli ve uyaklı bilginin rahat depolanması için kullanılmış en geçerli ve en antik yollardan biri olarak kabul görmüştür. Yani bilginin geleceğe aktarımını sağlayan her çeşit ses ve resme, bilgi yüklemek mümkün olmuştur.

Bir şeyin ne kadar kökenine gidilirse, o kadar derinine inilmiş, o kadar çok bilgi alınmış sayılır.

Fakat bilgi, aynı zamanda ilginçtir de... Yine ritüel ve geçmişten gelen bilginin doğru olduğuyla ilintili bir şeydir bu. Gelecekteki bilgiye itibar etmeyle ilgili bir şey... -ki Ortaçağ'dan sonra gelecekteki bilgi, Aydınlanma Çağı'ndan sonra gelecekte gelen bilgi, yani o yeni oluşan bilgi, geçmişin bütün bilgilerini silmiştir.

Bu bir reformdur. Reform öncesi "Ata kültürü" denilen bir kavram vardır. Bu düşünceye göre, atalara tapma, onları kutsama, ataların doğruyu bildiğini savunmak esastır. Çünkü atalar doğruyu, ataların atası ise en doğruyu bilmektedir. Onun atası ise çok daha doğruyu bilmektedir. O halde "Biz

karagöründü!

ona tapalım itibar edelim" şeklinde yaklaşımlar ortaya çıkmıştır.

Böylece, "onun bilgisi"ni yaşatma çabasına girilmiştir. Bugün bu düşünceye "Ata kültü" denilmektedir. Yaşa bağlı tecrübe geleneği de buna bağlanabilir. Böyle bir gelenek, binlerce yıl öncesinden günümüze gelen ilginç bir bilgi birikimini de işaret etmektedir. Başka bir boyutuyla bu bilgi, "Ata" ve "Dede"yi kendine sembol olarak seçmiştir ve bu kavramlar hala yaşatılmaktadır.

Sembolü ve totemi haline getirdiği atasının, daha doğrusu atasının bilgisinin yerinde bir süre sonra o bilgi yozlaşmış unutulduğu için sadece atası kalmış ve kişi, salt sembol olan atasını ilahlaştırmıştır. Onun bilgisi çok önemli olmamaya, taşıdığı nosyon ve sembol önemli olmaya başlamıştır. Onu bilen bir kaç kişi, gizli bilgi adına gelecek kuşaklara seçtikleri öncüler aracılığıyla yer altında bunu yaşatmaya devam etmektedir. Bir süre sonra yozlaşmış bilgi, sembolü toteme bağlama eğilimi göstermeye başlamıştır. Oluşturduğu totemlerin kendisine seçtiği ataları veya başka bir boyutuyla seçtiği ataya bağlı güçleri, bir süre sonra çok ilginç bir noktaya da getirmiştir. Ataların ruhlarının yaşadığına inanılmıştır. Ataların bilgilerinin her zaman yanında olabilmesi için, atalarla bağlantı kurulması gerektiğine inanılmıştır. Ataların hayalde canlandırılması gerektiğine inanan ilkel insan, ataları hayal etmek gerektiğini düşünmüştür. Ataların ruhlarıyla (o gün ona ruh dememişler) ve dolayısıyla ataların kendileriyle bağlantı kurabilmek için gerekli koşullar hazırlanmıştır. Çünkü hiç bir şeyin ölmediği ve ölemeyeceğine inanan bir bakış açısına sahiptirler.

Böyle bir inanca sahipken böyle bir döngüyü bizden çok daha fazla yaşıyor olmaları, çok doğaldır.. Her yıl kış geliyor, ardından bahar ve yaz geliyor. Güneş her gün doğuyor ve batıyor. Hiç bir şey ölmüyor. Bu döngüye göre, her şey yeniden doğuyor. Her yeniden doğuşta ayınlar düzenleniyor.

İşte yılbaşları, bu günlere denk geliyor. Bazı günler işeretleniyor. Ataların başka şekillerde yaşayabileceği, onların başka şekillerinin olabileceği, üstün yaratıklara ya da hayvanlara, kartal, kurt, aslan veya aylara dönüşebileceği fikri de totem arayan kültür için yerinde olmaya başlıyor.

Totemizmin kökeninde de bu vardır. Totemist inanç, aynı Animizim gibi her şeyin bir ruha sahip olduğuna inanır. Zaten günümüzde bunlar ayrılmıştır. Totemist düşüncede de bir kült seçilir. Bu, bir ağaç olabilir... Çünkü atasının ya da bilgisinin bir ağaçta depolandığını, ağaçtaki bilgiyle ağacın gemiye dönüştüğünü, gemi yapabildiğini düşünür. Geminin bilgisinin ağaçta olduğunu görür. Haklı olarak böyle bir döngü içinde ağacı, denize atar ya da suyu gözler. Ağaç ya da parçasının denizde yani suda batmadığını görür. Bunun üzerine şöyle der: "Demek ki... Ben bunun üzerine çıkarsam güneşe (güneş kültüne) doğru gidebilirim. O zaman batmayan şeyler benim için kutsaldır."

Tabii ki bu, bir realitedir. Zaten Jung'un söylediği gibi kolektif bilinçaltı, bir kolektif depolanmanın yapıldığı olayların günümüze gelebilmesi için yeterlidir. Bu bilgiler bugüne genlerle aktarılır. Toplum ne kadar büyürse büyüsün, 5-6 milyar nüfusa da ulaşsa her birinde bunların bir parçası var olacaktır. Bugün bir şeyin farkına varılmıştır; bakan göz görebilir, gören taklit edebilir, taklit eden ise bilgiye ulaşabilir.

Çok daha yakın çağlarda Sirius Takım Yıldızı'nın gökteki konum kopyasını, Giza'nın piramitlerine taşıyan Mısırlılar'dan cennetin bahçelerini Mezopotamya'nın verimli topraklarına taklit etmeye çalışan Babilli atalara kadar örnekleri çoğaltmak mümkün. Ama taklit ve onun uzantısı kopya konusunda bizi iyi eğittikleri bir gerçek...

↓

Bağlam Yayınları DÜŞ / DÜŞÜN DİZİSİ KİTAPLARI

Dizi Editörü: Ayça Gürdal

Ergenlik ya da Merhaba Hüzün / Talat Parman
Aynadan Ötekine / Elda Abrevaya
Psikanaliz Tartışmaları 1 / İstanbul Psikanaliz Grubu
Psikanalitik Kurama Giriş

Bağlam Yayınları
Ankara cad. 13/1 34410 Cağaloğlu İstanbul

karagöründü!

72

Bir Kolaj Denemesi

“Lâkin Sevgili Manon!”

Don Kişot, ne niyetle yazıldığı tartışılan, kendi kültüründe daha önceden yaratılmış bir kaynağa tepki vererek yazılmış, bir parodidir: mimetik bir romandır. Çengi ise, daha önceden yaratılmış, kendi kültüründe olmayan yabancı romanlara tepki vererek yazılmış taklit romandır.

1. MANON ZİNCİRİ

Bazı araştırmacılara göre, ilk gerçek roman sayılan *Sövalye Dö Griyo ile Manon Lescaut'un Hikayesi* bitmek üzereyken, Genel Valinin oğlunu aşkı uğruna yaralayan şövalye sevgilisine şöyle yakarır: "Lâkin sevgili Manon! Bana söyleyiniz; nereye gidebiliriz? Bir kaçacak yer görebiliyor musunuz? Sizin burada bensiz yaşamanız daha iyi olmaz mı? Ben Vali'ye başımı veririm.

Ancak Manon, şövalyeyi yalnız bırakmaz: sevgililer birlikte kaçıp, mutsuz son'a cölde yakalanırlar: Şövalye, sevgilisinin cansız bedenini elleriyle ve kırık kılıcıyla kazdığı mezara gömdükten sonra, toprağın üzerine yatar, bir daha açmamak üzere gözlerini kapar...

Fethi Naci, Vadim Kojinov'un çalışmasına dayanarak şunları yazmıştır: "Olgunluk çağına gelmiş gerçek romanın ilk örneği olarak değişik araştırmacılar, değişik adlar öne sürmüşlerdir. Bu sorunun cevabını hazırlamak için incelediğimiz yazar, Abbe Prevost'un 1730 yılında yazdığı Manon Lescaut'u ilk gerçek roman olarak gösteriyor."

İlk gerçek romanı kim yazmıştır; Cervantes mi, Prevost mu, ya da bir başkası mı, artık önem taşımayan bu soruyu araştırmacılara bırakıp, Manon Lescaut'un bir başka özelliğine değinmek istiyorum: Bu romandan sonra yazılan aşk öykülerindeki bütün fettan kadınlar Manon'u taklit etmişlerdir: Manon'un büyüyle öyle bir taklit zinciri oluşturmuştur ki, kırılması olanaksızdır.

Aşk romanları yazarlar, hâlâ bu mekanik eylemin (mimesis) etkisi altındadır: Manon'un öyküsü, yaratıcı önderin komutları doğrultusunda günümüze kadar ulaşmıştır.

Nedir bu romanı böylesine benzersiz ve tekrar edilir kılan?

Yanıt çok açık: Onda insanlık tarihi boyunca akıp gelen bütün romanların ve edinilmiş duyarlılıkların izleri vardır. Öte yandan, roman kahramanlarıyla oluşturulan şablon da eksiksizdir:

Fettan ve çok güzel bir kadın,
bu kadına aşık zengin bir soylu,
sevgililerin evlenmesini engellemeye çalışan baba,
aklı selim sahibi bir arkadaş,
fettan kadına parayla sahip olan yaşlı bir burjuva,
kız kardeşini satmakta sakınca görmeyen kötücül bir ağabey..

Yazarlara hemen uygulanabilir bir formül sunan, Manon Lescaut, hiç kuşkusuz okurların zihninde de çağrışımlar yaratacaktır. Sanırım bu yazıyı okumaya başlayanlar çoktan taklit zincirleri oluşturmaya başlamışlardır.

Ancak ben, zincire tek bir halka ekleyeceğim ve bu yazıda Ahmet Mithat'ın Çengi adlı romanının sınırlarında kalacağım... Sınır Çengi'yle belirlendiğine göre, yazıya doğal olarak Don Kişot da katılacak...

Bu kolaj denemesinde Ahmet Mithat'ın yabancı bir kaynağa, mekanik tepki

vererek roman üretmesini yalnızca yazınsal bağlamda ele almanın olası olmadığını düşünüp, kesip yapıştırma eyleminin merkezine batıllaşma ve roman sorununu da yerleştirmek istiyorum. Bakalım başarılı olabilecek miyim? Kolaj yeltenmem kazasız belasız tamamlanacak mı?

Ahmet Mithat ve Çengi'den önce, taklit konusunda temrin yapmak, bu konuda ne biliyor, ne bilmiyorum, zihnimi yoklamak istiyorum...

Lakin, Manon zincirini çok eskilerden başlatan Alfred de Musset'in bu fette kadın için yazdığı şiirden birkaç dize alıntılardan, guguk kuşunun marifetlerine geçmek istemiyorum.

Manon! Ne hayrete şayan aşiftesin! Fette...
Senin hikayeni söyler ne dense halk, zihan
Kadınlığın sana timsali dense layıktır
Mısır melikesi denmek de pek muvafıktır

2. GUGUK KUŞUNUN MARİFETLERİ

Yeni Dünya adı verilen bir guguk türü vardır ki tam bir taklitçidir : Ana guguk, zamanı geldiğinde yumurtalarını, ısınıp çatlaması için başka kuş türlerinin konaklarına bırakır.

Bu işlem büyük bir incelemeyle gerçekleştirilir: Ana guguk, kendi yumurtalarına en çok benzeyen kuşların yuvalarını seçer... Hatta bu arada seçtiği konakta bulunan birkaç yumurtayı, yavrularına yer açmak için telef etmeyi ihmal etmez...

Bu aldatma, ve yararlanma eylemi yavru guguk tarafından da eksiksiz sürdürülür: yumurtalar çatlar çatlamaz, yavru guguk, diğer yavru kuşlardan bir ikisini dışarı itip, hayatta kalma olasılığını artırır. Ardından sağ kalan yuva arkadaşlarının davranışlarını aynen taklit eder, onlar gibi ses çıkarır, beslenmek için gagasını onlar gibi açar...

Yabanıl doğada Mimetizmin mantığı budur: taklit et, onaylan, yaşamını sürdür: yuvasız, asalak guguk kuşları, bazı kuş türlerinin sayılarını dengede tutarak yaşamlarını sürdürürler. Onları ortalıklarda görmek de olası değildir: çalılıkların, yoğun ağaç yaprakları arasında saklı yaşarlar, kuşbilimciler seslerinin izlerini sürerek onlara ulaşırlar...

Yalnızlığı ve saklanmayı seven gugukları daha fazla rahatsız etmeden konumuza dönelim: Mimetizmi, eşbiçimsel bir özdeşleşme olarak tanımlayan Lacan'a göre, bir yazarı güdüleyen ve belirleyen, bilinç altının hiçbir zaman ulaşmaktan vazgeçmediği şey imgeselinde yaşamını sürdüren yasaklanmış nesnedir. İşte bu nesnedir ki yazarı, toplumsal yer edinme, beğenilme, onaylanma arayışına güdüler. Yasaklanmış nesneyi arayan yazarın, doğulu ya da batılı olması fark etmez. Ancak, batıdaki onaylanma kaygısı, hem kendi kök kültürünü, hem de batının kök

kültürünü kavrayamamış, batıya angaje doğulu aydında başka türlü tezahür edecek; düşünce, sanat ve bilim alanında taklit ve sahte bir dünya yaratılacaktır

Arnold Toynbee'ye göre, taklit yoluyla yaratılan bütün eylemlere kuşkuyla bakılmalıdır; çünkü onlar kendilerini belirlememişlerdir. Taklit yetisinde bir aksaklık olmaması için, bunu gelenekselleştirmeli, ya da alışkanlık haline getirmelidir. Guguk kuşunun eylemi tümüyle edinilmiş, indirilmiş bir doğa alışkanlığıdır, hiçbir zaman aksamaz.

Yeniliğin öncüsü olarak taklit mekanizmasına (mimesise) yönelen yaratıcı önderler, ardıllarını bilinçli bir şekilde hipnotize ettikleri gibi, çoğunlukla tepki verdikleri yabancı kaynağın etkisiyle kendileri de hipnotize olurlar. Ahmet Mithat'ta bu durum görülmez o bilinçlidir. Nedret Yasalar'na uygun çalışmakta, hangi malın, kimin için, nasıl üretileceğini çok iyi bilmektedir... Mustafa Nihat Özön'ün şu saptaması önemlidir: "Ahmet Mithat'ın zamanında 'adi' diye nitelenen dili bugün bizim en ileri yazarlarımızın kullanmak istediği dildir; Ahmet Mithat'ın 'Ey kari, Ey karie' kesintileriyle açıklanmış sözünü etmek istediği şeyler 'hikayenin yalnız bir kuru masalcılık olmayıp bir şey de öğretmek' kanısından doğmuştur ki, yaşadığı zaman toplumunun insanlarıyla onların bir sürü dertlerini ele almış ve canlı bir şekilde anlatmıştır." Ancak, ardılları onun getirdiği roman ölçütlerine mekanik tepki vererek, hipnotize olmuş, ve öyle edilgin bir taklit zinciri oluşturmuşlardır ki çoğunun adı unutulmuştur. Öte yandan Ahmet Mithat, gözü kararmış taklitçi değildi, kitle eğitimi için mimesise yönelmiş bir öncüydü. Lakin, bütün bunlar onu taklit ettiği, uyarladığı romanlardan dolayı alkışlamamızı ve onda çok yüce değerler vehmetmemizi gerektirmez: O Yusuf Akçura'nın vurgulamasıyla Türkiye'nin Tolstoy'u ya da Hamdullah Suphi'nin mizah yoluyla söylediği gibi Türkler'in Volter'i değildi: iyi- kötü ve taklit romanlar yazmış, iki yüzü aşkın kitap yayınlamış Efendi Baba'ydı.

Not: Konu dışına çıkma eğilimi gösterdiğimin farkındayım, bundan dolayı bir sonraki bölüme anlamlı bir geçiş yapmak için bir kez daha Lacan'a dönüyorum: Ünlü filozofa göre, insanın yabancı bir varlıkla özdeşleşmesi her zaman bir vazgeçişle sonuçlanır: Napolyon'u ya da Fatih Sultan Mehmet'i taklit eden ne kadar çok vazgeçmiş insan vardır.

Not: Yukarıdaki satırları yazarken nedense Guguk Kuşu adlı romanı ve ondan uyarlanan filmi hatırladım. Jack Nicholson'un canlandığı bu ters Don Kişot, deli taklidi yaparak hapisaneden kurtulmuş, kapağı akıl hastanesine atmış, hakikatini yok etmeye çalışan iki yüzlü yozlaşmış iktidara karşı umarsız bir mücadele vermeye yeltenmiştir. Sanırım, guguk kuşlarının yaşamlarını bilen biri olarak, bu romanı bir kez daha okumam gerekiyor.

3. MÜSLÜMAN VE TÜRK ŞÖVALYE

Jale Parla, önemli çalışması Don Kişot'tan Günümüze Roman'da şu saptamayı yapmıştır: "Çengi'yi incelediğimizde göreceğimiz gibi, Ahmet Mithat Efendi için Don Quijote'nin çekiciliği, parodi yazınına olanak tanınmasıdır.. Cervantes Don Quijote'de nasıl şövalye romanlarıyla alay etmek amacıyla onların parodisini yapmışsa, Ahmet Mithat Efendi de, bir Don Quijote uyarlaması olarak başladığı Çengi'de, gerçeklikten uzak gördüğü geleneksel edebiyatı parodi yoluyla hicvedecektir. Bu hicivden en çok nasibini alacak metinler de Muhayyelat-ı Aziz Efendi, Hamza-name, Ebu Ali Sina gibi, hep 'sihir ve ilm-i simya ve cin ve peri hikayat-ı garibesini mübeyyin şeylerdir.' " Mustafa Nihat Özön ise, şövalye romanlarına en büyük karşı vuruşun Cervantes tarafından yapıldığını vurguladıktan sonra şunları yazmıştır. "Don Kişot'un ne niyetle yazıldığı tartışılmıdır. Cervantes, eseri yazarken bugünün eleştirmenlerinin bulduğu noktayı gözönüne getirerek mi yazmıştır, yoksa ona bugün o anlamı biz mi veriyoruz? Çözümü çok zor olan bu sorunu bir tarafa bırakırsak, Don Kişot o niyetle yazılmamış olsa bile, sonuç olarak şövalye âdet ve fikrine karşı bir tepki olmuştur."

Not: biri 1936'da diğeri 2000 yılında öngörölmüş -ve birbirine kısmen de olsa benzeyen- iki görüş, kesip yapııştırıp, ardi ardına okuyunca kafası karşıyor insanın...

Şimdi düşünelim ve Cervantes'in şövalye romanlarını bilinçli ya da bilinçsiz bir karşı vuruşla alaya aldığı varsayalım; ve soralım: bu durumda Cervantes'i güdüleyen bütün zihinsel olguları Ahmet Mithat'a da vehmetmiş olmaz mıyız?

Don Kişot, ne niyetle yazıldığı tartışılan, kendi kültüründe daha önceden yaratılmış bir kaynağa tepki vererek yazılmış, bir parodidir: mimetik bir romandır.

Çengi ise, daha önceden yaratılmış, kendi kültüründe olmayan yabancı romanlara tepki vererek yazılmış taklit romandır.

Cervantes'i ve Ahmet Mithat'ı, yuvadaşlarını telef etmekten çekinmeyen, daha sonra onları taklit ederek beslenen guguk yavrularına benzetebiliriz. Ama bir farkla: Ahmet Mithat, kök kültürüne yabancı olduğu Batı romanını öğrenmeye ve öğretmeye çalışmaktadır. Bu olgunun bir yanı. Diğeri ise şu: Ahmet Mithat, yuvadan 'sihir ve ilm-i simya ve cin ve peri hikayat-ı garibesini mübeyyin şeyleri' atmakla kalmamış, şövalye romanlarının yanı sıra Don Kişot'u da telef etmeye çalışmıştır: " ... malumdur ki şövalye demek (...) ömrünü gününü din yolunda cenge ve bilhassa ehl-i islam aleyhinde muharebeye vakıf ve hasretmiş süvariler demektir. Erbab-kalem bunlardan bazı zevat-ı muhayyilliyeye inaden öyle birtakım hikayeler tasvir etmişlerdir ki bunlara nispetle bizim

Hamzanameler esas-ı sahih mertebesinde suut eyler."

Hamzaname: Hazreti Hamza'ya atfedilen, cinler, periler, devler gibi masal öğelerinin yer alan iki yüzü aşkın öyküye verilen ad. Bu öyküler, 14. yüzyılda Farsçadan Türkçeye uyarlanmıştır.

Öte yandan, Ahmet Mithat, batının kök kültürüne yabancı olduğundan, romanında, karşı olduğu, Namık Kemal'in kocakarı masalı dediği halk hikayelerinden yakasını kurtaramaz. Edilmiş bu birikim sonucu, Daniş Beye dönüştürülen Don Kişot, Denyo'laşacak; Manon'a benzeyen Çengi Sümbül ise, Kanlı Nigar'a dönüşecektir.

Denyo: Karagöz ve ortaoyunlarındaki saf, bön, dengesiz tip.

Kanlı Nigar: Karagöz oyunlarının en ünlü, en fettan yosması.

Sonuşmaz bir durumdur bu: batıya ne denli özensek, onu taklit edip sahte dünyalar yaratsak da hiçbir zaman onun kök kültürünü tam anlamıyla kavrayamayız: asimptot eğrileri gibi, sonsuza doğru birbirimize yaklaşarak, ama hiçbir zaman kesişmeden yol alırız: Don Kişot, işte bu yüzden Denyo'laşmış; Manon, Kanlı Nigar'a dönüşmüştür.

Hiçbir zaman, kavramak, anlamak istemediğimiz bu sonuçmaz duruma İsmail Habib Sevük'ün Çengi için yazdığı ve Ahmet Mithat'ın batıyı Müslümanlaştırıp, Türkleştirdiğini savunan satırları iyi bir örnektir:

" Garbi getiriş tarzı: Onun zamanında okuyucularının büyük çoğunluğu garbi medeni simasından ziyade kafir tarafıyla görüyordu. Ahmet Mithat garbi önce kendinde eritip onu adeta ihtida ettirdikten sonra okuyucularına müslümanlaşmış bir çehre ile göstermenin büyüsunü buldu. (...) Bütün dünya dillerine tercüme edilen ve dünyada en çok okunan Don Kişot onu olduğu gibi nakletse okuyucuları yadırgayacaklar, Servantes'in o İspanyol şövalyesini yalnız ihtida etmiyor, Türkleştiriyordu. Çünkü Çengi isimli iki kısımlık büyük romanının birinci kısmı Türk Donkişot'u adını taşır."

En iyisi, iyice karışan bu bölümü, Ahmet Mithat'ın Monte Kristo'yu yuvadan nasıl attığını anlatan sözleriyle bitirmek "Acaba bugünkü maarifimizin yetiştirdiği bir nevcivan-ı kâmil Monte Kristo'dan lezzet alabilir mi? Biz bunu hiç memul edemeyiz. Hatta kendi eserimiz olmakla beraber Hasan Mellah'ı da Monte Kristo'nun naziresi olarak okuyanlarda bir hiss-i istib'at peydasından başka bir tesir göstermeyecek asârdan buluruz. Bereket versin ki Monte Kristo sırf yalan, mahz-ı hayal olmaya mukabil Hasan Mellah'ın bir büyük kısmı tarih üzerine mübtenidir de eserimizi bu yüzden olsun halâsa bir imkan buluruz ümidindeyiz."

4. DIŞI SANCHO PANZA

Manon'un etkisi yalnızca edebiyat alanında görülmez. Onlarca resmi yapılmış, onlarca tiyatro oyunu sahnelenmiőtir. Puccini'nin ve Massenet'in bestelediği iki Manon operası vardır: her iki eser de baş yapıttır. Ancak, Puccini, Manon'un etkisinde o denli kalmıştır ki ardı ardına bestelediği operalarda aynı konuyu tekrarlamıőt bundan dolayı tepki almıőt, kabuğuna çekilmiőt, yıllar sonra 1910'da sahnelenen La Fanciulla ile zinciri kırmıőt, kendini yenilemiőtir...

Manon'a gosterilen bu büyük ilginin nedenini en iyi Guy de Maupassant anlatmıőt: ". İşte Manon Lescaut, diğerlerinden daha hakiki kadın... Sadedil, hilekar ve vefasız... Seven... Baş döndüren... Zarif... korkunç ve şirin.../ Bu kadar cazip ve sevgi tabiile bu kadar hain olan simada, muharrir; Manon'un kadınlık mevcudiyetinde en şirin... en sürükleyici... en rezil ne varsa, hepsini canlandırmıőt gibi görünüyor...İşte bu tamamıyla kadın.. daima nasılsa, daima nasıl olacaksa öyle bir kadın.../ Bu kadında kaybolmuőt cennetin... ebedi, hilekar, sadedil, aldatan, iyilikle fenalığı hiç farketmiyen ve ancak ağzının, gözlerinin cazibesiyile ve kavi insani, ebedi erkeği sürükleyen.. 'Havva'sını bulmuyor muyuz?'

İşte Çengi Sümböl (Peri) de böyle bir kadındır, hilekardır, baştan çıkarıcıdır, zekidir, fettandır, 'havva'dır. Jale Parla'ya göre, Ahmet Mithat da ona bir miktar tutkundur: Kanlı Nigar'dır!

Lakin gelin görün ki, Ahmet Mithat'ın batyı getiriőt biçimi konusunda ilginç yorumlar yapan İsmail Habib Sevük'e göre durum farklıdır, Çengi Sümböl, diőt bir Sancho Panza'dır: " Daniőt Efendi'yi, zenginlerden biri, alay olsun diye, zeki ve

güzel bir cariyesini vererek evlendirdi. Daniőt Efendinin bir de erkek çocuğu olur. Fakat bu meczup koca nihayet bir gün kendisini asıp hayata veda edince karısı, çocuğunu yanına alarak çengilikle hem hayatını kazanmaya, hem de oğlunu hayat adamı yapmak için bizzat terbiye etmeye baőtlar. Bu çengi kadın – ki romana da ismini verdi – Servantes'in Donkiőtotu'na karőtı Őanso'dur. Ahmet Mithat efendi, hayalperest Donkiőt' a karőtı akıllığı temsil eden Őanso'yu niye bir kadın, daha doğrusu bir ana olarak aldı? Anlaőtılan tabiatta erkekten çok ziyade ananın asıl olduğunu bildiği için"

Don Kiőt ve Manon Lescaut, zamana kendi imzalarını atmıőt romanlardır. Onlar, -dünyada ve Türkiye'de, yazarlarından daha ünlüdürler.

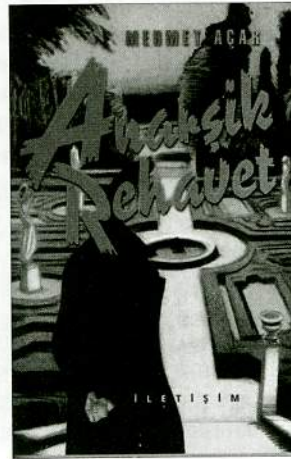
Lakin Ahmet Mithat, Türkiye'de romanlarının çok ötesinde üne sahip bir yazardır: onu yalnızca yazınsal özellikleriyle değerlendirmek olası mıdır?

↓

Not: Kolaj Denemesi sırasında, bazı satırları yazıya kesip yapıőtırılan kitapların adları:

- . Manon Lesko, Hilmi Kitabevi, 1944, çeviren: Sıracettin
- . Türkçede Roman, İletişim ,1985, M.N.Özön
- . Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme, Gerçek, 1981, F.Naci
- . Efendi Babamız Ahmet Mithat, 1964, M. S. Capanoglu
- . Don Kiőt'tan Günümüze Roman, İletişim, 2000, J.Parla
- . Tarih Bilinci, 1975, E, A. Toynbee, M.Belge
- . Ecrits 1. Paris 1966- J. Lacan
- . Wonders of the Animal World- J.R. Crossland

M e h m e t A ç a r

İ L E T İ Ő İ M Y A Y I N L A R I

Melekbaliğının

Hande Öğüt

aksoyhale@hotmail.com

Öyküsü

*S*ize anlatılanın aslında üç aşamalı olduğunu hiç aklınızdan çıkarmayın; önce anlatılan tarafından biçimlendirilmiştir, sonra dinleyen tarafından yeniden biçimlendirilmiştir, ne var ki hikâyenin ölü kahramanının her ikisinden de gizledikleri vardır."

Sebastian Knight'in Gerçek Hayatı

V. Nabokov

Eldeki veriler o kadar kafa karıştırıcıydı ki hiç kimse Serdari Ömer Paşa Sokağındaki cinayetin ardındaki sır perdesini aralayamamıştı. Laf olsun diye yürütülen bir iki polis soruşturmasının (onlara kalsa zaten bu ibnelerin tümünü yok etmek evlâydı) yerini, mahallelinin uzun kış gecelerinde yarattığı hurafelere bıraktığı o günlerden birinde telefonum uzun uzun çaldı. Ahizenin ucundaki tok ses, üç gün sonra bir odasını ofis olarak kullandığım fakirhanemdeydi. Olayla ilgili olarak konuşmaya başlamadan önce (kararlaştırdığımız saatten on beş dakika önce gelmişti), bir iki dakikalık isim kaldığını söyleyerek daktilomun başına döndüm. O an, ilk bölümünü henüz bitirdiğim metni, Pierre Riviere'nin duruşmasını izlediğim sırada, edindiğim şu kaniyla bitirmeye karar vermiş görünüyordum:

"Taklit, hatıratın okunmasından o kadar açık ortaya çıkmaktadır ki, tamamen bir kenara bırakılması imkânsızdır; böylece de bütün hikâyenin yeni baştan kurulması gerekmektedir."

Kahvelerimizi yudumlarken karşılıklı olarak teyplerimizi (söylediklerim tümüyle çarpıtıldığından olmalı) çalıştırdık Ayrıntılar, zaman aralıkları ve gelişim çizgisi üzerinde pek duramayacağımı, çünkü benim bile hâlâ kavrayamadığım, aydınlığa tam kavuşmamış noktalar olduğunu belirterek anlatmaya başladım. İstenildiği üzere önce biraz kendimden bahsetmeliydim.

İnsanların, boş ve yararsız işler hasebiyle küçümsediği mevzularla uğraşmasaydım, belki başım daha az ağrırdı, ama gerçek olamaz denilen garipliklerin de kimse farkına varamazdı. Anneme sorsanız, çocukluğunda da böyleydi deyip anlatmaya başlar. Mesela, yıllar önce mahallede başgösteren bir hırsızlık olayını, herkes nafîle diyen bakışlarla izlerken küçük bir kurnazlıkla çözüvermişim. Bir hırsız-polis öyküsü yarışması düzenlersem, kaybolan bebeklerin, otomobillerin, dürbünlerin akıbetini de öğrenebilirdim. Yalnız ve yalnızca satır aralarını iyi okumak gerek. Çünkü çocuklar, büyüklerin gerçek hayattaki edimlerini oyunlarında yaşantılar. Bunu bilen herkes görünenin ardında saklı gizli işareti açığa çıkarabilir. Uzatmayalım... Bir hafta içinde hem hırsız bulundu, hem de öyküleri fotokopiyle çoğaltıp tüm mahalleye satarak çadır tiyatrosundaki gösteriye bilet alacak parayı elde ettik.

Aslında hırsızın kim olduğuyla zerre kadar ilgilendiğim yoktu. Tek amacım Sherlock Holmes'ü ve yaratıcısını taklit ederek bir dedektif-yazar adayı olabilmektir. Düzenlediğim yarışma ve sonrasında hazırladığım fanzin ile mahallede "hafiyeyazıcı" diye anılmaya başlamışım bile. Server Bedi ustayla tanışmam da aynı döneme rastlar. Bütün çocukluğum Cingöz Recai serilerini, M. Kemalettin, Afif Yesari ve Kemal Tahir'in taklit Mayk Hammer maceralarını okumakla geçti. O dönemler, oturduğumuz kasabada Batılı yazarların kitaplarını bulmak epey güçtü.

Sahte biyografi ve otobiyografiler yazmaya başladığım ilk gençlik günlerimden bu yana da, zamanımın çoğunu mahkemelerde, kayıp bürolarında, sahalarda, bitpazarlarında, nüfus memurluklarında, arşivlerde, gece kulüplerinde, karakol önlerinde, acil servis kapılarında, kesimhanelerde, hurdacılar, araba mezarlıklarında, yazar ofislerinde, film şirketlerinde, tozlu raflar arasında, bodrumlarda, tavanalarında, tarikat ve gizli örgüt toplantılarında geçirip

kırkıpkin

77

duruyorum.

Neden mi? Nedeni çok basit. Çünkü, ben bir baştan çıkarıcıyım. Bazen yüzergezerleşme ve mesafe kaybı tehlikesiyle karşı karşıya kalsam da şeylerin ilk görüntüsü ardında kaynaşan çokluğu ve çokdilli yansımaları yakalama girişimlerinden kendimi alamıyorum. Çünkü sunulan gerçekler, ancak baştan çıkarmanın açığa çıktığı yerde tutunamaz olur ve esyayı tertip içerisinde tutan metafizik örtü yırtılır. Simgelerle yüklü fantazmalar yüzeye çıkar, bastırılmış olan çözünerek geri döner. Olmaklığı taklit ederek aslına gizleyen durumları ben de görmezden gelebilseydim istatistiksel verilere, alışlageldik uygulamalara gönül indirebilirdim.

İkinci kasetleri teyplere taktığımızda, olayı anlatmaya başlamıştım.

Bir dostumun fotoğraf sergisinin açılışına yetişebilmek için yokuş aşağı koştururken kayıp da düşmeseydim belki bu olaya hiç bulaşmayacaktım. Kalkmaya yeltenmeden önce silkinip etrafıma baktığım an duvarda ışılan o yansıma, tüm imgelemimi kısıvrak kuşattı. Güçlü bir yapıştıncı değildi, kâğıdı hemen söküp aldım. Kısacık kesilmiş simsiyah saçların bir bone gibi sarmaladığı bu yuvarlak yüzde beni büyüleyen, dehşetle açılmış yemyeşil gözler ve bir çılgılığı sustururcasına mühürlenmiş incecik dudaklardı. Kendimi resimden koparıp altındaki yazıyı okuduğumda bunun bir ilan olduğunu algılayabildim. Aynen şöyle yazıyordu:

Aranıyor!

Yukarıda fotoğrafı görülen 22 yaşında, 1.75 metre boyunda ve ince bir yapıya sahip olan ikiz kardeşim Orhan Melek'ten dört aydır haber alınamamaktadır. Görenlerin ya da tanıyanların (212) 617 81 88 no'lu telefona bildirmeleri insanîyet namına rica olunur.

Hüsrân Melek

O anda, melekler kadar saf görünen bu yüzün izini sürmeye karar verdim. Bir fotoğraf değil, sonradan boyanmış bir resimde, gözlerimin içine bakan bu erkek yüzünün aynı zamanda bir kadına da ait olduğu bilgisi, karar verme sürecimi hızlandırmıştı elbette. Üstelik ikizler ve ikiz kahramanlardaki ahenk, öteden beri haysiyetli bir güzelliikle birlikte erotik bir zilletin göstergesi olmuştu benim için.

Sergide kaldığım saatler boyunca gözlerini gözlerimin içine hapsederek onu seyrettim. Sanki kutsal bir varlığın ruhu, ebediyete dek korunmak için bir fanusun içine özenle yerleştirilmişti. Fotoğrafçı arkadaşım kolumdan çekerek, beni bir dost grubunun içine soktuğunda işte bunları düşünüyordum. Yine de, sanatın mimetik boyutu üzerine

hararetle konuşan üstadın kurduğu süslü cümlelerden birini hafızama kaydedebildim:

"Kim ne derse desin, ben Barthes'dan yanayım azizim. Gerçekçi sanatçı, doğadan kopya eden değil, bir pastişçi, kopyalardan kopyalar çıkarabilir.".

Bu yüzden gerçeklik, gerçeğin kopyalanmasını değil, bir kopyanın kopyalanmasını içerir. Gerçekçilik ikincil bir mimesis aracılığıyla zaten kopya olanı kopyalar."

Arka arkaya içtiğim şaraplardan olacak, kafam iyice bulanmıştı. Eve gelir gelmez ilk işim ilandaki telefonu aramak oldu; tahmin edeceğimiz gibi yanıt verilmedi. Ertesi gün soluğu sahaf arkadaşlarımla yanına aldım. İlandan hiç söz etmeden, ikizlerle ilgili bir öykü yazmakta olduğumu, bu konuda bana yardımcı olup olamayacaklarını sordum. Mihrican, gerçek ikizlerin ömürleri boyunca fiziksel ve ruhsal açılardan büyük bir benzerlik göstermelerinin, doğru olmadığını, ikizlerde eşduyum diye bir kavramın kendi içinde de şüpheler uyandırdığını anlattı.

Son yıllarda kafayı antropoloji ile bozan Macit, yüzyıllar boyunca kuşaktan kuşağa geçen bir inanışa göre ikiz doğumun, doğaüstü güçlerin etkisiyle olduğuna, bu nedenle Kızılderi kabilelerinde, Yeni Gine'de ve öteki bazı topluluklarda, genellikle ikizlerden biri öldürüldüğüne işaret ettiğinde, kayıp Orhan Melek'in nedense ölmüş değil de öldürülmüş olabileceği düşüncesi, ısrarcı bir tutumla zihnime nakşolundu.

Çaylar içiliyor, peş peşe sigaralar tütürülüyor, sohbet koyu bir kıvama doğru evriliyordu. Sıra edebiyata gelince sözü bu konudaki bilgisine çok güvendiğim Cevdet aldı. Konuşmaların tümünü aklımda tutamayacağım için banda kaydettim. Dilerseniz dinletebilirim. (O kadar ayrıntıya girmeye gerek olmadığını söyleyerek teklifimi kibarca reddetti. Oysa olayı çözümlememde büyük yardımı olan bu sesi dinleseydi sunları duyacaktı):

Edebiyatın önemli temalarından biri de ikizlik olgusudur. Bu olgu, bir kahramanın bir diğeriyle özdeşleşmesi kadar kahraman-yazar, okur-yazar ikizliği olarak da belirir. Kimi yazarlar insanın çifti temasını, kişilik bölünmesi olarak ele almış. Örneğin Nabokov *Umutsuzluk*'ta, zengin bir çikolata fabrikatörünün, kendisine tıpatıp benzeyen bir sokak serserisi bulup onunla elbisesini, kimliğini vs. değişip adamı öldürmesini ve giderek o adamın çiftinin kimliğine gömülmesini anlatır. Zaten birçok anlatısında kahraman ile yazarın özdeş olduğunu görürüz. Hatta ona gelmeden çok önce *Don Quijote*'da belirir bu ikizlik. Benim için en önemli örnek Joseph Conrad'ın *Karanlığın Yüresi* olmuştu. Kurtz ve Marlow'un üzerinden okur-yazar çiftliğinin yanı sıra, okur-kahraman özdeşleşmesi de çıkıyordu ortaya. İnsanın

bilinçaltındaki akıl dışını ya da ötekini barındırması açısından Freud kuramına, kolektif bilinçaltında var olduğu için herkesin kolayca tanıyacağı kötülük ya da gölge arketipini temsil eden diğer benliği olarak Jung kuramlarına yaslanıyordu roman. Kurtz öldüğü zaman Marlow neredeyse tümüyle onunla özdeşleşiyor. Kurtz'la birlikte kendisinin de gömüldüğünü hissediyor ama yine de öyküsünü anlatmak için yaşamaya devam ediyor:

"Ama gördüğünüz gibi, hemen orada gitmedim Kurtz'un yanına. Hayır. Karabasana sonuna dek görmek ve Kurtz'a bağlılığımı bir kez daha gösterebilmek için kaldım!"

Akşama doğru eve geldiğimde yine telefon numarasını çevirdim, hatta bu işlemi gece yarısına dek tekrarladım. Ya telefon borcundan dolayı kesikti, ya da Hüsrân Melek bir gece kuşuydu. Belki borçlarını ödeyebilmek için geceleri ek iş yapıyordu, belki de geç saatlere kadar kardeşini arıyordu. Çalışma masasına oturup fotoğrafa, üzerindeki perdeyi kaldırarak bakmaya çalıştım. Bu, sırrını kimselere açmadığım bir yöntemimdir; insanın yüzündeki üçüncü gözü görebilmek gibi... Yüzünü gizleyen maske, katılmış bir cesedi öylesine andırıyordu ki, sahaf dükkânındaki düşünce yine beynime saplandı. Ölüm, cinayet, kan! Bu dehşet duygusundan arınmak için kokteylde hafızama kazınan cümleyi, ilanın altına yazdım: Gerçeklik, resimlenmiş bir kopyanın kopyalanmasını içerir. Gerçeklik, ikincil bir mimesis aracılığıyla zaten kopya olanı kopyalar.

Sonra uzun uzun düşündüm. Bu resim bir kopyanın kopyasıydı, yitik olanı arayan ikiz kardeşi olduğuna göre, yani ikincil bir mimesis aracılığıyla kopya olanı kopyalıyordu. O zaman ortada ikiz filan yoktu! Ya bu ilan?..

Size bir baştan çıkarıcı olduğumu hiç çekinmeden söylemişim daha en başında. Dediğim gibi şeylerin "düzenli" dünyasının ardındaki çıplaklığı, simgelerle örtülmüş fantazmaları yüzeye çıkarmak isterim. Bu nedenle gizli bastırılmışı bularak taklit edilen gerçeğe ulaşmak amacıyla, sıradan insanların uğramadığı mekânlarda gezerim. Değişik ruh halleri ve farklı kimlikler giyinirim oralara giderken. Ve genellikle kendi rolümü bir parodiye oynatırım. Zira bir baştan çıkarıcı işaretlerin oyunundan hoşlanır ve asıl saplantısı oyundur!

Yine bir gece (ilanı gördüğüm günden yaklaşık iki ay kadar sonra), sık sık yaptığım gibi travesti, gay ve lezbiyenlerin takıldığı hengâmeli barlardan birine gittim. Çünkü oradaki grotesk mizah, içimdeki karnaval ruhunu uyarır ve usumu uykudan uyandırır. Dostlarımla biraz sohbet etikten sonra arkadaşlarımla biraz localardan birine oturduğumda, nereden

geldiğini saptayamadığım bir kurşun göğsüme saplandı sandım. Karşımda durmuş bana gülümseyen o yüz! Haftalardır fotoğrafını cebimde taşıyıp, sokak sokak, kapı kapı aradığım erkek şimdi karşımdaydı. Tıpkı fotoğrafındaki gibi mükemmel bir erkek. Kendimi toparlayabilmek için tuvalete kapandım, aynada abartılı makyajıma bakarken keşke bu güzelliğe layık gerçek bir kadın olsaydım diyerek usul usul ağladım. Ama böyle bir kulübe geldiğine göre, benden hoşlanabilirdi.

Evet, umut ettiğim gibi kulüpten birlikte çıktık. Kaldığı pansiyonda sabaha dek içip sohbet ettik, benimle sevişmek istememesi nedense işime gelmişti. Ona olan hayranlığımdan sıyrılabildikten saatler sonra kız kardeşinin kendisini aradığını hatta bir ilan verdiğini, bundan haberi olup olmadığını sordum. Başını öne eğip içine kapandı, sonra sessizce hazırlanarak çıktı. Tam kapı eşigindeyken siyah ciltli incecik küçük bir defter uzattı bana. İşte tüm hikayesi burada saklıydı.

Ancak defteri, ona verdiğim söze sadık kalarak size gösteremeyeceğim. (Eğer ısrarlarına dayanamayıp defteri verseydim şu satırları okuyacaktı):

Doğumumuzun aile içinde bölünmelere yol açtığını annemin günlüğünden öğrenmişim. Akrabaların kimi haneye bolluk bereket yağacağını muştulayıp düğün bayram ederken kimi, ikiz doğumun uğursuzluk getireceği endişesiyle karamsarlığa kapılmış. Ne yazık ki zaman kötümserleri haklı çıkardı.

Her şey babamın annemi dövdüğü ve annemin herkese beddua okuduğu, bir nisan ayının son günü başladı. Biz gerçek ikizler denilen tek yumurta ikizleriydik. Gerçekten de birbirimizin kopyasıydık, farklı cinsiyetlerde olmamız bile bu benzerliği etkilemiyordu. O yıllarda, tüm kasaba okullarında olduğu gibi bit salgını başgösterdiğinden ikimizin saçları da kısacık kesilmişti. Bu da insanların bizi birbirimize karıştırmasına yardım etmişti. Bize çok eğlenceli gelen bu durumu bir oyuna dönüştürdük giderek. Sadece giysilerimizi ve ses tonumuzu biraz değiştirmek yeterliydi. Okula yazılırken ayrı sınıflara düşmüştük, önce çok üzüldüğümüz bu olayı daha sonra avantaja çevirecektik. O matematikte, ben Türkçe'de başarılıydım. Dolayısıyla birbirimizin sınavlarına girebiliyorduk. İşte o gün, o tüm felaketlere gebe nisan günü, benim yerime sınava giren kardeşimle okul çıkışı, kasabanın biraz ötesindeki dere başında buluşup dağlara çıkacak ve annemiz için kır çiçeği toplayacaktık. Evdeki kavga yüzünden biraz geç kalmıştım. Vardığımda kardeşimin canhıraş çığlıklarını duydum. O görüntü gözlerimden hâlâ gitmiyor. Üstelik de ona bu kötülüğü yapan, küçüklüğümüzden beri abi diye sayıp sevdiğimiz emmioğluydu. Eteğini sıyırdıktan sonra,

erkek olduğunu görünce çılgınlar gibi sinirlendi. Çünkü asıl istediği bendim. 'Sizi gidi küçük oyuncular sizi!' diye bağırarak kardeşime girdi. Acı çeken bir hayvan gibi uluyordu zavallı kardeşim. İşini bitirdikten sonra yerden kocaman bir taş parçası aldı ve...

Beni görmemişti, deli gibi koşarak eve gittim. Annem kaçmıştı, babam öfkeden kudurmak üzereydi. Her şeyi anlattım. Beylik tüfeğini alıp amcamların evine gitti. O arada korkudan bayılmışım. Kendime geldiğimde, babamın tavandan sarkan cansız bedeniyle karşılaştım.

Çocuk Esirgeme Kurumunda geçen tüm yıllarım boyunca hep onu düşündüm. Gözümün önünde ölürken onu kurtarmak için sesimi bile çıkartamayışımı. Vicdan azabı, ölümden beterd. Bir bayram günü bizi eğlendirmek için kuruma gelen meddah, suçluluk duygumdan ve ona duyduğum korkunç özlemden kurtuluşumun ışığı oldu. Ortaoyundaki bütün tipleri kılıktan kılığa girerek ve sesini değiştirerek canlandırıyordu.

Ertesi gün saçlarımı kısacık kestirdim; onu kendimde yaşatacak ve intikamını alacaktım. Üstelik taklit doğadaki mükemmel yaratılışın özü ve hatta onun yegâne şartıydı. Canlılar, diğer canlıları taklit ederek avlanıyor ya da hayatta kalıyordu. Hatta tüm melekbalıkları dişi olarak doğup yaşları ilerleyince cins değiştirip erkek oluyordu. İşte ben Hüsrân Melek, gündüzleri kadın olarak yaşayıp geceleri erkek kimliğine bürünerek gay barlarda katilimizi arıyordum. Çünkü uzun süren araştırmalarım sonucu, emmioğlunun bu kente geldiğini, o olayın ardından ruhi bir buhrana kapıldığını sonradan da travesti olduğuna öğrenmişim.

Kayıp ilanını vermekteki ve İstanbul'un tüm sokaklarına dağıtmaktaki amacım, emmioğlunu bulana kadar, öldürdüğünü sandığı kardeşimin, sadece dört aydır kayıp olduğunu öğrenerek dehşete kapılması, kardeşime yaşattığı o korkulu bekleyişi, o idam hükmünü her nefes alışında hissetmesiydi. Çünkü o da çok iyi bilirdi ki bizim ailede dökülen kan asla yerde kalmazdı.

Hikâyesini bitirdiğimde donakaldım. Dün geceyi getirdim gözlerimin önüne: O erkek kılığında bir kadın, ben kadın kılığında bir erkektim. Ve onun gerçek bir erkek olduğunu zannederek, keşke gerçek bir kadın olsaydım diye nasıl ağladığımı düşündüm. Sonra bir anda umuda kapılıverdim, hal böyleyse bu oyundan kurtularak gerçek dünyaya adım atabilirdik. Geceyarisına kadar onu bekledim, gelmedi.

Aylarca tüm gece kulüplerini gezme ve her gün kaldığı pansiyona uğramama rağmen onu bulamadım. Onu anlayabilmek, dünyasına girebilmek için Karanlığın Yüreği'ni defalarca okuyup Marlow'un Kurtz'a yaptığı yolculuğun

anlamını sorguladım. O, tıpkı Kurtz gibi gerçeğini keşfederken, "üzerinden zamanın örtüsü sıyrılmış" bir başka gerçeğe yolculuk yapmıştı aslında. Bu gerçek hem onun, hem de uygar geçinen tüm insanlığın gerçeği idi. Karanlığın yüreğine yaptığı yolculukta, onu tanıyan ve son sözlerini duyan Marlow da bir anlamda onun sayesinde, insan ruhunun karanlık köşelerine nüfuz edebilmişti.

Sonunda, ömrü boyunca bir fotoğraf karesinin içinde yaşantıladığı erkek kardeşinin yanına gitti. Sadece bir üçüncü sayfa haberi: Serdari Ömer Paşa Sokağındaki korkunç olayda, Rüya kod adlı bir travestiyi baltayla parçalayan H.M. daha sonra kendisini tavana asarak canına kıydı.

İki gün sonra, saatlerce konuştuğum gazeteci beni arayarak teybinde bir arıza olduğunu ve son bir saatte konuştuklarımızın büyük bölümünün silindiğini söyleyerek bendeki kopyayı kendisine verip veremeyeceğimi sordu. Bu mümkün değildi. Çünkü ilk metnin sonuna yazdığım gibi, tüm hikayenin yeni baştan kurulması gerekiyordu.

Daktilonun başına oturdum ve büyük bir şevkle yazmaya koyuldum. Her zamanki gibi yine bir epigrafla başladım:

Özne, bir başkası tarafından arzulandığı için arzulayabilir ancak nesnesini; ona arzusunu veren, o arzuyu dölleyen ve kıskırtan (dolayımlayan) başka biri vardır hep. Bu başkası, arzusunun modelini verir özneye.

Gerçek şu ki, bir benzeri yoktu. İkizlik, onun hermafrodit olma arzusuna gönderme yapan güçlü bir metaforu. İki cins birden olma itkisi, erkeğin ve kadının bilinçsizce, kendi cinsini karşı cinsle eklemeye ya da kendi cinsini karşı cinsle tamamlamaya çalıştığı bir süreci betimler. Bu itki ne kadar bilinçdışı olursa, kişinin kendine verdiği zarar da o denli artar. Hatta kimileri için cinsel birleşmenin asıl hedefi bu sihirli ikameyi yaşama arzusudur. Bu itki, onda da hayal dünyasında yaşamak ve travestilik şeklinde ortaya çıkmıştı. İlkgençlik yıllarında okuduğu ve çok etkilendiği *Orlando* adlı kitabın kahramanı ile iç içe geçmiş, insanın hem kadın, hem erkek olmasının tam bir insan olması için şart olduğunu düşünmüştü.

Aslında ne kadındı ne de erkek. En çok hoşlandığı durum, cinsiyetin ayırt edilmediği bir oyundu. Bu oyunda işaretler, biyolojik varlıktan ayrılıyor ve gerçek anlamda cinsiyet kalmıyordu. Onun aşık olduğu şey sadece işaretler oyunuydu; onu cezbeden ise, bu işaretleri baştan çıkarmaktı.

↓

Odada bulunduğum sürece her daim üzerime odakladığı bakışları altında her geçen gün daha da küçüldüğümü hissediyordum. Bu gözün sihriden falan kaynaklanmıyordu, odamda benim dışında, beni algılayan bir "şey" vardı ve bu beni tedirgin ediyordu. Her insan gibi kendimle baş başa kalabildiğim, toplumsal zorunluluklardan sıyrılıp kısmî bir özgürlük duygusunu duyumsayabildiğim sayılı yerlerden olan odam mahremiyetini yitirmişti.

Bir gün, hiç beklemediğim bir anda, ansızın, çok yakınlarımda bir yerlerde yeniden ortaya çıkacağını biliyordum. Her hafta sonu büyükannemin evine, "onu" ve "deliği" görmeye gitmeme karşın her şeyin hep benim kontrolümde olduğunu hissetmiş, istediğim an bu ziyaretleri sona erdirebileceğime kendimi inandırmıştım. Belli ki bu bir yanılsamaymış; öyle değil mi ki otuz ikinci yaşımı tüketiyor olduğum şu günlerde bile hâlâ onları ziyaret etmek, gözün kudretini üzerimde hissetmek ve onun tam karşısındaki duvarda, büyükbabamın portresinin altında bulunan delikten bakmak için her hafta sonu büyükanneme yatıya gidiyorum. Bu, belki bir alışkanlık, belki karşı konulamayan bir gücün önünde boyun eğiş, belki de çocukluğumla aramdaki bir bağ; ancak şunu biliyorum ki o göz ve delik, o günden sonra hep oradaydılar ve bundan sonrada orada olacaklar.

Göz

Gazoz kapakları ve sakızlardan çıkan futbolcu kartları biriktirdiğimiz ilkokul yıllarıydı. O yıl, daha disiplinli ve temiz olduğuna kanaat getirilmiş olacak, evimizin hemen yanındakinin yerine büyükannemin mahallesindeki okula kaydım yapılmıştı. Yeni okuluma pek de yakın olmayan evimize her gün gidip gelmekten haftaya içleri büyükannemle birlikte kalıyor, sadece hafta sonlarını evimde anne ve babamla geçiriyordum. Büyükannemin çiğ böreği ve incirli tatlısı düşünülecek olursa bu durum pek de fena sayılmazdı. Hem sonra, iki odalı, küçük, beton apartman katımızdan sonra bu çift katlı ahşap evin çok daha fazla eğlence ve sürprizle dolu olacağı şüphe götürmezdi. Şu anda –işsiz de olsam– bir harita mühendisi olmamın başlıca nedeninin bu ev olduğunu söylemek pek de yanlış olmaz sanırım. Gazoz kapağı avlarının ve futbolcu kartı takaslarının bir sonraki okul çıkışına değin son bulduğu akşam saatlerinde, büyükannem ve bizimle birlikte kalan, benden beş yaş büyük kuzenimle oturduğumuz akşam sofrasından –bazen incirli tatlımı bile yemeyi unutarak– alelâcele kalkıp, yatma vaktine kadar sahip olduğum birkaç saati geçirmek üzere tavan arasına çıkıyordum. Sihirli bir geçit gibi, beni yıllar öncesine taşıyan bu küçük odada büyükbabamdan kalan bir sürü öte beri vardı: tozdan kılıflı eski kitaplar, dilini anlayamadığım mektuplar, işlevini çözemediğim aletler ve nedense birinin dahi tam olmadığı paramparça haritalar. Nedendir bilinmez, o dönemlerde ilgimi en fazla eski bir denizci olan büyükbabamın haritaları çekerdi. Onlara bakarak, gitmediğim, büyük olasılıkla hiçbir zaman gidemeyeceğimi düşündüğüm coğrafyaları düşler, oralarda yaşayan insanların bizlere benzeyip benzemediğini düşünür ve hiç göremediğim rahmetli büyükbabamı kocaman gemisinin dümeninde, kendimi de onun gibi sarı yağmurluk ve kocaman siyah botlar kuşanmış, hemen arkasında hayal ederdim. Alt kattaki küçük odanın duvarlarını kaplamış siyah-beyaz fotoğraflardan bildiğim kadarıyla, büyükbabam pos bıyıklı, her nedense resimlerin renksizliğinden kaynaklanıyor olduğuna hiçbir zaman inanmadığım koyu gri gözlü ve bu gözleri tam ortasındaki kara bir boşlukta kıymetli bir taş gibi asılı tutan derin göz çukurları olan zayıfca bir adamdı. Her seferinde, üzerine bir hayli bol gelen yağmurluğu ve kocaman botlarıyla görüntülenmiş olduğu bu renksiz fotoğraflar ve büyükannemin anlatmaktan asla

bıkmadığı anıları olmasa, belki de asla onun bir denizci olduğuna inanamazdım. Okul yıllarım boyunca bana tahsis edilen bu odada her gece uykuya dalmadan önce bu resimlere bakarak düşler kurar, hayalimdeki kaptana pek de benzemeyen bu çelimsiz adamla maceradan maceraya koştuğumu kurgulardım.

Bu düşlerimi örseleyen, yaşamımı belki de sonsuza kadar değiştirecek o gözü ilk gördüğümde ortaokula yeni başlamıştım. Bir gün ansızın yatağımın karşısındaki duvarda belirmiş, tedirgin bakışlarıyla odamı gözetlemeye başlamıştı. Ara sıra bakışlarını bana çeviriyor, uzun uzun beni izliyordu. Gözün varlığı bende ilkin, şaşkınlığın büyüttüğü bir korku yaratmıştı. Korkuyordum; çünkü anlamlandıramadığım, usumun sınırlarını zorlayan bir bilinmezle karşı karşıyaydım. Ona yaklaştığımda, en az benim kadar gerçek olduğunu fark ettim. Hemen odadan çıkıp, duvarın koridora bakan diğer tarafını incelemeye başladım; duvarda ne bir delik ne de bir iz vardı. Odama döndüğümde göz hâlâ oradaydı. Elime aldığım sivri kalemin dikleştirdiği, merak, korku ve cesaret arasında sıkışmış küçük bedenimle ona iyice yaklaştım. Sonradan eklenmiş bir çıkıntidan çok, onunla birlikte inşa edilmişçesine duvara ait görünüyordu. Tamamen üzerime sabitlediği bakışları iyiden iyiye kudretini arttırmış, önümde dikilen duvarın korkutucu beyazlığıyla bir karabasan gibi üzerime çökmüştü. Korkuyla birlikte uyanan merakım endişeye dönüşmeye; küçük bedenime büyük gelen korku bacalarını titremeye, kalbimin atışlarını hızlandırmaya başlamıştı. Daha fazla dayanamayıp gözün hemen çaprazındaki korunaksız yatağıma koştum ve o gece kimseye tek kelime etmedim.

Biliyordum, o gece ve ondan sonraki geceler geçmek bilmeyecekti. Her zamankinin aksine o gecelerde ışığın varlığı değil, yokluğu bir ferahlık duygusu yaratıyordu. Her akşam, büyükannem saat tam onda kapımda beliriyor, yatma vaktimin geldiğini söylüyor, üstümü sıkıca örttükten sonra ışığı ve küçük bir aralık kalacak şekilde kapımı kapatarak beni gözle baş başa bırakıyordu. Her zaman orada olduğunu bilmeme karşın, karanlık onun varlığının etkisini zayıflatıyordu. Ancak aradan bir süre geçtikten, evin diğer fertleri de gece satıcıları ve farlarının zaman zaman odamı aydınlattığı arabaların sahipleri gibi odalarına çekiliyorlardı, böylece geceye gergin bir sessizlik hakim oluyordu. Bu sessizlikle beraber, göz kapaklarının açılıp kapanırken çıkardığı seslerle göz yeniden usumda var oluyordu. Ne var ki öğlen vakitlerinin aksine, gözün varlığı geceleri karanlıkta beni rahatsız etmiyordu. Biliyorum oradaydı, ama yalnızca oradaydı ve bu bir tehlike oluşturmuyordu. Öğlen vakitleri ise her şey çok farklıydı. Odada bulunduğum sürece her daim üzerime odakladığı

bakışları altında her geçen gün daha da küçüldüğümü hissediyordum. Bu gözün sihrinden falan kaynaklanmıyordu, odamda benim dışında, beni algılayan bir "şey" vardı ve bu beni tedirgin ediyordu. Her insan gibi kendimle baş başa kalabildiğim, toplumsal zorunluluklardan sıyrılıp kısmî bir özgürlük duygusunu duyumsayabildiğim sayılı yerlerden olan odam mahremiyetini yitirmişti. Artık ödevlerimi yaparken düşüncelerimi başka yönlere kaydıran hayallere kendimi kaptıramıyor, büyükannemin hiç hoşlanmadığı ve bu evde asla görmek istemediği "kumara özendirici" futbol kartlarını yatağımın altındaki kutudan çıkarıp her gece defalarca sayamıyor, burnumu arsızca temizleyemiyordum. Bir süre sonra, odamda geçirmem gereken saatlerde yeni alışkanlıklar edinmeye, izleniyor olduğumun bilincinde yeni bir kişiliğe bürünmeye başlamıştım. Daha önce pek de itibar etmediğim büyükannemin ve öğretmenlerimin tembihlerini eksiksiz yerine getiriyor, okulda öğle yemeğinden sonra ellerimi yıkayıp dişlerimi fırçalıyor, ders saatinden on dakika önce sıramda ilgili dersin kitabı açık bir şekilde hazır bulunuyor, defterlerimden asla sayfa koparmıyordum. Göz, sanki etrafımda dolaşan görünmez gözlerle beni kuşatmıştı; büyükannem, annem, babam, öğretmenlerim, arkadaşlarım sürekli beni gözetliyordu ve ben onları kızdırmak veya üzme istemiyordum. Elimde olmadan farklılaşan, başkalarının yeniden şekillendirilen davranışlarım ve elimden alınan hür iradem bende büyük bir boşluk yaratmış, bu boşluğu her geçen gün şiddetini arttıran bir huzursuzluk doldurmaya başlamıştı. Bu boşluk bir gün dolacaktı ve işte o gün daha fazla dayanamayacak, bir şeyler yapmak üzere harekete geçecektim. O günün gelmesi uzun sürmedi. Henüz on yaşımdaydım ve bünyemde yeni filizlenmeye başlayan sabır ve dayanıklılık bu boşluktan taşan huzursuzluğun önünde daha fazla duramadı.

O gece ödevlerimi erkenden bitirmiş, tavan arasındaki günlük araştırmalarıma başlamıştım. Henüz yatma vaktime yarım saat vardı ve ben çoktan dişlerimi fırçalamış, ödevlerimi büyükanneme kontrol ettirmiş, ertesi günkü çantamı hazırlamıştım. Odama inip pijamalarımı giydikten sonra, su içmek bahanesiyle aşağı katı kontrol edip, büyükannemin her akşam olduğu gibi kendini akşam sinemasına kaptırdığından emin oldum. Merdivenleri çıktıktan sonra odama girmeden önce kuzenimin kapısını dinledim ve onun da şu anda bir hayli kendisiyle meşgul olduğuna kanaat getirip odama yöneldim. Sıra daha önce bir kez başarısızlıkla sonuçlanan plânımdaydı. Göze arkamı dönerek çantamın ön gözünden yedek kalemimi aldım ve pijamamın önüne gizlice yerleştirdim. Arkamı döndüğümde göz her zamanki gibi beni gözetliyordu. Gülümsedim. Bakışları değişmişti; biraz sonra dehşete dönüşecek, kudreti kadar parlak bir merak bu bakışlara egemen

olmuştu. Anlamıştı. Yavaşça ona yaklaştım. Artık korkmuyordum; o gözetlemekten başka bir şey yapamaz -ki bu bile canımı yeterince yakmıştı- bana fiziksel bir zarar veremezdi. Son kez kapıya bakıp, merdivenleri dinledim: Gelen giden yoktu. Köşedeki sandalyeyi çekip üzerine çıktım; ona daha önce hiç bu kadar yakın olmamıştım. Pijamamın önünden kalemi çıkarıp defalarca sapladım. Can elime yüzüme sıçramış, duvarı ve parke zemini batırmıştı. Tuvalete koşup ellerimi ve yüzümü yıkadıktan sonra hemen odama dönüp ışığı kapattım ve yatağıma girdim. Bir süre sonra büyükannem, yatıp yatmadığımı kontrol etmek ve her gece yaptığı gibi üzerime dualar üfleme için kapımı araladığında, yorganımın altında hâlen titriyor olduğumu anımsıyorum. Titremeler bir süre sonra kasılmalara, kasılmalar ise artık bir sona eriştiğim düşüncesiyle gevsemeye dönüştüğü gece, gözden parke zemine damlayan kan damlacıklarının vuruşlarıyla yavaş yavaş monoton bir ritme ve bu ritmin getirdiği bir sıradanlığa sürüklendi. Plânın uygulanışından birkaç saat sonra, bedenim ve bilincim derin bir uykunun kucağında özlediğim bir huzura kavuşmuştu.

Sabahın müjdecisi -her zaman olduğu gibi- perdemin arasından süzülüp yüzümü kıvrımlarını arşınlayan ışıktan çok, mutfaktan yayılıp, antreyi ve merdivenleri aştıktan sonra, aralık kapımdan süzülerek yatağıma kadar ulaşan büyükannemin eşsiz çiğ böreğinin buram buram kokusuyla. Belki de korku, her sabah bu küçük bedeni okula gitmek üzere o sıcak yatağından çıkarabilecek bu yegâne davetin önüne geçebilecek tek şeydi. Kasılmalar bu sefer titremeler oluşmadan, aniden belirmiş, artık sıcaklığı bir güven hissi veremeyen yatağımda, yorganımın altında dakikalarca öylece kalmama neden olmuştu. büyükannemin aşağı kattan, mutfaktan gelen sesi, bir kâbusun ortasında ansızın ortaya çıkan bir sevgili gibi rahatlatıcıydı. Sıcak bir yataktan sevgi dolu sözlerle kaldırılıp, bu sevgiliden ve her şeyden daha gerçek bir sarılışla sarmalanmak insana güvenden, cesareten başka ne verebilirdi ki? Büyükannem çoktan yukarıya çıkmış ve karşılaştığı manzara karşısında ne beklediğim gibi çığlıklar atmış ne de oracıkta bayılıp yere düşmüştü; her sabah yaptığı gibi biricik tontoşunun alnına düşmüş saçlarını arkaya atıp, orayı kocaman bir öpücükle kutsamış, kendi uydurduğu sözcüklerle -yine kendine has bir yöntemle- bu nazlı bedeni yataktan kaldırmaya çalışmıştı. Ooo, çoktan uyanmışım tontoşu, baksanıza gözleri fıldır fıldır, cin gibiymiş, hadiymiş, böreğim soğuyacakmış, hem unutmuş muymuşum bugün okul yarım günmüş. büyükannem, ah koynu sıcak, elleri pamuk, güleç büyükannem, nereden bilesin ki tontoşun o sabah çocukluğunu, acımasız bakışlarını ona dikmiş bir gözün gölgesinde, orada, senin sıcak kucaklarında bıraktı. Ah büyükannem, şimdi tanrının

rahmeti dedemle beraber çocukluğumun üzerinde mi olacaktı, insan ölmeden gömülebilir, çocukluk bu yaşta yitirilir miydi? Biricik tontoşun, yatağının altındaki o hiç sevmediğin futbolcu kartları gibi, bu hayatta gıcır gıcırken karanlığa mı mahkum olacaktı? Yerler niye tertemizdi, göz niye hiçbir şey olmamış gibi, sapasağlam oradaydı o sabah; yoksa gece herkes uyurken odama girip parke zemindeki lekeleri bir çırpıda silivermiş, göze -mahalle maçları dönüşünde bana yaptığın gibi- o hafif ellerinle pansuman mı yapmıştın? Neden büyükanne, neden o göz o sabah hâlâ oradan beni izliyordu?

Kabulleniş, belki de gücün yetmediği durumlarda umudun caresizliğe dönüşümüydü. Gözü kabullenmiştim -ki onu benden başka birinin görmemesi bu suskun kabullenışı zorunlu kılmış, beni onun varlığına inandırmaya çalıştığım arkadaşlarım, büyükannem ve kuzenimin gözünde hayalperest bir çocuğa dönüştürmüştü.

Göz, bana göre tüm gerçekliği ve kudretiyle hâlâ oradaydı. Buna karşın artık ilk zamanlarda üzerimde hissettiğim baskı, yalnız olmam gereken odamda dahi başka biri tarafından algılanıyor olmanın verdiği sıkıntı eskisi kadar kuvvetli değildi. Evet, gözetleniyor olmanın bilincinde artık hareketlerimde ölçülüydüm ama bu zamanla ruhumu ezen bir şey olmaktan çıkıp, kişiliğimi şekillendiren bir güç olmuştu. Bu güç, hür iradem sandığım seçimlerimi un ufak edip beni kocaman bir "gibiye" dönüştürmüştü. Amca oğlumuz Halit ne kadar da çalışkan ve uslu bir çocuktu, Ahmet "kumara özendirici" futbolcu kartlarına nasılda hiç yüz vermezdi, bakayım kuzenim ne kadar da düzenli ve temizdi ve aferin bana ben de artık Halit gibi, Ahmet gibi, kuzenim gibiydim.

Delik

Büyük babamın portresinin altındaki deliğin keşfi neredeyse beni de bir hayalperest olduğuma inandıracaktı. Akşamları odama girdiğimde gözü hep aynı noktaya, büyükbabamın portresine bakar bulurdum. İlk benim odaya girmeme bir tepki vermez, yerdeki bir noktaya dalmış düşünceli bir insanın bakışlarıyla birkaç dakika öylece kalır, sonra işkencesine başlardı, bakışlarını üstümde sabitlerdi. Belki böyle dinleniyordu. En ufak bir umut kırıntısına, bir çözüme, hatta bir çözüm denemesine dahi aç olan ben tabii ki bunda bir hinlik arayacaktım. Bu bir işaret miydi, öyle olsa da bu işaret beni bir çözüme mi götürecekti, yoksa başıma başka bir bela mı musallat edecekti? Tüm bu sorular küçük bir eylemde kilitleniyordu ve ben resmi kaldırdım: Duvarda bir insan gözü büyüklüğünde bir delik vardı. Delik bir odaya açılıyordu, oda boştu. Evimiz iki katlıydı ve ne bitişimizdeki herhangi bir yapının ne de evdeki böyle bir odanın varlığını anımsıyordum. Zaten bakış açımdan anladığım kadarıyla,

bu delik söz konusu odanın tavanına yakın bir yere denk düşünüyordum; oysa ben yerden ancak bir ben boyu yükseklikteydim. Resmi yerine asıp odadan koridora çıktım, evin yapısını anlamaya, o duvarın dışarıya baktığına emin olmaya çalıştım. Tekrar odama girip, kapımı kapattım ve delikten bakmak üzere bir kez daha resmi yerinden indirdim: Bu sefer oda boş değildi. Odaya giren adam elindeki çantayı masaya koydu, ceketini çıkardı, kravatını çözerken televizyonu açtı ve televizyonun tam karşısındaki kanepeye kuruldu; ne var ki yapılan bunca devinime, televizyonun açık olmasına karşın en ufak bir ses bile duyuyordum. Belki o anki heyecanımın tepkisi salgısı artan hormonlarımdan, belki de o deliğin varlığının gözün yarattığı karmaşık duygulardan çok uzak olmasından, -bana ait olmayan bir sakinlikle- portreyi yerine koyup aşağıya, büyükannemin yanına mutfığa indim.

Sakinliğimin kaynağının, güvende olma duygusundan kaynaklanıyor olmadığını o gece, kendimi başka birinin korunaksız hayatının tam ortasında bulduğum ve bu hayatın tüm ayrıntılarıyla çıplak bir şekilde, bir gözden başka bir şey olmayan bana sunulmasının yarattığı haz ve hâlen anlamlandıramadığım bir iktidar duygusuyla o adamı gözetlediğim saatlerden sonra yatağıma uzandığımda anladım. En az gözün karşısında olduğum kadar korunaksızdım; her ne kadar kendimden saklamaya çalışsam da, deliği gördüğüm ilk andan beri bunu biliyordum ve bilip de yok sayma, insanı içinde fırtınaların koştugu çaresiz bir sessizliğe ve durağanlığa mahkum ediyordu. Çaresizdim çünkü bir insan hayatının bu kadar şeffaflaşması, deliğin ardındaki insanın bu denli korunaksız olmasına karşın benim içinde bulunduğum güvenli konum beni görünmez bir tanrı tahtına oturtmuştu, bu da bana arkamdaki deliğin varlığını hatırlatıyordu.

Bazı akşamlar, eve kalabalık bir grupla ya da -aynı ciddiyetteki giyimi ve zaman zaman çıkarıp baktıkları, üzerinde uzun uzun tartıştıkları çizim kâğıtlarından dolayı iş yerinden olduğunu tahmin ettiğim- bir ya da iki kişiyle geliyordu. İçkiler içilir, sigaralar birbiri ardı sıra söndürülür, toplu hâlde gülme krizlerine yakalanır, kadehler "sağlıklarına" kaldırılır, evlilikle noktalanacak flörtlerin ilk tohumları atılırken ben hep oradaydım. Gerçek yaşamda yapamadığım bir şekilde, aşağıdaki insanların yüzlerine uzun uzun bakabiliyor; mimiklerinden, bakışlarından onların nasıl bir ruh hâli içinde olduklarını, hırslarını, öfkelerini, mutluluklarını arzu ve tutkularını tahlil edebiliyordum. Bakışların ve ilginin başka bir yerde odaklandığı dakikalarda ellerin nerelere gidebileceğini, bakışların gizli den gizliye nerelere çevrilebileceğini görüyor, yan yana oturan kadınların gözler aracılığıyla birbirleriyle dedikodu yapmalarına, bazı erkeklerin kazara bunu görebileceğine,

gözlerini bu denli sinsi kullanamayan aynı erkeklerin benzer dedikoduları ufak el şakalarıyla ve ilginin başka yerlere yöneldiği anlarda kulağa söylenen kısa cümlelerle gerçekleştirdiklerine şahit oluyordum.

Yalnız geçen saatlerde durum daha farklı ve bir o kadar da tanıdıktı. Televizyon karşısında geçen, hiçbir heyecana gebe olamayan sıkıcı saatler, bir insanın ancak en doğal hâlinde, pijamasının içinde ve yalnızken yapabileceği, toplumsal yaşamdan nasibini almış kötü alışkanlıklar, hararetle karıştırılan ansiklopediler, arada bir şöyle bir göz gezdirilen fotoğraf albümleri, çayın ve sigaranın ancak dinlenme aralarında -büyük çizim kâğıtları, boyalar, cetvel, gönye ve benzeri tuhaf aletlerle dolu masadan irak bir yerde- içilebildiği çalışma saatleri, arada bir benim, deliğin, olduğu tarafa çevrilen bakışlar ve hiç dinmeyen huzursuz bir ruh hâli. Evet, bilip de yok sayma insanı içinde fırtınaların koştugu çaresiz bir sessizliğe ve durağanlığa mahkum ediyordu. Acaba başka biri, gözetlediğinin aslında kendi geleceği olduğunu anladığında bunu benim gibi sükûnet içinde karşılayabilir miydi? Peki ya gerçekten artık o ben miydim? Kaderi bilmek, bilmenin getirdiği tanrısal bir güç ve bunun kader oluşundan kaynaklanan bir çaresizlik ile yıkımdan başka ne getirebilirdi? Bunu görmek, çaresizliğimizi her seferinde suratımıza vurmaz mıydı? Ya sen okuyucu, aşağıdaki çaresiz adama, kendine bunları anlatabilir miydin?

Oda

Delığın sihrinin farkına vardığım o günden sonra her gün saatlerce delikten geleceğimi izledim, öyle ki bu güç hâlâ kilometrelerce öteden beni çağırıyor ve ben her hafta sonu bu gücü(mü) hissetmek, tanrı tahtında suskun ve etkisiz bir tanrıyı oynamak için yollara düşüyorum. Geçen haftaki ziyaretimde, gözün yıllar sonra orayı terk ettiğini görmem ve delikten baktığımda gördüğüm yabancı yüzlerle ,sevimsiz mobilyalarla dolu oda tek bir şeyi işaret ediyordu: artık orada değildim, geleceğim tükenmişti. Ve göz...Şimdi yeni yuvasından, kendi evimdeki yatak odamın duvarından beni gözetlemeyi sürdürüyor. Biliyorum çocukluğum oradan beni izliyor. Ben artık sakinim -çaresiz ve suskun.

↓

Okurun Değişen

Fakiye Özsoysal

fakiyeoz@yahoo.com

Rolü ve Alımlama

Sınırlı bir gerçeklik anlayışında ısrar eden geleneksel yaklaşım bu durumu, sanatın gerçeklikten kopması olarak nitelemekte, ama aslında modern ve postmodern sanat ve yazın gerçeğinin üstüne temellendirilmiş bir kurmaca dünyayı sunduğundan bütünsel bir kopuşdan söz edilemez.

Sanatın her alanında olduğu gibi yazın alanında da, insanın sınırlı gerçeklik algısını aşma çabası vardır ve yazın da, insanların önünde yeni ufuklar açma, estetik duyarlılıklarını artırma ve herşeyden öte, dünyayı farklı bakış açılarından gösterebilme özelliği taşır. Sanat üreticisinin yaratıcılığını besleyen de bunlardır.

Gerçeği öykünme yoluyla yansıtmaya çalışan geleneğin tanımlamalarıysa, sanatın ne olduğu sorusuna, "gerçeğin bir taklidi ya da dünyaya, topluma, insanlara tutulan bir ayna, (hatta) bir 'ibret' aynası" yanıtını verir, amacının da "eğlendirerek eğitmek" olduğunu söyler. Böylece yazın yapıtını değerlendirme ölçütü de "yapıtın gerçeği yansıtmadaki başarısını ya da toplum üzerindeki rolü ve etkisinin niteliğini temel alır". Bu bağlamda çağlar boyunca yazın yapıtının neyi yansıttığı, yansıtması gerektiği konusunda farklı görüşler ortaya konmuş, sanatın görünen gerçeği mi, insan doğasının özünü mü, ideal olanı mı, günlük yaşamı mı, toplumsal gerçeğin ideolojik boyutunu ve tarihsel dialektik gelişimini mi yansıtması gerektiği sorularına verilen yanıtlar okurun yapıta yaklaşımında ve değerlendirmesinde etkili olmuştur. Öykünmecî geleneği benimsemiş yazın yapıtları, okuru kolaylıkla duymbirliğine yönlendirdiği için, karşısında tanıdık, anlaşılır bir dünyayı bulan okur da yapıtın kurmaca özelliğini gözden kaçırmaya ve anlatılanlara kendini kaptırıp, özdeşleşmeye yönelir. Bu durumda yazın-gerçeklik sınırı ortadan kalkmış olduğundan, yapıt gerçeğin doğrudan doğruya yansımaları olarak algılanır.

Yansıtma düşüncesinin altında, yazın yapıtının bilgi sağladığı, yaşamı ve insanı açıklayıcı bir rolü olduğu, okura yol gösterdiği düşüncesi yatmakta. Bu noktadan bakıldığında, yazın gerçeğin benzerini kurgulayarak dünyayı açıklayabiliyor, gerçeğin bilgisini veriyorsa, yazar doğal olarak herşeyi bilen kişiye yani tanrı yazara, yapıt da bilginin aktarılma aracına dönüşüyor. Bu ön bilgiyle koşullanmış okur için, yapıtta gerçeği, doğruyu, yaşamın anlamını göstereceğinden emin olduğu yazarın otoritesini kabullenmek zor olmasa gerek. Kendisine sunulan yazın gerçeğinin, duyguların, özdeşleştiği durumların yönlendirdiği okurun, yansıtma geleneği tarafından bir anlamda edilgenleştirildiğini söyleyebiliriz. İçerik ve gerçeğin örtüşmesi gerektiği görüşüyle biçimlenen klasisist-gerçekçi yazının, okur üzerindeki etkisini açıklamak için verilen çarpıcı örneklerden biri, yayınlandığı dönemde "Genç Werther'in Acıları"nı okuyup kitabın etkisinde kalarak intihar eden okurların olduğunu anlatır. Bu örnekte, Aristoteles'in "Poetika"da sözünü ettiği, duyu dünyasının taklit edilerek duyguların uyandırılması ve atılmasıyla arınmanın (katarsis), sağlanmasından da farklı bir durum söz konusu; yapıtın uyandırdığı duyguların esiri olma ya da onların içinde eriyip gitme. Oysa, ortada okur kalmadıysa yapıtın anlamı ve yaşantısı da kalmıyor, başka bir deyişle, okurun ölümü sanatın da yaşayamaması demek oluyor. Kuşkusuz günümüzde halen Goethe'nin yapıtı değerini yitirmemiştir ama onu okurken bizim okur olarak tavrımız, yapıtı alımlayışımız değişmektedir. Ancak, yirminci yüzyıla kadar, yani yazın gerçeğinin farklı anlatım biçimlerini kurguya aktarana kadar süregelen, yapıtla bütünleşmeler, içinde eriyip gitmeler, kuşkusuz okurda belli bir beklentinin, alışkanlığın oluşmasına da yol açmıştır. Bu nedenle yirminci yüzyıl yazınının yabancılaştıran estetiği ve soyutlamaya dayalı kurmaca dünyası çoğu zaman

karagöründü!

85

anlaşılmayan, kafa karıştırıcı ve hatta değersiz olarak bile nitelenmiştir.

Soyutlayan, yabancılaştıran, indirgeyen, parçalayan, deneysel biçimsel estetiğin öne çıktığı, örtük anlamlı ya da kurmaca özelliğini vurgulayan modern ve postmodern yazın, okurun kurmaca dünyanın içinde erimesine olanak tanımaz. Gerçek, kimi zaman Brecht'in yapıtlarında olduğu gibi alışılmadık bir bakış açısından yadırgatılarak, kimi zaman Kafka'nın, Beckett'in yapıtlarında gördüğümüz gibi okurun kendini özdeşleştirmekte güçlük çekeceği, bildik olanın soyutlandığı farklı bir dünyada, kimi zaman da Heiner Müller'in metinlerarası kurguları benzeri, parçalanmış, indirgenmiş, zamansız bir alanda karşımıza çıkabiliyor. Okur bilinen gerçekliğe yabancılaştırılıyor, alışkanlıkları kırılıyor, metni anlamlandırması için düşünsel bir sürece girmesi, metindeki göstergeler arası ilişkiyi çözümlenmeye yönelmesi neredeyse zorunlu hale geliyor.

Modern ve postmodern yazında, artık bir ayna özelliğinden, yansıtımdan (taklitten) ya da bilgilendirmeden değil, (olsa olsa kırılmış bir aynadan) yeniden kurgulanan bir gerçeklikten söz etmek gerekiyor ki bu da "kurmaca gerçeklik", ya da "sanatın kendi gerçekliği" görüşünü ortaya çıkarıyor. Sınırlı bir gerçeklik anlayışında ısrar eden geleneksel yaklaşım bu durumu, sanatın gerçeklikten kopması olarak nitelenebilir, ama aslında modern ve postmodern sanat ve yazın gerçekliğin üstüne temellendirilmiş bir kurmaca dünyayı sunduğundan bütünsel bir kopuşdan söz edilemez. Ancak, günümüz sanatının ve yazınının benzetmecî geleneğe koptuğundan ve farklı bir sanat anlayışı içinde olduğundan söz edilebilir, çünkü gittikçe kaotikleşen, parçalanmış bir dünyada değişen koşullar ve bakış açıları düşünüldüğünde, öykünmecî geleneğin sunduğu açıklanabilir bütünsel bir gerçekliğin varlığına inanmak olanaksızlaşıyor. Öyleyse günümüzde yazın yapıtına yaklaşım ölçütlerinin farklılaştığını ve böylece okurun rolünün de değiştiğini görebiliriz. Artık yazın yapıtında nesnelerin birbiriyle ilişkisinin, gerçek deneyler dünyasının (ya da somut gerçekliğin algılandığı dünyanın) nesnelere arasında kurulan ilişkiden farklı bir boyutta olduğunun bilincine yazıtı yaklaşmak gerektiği ön bilgisine sahibiz.

Sanatsal ve yazınsal iletişimin temelini okurun etkin katkısının oluşturduğu görüşü tam da bu noktada devreye giriyor. Artık sanatın tanımıyla, işleviyle uğraşmayıp, yapıtın anlamının alımlamayla nasıl ortaya çıkarıldığı ve yeniden üretildiğiyle ilgileniyoruz. Buradan hareketle her yazın yapıtının bir iletişim tasarısı olduğunu, okur-yapıt-yazar iletişiminin alımlama sürecinde gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Yapıtın içinde barındırdığı iletişim tasarısı, kimi zaman alıcısını sınırlamakta (yalın anlamlı, kapalı metinler), kimi zamansa özgür bırakmaktadır (örtük anlamlı açık metinler). Yazar, yapıtının

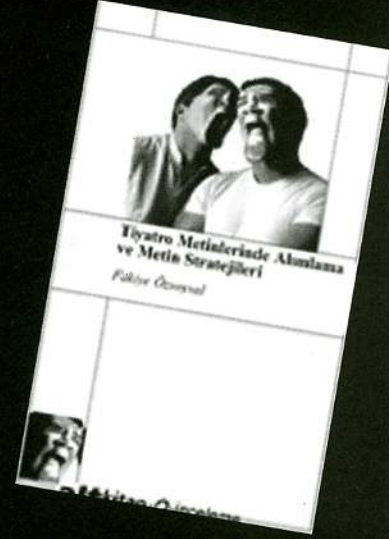
alınmasına yönelik ip uçlarını yapıtında vermekte, istediği şeyi kendi söylemine hizmet edecek biçimde seçip, ayıklayıp, yeni anlam bileşikleri içinde bunları yoğurarak, yapıtının kendine özgü dünyasını kurgulamaktadır. Bu bağlamda "alımlayan" denildiğinde, yazın yapıtını salt okuyan, duyuşsal olarak algılayan kişi(ler) değil, yapıtın dilini, anlam yaratma bileşiklerini; göstergeleri, motifleri, simgeleri ve kurgusal özelliklerini anlamaya, çözümlenmeye çalışan, kendi yorumunu, düşüncesini bu bileşiklerle bütünleştirebilen, kısacası yapıtla iletişimini, düşünsel olarak da etkin kılabilen okur anlamına gelmekte. Algılarla bütünleşen bu düşünsel etkinlik de alımlama sürecini oluşturmakta ve alımlayan-yapıt-sanatçı diyalogunu başlatmaktadır. Yapıtın oluşum aşamasını ortaya çıkaran bu diyalog, aynı zamanda yapıtın kültürlerarası, yazınsal türler arası, izleklere göre ya da çok daha farklı boyutlarda incelenmesine, bitmeyecek bir yaşantı kazanmasına da olanak tanıyor. Klasiklerin günümüz bakış açısından yeniden yorumlanması okur merkezli bir yaklaşımın sonucu ortaya çıkıyor. Bu nedenle yirminci yüzyıla kadar yazılmış yansıtma odaklı bir çok yapıt günümüzde de yaşantısını farklı okumalar yoluyla sürdürebiliyor. Çünkü bir yapıtın tek ve değişmez bir anlamı olmadığını biliyoruz. Öyleyse, benzetmecî geleneğin artık klasik diye nitelediğimiz yapıtlarının eskidiğine dair ya da tam tersi modern ve postmodern yazının anlaşılabilirliğine, gerçeklikten koptuğuna dair bir düşünceye saptanmak okuru yanlış bir noktaya sürükleyebilmekte. İster gerçeğe öykünsün, ister yabancılaştırsın ya da parçalasın, her yazın yapıtı bir kurmacadır ve okurun amacı yapıtın farklı boyutlarını, çokanlamlılığını ortaya çıkarmak olmalıdır. Bir metin türünü ötekine üstün tutmak yerine, önemli olan alımlayanın, kurmaca metin türlerinin farklı anlatım biçimlerini anlamaya yönelik hem duyuşsal hem düşünsel bir etkinlik içine girebilmesidir. Kuşkusuz, yazın eleştirmeninin de alımlayan olarak metinlere yaklaşımında takındığı tavır bu açıdan önemlidir.

↓

www.altkitap.com'dan
yeni kitaplar:

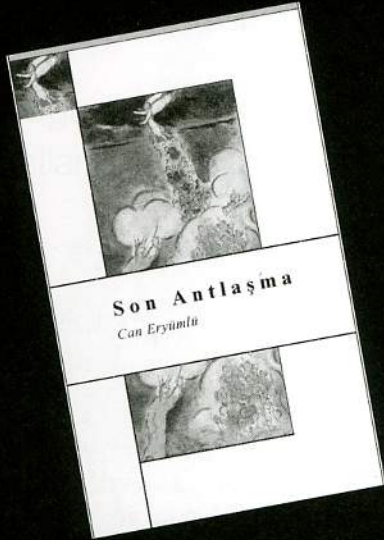
**Tiyatro Metinlerinde
Alımlama ve Metin Stratejileri**
Fakiye Özsoysal

Fakiye Özsoysal okuyucu-metin ilişkisine yeni bir boyut getiriyor. Bu kapsamlı inceleme, başta oyun yazarı, dramaturg, yönetmen, eleştirmen olmak üzere tüm profesyonel okuyuculara seslendiği gibi tiyatroyu seven ve tiyatro üzerinde düşünmek isteyen herkesi okumaya davet ediyor...

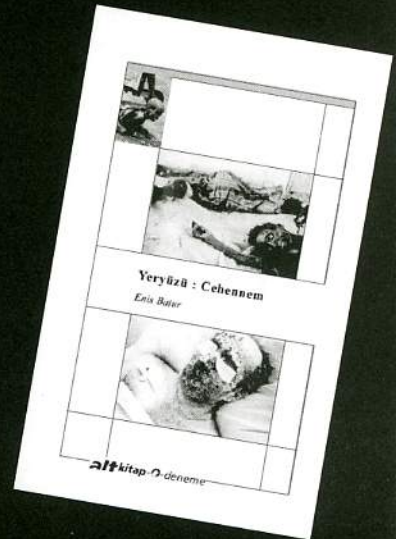
Son Antlaşma
Can Eryümlü

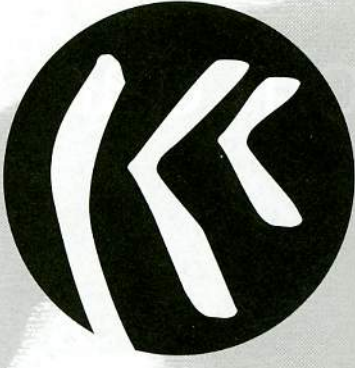
Can Eryümlü'nün kurgu-bilime yaklaşan, hatta fantastik edebiyatın diğer alt türleri ile de temasta bulunan roman "Son Antlaşma" okuyanı yolculuğa çıkmaya davet ediyor. Zamanda ve mekanda yol alacağınız; tarihi, uygarlıkları ve bizzat "insan"ı alışılmışın dışında bir pencereden seyredip tüm bunlar üzerine yeniden düşünmek zorunda kalacağınız farklı bir yolculuk.

Yeryüzü : Cehennem
Enis Batur

Enis Batur, 1999-2000 döneminde, bir binyıl kavşağında, bu köprü üzerinde kafa yorduğu bir dizi metin üretti. Yaradılış-Tufan-Kıyamet üçgeni içinde sıkışan, sıkıştırılmak istenen Zaman'ın ademoğlunda doğurduğu korku formatları hakkında bir zincirleme-kitap doğdu oradan. Ve işte "Yeryüzü: Cehennem" altkitap'ta...

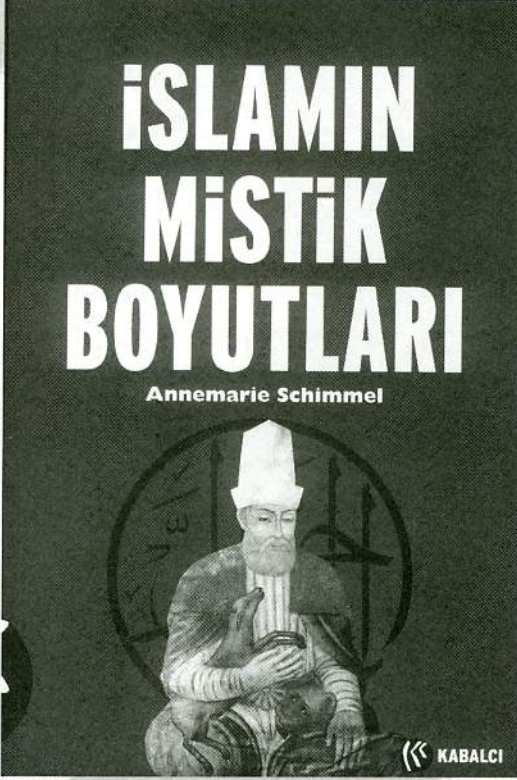

KABALCI YAYINEVİ

İSLAMIN MİSTİK BOYUTLARI

ANNEMARIE SCHIMMEL
Çeviren: Ekrem Demirli

İslamın Mistik Boyutları, tasavvuf tarihini Anadolu'dan, Kuzey Afrika'ya, Arap yarımadasından, İran ve Uzakdoğu'ya kadar geniş bir coğrafya içinde ele alıyor. Yazar, tasavvuf konusunda yazılmış diğer kitaplardan farklı olarak, ele aldığı konuları gerek Arap, Fars, Urdu ve Türk edebiyatından yaptığı alıntılarla, gerekse Müslüman Doğu'da, özellikle de Türkiye ve Pakistan'daki çok sayıda dostla birlikte yaşamış kişisel deneyimlerinden verdiği örneklerle zenginleştirip renklendiriyor; böylece metni kuru, teorik bir ders kitabı olmaktan kurtarıyor.

Schimmel okuyucunun tasavvuf hakkındaki merakını gidermekle kalmıyor, aynı zamanda benliklerini büyük sıkıntılara ve acılara katlanarak dönüştürmeye çalışan ve böylece yollarını kendi iç ışıklarıyla aydınlatan Hakikat yolcusu sūfilerin kimi zaman hüznü, kimi zaman düşündürücü kimi zaman da tuhaf hikâyesini de anlatıyor.

Bazı sūfiler, tasavvufi deneyimi dille ifade etmenin imkânsızlığını vurgulamak için sözcükler kıydan fazla açılmaz demişlerse de, Schimmel, sözcükten kaynaklarla bütün dinlerin içine aktığı mistisizm okyanusuna cesaretle açılıyor.

Himaye-i Etfal Sok. 8-B Cağaloğlu 34410 İstanbul
Tel: (0212) 526 85 86 Faks: (0212) 513 63 05
elektronik posta: m.kupusoglu@lycos.com

Ofisimde oturuyorum ve bir yandan da tele-konferans moduna almış olduğum telefonda gelen müşterimi dinliyorum, ona cevaplar yetiştiriyorum. Magritte'in dev boyutlu reproduksiyonunun yerine asmış olduğum beyaz tahtaya notlar alıyorum. Benim yapabileceğim dedektiflik de ancak bu kadar olurdu, bunun farkındaydım. Ofisten dışarı adımımı atmadan, salt akıl yürütmeye yapabileceğim bir dedektiflik.

Filtre kahvenin pistonunu büyük bir zevkle aşağıya doğru bastırırken insan hayatında az sayıda da olsa mükemmel anların var olduğunu düşünüyordum. Her ne kadar bu düşüncenin, yanınızdan geçip giden gizemli bir kadının ardında bıraktığı baştan çıkarıcı bir kaç parfüm zerresinin kısa bir an içinde atmosferde dağılıp yok olması gibi silineceğini bilsem de safca keyifleniyordum.

Vanilyalı kahvenin ağzımın içinde yarattığı haz bahçesine küçük bir katkıda bulunmak amacıyla bir sigara yaktım. İnsan kendine zaman ayırmalı diye düşünüyordum. Ofisteydim, günlerden cumaydı ve dışarıda güneşli bir kış günü telaş içinde akşam üzerine bağlanıyordu. Evde olsaydım Barth'in Cuma Kitabı'nı kurcalamaya başlar, sadece cuma günleri yazdığı denemeleri topladığı kitabını nasıl oluşturduğunu anlattığı önsözünü bir kez daha okurdum belki. Ya da bir şeyler yazardım, kim bilir? Gerçi insan mutlu olduğu anlarda yazmaya da okumaya da daha az ihtiyaç duyuyor. Ortaya çıkan hikâyeler de hep uzlaşmaz bir çelişkiye, bir gerilimin çözümüne doğru şekilleniyor. Söyle gerilimsiz, sorunsuz, kahramanlarının mutlu oldukları bir hikâye yazdığımı hatırlamıyorum. Bırakın yazmayı, böyle bir hikâye okuduğumu bile sanmıyorum. Mutluluğu resmetmek meselesi... Belki resmi yapılabilir ama hikâyesini yazmak? Biraz düşününce son derece yavan olurdu gibi geliyor. Ayrıca...

Bu ulvi düşüncelerimi bölen telefon tam o anda çalmaya başladı ve beni yerimden sıçrattı. Telefonu açtığımda, sesinden oldukça genç olduğunu anlayabildiğim bir kız beni aradığını söylüyordu. Benim ben olduğuma emin olduktan sonra uzun bir giriş yapmaya başladı. Hikâyelerimi merakla izlediğini söyleyen bu genç okurumu, az önce girmiş olduğum zevk bahçemde dolanarak dinliyordum. Hayatın küçük bir armağanı: Tanımadığınız birinin sizi arayıp güzel şeyler söylemesi... Bu güzel cuma gününün tek eksigi de bu şekilde tamamlanmış oldu.

"Şey, aslında sizi aramamın nedeni yazdıklarınız değil. Şey... Kitabınızın başında psikoloji eğitimi gördüğünüz yazılıydı?"

Bu bir soru cümlesi miydi? Aniden ortaya çıkan 'bu anı daha önce yaşamıştım' duygusuyla mücadele ederken, içimde savunmaya geçmiş yanım, hızla kitaplarımın başında yer alan özgeçmişimi gözden geçiriyor, bundan sonra daha az bilgi vermenin doğru olacağını söylüyordu. Uygun bir cevap vermekte geciktiğim için meçhul okurum devam etti:

"Başıma gelen bir olay var ve tıpkı sizin hikâyelerinizdeki gibi tuhaf. Size anlatmak istedim. Bilmiyorum, belki siz bir yorumda bulunursunuz?"

Genç okurumun tüm cümleleri soru cümlesi gibi geliyordu kulağıma. Belki de beni aradığı için çoktan pişman olmuştu. Başına her ne geldiyse (sahi ne gelmiş olabilirdi?) ondan daha tuhaf olan aslında beni aramasydı. Sanırım o anda o da bunu fark etmişti. Anlatacaklarını merak ettiğim için onu biraz rahatlatmak istedim:

"Tabii anlatabilirsiniz. Bir yorum yapabilir miyim, bilmiyorum. Fakat önce kendinizi tanıtır mısınız? Sanırım siz beni tanıyorsunuz, ancak ben sizin hakkınızda bir şey bilmiyorum."

Gençlerin tepkileri erişkinlerden çok daha hızlı olduğu için çabucak rahatlamıştı. Adının Merve olduğunu, okuduğu liseyi ve sevdiği yazarları anlattı bir çırpıda. Bu arada, ben de telefon çalmadan önceki halime geri dönmüştüm. Anlattıklarını dinlerken bir yandan da ayakta dikildiğim için yem vereceğimi sanan balıklarına bakıyor, akvaryumun sol üst köşesini parmağımla tıklıyordum. Çok az ışık alan ve bu yüzden de ortasında sadece az gelişmiş bir ağaç bulunan küçük avluya komşu sıkıcı ofisimde bir doğa belgeseli havası estiren zebra cinsi balıklarımı aldığım ilk günden beri onları koşullamaya başlamıştım. Her sabah, ofisime girer girmez ışıklarını açıyor, daha sonra akvaryumun sol üst köşesini otuz saniye kadar tıklıyor, bir yandan da duyacaklarını umduğum bir sesle "Haydi balıklarım, içtimaya!" diye bağıyor, hepsi istediğim şekilde hizaya geçtikten sonra yemlerini veriyordum. Bir süre sonra koşullandılar tabii. Değil camı tıklatmak, akvaryuma yaklaştığım anda sıraya diziliyorlardı. Acaba tıklatmak yerine ısıklı çalmayı denesem mi diye düşünürken Merve hikâyesine gireceğinin işaretini verdi:

"Aslında nereden başlayacağımı bilmiyorum. Okulda bir arkadaşım var. Çok samimiyiz. En yakın arkadaşım diyebilirim. Aslında bu yıl yakınlaştık. Geçen yıl ayrı sınıflardaydık. Tanışıyorduk ama ben ona sinir oluyordum. Bu yıl bizim sınıfa gelince arkadaş olduk. Aynı sırada oturuyoruz. Bu yıl o kadar yakınlaştık ki, eski arkadaşları bizi çekemez oldular. Hep beraberiz. Öğlen yemeklerinde, tenefüslerde... Fakat bazı kuşkularım var..."

Kendimi özel dedektif gibi hissetmeye başlamış olacağım ki hemen sözünü kestim:

"Ne gibi kuşkular?"

"Nasıl anlatsam? Yalan söylediğinden şüpheleniyorum. Beni kandırıyor gibi geliyor. Bir ağabeyi olduğunu söylüyor örneğin, fakat bu güne kadar hiç göremedim."

"Görmeniz mi gerekiyordu?"

"Hayır ama... Ağabeyinin sizin üniversitede Matematik Bölümü'nde okuduğunu ve bir yandan da fotomodellik yaptığını söylüyor."

Matematikçi bir fotomodel... Yani hem akıllı hem yakışıklı... Her genç kızın hayal edebileceği türden biri. Kurcalamadım. Merve'nin niyeti belki de çocuğun üniversitede olup olmadığını, ya da arkadaşının doğru söyleyip söylemediğini anlamak ve bu iş için benden yardım istemektir. Yapabilir miydim? Kayıt işlerini arayıp şu isimde bir öğrencimiz var mı desem, bilgi verirler miydi? Bilemiyordum. Fakat böyle bir şey yapmanın doğru olacağını sanmıyordum.

"Bana fotoğraflarını gösterdi..."

Gözümün önüne gelen görüntüde, muzip bir kız cüzdanını sıranın altında gizemli bir şekilde aralıyor ve anne babasının fotoğraflarının yanında duran bir vesikalık fotoğraftan gülümseyen ağabeyini gururla ve kendisinin bile adlandıramayacağı bir kıskırtıcılıkla sıra arkadaşına gösteriyor. Bizimkisi de -Merve yani- kısacık bir an gördüğü bu delikanlıya hayran oluyor.

"O halde neden inanmıyorsun?"

Bu soruyla birlikte senli benli bir konuşma alanına kendiliğinden girmiş olduğumun farkındaydım. Çünkü, benden yaşca çok genç biriyle sizli bizli konuşmayı sürdürmekte zorlanacaktım. Bu tür alışkanlıklarım beni genç kuşaklardan ayırdığını biliyordum. Zaten insan alışkanlıklar edindikçe yaşlanıyor. Önemsemedim.

"Bilmiyorum. İnanmadım çünkü bir moda dergisinde çıkmış bir fotoğraf. Bir sürü mankenden biri. Yani gösterdiği fotoğraftaki çocuğun onun ağabeyi olduğuna nasıl emin olabilirim ki?"

Bu hiç aklıma gelmemişti. Merve'nin arkadaşı, sandığımdan da muzip biri olmalıydı. Bir şey söylemeliydim.

"Benziyorlar mıydı?"

"Bilmiyorum ki... Apaçık bir benzerlik yoktu galiba."

Ne söyleyeceğimi kestiremiyordum. Belki de en iyisi konuşmayı kısa kesmekti. Fakat, balıklarımın bıkıp usanmadan yuva yapma çabalarını izlerken içimdeki dedektifin uyanmakta olduğunu hissediyordum. Hep hayalini kurduğum iştir: Ofisimde oturuyorum ve bir yandan da telekonferans moduna almış olduğum telefonda gelen müşterimi dinliyorum, ona cevaplar yetiştiriyorum. Magritte'in dev boyutlu reproduksiyonunun yerine asmış olduğum beyaz tahtaya notlar alıyorum. Benim yapabileceğim dedektiflik de ancak bu kadar olurdu... Ofisten dışarı adımımı atmadan, salt akıl yürütmeye yapabileceğim bir dedektiflik. Avludaki kavruk ağacın dallarına bakarken, bu ofisin de benim akvaryumum olduğunu düşünmeden edemiyordum. Ahizeyi, sol kulağım ısındığı için sağ tarafa alırken Merve devam ediyordu.

"Yarın benim doğumgünüm. Ayla, ille de beraber kutlayalım diye tutturdu. Ağabeyinin de geleceğini, benimle tanışmak istediğini söylüyor. Ama ben inanmıyorum. Son anda bir mazeret uydurup yalnız başına gelecek. Fakat yine de emin olamiyorum."

"Seninle tanışmak mı istiyormuş? Neden?"

"Ayla evde hep benden söz ediyormuş..." Bir anlık bir tereddüttten sonra devam etti: "Benim bir fotoğrafımı göstermiş... Her neyse, planımız şuydu: Babalarımız,

akşamleyin bizi yalnız dışarıya bırakmayacakları için ağabeylerimizin de geleceği bir program yaptık. Hep beraber bir pizzacıda buluşacağız, benim doğumgünümü kutlayacağız. Fakat ben bu randevunun gerçekleşeceğine inanmıyorum."

"Ben hâlâ neden inanmadığını anlamış değilim. Sürekli olarak arkadaşını, Ayla'yı değil mi, yalana eğilimli olarak anlatıyorsun... Başka yalanlarını yakaladın mı?"

"Evet. Sorun da bu zaten. Eski arkadaş grubundan bir kız var, Tülay. Bu yılın başında, biz Ayla'yla samimi olunca beni bir kenara çekip uyardı. Ayla'nın tuhaf biri olduğunu, hatta kötü biri olduğunu söyledi. Onu yalancılıkla suçladı. Ben Tülay'a pek inanmamıştım başlangıçta."

"Neden?"

"Çünkü arkadaşlığımızı kışkırdığını düşünmüştüm. Ayla da öyle iyi ve öyle sevecen bir kız ki. Kardeş gibi olduk. Aynı şarkıları seviyoruz, aynı yazarları okuyoruz, bu arada o da sizin yazdıklarınızı beğeniyor..."

Güzel cuma günü tüm hızıyla enfes bir haftasonu akşamına doğru akıyordu. Karşı pencerelelere yansıyan kızıl, mor ve lacivert gökyüzü dışarıda serin ama parlak bir akşamın başladığını haber veriyordu.

"Peki sorun nedir?"

"Bana anlattıklarına inanmıyorum..."

"Hangi anlattıklarına?"

"Kendisi hakkında söylediklerine... Onca zamandır arkadaşız, hep bize gelip kalır, anneler, ağabeyim falan hepsi Ayla'yı severler, bize gelip gitmesine ses etmezler... Ama onlar da bir gün merak edip sordular, ben neden onlara hiç gitmiyorum diye... Bir kaç kez ben de onun evine gitmek istediğimi söyledim. Hep bir takım mazeretler uydurarak beni atlattı. Sonra bir kaç olay oldu."

"Ne gibi olaylar?"

Merve her şeyi anlatmanın doğru olmayacağını düşünen insanlar gibi söyleyeceklerini önceden tartıyordu.

"Örneğin geçenlerde, beden dersinde hoca serbest bırakmıştı, biz de sınıfta test çözüyorduk. Bizim oturduğumuz sıradan da okulun karşısındaki park gözükür. Ayla, uzaktaki bir kadını gösterip, 'Aa, annem, köpeğimizi gezdiriyor' dedi. Oysa daha önce köpekleri olduğunu söylememişti. O sırada zil çaldı, öğlen tenefüsü oldu. Haydi gel gidip annene sürpriz yapalım dedüğimde, canının dışarı çıkmak istemediğini, karnının ağrıdığını söyledi. İşin daha ilginç, konuşmalarımızı duyan bir arkadaşımız, o gösterdiği kadının kendi komşuları olduğunu söyledi. Adıyla, adresiyle..."

"Bunu gidip Ayla'ya söyledin mi?"

"Söylememe gerek yoktu, onun yanında söyledi çocuk. Fakat, Ayla çok hazır cevaptır. Çocuğun yanıldığını, sözünü ettiği komşuyu bildiklerini, annesine çok benzediği için mahallelinin onları hep karıştırdığını söyledi."

"Siz de inandınız?"

"İnanmadık ama... Bir yandan da seviyorum Ayla'yı. Fakat yalan söylemesine çok kızıyorum. Tülay da buna benzer şeyler anlatmıştı. Onlar da geçen yıl çok iyilermiş. Aynı bizim gibi. Ayla kiminle samimi olursa onun gibi davranıyor, o yüzden de çok çabuk yakınlaşabiliyormuş. Tülay'la da çok samimi olmuşlar başlangıçta. Hatta o kadar ki onu herkesten kışkırtıyor, kimseyle görüştürmek istemiyormuş. Diğer arkadaşlarıyla arasını bozmaya çalışmış, hatta çıktığı bir çocukla da ayrılmalarına neden olmuş. Şimdi bana da öyle davrandığını düşünüyorum. Buna karşılık, içimdeki bir başka yanımda onu, arkadaşlığını seviyor. O yüzden de çok kızıyorum. Bir de bu doğumgünü işini çıkardı. O yüzden ben de aslında yapmamam gereken bir şey yaptım."

Bu sefer meraklanmıştım. Kafamda şekillenen Ayla git gide hastalıklı bir kıza dönüşüyordu: Aslında annesini yıllar önce yitirmiş ve o yüzden de ruh sağlığı yerinde olmayan bir genç kız... Çevresinde gelişen olaylar, hayali ağabeyler, aileler...

"Ne yaptın?"

"Evlerine gittim. Çarşamba günü matematikten sınavımız vardı. Salı akşamı, çalışma kağıtlarımı kaybettiğimi bahane ederek Ayla'lara gittim. Kapılarını çalarken heyecandan titriyordum. Kapıyı on iki yaşlarında bir oğlan açtı. Ayla'yı sordum, gidip çağırdı. Ayla beni kapıda görünce bembeyaz oldu. Ne yapacağını şaşırılmıştı. Beni içeri sokmadı. Hemen kapının yanında duran çantasını alıp 'Size gidip beraber çalışalım' dedi. Annesinin hasta olduğunu söyledi. Ben direttim. Ağabeyine çözemediğimiz soruları sorarız dedim. Tabii ki ağabeyi evde yoktu (!). Mayo çekimleri için Kıbrıs'taymış, cuma günü -yani bugün- gelecekmış. Görüyor musunuz, o koşullarda bile yarınki doğumgünü programını sürdürmek için yalan söylüyordu."

"Sonra ne oldu?"

Yenilgi dolu bir sesle: "Ne olacak, bize gittik..."

Ben de bunalmıştım. Merve dili döndüğünce olayları anlatmaya çalışıyordu ama yine de o ortamı gözlerimle görmek isterdim. O aralık kapıdan göreceklerim mutlaka bir ip ucu oluşturunurdu. Bir an gözümde, bir tamirci kılığında o eve gittiğim ve evin içinde araştırma yaptığım canlandı. Telededektif iş başında. Evin içine girdikten sonra her şey aydınlanacaktı. Belli ki Merve de aynı dürtüyle hareket etmiş ve başarısız olmuştu. Oysa ben, okul saatinde gidebilir, iyi bir

bahane ile eve girebilirdim.

"Peki kapı açıldığında dikkatini çeken bir şey olmadı mı? Kapıyı bir çocuk açtı demiştin? O kimmiş, sordun mu?"

"Sordum tabii. Temizlikçi kadının oğlu, dedi. İnanmadım. Ertesi gün, matematik sınavından sonra gizlice onların evini aradım. Telefonu açan kadına, Oğuz'la görüşmek istediğimi söyledim."

"Oğuz ağabeyinin adı mı?"

"Evet."

"Peki ne dedi? Öyle biri yok mu, dedi?"

"Hayır, sadece okulda, dedi. En azından Kıbrıs'ta olduğu yalanını yakalamıştım."

"Telefonu açan kimdi, anlayabildin mi?"

"Bilmiyorum, ama köylü gibi konuşan bir kadındı. Temizlikçi kadın olduğunu düşündüm. Off, bilmiyorum. Hiç bir şey öğrenemedim. Yarın da bu doğumgünü işi var. Gidip de yalanını yutmak istemiyorum. Ama bir yandan da çok merak ediyorum. Sizce, Ayla yalancı mı?"

Evet, artık sıra bendeydi. Bütün konuşma süresince not almadığıma pişman olmuşum. Boş boş balıklarımı izlemiş, arada sırada camlarını tıklatarak, koşullamada gösterdiğim başarıyı sınavı durmuşum. Şimdi, tüm anlatılanları birleştirip telefonda benden yol göstermemi bekleyen kızcağızı aydınlatmalıydım. Anlattıklarını aklımda evirip çeviriyor, bir şeylerin eksik olduğu hissini yenemiyordum:

"Şimdi ne diyeceğimi tam olarak bilemiyorum. Ayla yalan söylüyor mu, diye soruyorsan, cevabım şu olurdu: evet, olabilir. Ama nedenini sorarsan, buna kesin bir cevap veremem. Ha, bir şeyler gizlediği açık. Ama bunu neden yapıyor, kestirmek zor. Siz yaşta gençler arasında bu tür davranış bozuklukları olması bence yaygındır. Çünkü, yetişkinlerin dünyasına yeni yeni adım atıyorsunuz. Genç insanlar kendilerine kimi rol modeller arayabilirler... Bunu zaman zaman abartabilirler..."

Kendi sesimden, söylediklerimden rahatsız olmuşum. Asıl düşüncelerimi söylememek için konunun etrafından dolanmaya çalışıyor, genç bir insanı yanlış yönlendirmemek için gösterdiğim çaba beni ahkam kesmeye zorluyordu. Oysa paranoyak zihnimin neler üretebileceğini çok iyi biliyordum. Bana göre, Ayla mitoman olabilirdi. En hafifinden kişilik sorunlarına sahip bir vaka olabilirdi. Fakat bunları Merve'ye söylemeye, aklıma gelen her şeyi onunla paylaşmaya hakkım var mıydı? Sonuçta ben onları tanımiyordum. Ayla benim için bir isimden ibaretti. Onun ise sevdiği bir arkadaşı. Ben fotomodel ağabey hikâyesine kesinlikle inanmamıştım ama belli ki Merve inanmak

istiyordu. O sırada aklıma başka bir senaryo geldi: Ayla zeki bir kızdı. Çevresinde bir başka sosyal sınıfın insanları vardı. Onlar gibi olmak istediği için onlar gibi davranıyor, iyi bir gözlemci olduğu için başarıyla rol yapıyordu. Fakat içinde hep bir güvensizlik vardı. En yakın arkadaşını elinde tutmak için, çekici bir yem sunması gerektiğini düşünüyordu. Belli ki kapıyı açan on iki yaşlarındaki oğlan Ayla'nın erkek kardeşi Oğuz'dan başkası değildi ve matematikçi bir fotomodel olmasına daha yıllar vardı. Telefonlara bakan annesiydi vesaire. Yıllarca izlediğimiz yerli filmlerin çok tanıdık izleklerinden biri. Tabii, Merve'nin üzerinde hayali ağabeyi imgesiyle yarattığı cinsel gerilimin bir ucunda kendisinin olduğunun da farkında değildi. Belki de ileride erkeklerden çok, kadınlara ilgi duyacaktı.

Ne yazık ki bunları Merve'ye söyleyemedim. Kısa kesmeye karar verdim:

"Bana sorarsan... Ben senin yerinde olsam, yarın o buluşmaya gitmezdim. Madem ki çok sevdiğin bir dostun, alıp karşına açıkça konuşmalısın. Benim temel düsturum dürüstlüktür. Karmaşık durumlarda, içinden çıkılmaz gibi görünen sorunlarda izlenecek en emin yol dürüst ve açık olmaktır. Çünkü yalan yalanı doğuruyor. Buna bir yerde dur demelisin..."

Birden sözümü kesti:

"Peki sizce, Ayla ne yapar bu durumda?"

Sesinde bir tuhafılık vardı. Hayal kırıklığı gibi. Beklediği cevabı vermediğimi biliyordum. Belki de, hayali de olsa yakışıklı bir sevgili adayından vazgeçmek zor geliyordu. İki arkadaş bu hayali besleyip duruyorlardı. Kollektif bir halüsinasyon gibi. Aslında Ayla çok da suçlu değildi. Eğer Merve, Ayla'nın yarattığı hayali dünyaya teslim olmaya bu derece gönüllü olmasaydı, acaba bu kadar ileri gidebilir miydi?

"Ayla oyunu sürdürmeye çalışır, sanıyorum... Bilemiyorum. Belki de ilişkiniz biter. Eski arkadaşlarıyla koptuğu gibi senden de kopabilir... Fakat sen oyunu sürdürmek istersen, o başka tabii..."

"Demek her şey ona bağlı."

"Hayır, her şey sana bağlı. Oyunu..."

"Sizi daha zeki sanıyordum."

Dedi ve sustu. Sesinde acı bir alay vardı. Bu saldırgan cümlelerin ardından gelen suskunlukta sadece hayalkırıklığı değil aynı zamanda hastalıklı bir şeyler vardı. Konuşmalarımızı aklımdan geçirirken balıklarımın ikisi pür dikkat beni izliyordu. Olabildiğince yararlı olmaya çalışmıştım. Ayla'nın kurmaya çalıştığı sahte dünya yarın çökebilirdi. Köşeye sıkışmış olduğu belliydi. Her şey senin

kararına bağlı demiştim... O da... Telefonu öbür kulağıma aktarıırken aklıma gelen yeni senaryonun gerçek olamayacağını düşünüyordum. Kendimi bir filmin içinde gibi hissederek ağzımdan kısa bir soru cümlesi döküldü:

"Ayla? Sen Ayla mısın?"

Telefonunun usulca kapandığını duymama rağmen 'Alo? Alo?' diyerek konuşmayı sürdürmeye çabalıyordum. Pes edip ahizeyi yerine koyduğumda şaşkınlığı üzerimden atamamıştım henüz. Son yarım saattir kafamın içinde kurduğum tüm yapılar bir anda çökmüştü. Bir yandan da tufaya gelmiş olmaktan dolayı mazoşistçe bir zevk alıyordum.

Kağıdı kalemi alıp her şeyi yazmaya karar verdim. Aslında durumu tam anlamıyla çözümlemişim. Belki vardığım sonuçları Merve'ye, daha doğrusu Ayla'ya, anlatmamıştım ama hikâyeyi çözmüştüm. Yanıldığım nokta, yardım isteyen kim olduğuydu. Belli ki, Ayla, Merve'nin gittikçe daralttığı ablukadan nasıl çıkacağını bilememişti ve aklına dahiyane bir fikir gelmiş, beni aramıştı. Ama kendini mağdur kişi olarak tanıtmıştı. Başka türlüşünü yapamazdı çünkü alışık olduğu davranış kalıbı buydu: başkası gibi davranmak! Bana her şeyi anlatmıştı. Küçük de olsa bu duruma bir çözüm bulabileceğimi düşünüyordu belki de. Oysa ben hiç yardımcı olmamıştım.

Bir süredir hareketsiz oturmakta olduğum sandalyemden kalkıp lambaları yaktım. Dışarıda hava iyice kararmış, beni

hoş duygulara sürükleyen akşamüstü saatleri çoktan tarihe karışmıştı. Birazdan, hiç bir şey olmamış gibi, telefon konuşmasını, Ayla'yı, Merve'yi, hayali ağabeyi unutarak çantamı toplayıp ofisi terk etmeye hazırlanacaktım. Odadan çıkmadan önce balıklarına son bir kez daha bakıp mutlu olup olmadıklarını düşünenecektim. Her sabah belirli hareketleri yaparak koşullamaya çalıştığım balıklarımın dünyasının bellekleriyle sınırlı olduğunu sanmaya devam edecektim. Oysa kendimi onların yerine koyabilseydim her şeyi başka türlü yorumlayabilirdim. İnsanın kendini başkalarından daha zeki sanması bazen gülünç durumlara düşmesine neden olabiliyor. Belki balıklar da kendi aralarında beni çekiştiriyorlardır. Belki de yaptıkları tuhaf hareketler sonucunda beni nasıl koşulladıklarını birbirlerine gösterip gülüyorlardır: Adanı öyle bir koşulladık ki, her sabah odaya gelir gelmez ışığımızı yakıyor, camı tıklatarak ve tuhaf sesler çıkararak bizi uyandırıyor ve sonra da kahvaltımızı veriyor. Zeki bir adam canım, çabuk koşullanıyor. Bir iki gün içinde alıştırdık. Akvaryumun içinde sıralanmamız yeterli oluyor. Ne diyelim, Poseidon başımızdan eksik etmesin!

Odadan çıkmadan önce balıklarına son bir kez daha bakıp mutlu olup olmadıklarını düşündüm. Güzel bir cuma akşamı beni bekliyordu.

↓

M M U R A T G G Ü L S O Y Y

Kitmiir Kitmiir
Kadınların Gölgesinde
Keşifler ve İcatlar Ansiklopedisi
Körebe
Randevu
Açık Çek
Gecenin ve Yazının Bilgelğine Dair
Kendisini Orhan Pamuk Sanan Adam
Gaia ile Tanışma
Mahşerin Otuzbeş Dakikası
Değiştikçe Aynı
Kağıttaki İz

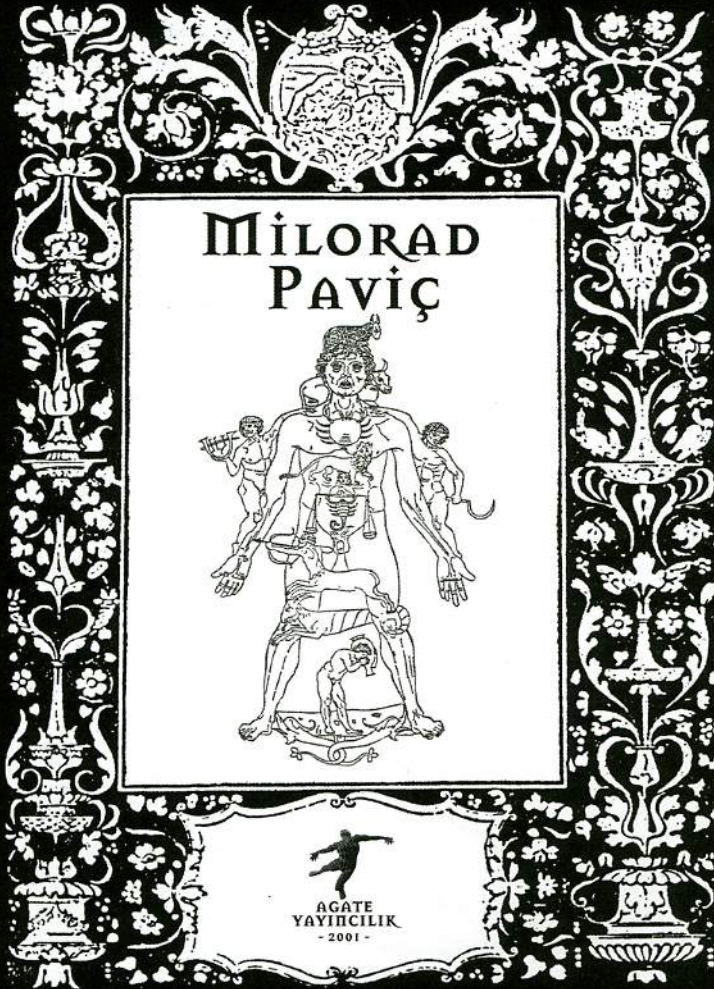

Bu Kitabı Çalın
Kayıp Eşyalar Bürosu
Hindistan Yolculuğu
Hızlı Düşünme Sanatı
54 Numaranın Esrarı
Kötü Yola Düşen Ev
Yazarın Belleği
Hasta Bir Konak
Birkaç Dolar İçin
Kukla
Sakla Beni
Yasadışı Öyküler

C C A A N N Y Y a a y y ı ı n n l l a a r r ı ı

HE WRITES THE WAY WE DREAM

HAZAR SÖZLÜĞÜ

Bu ERİL basımdır. Dişil basımdan yalnızca bir paragraf tamamen farklıdır. Seçim sizin

SEÇKİP KİTAPÇILARDA

SİPARİŞ TELEFONU 0212-282 78 09

0212-281 44 29

FAKS 0212-283 66 78

ÇAMLIK SOK. No: 17 3. LEVENT - İSTANBUL

AGATE
YAYINCILIK
- 2001 -

Hayalet Gemi

Aboneliği için;

0212 **210 0 110**

Perpa Ticaret Merkezi 11. Kat B. Blok No: 1752 Okmeydanı / İstanbul
www.abonet.net abonet@abonet.net Faks: 0212 222 27 10

Izmir Büyükşehir Belediyesi'nin Katkılarıyla

**7. İZMİR
KİTAP
FUARI**

6-14 Nisan 2002 İzmir Fuar Alanı

YOLCU

BİLSAK TİYATRO ATÖLYESİ

Muharrir: Nazım Hikmet Bey

Rejisör: Giritli Alp Bey

Dekor: Şehsuvar Bey

Resim: Mürüvvet Hanım, Dalyanköylü Selim Bey

Işık: Giritli Alp Bey

Temsil Heyeti: Şehsuvar Bey, Akhisarlı Şerif Bey, Giritli Alp Bey, Ayşe Hanım.

Bilsak Tiyatro Kumpanyası, bir kasabadan ayrılıp ıssız bir mahalde Yolcu piyesini prova etmektedir. Sahnede iki erkek ile bir kadın vardır. Muharririn eserindeki eşhas arasında vuku bulan girift rabıta, onlar için de aynen vakidir. Hakiki ve hissi fırtınanın, umumi hissiyatı hercümerc ettiği bir safhada sahneye Atlı girer. Trupun hamallığını deruhte eden şahsın Atlı'yı oynamak üzere sahneye girmesiyle tekmil rabıta başkalaşır. Oyunun ve dahi hayatın içinde, içine düşülen vaziyetin manasızlığı aşık olur. Tiyatro hakikati sarahat kazanır. Kumpanya yine yollara düşecektir, kendilerini Yolcu olarak hissettikleri müddetçe...

10-17-31 Mart Pazar Saat 18:00

11-18 Mart ve 1 Nisan Pazartesi 20:30

İSM 2.Kat

İstanbul Sanat Merkezi (İSM)

Tarlabası Bulvarı No:120-122

Beyoğlu

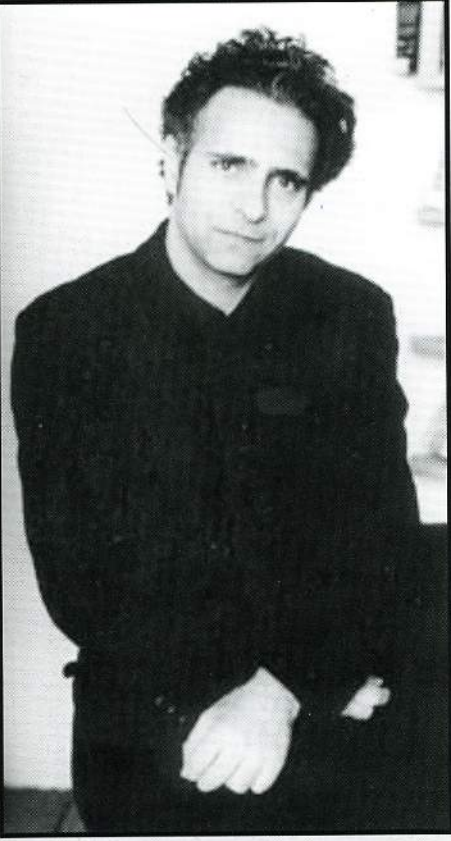
Tel: 212 254 96 96

*Çağdaş İngiliz Edebiyatının
Marjinal Yazarı:*

HANIF KUREISHI

GÜN BOYU GECE YARISI

- Öyküler -

Sevgisiz, yitik ve boşlukta kalmış bir kuşağı anlatıyor *Hanif Kureishi* öykülerinde. 60'lı ve 70'li yıllarda büyüyen, 80'li yıllarda ayaklarının altındaki zemin kayan, 90'lı yıllara kırık hayallerle giren 'pop çağı'nın çocuklarını. *Kureishi*'nin kahramanları, melankoliye yatkın duyarlı yapıları yanında acımasızlığa da hazırlar, yeni ve daha iyi bir yaşama başlayabilmek uğruna eski yaşamlarına gözlerini kırpmadan veda edebiliyorlar. Bireysel yalnızlıkları içinde sorunlarına çözüm arayan insanları ve yarım kalan düşleri anlatırken, uyuşturucunun günlük yaşamın parçası olduğu bir toplumda modern ruh hallerinin bilinçli tanığı olduğunu bir kez daha kanıtlıyor *Kureishi*. Başı ve sonu okurun hayalgücüyle biçimlenecek bir üslupla yazdığı ucu açık öykülerde, Pakistan'lı bir ailenin İngiltere'de yetişmiş oğlu olan *Hanif Kureishi*'nin kendi yaşamının izdüşümleri de görülüyor. Cinsellik, uyuşturucu ve iletişimsizlik, *Kureishi*'nin öykülerinde öne çıkan temalar. *Kureishi* çağdaş aşk ilişkisini tarafsız bir bakışla verirken, öyküleri okurda yaşamın içinden rastgele alınmış kesitler izlenimi uyandırıyor. Son derece doğal, gerçekçi, inandırıcı ve insanı kendi arzuları, dürtüleri ve iç dünyası üzerinde düşünmeye yönelten öyküler.

Çeviren: İLKNUR ÖZDEMİR

♥ CAN
YAYINLARI

<http://www.canyayinlari.com>
e-posta: yayinevi@canyayinlari.com

Üretken ve hazin bir yaşamdan dünyaya bakışın kitabı

Walter Benjamin
Bernd Witte
Çeviren: Mustafa Tüzel
212 sayfa

20. Yüzyılın en büyük düşünürlerinden Walter Benjamin'in yaşamöyküsü, Bernd Witte'nin kaleminden, Türk okuruyla buluşuyor: Döneminin hep biraz ilerisinde olmuş düşünceleri, umutsuz aşkları, Scholem'le mektuplaşmaları, Adorno ve Brecht'le dostlukları, bunalımları, toplama kampında gazete çıkarma planları ve 48 yaşında canına kıyışı... Bir kültür adamının hazin öyküsü.

YAPI KREDİ YAYINLARI KİTAPTELERİ: • İSTANBUL: 212-293 08 24 / 502 • İZMİR: 232-463 82 90 • ANKARA: 312-435 85 94
E-posta: ykkultur@ykykultur.com.tr • Web Sitesi: www.yapikrediyayinlari.com • İnternet satış: www.estore.com.tr/bulvar/yky
YAPI KREDİ KÜLTÜR SANAT YAYINCILIK TIC. VE SAN. A.Ş. 212-293 08 24, 252 47 00